

A MAGYAR HONVÉDSÉG
ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG FOLYÓIRATA

SEREGSZEMLE

„FEGYVER, FEGYVER, FEGYVER KÉVÁNTATIK,
ÉS JÓ VITÉZI RESOLUTIO!”

(ZRÍNYI MIKLÓS)

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI
PARANCSNOKSÁG FOLYÓIRATA**

AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévente
XII. évfolyam, 2. szám, 2014 április–június

Felelős kiadó:

Fucsku Sándor vezérőrnagy
az MH Összhaderőnemi Parancsnokság
parancsnoka

Szerkesztőség:

Postacím: 8000 Székesfehérvár,
Zámolyi út 2–6.
8001 Pf. 151
Telefon: 22-542808; Fax: 22-546975
e-mail: fi.karoly@mil.hu
A lap elektronikus változata megtekinthe-
tő a www.honvedelem.hu/cikk/28301/
seregszemle-kiadványok-gyujtemenye linken

Felelős szerkesztő:

Fi Károly Ferenc

Szerkesztőbizottság:

Elnök: Dr. Lippai Péter ezredes
Elnökhelyettes: Dr. Ruszin Romulusz ezredes

Tagok:

Dr. Boldizsár Gábor ezredes
Dr. Király László
Dr. Koller József ezredes
Dr. Molnár Ferenc ezredes
Dr. Nagy Ferenc alezredes
Dr. Sári Gábor alezredes
Szerkesztőségi titkár:
Tóthné Hegyi Viktória törzsszázlós

HU ISSN: 2060-3924

Készült: 500 példányban
Lapzárta: 2014. május 15.

Nyomdai előkészítés, nyomás:

Tördelés: Teszár Edit
HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs
Szolgáltató Nonprofit Kft.
Felelős vezető:
Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető

A folyóirat az MH ÖHP alaprendeltetéséből adódó kérdések katonai-szakmai fóruma. A szerzők szakmai véleményét a lap hűen közli, azok tartalmáért a szerző felel! A szerkesztőség azonban fenntartja magának a jogot a cikkek rövidítésére, a szükséges nyelvi és formai javítások végrehajtására. Kéziratokat a szerkesztőség nem őriz meg és nem küld vissza. A megrendelés nélkül beküldött kéziratokat a lehetőségeink szerint gondozzuk. A közölt tanulmányokban megjelenő vélemények nem feltétlenül azonosak az MH Összhaderőnemi Parancsnokság hivatalos véleményével, de az egyéni gondolatokat tiszteletben tartva, a tudományos gondolkodás fejlődése érdekében azokat megjelentetjük!

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI
PARANCSNOKSÁG
FOLYÓIRATA**

TARTALOM**CÉLKERESZTBEN****DR. TÁLAS PÉTER:**

Az orosz geopolitikai törekvésekről az ukrán válság kapcsán 7

LÉGIERŐ HADERŐNEM**BÓDAI MIKLÓS SZÁZADOS:**

Tizenkétezer repült óra szövetségesi együttműködésben 14

IRHA JÁNOS ÓRNAGY:

Az egyén és a szervezet felelőssége a helikopterbalesetek kialakulásában,
és a megfelelő a repülésbiztonsági képzés kialakításában 32

LÁZÁR BÉLA ALEZREDES:

A helikopteres tűztámogató képesség jövője 42

KÖNCZÖL FERENC – PAPP TAMÁS – TAMÁS GÁBOR:

A Lendülő Kard 2013 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet tapasztalatai 50

SZÁRAZFÖLDI HADERŐNEM**SZAKÁCSI ISTVÁN MÉRNÖK ALEZREDES:**

Modern nagyteljesítményű mesterlövész fegyverek összevetése egyszerűsített
szempontrendszer alapján 70

DR. SÁRI GÁBOR ALEZREDES:

A Kiképzési/felkészítési rendszerre vonatkozó reformtörekvések
a rendszerváltástól napjainkig (I. rész) 86

DR. TOMOLYA JÁNOS:

A terrorizmus és a gerilla hadviselés azonosságok, különbségek 96

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS MŰVELETEK**RÓZSA TIBOR EZREDES:**

Civil-katonai kapcsolatok az információs műveletek kontextusában 110

TAKÁCS ATTILA GÉZA EZREDES:

Új (információs) felhő a NATO „csúcsán” 121

VECSEY MARIANN HADNAGY:

A Közép-afrikai Köztársaság küzdelmei és Magyarország 129

DR. VARGA GERGELY:

A NATO-partnerségi politikájának dilemmái 142

OROVECZ ISTVÁN ŐRNAGY: Bosznia-Hercegovina Hadseregében 1995-2013 között végrehajtott
rekonverziós programok történeti áttekintése ..... 154**HADTÖRTÉNELEM****ALMÁSI FERENC:**Az I. világháború idején folytatott magyar hadijogi képzés, katonajogászaink
ezt szolgáló munkássága ..... 169**SZABÓ SÁNDOR SZÁZADOS:**

A vegyifegyver hadviselés történelmi és társadalmi háttere 182

DR. KALMÁR ZOLTÁN:

Kalasnyikov őrmester: A fegyvertervező ifjúkora a sztálini Szovjetunióban 189

KITEKINTŐ**HORVÁTH ISTVÁN SZÁZADOS:**

Combined Endeavor, felkészülés a jövő híradó és informatikai kihívásaira 200

KISS PETRA – KISS DÁVID:A hadtudomány megjelenése egy multidiszciplináris konferencián –
Fiatal kutatók a „Tavaszi Szél”-en ..... 204**KÖNYVISMERTETŐ****DR. BESENYŐ JÁNOS ALEZREDES:**

A Kárpát-medence földrajza 209

KISS ÁLMOS PÉTER:

John Keegan: A csata arca – a közkatonák háborúja, 1415–1976 212

A SEREGSZEMLE szakmai-tudományos folyóirat

2014. évi XII. évfolyamának szerzői és tartalomjegyzéke 214

CÉLKERESZT BEN

DR. TÁLAS PÉTER:
AZ OROSZ GEOPOLITIKAI TÖREKVÉSEKRŐL
AZ UKRÁN VÁLSÁG KAPCSÁN

Egy esztendővel ezelőtt az elemzők túlnyomó többsége még elképzelhetetlennek tartotta (vagy legalábbis nagyon kevésbé valószínű forgatókönyvnek) a Krím-félsziget orosz annektálását. Azzal természetesen mindenki tisztában volt, hogy Moszkva 1994 óta saját érdekszférájaként tekint a posztszovjet térségre, és még békefenntartóként sem enged oda nyugati katonákat. Már az első csecsen háborút követően felismerte az orosz hadsereg elmaradottságát. Ennek köszönhetően 1998-tól folyamatosan és a 2008-as pénzügyi-gazdasági világválság ellenére is emelkednek az orosz védelmi kiadások.¹ Az sem volt titok senki számára, hogy 2003-tól az olaj- és gázkereskedelemből származó ún. „petro-dollárok”, ha modernné nem is, de jóval gazdagabbá tették Oroszországot és magabiztosabbá az orosz vezetést. A NATO-tagországok vezetői 2008 áprilisában személyesen hallhatták Vlagyimir Putyinnak azt a NATO–Oroszország Tanácsban elhangzott beszédét, amelyben gyakorlatilag mesterséges államalakulatként jellemezte Grúziát és Ukrajnát.² Akinek pedig ez sem volt elég, az 2008 augusztusában, a grúz–orosz háború idején egyértelműen szembesülhetett azzal, hogy Vlagyimir Putyin – ha úgy véli, hogy a nyugat átlépett egy vörös vonalat – a posztszov-

jet térségben akár háború árán is megvédi az orosz érdekeket.³

Mindez ismert volt, s mégis az a szakértői és politikusi vélemény volt a domináns, hogy Oroszország számára túlságosan fontos a nyugati kapcsolat, elsősorban pedig az Európával való gazdasági kapcsolattartás, így nem kockáztatja meg egy másik ország területének annexióját, ami tökéletesen szembe megy a nemzetközi jog és nemzetközi kapcsolatok minden elvével és hirtetett értékével. Ezen a nyugati meggyőződésen gyakorlatilag a grúz–orosz háború sem változtatott, az európai országok erre való reakcióját ugyanis elsodorta a 2008-as pénzügyi válság. Nem véletlen tehát, hogy az európai államok közül csupán a balti országok stratégiai dokumentumai számolnak tényleges lehetőségként az államok közötti háborúval.⁴ A szakértők még az ukrán konfliktus kirobbanását követően is azt feltételezték, hogy Moszkva csupán gazdasági és politikai eszközöket fog használni arra, hogy eltántorítsa Ukrajnát az Európai Unióval kötendő társulási szerződés aláírásától. Annál is inkább tehetné volna ezt, mert – szemben az orosz propaganda és az azt átvevő nyugati médiumok állításaival – Ukrajnát sem Európa, sem pedig az Egyesült Államok nem kívánta finanszírozni, illetve saját érdek-

¹ SIPRI Military Expenditure Database

² Text of Putin's speech at NATO Summit (Bucharest, April 2, 2008). *Unian.info*, 2008. 04. 18.

³ Tálas Péter: A grúz–orosz háború geopolitikai értelmezése. *Nemzet és Biztonság*, 2008/8. 66–75. o.

⁴ Csiki Tamás: Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 2014/2. 45–61. o.

szférájába vonni. A NATO az ukrán tagságról már a bukaresti csúcson lemondott, az Európai Unióval tervezett társulási egyezményhez pedig – amely csupán a szabad kereskedelmet tette volna lehetővé Ukrajna és az Unió között – mindössze 620 millió eurót ajánlott fel Kijevnek az EU.⁵

Kiderült azonban, hogy a társulási egyezmény esetleges aláírását az orosz vezetés olyan stratégiai fordulatot előidéző aktusként értelmezi, amely veszélyezteti Moszkvának az Eurázsiai Unióra vonatkozó 2009-ben meghirdetett és megvalósítani kívánt terveit, Ukrajna megtartását pedig első számú geopolitikai prioritásként kezeli. Az persze önmagában még nem lett volna elegendő az orosz lépésekhez, hogy Putyin elnök és környezete a Nyugat geopolitikai expanziójának „vörös vonalaként” értelmezte az ukrán társulási egyezményt. Legalább ilyen fontos két további körülmény. Egyrészt annak felismerésére, hogy az Egyesült Államok unipoláris pillanatának elmúlásával egy olyan világrend kialakulásának és megszilárdulásának vagyunk tanúi, amelyben a Kína, Oroszország, Japán típusú regionális nagyhatalmaknak több mondanivalójuk és több eszközük van saját régiójukban, mint a számos más helyen és számos más problémával lekötött Egyesült Államoknak. Ennek a helyzetnek a felismerése magabiztosabbá tette a regionális nagyhatalmakat, lehetőséget ad a reálpolitika szélesebb eszköztárának alkalmazására, és ismét mindennapjaink részévé teszi az érdekszféra-politikát. Másrészt annak pontos orosz megfigyelése, felmérése és tesztelése, hogy milyen belső viták zajlanak, milyen ellentétek feszülnek az Európai Unión belül, illetve hogyan reagálhatnak a Krim-annektálására

tagállamai.⁶ Ennek alapján pedig egy gyenge, belső vitáktól szabdalt, s az orosz lépések kapcsán tehetetlen Nyugat képe alakult ki a moszkvai vezetésben. Vagyis az az erős meggyőződés, hogy míg Oroszország képes vállalni politikájának költségeit, a Nyugat, illetve az elsősorban érintett Európai Unió nem lesz hajlandó erre.

Putyinnak ez a számítása ugyanakkor csak részben jött be.

Kétségtelen tény, hogy a katonailag tehetetlen Nyugat eddig nem vállalkozott még szigorúbb gazdasági szankciókra sem. Ennek alapvetően az az oka, hogy az aszimmetrikus gazdasági kapcsolatból fakadóan Oroszországnak ma több lehetősége van egy Európára irányuló gazdasági nyomásgyakorlásra. Napjainkban Oroszország a negyedik helyet foglalja el az Európai Unió legnagyobb importőrei között. 2012-ben a 27 EU-tagország 123 milliárd eurónyi árut adott el az orosz piacon, ami nem kevés, de éppen 10 milliárddal kevesebb, mint amennyit Svájcba exportáltak az EU-tagállamok. Vagyis Oroszország ugyan fontos partnere az uniónak, de a „hatalmas orosz piacok” emlegetése enyhe túlzás. Vlagyimir Putyin országát elsősorban kőolaj-, földgáz- és vezetéképítési szerződések kötik az európai piacokhoz. A nyugat számára Oroszország gyakorlatilag szinte kizárólag szénhidrogén-tartalékai, kisebb mértékben arany, gyémánt, nikkell, titán és alumínium termelése miatt fontos. Olyan termékek ezek, melyek exportja nélkül Oroszor-

⁵ Tólas Péter: A jelenlegi ukrán válságról. *Nemzet és Biztonság*, 2014/1. 113–129. o.

⁶ Elég csupán az orosz haderő évek óta megfigyelhető különböző provokatív lépéseire gondolnunk. Lásd ezekről: What Are These Russian Strategic Nuclear Bombers Doing Infiltrating NATO Airspace? *Gizmodo.com*, 2011. 08. 14.; Isaac, Lindsay – Bothelo, Greg: Dutch fighter jets intercept 2 Russian bombers in their airspace. *CNN*, 2014. 04. 23.; Cenciotti, David: The Dutch Were Powerless When Russian Warships Entered Their Waters. *The Netherlands' navy didn't have a single ship to escort a Russian flattop. The War is Boring*, 2014. 05. 25.

szág költségvetésének és devizabevételeinek 90%-át vesztené el (2012-ben 175 milliárd euró értékű volt az orosz export az EU-piacokra). Éppen ezért nehéz tehát elképzelni olyan hatékony energia- és nyersanyag szektoron kívüli európai szankciót, amely komoly mértékben érintheti az orosz gazdaságot. Az antidömping eljárás vagy vámemelési típusú kereskedelmi szankciók az orosz exportnak csupán egészen kis, tízegynéhány százaléknyi részét érintenék. Ugyancsak fontos látnunk, hogy az EU 87%-ban ipari, 10%-ban pedig agrár- és élelmiszeripari termékeket szállít az orosz piacokra, az utóbbiak azonban viszonylag könnyen pótolhatók a kínai vagy más keleti piacokról. Éppen ezért Moszkva, amikor feszültté válik a viszonya a Nyugattal, először rendszeresen az agrár- és élelmiszeripari termékeket tiltja ki piacáról, ami nem okoz különösebb problémát az orosz gazdaságnak, viszont felettébb kellemetlenül érinti az erős politikai befolyással rendelkező dán és a francia, vagy lengyel és a magyar termelőket. Oroszország pontosan tudja ezt és él ezzel a lehetőséggel. Az Egyesült Államok azért lehet határozottabb a Moszkvával szembeni gazdasági szankciók terén, mert mindössze 11,2 milliárd dollár értékben exportált az orosz piacra (főleg repülőgépeket és személygépkocsikat), s csupán 27 milliárd dollár importált onnan (legnagyobb értékben kerozin). S nem túl jelentős az amerikai közvetlen tőkeberuházások oroszországi mértéke sem (2012-ben 285 millió dollárt tett ki, miközben az összes külföldi beruházás mértéke ugyanekkor elérte 94 milliárd dollárt).

Ami tehát Oroszország Európa általi gazdasági megszorítását illeti, az csupán akkor lenne lehetséges, ha az EU hosszú távú stratégiát dolgozna ki az orosz energiától való függetlenedésre. Ma például mintegy 20 működő kikötői gázterminál van Európában, 5,2 milliárd m³ befogadóképességgel, s további néhány építés alatt. Az energetikai szakemberek szerint az Európai Unió gázimportjá-

nak mintegy egyharmadát lenne képes folyékony gáz (LNG) formájában megvásárolni. Növelheti az Afrikából és Közel-Keletről beszerzett gáz mennyiségét is, különösen, ha ehhez pótlólagos vezetéket is hajlandó építeni. Néhány éven belül megkezdhető lesz a kitermelés a Földközi-tenger Törökország és Izrael közötti részén felfedezett gázmezőkről is. Ismét terítékre veheti az unió a kaszpikumi gázt Oroszország elkerülésével Európába juttatni hivatott Nabucco projektet, s leállíthatja a Déli Áramlat építését, amelyen viszont Ukrajna elkerülésével akar orosz gázt szállítani a Gazprom. Az Egyesült Államok és az EU emellett szigoríthatja, és politikai feltételekhez kötheti az energetikai szektorhoz kapcsolódó nyugati technológia Oroszországba juttatását is – hogy csupán néhányat említsünk azok közül a lépések közül, melyekkel a jelenlegi paradox helyzet feloldható, ha van erre a közös uniók akarata.

Tény ugyanakkor az is, hogy Oroszország és az orosz vezetés már eddig is igen komoly árat fizetett Ukrajna ellen vívott háborújáért.⁷ A nemzetközi piac ugyanis – szemben a fellépéstől elrettenő Európával – folyamatosan bünteti Oroszországot (csak 2014 első negyedévében 60 milliárd dollárnyi tőkét vontak ki az orosz gazdaságból), s nem kis ráfordítást fog igényelni az anektált Krím-félsziget gazdaságának konszolidálása, illetve az ott élők szociális helyzetének javítása sem. Mindezek terhe egy olyan Oroszországra hárul, amelynek gazdasági növekedése 2012 eleje óta lassul, sőt az idén várhatóan recesszióba fordul. Mindez azért fontos, mert számos elemző szerint Putyin elnök elsősorban belpolitikai okok, saját népszerűségének a fölkorlátozott orosz nacionalista érzelmek általi növelése miatt döntött a Krím-félsziget anektálása mellett. Az ilyen típusú társadalmi eufória azonban rendszerint időle-

⁷ Kanyik Márton: Putyin fogja kinyírni az oroszokat. *Index*, 2014. 05. 14.

ges, vagyis a Krímmel aligha vásárolható meg a putyini rendszer legnagyobb támaszát jelentő vidéki Oroszország tartós politikai lojalitása. Sőt épp ellenkezőleg: komoly kérdés, hogy a félsziget annektálásának és minimális konszolidálásának anyagi terhei nem okoznak-e politikai elégedetlenséget magában az orosz társadalomban. Tulajdonképpen ennek veszélye miatt állítható viszonylag nagy biztonsággal az is, hogy a moszkvai vezetés nem fog törekedni Ukrajna további részeinek annektálására, s csupán annyira fogja támogatni a kelet-ukrajnai szeparatistákat (elsősorban diplomáciai, politikai, propaganda és titkosszolgálati eszközökkel, továbbá az ún. novorossziji⁸ identitás mesterséges felépítésével), hogy rajtuk keresztül egyrészt ellehetetlenítse a kijevi kormányzatot, másrészt olyan tartós megosztottságon hozzon létre Ukrajnában, amely biztosítja Moszkva stratégiai befolyását egész Ukrajna felett, ily módon lehetetlenítve el az ország Európai Unióhoz való közeledését.⁹

Bár ideológiai szempontból az elemzők az európai szélsőjobb és szélsőbal pártokat tartják a moszkvai vezetés „szövetségeseinek”, Putyin Európán belül elsősorban Németországban reménykedik, amelynek láthatóan eltérőek az érdekei az Egyesült Államoktól. A gazdasági kapcsolatok fejlesztésében és békés együttműködésben érdekelt Berlinnel kíván egyfajta stratégiai egyezséget tető alá hozni. Ez egy olyan eurázsiai nagyhatalmi entitáshoz vezetne Putyin szerint, amelyben Oroszországnak egyfelől komoly befolyása lenne az európai politikára és élvezhetné a vele való gazdasági együttműködés gyümölcsseit, másfelől viszont Európa semmilyen formában nem szólna bele Oroszország poli-

tikájába. E konstellációban a moszkvai vezetés kulcsszerepet szán Németországnak, mint az Európa Unió vezető nagyhatalmának, s az egyetlen olyan európai nagyhatalomnak, amelynek az oroszok szerint valós stratégiai érkei fűződnek a kelet-közép-európai térséghez. Az orosz elnök alighanem arra számít(ott), hogy az ukrán események kapcsán színvallásra kényszerítheti Berlint arról, kész-e az említett kompromisszum megkötésére, s ezen keresztül az ukrainai orosz érdekek elsőbbségének de facto elismerésére.

Egyelőre úgy tűnik, Putyin elnök e téren is elszámította egy kicsit magát.

Kétségtelen tény, hogy Németországban az 1970-es évektől lényegében teljes körű konszenzus volt a tekintetben, hogy Oroszországot nem csupán Németország, de egész Európa kulcsfontosságú gazdasági és politikai partnerének kell tekinteni.¹⁰ A német egység 1990-es megvalósulását követően Berlin és Moszkva kölcsönösen úgy beszéltek a német–orosz „stratégiai partnerségről”, mint az orosz–európai kapcsolatok fundamentumáról. Az elmúlt néhány évben azonban – különösen pedig 2012-től – a német elemzők és politikusok körében egyre gyakrabban és nyíltabban kritizálják Oroszországot, ezen belül is elsősorban Vlagyimir Putyin politikáját.¹¹ Tény ugyanakkor, hogy egyelőre csupán „technika szünetről”, „kivárásról” („abwarten”) beszélhetünk biztosan a stratégiai partnerséget illetően, s azt még nem tudni, hogy bekövetkezik-e egyfajta mélyebb revíziója is a német–orosz kapcsolatoknak. Annyi viszont bizonyosan állítható, hogy bár Oroszországra továbbra is

⁸ Novorosszija: új fantomállam Európában. *hvg.hu*, 2014. 05. 24.

⁹ Wierzbowska-Miazga, Agata – Menkiszak, Marek: Rosja wobec Ukrainy: Dywersja i dyplomacja. *OSW Analizy*, 2014. 05. 08.

¹⁰ Németország orosz-politikájáról lásd: Kwiatkowska-Drozdź, Anna: Germany on Russia. Yes to links, no to rapprochement. *OSW Point of View* 39, 2014. 03. 03. 43 o.

¹¹ Sapper, Manfred: Niedergang und Neuanfang. Die Krise der deutschen Russlandexpertise, in: *Osteuropa*, 62. 2012, 6–8. 505–520. o.

fontos partnerként fog tekinteni Németország, Moszkva stratégiai jelentősége a gazdasági és külkapcsolatait diverzifikáló Berlin szemében egészen biztosan nem olyan kizárólagos, mint amilyenek a jelenlegi orosz politikai elit és Putyin környezete gondolja.¹²

A döntő kérdés persze az, hogy ez az újjáéledő reálpolitika a 21. században elvezet-e a klasszikus, konfliktusos 19–20. századból ismert hatalmi politikához (Machtpolitik). Ez alapvetően három dologtól függ: egyrészt a főszereplők stratégiai kultúrájától, másrészt a konfliktusosságot minden területen fékező kölcsönös függőségtől, s végül – de közel sem utolsó sorban – a katonai képességektől. Mindhárom tényező azt vetíti előre, hogy a nagyhatalmak legfeljebb helyettesítő, ún. proxi-háborúk keretében mérik majd össze erejüket a belátható jövőben.¹³

Az európai elemzőket, s különösen térségünket emellett az élenként foglalkoztatja az is, hogy Grúziát és Ukrajnát követően lesz-e, ki lehet a putyini politika következő áldozata. Netán a balti államok, amelyek gyakorlatilag fenyegetésként értelmezhetik Putyin 2014. március 18-án meghirdetett új kül- és biztonságpolitikai „doktrínáját”¹⁴, amely az orosz nemzet (vagy szélesebb értelemben: az oroszajkú közösség) érdekeinek védelmére hivatkozik, lényegében Moszkva dominanciájának szükségességét hirdette meg a posztszovjet térségre vonatkozóan? Vagy Lengyelország, amelyet Moszkva oly gyakran vádolt meg az ukrán belügyekbe történő durva beavatkozással a válság 2013 novemberi kitörése óta? A kérdés kapcsán az európai és kelet-közép-európai közvéle-

mény egy része is hajlamos – így vagy úgy – túlzásokba esni.

Két dolgot világosan kell látnunk. Egyrészt, hogy bár Oroszország energetikai szempontból világhatalom, de összességében csak egy regionális nagyhatalom. Egy olyan nagyhatalom, amely gyakorlatilag a Szovjetunió felbomlása óta integrációs centrumként igyekszik fellépni közvetlen környezetében, a Független Államok Közösségében. Gazdaságilag annak ellenére erősen megkérdőjelezhető nagyhatalmisága, hogy világ 8. legnagyobb gazdaságával rendelkezik. Nem véletlen, hogy Moszkva az utóbbi években már maga sem igazán ambicionálja, hogy jelentős akvizíciókat hajtson végre a posztszovjet térségen kívül. Putyin és környezete ugyanis érzékeli, hogy a korábbi években felhalmozott tartalékokra még szükség lehet. Vagy azért, mert újabb válsághullám éri el az országot, vagy azért, mert a vidéki Oroszország politikai támogatásának megőrzéséhez igénybe kell venni azokat. Ami az ország katonai képességeit illeti, Oroszország napjainkban 2029 milliárd dollár GDP-t termel, amelyből több 90 milliárdot (az orosz GDP 4,4%-át) költ a haderejére. Ez arányait tekintve az európaiak többsége számára elképzelhetetlenül nagy összeg, amelynek egy részét egyébként nyugati technológiára költi az orosz haderő (nota bene: itt is fel lehet lépni az orosz magatartással szemben).¹⁵ Az Európai Unió közel 17000 milliárd dollár GDP-vel rendelkezik, s ha ennek csupán 1%-át (170 milliárdot) fordítana egy közös európai hadseregre, alapvetően megváltoztatná a világ erőviszonyait és kontinensünk biztonságát.

Másrészt látni kell azt is, hogy bár Putyin igyekszik elhitetni Európával és saját közvéleményével is, hogy Oroszország ismét világhatalom (vagy rövidesen az lesz), de igen

¹² Kwiatkowska-Drozdź, Anna: im. 8–9. o.

¹³ Tálás Péter: Helyünk a szép, új világrendben. *Figyelő*, 2014. 02. 06.

¹⁴ Lásd erről: Menkiszak, Marek: The Putin doctrine: The formation of a conceptual framework for Russian dominance in the post-Soviet area. *OSW Commentary* 131, 2014. 03. 28. 1–7 o.

¹⁵ Bartosz T. Wieliński: Jak Zachód zbroił Putina po aneksji Krymu? Strzelby od Niemców, karabiny od Austriaków. *Gazeta Wyborcza*, 2014. 04. 25.

differenciáltan látja az említett térségeket. Ha koncentrikus körökkel akarjuk érzékeltetni az orosz politikát és érdekeket, akkor legfelsőbb körben vitathatatlanul Ukrajna áll, amely talán ma már nem is elsősorban az orosz energia-tranzit szempontjából kulcsfontosságú (az Ukrajnán keresztül Európába exportált orosz gáz aránya 2009 és 2013 között 85%-ról 50% alá csökkent), hanem egyrészt gazdasági fejlettsége, másrészt geopolitikai elhelyezkedése miatt. Míg ugyanis a bipoláris világban a közép-kelet-európai szatellit-államok jelentették a nyugat felé természetes határokkal nem rendelkező Szovjetunió geopolitikai határait, napjainkban Oroszország számára Ukrajna és Fehéroroszország tölti be ezt a geopolitikai szerepet. Nem véletlen tehát, hogy az érdekek következő koncentrikus körét az Ukrajnából, Fehéroroszországból és Kazahsztánból álló, vagyis Eurázsiai Unió tengelyét alkotó országcsoport jelenti Oroszország számára. S csak ezeket követi az összes többi FÁK-ország.

Igen furcsa a viszonya az orosz vezetésnek a balti országokhoz, amelyek egyrészt ma már hivatalosan nem tartoznak a szoroson vett orosz érdekszférához, másrészt viszont nem is tekint rájuk teljesen külföldként. Moszkva tulajdonképpen máig nem tudott megbékélni a balti helyzetével. Nem annyira a függetlenségükkel, talán nem is NATO- és EU-tagságukkal, hanem sokkal inkább azzal a ténnyel, hogy nem tarthat fenn velük szoros gazdasági és társadalmi kapcsolatokat. A következő koncentrikus kört a kelet-közép-európai térség volt szocialista országai jelentik, melyekkel szemben alapvetően négy fontos szempont formálja Moszkva kapcsolatait. Mindenekelőtt az Európába irányuló orosz energiaforrások tranzitálásában betöltött szerepük. Másodikként említendő, (2004 óta) ezen országok álláspontja és viszonya a FÁK-térség országaihoz és köztük kibontakozó geopolitikai versenyhez (pl. a színes forradalmakhoz, a grúz háborúhoz

és a jelenlegi ukrán válsághoz). Harmadszor – szoros összefüggésben az orosz nacionalizmus putyini rendszerben betöltött szerepének növekedésével – a második világháborúban való szovjet szerepvállaláshoz való viszony.¹⁶ S végül, hogy milyen lehetőséget lát és milyen esélyeket kap rajtuk keresztül Moszkva az EU-val való kapcsolatai elmélyítéséhez. Ez utóbbi kapcsán az orosz vezetés gyakran hivatkozik a térség országaival fenntartott tradicionális kapcsolataira.

Miközben nyilvánvaló, hogy Moszkva kísérletet tesz és a jövőben is kísérletet fog tenni érdekei érvényesítésére és befolyásának kiterjesztésére valamennyi említett körben. Nyilvánvaló az is, hogy korlátozott képességei és forrásai miatt prioritásokat kell kijelölnie az érdekérvényesítés területeinek fontosságát illetően. Jelenleg egyértelműen Ukrajnának, illetve a FÁK-térségnek van prioritása Moszkva kül- és biztonságpolitikájában, s nem látszik sem komoly orosz szándék, sem pedig képesség egy a Baltikum elleni közvetlen agresszióra. Ami egyértelműen érzékelhető, az az, hogy Oroszországnak komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy térségünk országai és társadalmi ne váljanak a Nyugat integráns részévé, hogy ne állomásozzanak itt sehol állandó jelleggel nyugati NATO csapatok, hogy térségünk országai energetikai szempontból továbbra is függő helyzetben maradjanak Oroszországtól, s megkerülhetetlenek maradjanak az orosz gazdasági kapcsolatokat. Ehhez kapcsolódva a Nyugatot leginkább elrettenteni akarja attól a szándékától, hogy szorosabban magához kösse kelet-közép-európai térséget. S mindkét céljához minden rendelkezésére álló gazdasági és politikai (nyomásgyakorló) eszközt megkísérel majd bevetni. Ott pedig ahol lehetősége van rá, az orosznyelvű kisebbséget is igyekszik majd felhasználni arra, hogy olyan folyama-

¹⁶ Sz. Bíró Zoltán: Oroszország és Kelet-Közép-Európa. Az *Elemző*, 2008/1. 5–34.

tokat blokkoljon, amelyet ellentétesnek ítélt politikai, gazdaság és katonai érdekeivel.

Bennünket, magyarokat ebben új reálpolitika felé mutató hatalmi átrendeződésben nyilvánvalóan az érdekel, hogy mi lesz azzal az Európai Unióval, amelyhez stratégiaileg kötöttük sorsunkat, továbbá, hogy mi lesz térségünkkel az unión belül? Minden mértékadó elemzés azt állítja, hogy miközben a klasszikus európai nagyhatalmak már nem rendelkeznek a regionális nagyhatalmiság képességeivel és eszközeivel, az Európai Unió sincs felkészülve a regionális nagyhatalmi szerepre. Vagyis arra, hogy közvetlen környezetében hatékonyan tudja kezelni a biztonságát érintő konfliktusokat és folyamatokat. Felkészületlen mind politikailag, mind pedig a katonai képességek terén, jóllehet a hiteles reálpolitika nem nélkülözheti egyiket sem. Európa biztonságpolitikai meztelensége azért különösen látványos napjainkban, mert a 2008-as pénzügyi-gazdasági világválság az EU hagyományos puha nagyhatalmi eszközeit (pénzügyi gazdasági eszközök, diplomácia) éppen az újjáéledő reálpolitika korszakban devalválta. Nagyrészt ennek köszönhető, hogy az Európai Uniónak nem igazán volt mondanivalója sem az arab tavasz, sem pedig az ukrainai válság eseményeit illetően. A helyzetet perspektivikusan tovább nehezíti, hogy kontinens országainak védelmi kiadási trendjei a következő évekre kettős – politikai és katonai – képességvesztési spirál felé mutatnak, miközben az európai társadalmak az EU relatív pozícióvesztéséből csak a gazdaságot érzékelik. S jóllehet a gazdasági világválság közepette természetes, hogy az európai átlagpolgár leginkább szociális biztonságának elvesztéséért aggódik, komoly a veszélye annak, hogy későn ébred rá arra, hogy a világ – számára talán kedvezőtlen módon – változik.

Európában tehát még a nagyhatalmak sem igazán érdekeltek abban, hogy a nemzetközi kapcsolatok egy új reálpolitika felé vegyék az irányt. Kelet-Közép-Európa pedig,

amelynek jelenlegi nemzetei az 150 év folyamán szinte mind áldozatai voltak a reálpolitikának, s melyeknek vezetői mindig a folyosókra szorultak a legfontosabb nemzetközi tárgyalásokon, egészen egyszerűen nem lehetnek érdekeltek abban, hogy sorsukról ismét a nagyhatalmak döntsenek. Számukra ugyanis a sorsdöntő kérdés az, hogy az Európai Unión belül képesek lesznek-e lassan felzárkózni, vagy az Unión belül magunk is leszakadnak? Vagyis, hogy periféria centrumából a centrum perifériájára való történelmi átlépést követően megrekednek-e a leggazdagabbak szegényei és elmaradottjai között. A felzárkózást hirdető optimista politikusi nyilatkozatokkal szemben a mértékadó elemzők szerint ma még nem igazán látható, hogy térségünknek ez az alapkérdése hosszú távon hogyan dől el. Csupán annyit tűnik valószínűnek, hogy lesznek közöttünk győztesek és lesznek vesztesek, valamint, hogy egy erős Európai Unióban nagyobb az esélyük a győztesek közé, egy pozícióját veszítő unión belül pedig a vesztesek közé kerülésre. Sok választásuk persze a veszteseknek sem lesz, ugyanis a kisállami érdekérvényesítés érdemi keretévé egyre inkább az integrációk válnak mindenütt a világban, s nem az nemzeti keretek. Az azonban koránt sem mindegy, hogy kik vezetik és milyen minőségű az az integráció.

Ukrajnának és az Ukrajna típusú országoknak – vagyis akiknek energiahordozó vagy nyersanyag hiányában kell modernizálódniuk, s ahol nem választás kérdése a gazdagodás és jólét megteremtése (ti. hogy a modernizáció vagy az olaj- és gáz-bevételek révén valósítjuk-e meg) – nem csupán a putyini rendszer durva autoritarizmusa miatt nem perspektivikus az orosz érdekszféra való tartozás (ami sok rendpártinak még nyugaton is tetszik), hanem elsősorban azért nem, mert aligha lehet a modernizáció ösztönzője egy olyan ország és egy olyan vezetés, amely maga sem modern.

LÉGIERŐ HADERŐNEM

BÓDAI MIKLÓS SZÁZADOS: TIZENKÉTEZER REPÜLT ÓRA SZÖVETSÉGESI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN

BEVEZETÉS

A Stratégiai Légiszállító Képesség (továbbiakban: SAC) bázisául a Magyar Honvédség Pápa Bázisrepülőtérrel választotta ki. A program sikeresen működik megalakulása óta, elérte a kezdeti (2010. május 25-én) majd a teljes (2012. november 14-én) műveleti képességet is. A program sikerességének döntő bizonyítéka a több mint 12 000 repült óra, valamint a világ számos pontjára elszállított sok-sok ezer tonna áru és több tízezer személy. A teljes képhez mindenképp hozzátartozik, hogy ezeket az egyedi mutatókat és képességeket, csak folyamatos repülő kiképzéssel és szoros partneri együttműködéssel lehet végrehajtani. A felek közötti együttműködés elengedhetetlen feltétele a párszavas, professzionális kommunikációs készség, hiszen érteni kell egy telefonbeszélgetés során az alábbiakat: 50K 10 hundred Z, Mike 3. Ezen képesség megszerzésének előfeltétele a megfelelő szakmai képzettség és tapasztalat, melynek hiányát kezdetben kreatív megoldásokkal kellett pótolni. A repülések kiszolgálásához fontos a légiforgalmi szervezési, irányítási és tájékoztatói szolgáltatások magas színvonalon történő biztosítása. Publikációm célja, hogy betekintést nyújtsak a napjainkig/eddig elvégzett munkába, illetve hogy megismertessem a már kialakított és hatékonyan működő eljárásrendeket.

A továbbiakban a légiforgalom szervezés komplex rendszerét kívánom bemutatni. A rendszer összetettsége az egyedi bejövetele- és indulási eljárásokból, a változatos

profilú útvonalrepülésekből és a légijármű-típus kivételes feladat-orientált felhasználhatóságából fakad. Mindezen feladatokat a hazai légiforgalmi szervezés szabályrendszerében kell teljesíteni, amely nagyfokú innovativitást és rugalmasságot követel meg a szakmai állománytól. Szem előtt kell tartani azonban azt is, hogy a repülőtér üzemeltetése terén a „repülésbiztonság az első”.

1. JOGI HÁTTER

1.1 A működés szempontjából alapvető törvények és jogi szabályzó eszközök

A továbbiakban a nemzeti és nemzetközi jogi környezet kerül górcső alá, kiindulva a nemzeti, majd áttérve a nemzetközi szabálykörnyezet bemutatására és elemzésre. Az alaptörvény szerint:

(1) Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség (továbbiakban: HM). A MH alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.

Az MH Pápa Bázisrepülőtér (továbbiakban: MH PBRT) feladatrendszere, a 45. cikk, (1) bekezdésben megjelöltekhez igazodik, annak felel meg. Hangsúlyos mind a három feladat teljesítésére való képességek kialakítása és fenntartása. A katonai szervezet komplex feladatrendszere az MH PBRT

Szervezeti és Működési Szabályzatban található meg, amely az alábbiakat tartalmazza:

Az állomány kiképzésének folyamatos biztosítása a működőképesség, a béke és békeállapottól eltérő időszakban történő alkalmazás érdekében. A készenlét fokozása és a feltöltési készség megszervezése, begyakorlása és folyamatos biztosítása, fenntartva az ügyeleti és készenlégi szolgálatok váratlan helyzetre való reagáló képességét. A készenlégi szolgálatot ellátó repülőeszközök fogadása és mindenoldalú kiszolgálása. A tartalék repülőter funkció ellátása, az MH PBRT-ről történő üzemeltetés esetén a repülések mindenoldalú biztosítása. A bajba jutott repülőeszközök részére segítség nyújtása. Magyarország nyugati alkalmazási körzetében végrehajtandó Légi Kutató-Mentő Készenlégi Szolgálat ejtőtornyos és egészségügyi szakállományának ellátása. A NATO biztonsági beruházás felteleteinek helyi biztosítása, a repülőter munkaterületének karbantartása. A nemzetközi szerződéses és kötelezettségvállalások teljesítéséből eredő feladatok tervezése, szervezése és végrehajtása. A Befogadó Nemzeti Támogatás keretében Pápára települő szövetséges erőkkal való folyamatos kapcsolattartás, biztosítási feladatok ellátása. Az Egyetértési Szerződés (Memorandum of Understanding (MoU)), illetve a Bázisegyezmény (Basing Arrangement – BA) előírásainak megfelelően támogatás nyújtása a HAW, valamint a NAMP¹ működése érdekében.

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az MH PBRT a Magyar Honvédség hadrendjébe tartozó, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság alárendeltségében működő, a Szervezeti és Működési Szabályzatában meghatározott feladatait maradéktalanul teljesítő, önálló gazdálkodó szervezet. Így az MH költségvetése biztosít keretet és egyben mozgásteret az alaptörvényből fakadó feladatok

ellátására. Tisztán látható az is, hogy nem a hadrenden kívül elhelyezkedő, „NATO repülőter” és nem egy repülő katonai szervezet földi része vagyunk, melynek üzemeltetése szövetségesi keretek között valósul meg.

1.2 Bázisegyezmény

A SAC C17 légitárművek repülését több szervezet együttes munkája teszi lehetővé. A strukturáltan, egymásra épülő fórumokon különböző szintű döntések előkészítése és meghozatala zajlik. Alapvetően Stratégiai szintű döntéshozói- és szakértői fórumok ezek, melyek a kereteket adják meg az operatív tevékenységekhez. A keretdokumentumok közül – az MH PBRT által nyújtott szolgáltatások tekintetében – a leglényegesebb a Bázisegyezmény (továbbiakban: BA). A BA dokumentuma a NAMO (jelenleg NAMP) és a Honvédelmi Minisztérium között létrejött megállapodás, amely 2008. november 18-án lépett hatályba. Az okmány a HAW és NAMP szervezeteinek; az Magyar Honvédség (MH PBRT) részéről nyújtott szolgáltatások rendszerét hivatott lefedetni. Nevezett dokumentum szerint a HAW és NAMP működéséhez szükséges szolgáltatások nyújtása az MH PBRT működési területén kívülre is terjedhetnek.

A BA 4.2 pontja alapján Általános szolgáltatások az alábbiak lehetnek (kivonatolva)

Amennyiben másként nincs megjelölve a következő szolgáltatások térítésmentesen vehetőek igénybe:

Légiforgalmi irányítói szolgáltatás a publikált Navigációs segédeszközök üzemszerű működésével együtt elérhető kell, hogy legyen a Fő Műveleti Bázison, azaz az MH PBRT-nél. Mindezzel együtt rendelkezésre kell, hogy álljon a meteorológiai támogatás rendszere, a tűzoltó biztosítás, a futópálya (munkaterület)

¹ NATO Airlift Management Programme

let) karbantartó és a téli üzemelést biztosító szolgálat, a légi jármű földi mozgását segítő szolgáltatás, valamint a Légi Kutató-Mentő szolgáltatás. A repülésbejelentő szolgálat Aeronautical Fixed Telecommunication Network (AFTN) munkaállomást működtet a bázis repülésbejelentő irodájában. Munkaterület ellenőrzést hajtunk végre napi rendszerességgel az Idegen Tárgy általi sérülések keletkezését (foreign object damage – FOD) megelőzése érdekében.

A megjelölt feladatokon túl felsorolásra és szabályozásra kerülnek a dokumentumban a további erőforrásokhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés feltételei. A BA egy folyamatosan frissített egyezmény, amely figyelembe veszi az inflációt a szolgáltatások árának megállapításakor; időről időre a benne foglaltak felülvizsgálatra, esetlegesen kibővítésre kerülnek. Ezek a szabályzók azonban csak a szolgáltatások nyújtásának keretét biztosítják, „aprópénzre váltása” ezen dokumentum meglétével és naprakészen tartásával sem teljes mértékben megoldott. A továbbiakban egy pontos és részletes, minden érdekelt fél számára elfogadható, átlátható és világos eljárásrendet lefektető részletszabályozás szükséges, melynek rendszerét az SOP (Standing Operational Procedures) – LOP (Local Operational Procedures) dokumentumok testesíti meg. Funkciójukat tekintve munkatechnológiai leírásként és útmutatásként szolgálnak.

2. A SAC PROGRAM SZERVEZETEINEK BEMUTATÁSA, MŰVELETI KÉPESSÉGEK ÁTTEKINTÉSE

2.1 Időrendi áttekintés

A szállítási képességek, különösen a légi szállítási képességek rendkívül értékesek és nagy fontosságú egy fegyveres erő részére. Ez az állítás több oldalról megközelítve is igaznak

tekinthető, minthogy szükséges azoknak akiket szállítanak és azoknak is akik szállítanak. A légi szállítási képesség azonban egy erőforrás igényes szállítási forma.. Ennek következtében kijelenthető, hogy csak a nagyobb költségvetési kerettel gazdálkodó haderők képesek önállóan, nagy hatékonyságú és kapacitású légi szállítási képességet fenntartani. Különösen igaz ez a stratégia légi szállítási képességre, amely nagy mennyiségű teherárú (vagy utasok) nagy távolságra való eljuttatását jelenti, többnyire békétől eltérő körülmények közé. A számos találkozó és egyeztetést követően a stratégiai légi szállítási programban való részvétel iránt kezdetben; 15 nemzet érdeklődött, ám a létrehozásban már nem mindegyik vett részt. A program következő lépése az volt, hogy egyeztetésre és megfogalmazásra került az egyetértési szándéknyilatkozat. Ennek államonkénti (már csak 12 résztvevővel) elfogadása és ratifikálása 2007-et követően történt meg.

2.2 Mérföldkövek a program életében

A HAW² 2009 nyarán teljesítette első küldetését Pápáról. A katonai szervezet 2012 novemberében érte el a teljes műveleti képességet (továbbiakban: FOC). Az addig eltelt 5 év során a HAW számos katonai és békefenntartó műveletet támogatott, többek között ISAF műveleteket Afganisztánban (2009-től), NATO műveleteket Líbiában (2011) és az ENSZ által jóváhagyott kiképzési és békefenntartó műveleteket Maliban (2013). A legjelentősebb humanitárius küldetések közé sorolandó a földrengés sújtotta Haitire (2010) és az árvízkárokat szenvedett Pakisztánba (2010) történt segélyszállítmányok eljuttatása. A számok tükrében a HAW 2009 nyarán teljesítette első küldetését és azóta a C-17-es flottája 600-nál is több sikeres

² Heavy Airlift Wing – Nehéz Légiszállító Ezred

feladat-végrehajtás során több mint 12 000 repült órát teljesített, 37 000 tonnát meghaladó tömegű rakományt és több mint 78 000 személyt szállított.

2.3 A SAC program szervezetei

A HAW szervezeti felépítése három századra (Command & Control Század – C2S, Nehéz Légiszállító Század – HAS, Logisztikai Támogató Század – LSS) és az ezredtörzsre tagolható. A HAW személyi állományát 12 nemzet által biztosított mintegy 135 fő katonára és civil alkotja. A SAC nemzetek a Nehéz Légiszállító Ezred állománytáblája ideiglenes vagy állandó beosztásaiba delegálhatnak kollégákat. A Nehéz Légiszállító Ezredbe küldött személyi állomány létszáma arányos a tagországok által vásárolt repülési órákkal, és nem csak a saját nemzeteik által igényelt, de egyéb küldetésekre is kijelölhetőek. Mindazonáltal bármely tagország nemzeti megfontolásból visszavonhatja katonáját egy adott repülési feladat végrehajtásától. A HAW vezetősége a SAC Program négy legtöbb repülési órászámmal rendelkező nemzetének – Amerikai Egyesült Államok, Svédország, Hollandia és Norvégia – főtisztjéből áll.³ A továbbiakban majd láthatjuk, hogy az MH PBRT Hadműveleti Központja a C2S (HAW C2 OPS – Nehéz Légiszállító Ezred Vezetés és Irányítási szolgálat) és a HAS (hajózó személyzet) századokkal áll munkakapcsolatban. A HAW C2 OPS állománya a SAC C17 műveleteinek tervezéséhez, előkészítéséhez és végrehajtásához a Jeppesen MilPlanner⁴ internetes alkalmazást használja. Segítségével a repülés végrehajtásának teljes spektrumát képesek támogatni és biztosítani. Példaként érdemes megemlíteni, hogy az indulási és érkezési repülőteret betáplálva

képes időjárás információkat szolgáltatni a repülés teljes útvonalára és a vonatkozó esetleges korlátozásokat az útvonalra vonatkozóan; csoportosítottan szolgáltatja.

2.4 A SAC C17 típus képességei

A C-17 képes nagyméretű rakomány hadászati távolságú szállítására, és ezt a rakományt el tudja juttatni, rövid leszállópályával rendelkező, nem kiépített repülőterekre harci körülmények között. A raktér könnyen átalakítható a számos eltérő jellegű, összesen több mint 77 tonna tömegű rakomány szállítása érdekében. Személyek és raklapokra csomagolt rakomány padlógörgőkön történő szállítása mellett, a C-17 képes nagyméretű eszközök – beleértve a kerekes és lánctalpas járművek különböző kombinációit –, helikopterek és szabványos hajózási konténerek befogadására is. A légi utántöltési képesség csökkenti az üzemanyag töltési célú leszállások számát, és növeli hatótávolságot. A rövid leszállópályára történő leszállás képessége lehetővé teszi, hogy a repülőgép a világ repülőtereinek 45%-t igénybe vegye, amely szám hétszer több mint a hagyományos stratégiai szállító repülőgépek, mint a C-5, vagy a B-747 által használható repülőtereké. A rövid leszállópályák esetén a repülőgép leszállási úthossza, jelentősen nagyobb tömegű rakomány mellett összehasonlítható a C-130 típusú repülőgépével.⁵

2.5 HAW által fenntartandó és elérendő műveleti képességek felsorolása

A továbbiakban vázlatosan felsorolt képességek elérése és fenntartása alapvető célja a HAW-nál folyó repülő kiképzésnek. Ezek a célok folyamatosan frissülnek, új képességek

³ www.heavyairliftwing.org letöltés ideje: 2014. 04. 10.

⁴ <http://ww1.jeppesen.com/documents/aviation/military/milplanner-factsheet.pdf> letöltés ideje: 2014. 04. 10.

⁵ <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/nato-strategiai-legiszallitasi-program-sac> letöltés ideje: 2014. 04. 10.

elérése válik esetenként szükségessé. A teljes műveleti képesség elérésével a program indulásakor kitűzött célok teljesültek. Ennek légiforgalmi szervezési, tájékoztatói és irányítói támogatása – vonatkozó mértékben – az MH PBRT szakszemélyzetének a feladata. A SAC C–17 képességei és kiképzettségi követelményei a következőképpen csoportosíthatók:

2.5.1 „Airland”⁶ képességek (minden hajózó számára)

- Éjjellátó berendezés használatával végrehajtott repülés
- Nagy sebességű, taktikai indulási és érkezési eljárások végrehajtása
- Nagy sebességű, alacsony szintű repülések végrehajtása
- Taktikai leszálló területre történő leszállás és felszállás
- Földi mozgási műveletek (földön lévő légi járműből teher kijuttatása, harcászati körülmények szerint)

2.5.2 Légi utántöltő képesség⁷

- Teljes terheléssel végrehajtott légi utántöltés
- Nem teljes terheléssel végrehajtott légi utántöltés

2.5.3 Egyes légi jármű légi teherdobás képessége

- Nehéz felszerelés kijuttatása
- Konténer teherárú kijuttatása CDS (Container Delivery System) rendszer segítségével
- Ejtőernyős ugrások biztosítása
- Precíziós Teherárú Célbajuttató Rendszer használata (Joint Precision Airdrop System)

2.6 Rendelkezésre álló információforrások

Elsődlegesen az MH PBRT repülőtér adatait és elérhető szolgáltatásait a Katonai Légiforgalmi Tájékoztató Kiadvány (MILAIP), illetve a Repülőtérrend tartalmazza, melyek folyamatosan pontosításra kerülő, hivatalos publikációs kiadványok és elektronikus formában is elérhetőek az interneten. Egyben a repülőtér adatainak és elérhető szolgáltatásainak hitelesített információforrásai, melyek az elfogadott nemzetközi közlési formátumnak megfelelőek.⁸ Légiforgalmi irányító és tájékoztató szolgáltatásokhoz kapcsolódó jogforrásokat összegyűjtött egy MILAIP tartalmazza. Ezen törvények és jogi szabályozó eszközök alkalmazásával⁹ valósul meg az MH PBRT részéről a szolgáltatások biztosítása. A jogi háttér összhangban van a vonatkozó nemzetközi szabályokkal (ICAO Doc 4444 – ATM/501 – Légiforgalom-szervezés kiadvány) és egyéb előírásokkal.

A további, alacsonyabb szintű szabályozók az SOP dokumentumok, illetve a HAW részéről elkészült „szabálygyűjtemények”. Ezek a dokumentumok nem mondanak ellent, nem írják felül és nem helyettesítik az érvényben lévő szabályozókat, hanem a több, különböző helyen elérhető információt, szabályokat, eljárásokat foglalják össze, illetve teszik kezelhetőbbé és használhatóbbá az állomány részére. Természetesen egy új szabálygyűjtemény létrehozásával együtt jár az abban foglalt információk megbízhatóságának és formátumának ellenőrzése és egyeztetése a felhasználó felekkel. Fontos az információk naprakészségének folyamatos fenntartása.

⁶ Levegő és földfelszín viszonylatában végrehajtott repülő műveletek (Night Vision Goggle (NVG) / Tactical / Low Level / Assault / Ground Operations)

⁷ A légi jármű parancsnokok minimum 50% kell, hogy ezzel a képességgel rendelkezzen

⁸ 2007 évi XLVI tv. A Nemzetközi polgári repülésről Chicagóban, az 1944. évi december hó 7. napján aláírt Egyezmény Függelékeinek kihirdetéséről 15. Fejezet (ANNEX 15)

⁹ 16/2000. (XI. 22.) KöViM rendelet a légiforgalom irányításának szabályairól; illetve a 3/2006. (II. 2.) HM rendelet az állami repülések céljára kijelölt légtérben végrehajtott repülések szabályairól

A HAW részéről elkészült egy kiadvány, az In-Flight Guide¹⁰, melynek megfelelője a légiforgalmi irányítói részről a készülékben lévő Munkatechnológia leírás Repülőtéri irányító és Közelkörzeti irányító részére. Céljuk egy dokumentumba összefoglalni a szükséges eljárásokat, szabályokat. Az In-Flight Guide tartalmazza a szükséges információkat a műveleti- és kiképzési repülések végrehajtásához. Magában foglalja a használatos szolgáltatások, a szükséges szolgálatok és szolgálati személyek elérhetőségét, valamint – a repülések tervezéséhez szükséges mélységig – a felhasználható információforrásokat (internetes oldalakat) is megjeleníti. Tartalmazza a használatos repülőtéri előírásokat, eljárásokat (pl. elérhetőségek, szolgáltatások igénybevételek módjait, használatos navigációs eszközöket és légiforgalmi frekvenciákat). A dokumentum magában foglalja a repüléseket megelőző ellenőrző listákat is (pre flight checklist).

3. EGYÜTTMŰKÖDÉS ELEMEI AZ MH PBRT-N A HADMŰVELETI EGYÜTTMŰKÖDÉS TERÜLETÉN

Kezdetben sok kérdés jelentkezett a SAC C-17 és a ráhordó forgalom kezelésével kapcsolatban. A ráhordó forgalomról, a SAC C-17-el kapcsolatban PPR-ok, illetve a HAW C-2 tájékoztatások tekintetében szükségesnek tartottuk ismerni az alábbi információkat. A futópálya és a gurulóutak alkalmasak-e a fogadásra? Szükséges-e SAC C-17 C-2 értesítése a szállítmány tervezett érkezéséről, indulásáról? Logisztika, Műszaki fogadócsoporthoz részéről kérdés volt, hogy tudjuk-e fogadni a gépet (van-e kapacitásuk, eszközük, emberük hozzá?) Parkolási terv alapján döntést hozni arról, hogy melyik állóhelyre parkoltassuk a gépet. Őrzésvé-

delem szempontjából tudják-e a gépet (VIP személyt szállít-e) illetve a rakományt (lőszert, robbanóanyagot), akár egy fedezékben őrizni? A tűzoltók tudják-e a kért kategóriát biztosítani? A Rendőrséget és a Vámügyiintézőket – ha szükséges – mikor és hogyan kell értesíteni a gép tervezett mozgásáról? Földi kiszolgálás feltételei biztosítottak-e? Üzemanyag töltő miként szolgáltathat nekik üzemanyagot? Milyen mennyiséget?

A repülőtér tevékenységnek eredményes szervezése és vezetése érdekében létrehozásra került – a missziós tapasztalatokat a hazai, helyi rendszerbe integrálva –, egy forgalom kezelési rendszer, amely magában foglalja a PPR-ok (Prior Permission Request – Előzetes Reptérhasználati Engedély) vételét, feldolgozását és bevitelét a Flow Chart-ba. (forgalom nyilvántartó elektronikus táblázat). A ráhordó forgalom esetében megoldást jelentett az új, bevezetett forgalom kezelési és szervezési rendszer. Az új feladatoknak megfelelően szabályzásra kerültek az egyes munkafolyamatok. A szolgálati intézkedés pontosításra került, illetve egyfajta munkatechnológiai útmutatásként a HAW C2-vel való kommunikációra, továbbá az eljárásrendek harmonizálására bázisparancsnoki intézkedések kerültek kiadásra.

3.1 A Hadművelati Központ Ügyeleti szolgálat általános, gyakorlati tevékenységének bemutatása

Az MH Pápa Bázisrepülőtéren a vezetett ügyeleti szolgálat a Hadművelati Központ Ügyeleti szolgálat (HKÜ). Az ő feladata a légiforgalom áramlásának előremutató tervezése, szervezése, amely magában foglalja a beérkezett repülőtér igénybevételi kérelmek kezelését, kapcsolattartást az igénybevételért folyamodó repülőtér-használóval. A szolgálat állandó kapcsolatban van a HAW C2-vel. A HKÜ elsődleges kapcsolattartóként funkcionál számukra a bázist érintő műve-

¹⁰ repülések végrehajtására vonatkozólag tartalmaz előírásokat

letek tekintetében. A repülőteret igénybe venni¹¹ kívánó felhasználó e-mailben, telefonon, telefaxon megkeresést tesz, majd a kezdeti kapcsolatfelvételt követően egyeztetésre kerülnek az alapadatok, lehetőség szerint egy formanyomtatvány kitöltésével. Az alapadatok birtokában a szolgálatot teljesítő szakemberek megvizsgálják, hogy a nevezett légi jármű fogadása és kiszolgálása biztosított-e? Az alapadatok közé tartozik az érkezés és indulás dátuma és időpontja, az igénybevétel célja, a légi jármű típusa, az igénybe vételt kérelmező induló- és cél-reptere, az igénybe vevő nemzetisége és az igénybe venni kívánt repülőteri szolgáltatások listája. Amennyiben az adott időpontban megfelelőek a körülmények a légi jármű fogadására, a parkolóhelyek szerinti elhelyezése betervezésre kerül. Támogató javaslattal továbbításra kerül az MH LVIK részére, mivel ők jogosultak a hivatalos az engedélyeztetési eljárás véghezvitelére, illetve vám- és határőr ügyintézés igénylésére – az érkező és induló repülőter viszonylatában. Az MH ÖHP parancsnoka döntést hoz az igénybevételi kérelemről, mely döntésről értesíti az MH LVIK szakszemélyzetét, majd ügyviteli úton továbbításra kerül az MH PBRT részére. A repülőter felhasználója a hivatalos engedélyezés eljárás eredményéről értesítést kap. A HKÜ feladatrendszeréből adódóan egy helyen fut össze a repülőter felhasználás előzetes tervezése, így lehetőséget adva az esetleges konfliktusok előzetes feloldásához/kezeléséhez. Példaként lehet megemlíteni a veszélyes anyag (robbanóanyag) légi szállítmányozásának esetét. A veszélyes anyaggal érkező légi járművet a többi légi járműtől elkülönítve kell tárolni („K előtérén”). Ezért fontos előzetes információkat szerezni arról, hogy mikor szállít a SAC C–17-es (vagy más légi jármű) veszélyes árut az MH Pápa

Bázisrepülőterre, mert akkor nem lehet közvetlen közelébe tervezni más légi jármű kiszolgálási tevékenységét. Meg kell említeni továbbá a repülés bejelentő szakszemélyzet feladatát, akik a repülések kiszolgálásához és végrehajtásához elengedhetetlen adminisztrációs tevékenységet végeznek. Ennek alanyai és eszközei a repülési tervek kezelése és a légtérigénylések, aktiválások végrehajtása. Rögzítik az érkező és induló légi járműveket, adataikat és szükség szerinti mértékben szétosztják, továbbítják azokat.

3.2 A HAW C–2 – HKÜ szolgálatok közti együttműködés ismertetése

A HAW C–2 vezető állományával hetenként koordinációs megbeszélés kerül lefolytatásra, a két fél közti operatív szintű tevékenységek összehangolása érdekében. A megbeszélésnek kötött ideje és helyszíne van, ahol egyeztetésre kerülnek az adott témakörök szerint csoportosított ügyek (pl. navigációs eszközök beprobálásának időpontjai, várható feladatok, közös gyakorlások egyeztetése). A HAW C–2 szolgálata és az HKÜ szolgáltatásának mindennapi tevékenysége a folyamatos és azonnali (esetenkénti periodikus) koordináció, melynek során a két szolgálat szolgálati személyei információcserét végeznek. Alapvetően egy kiadott bázisparancsnoki intézkedésben megjelölt témakörök szerint történik a kommunikáció, azonban ezek a témakörök csak egy előrelátható, tervezhető részét fedik le a koordinációnak. A kiadásra került intézkedés egyfajta támpontként szolgál, hogy milyen szolgáltatás (pl. hosszú távú meteorológiai előrejelzés), miként érhető el. Lefekteti azokat az alapvető tényállásokat (pl. villámlás van a repülőter 5 tengeri mérföldes körzetében), amelyek esetében szükséges az információcsere. Meghatározásra került a kommunikáció rendszere, mint például a telefonszámok és az egyéb elérhetőségek. A repülőter területén a SAC C–17

¹¹ MILAIP HUNGARY 17 OCT 2013) GEN 1.2-1

1. ábra. SAC C-17 légijármű infracsapda dobás során (forrás: HAW)

légijárműveknek kijelölt parkolási helyeik vannak, amely az „M” jelű előtér. Az állóhelyek közös felhasználásúak; karbantartásuk, lezárásuk esetén a SAC C-17 légijárművek más parkolóhelyen kerülnek elhelyezésre. Az MH PBRT vezető ügyeleti szolgálatának joga és kötelessége közölni a bázison települő erők részére a békétől eltérő, illetve egyéb különleges helyzetek és az ezekhez fogantatosított rendszabályok rájuk vonatkozó részének életbe lépését. Egyeztetésre és elfogadásra kerültek az együttes rendszabályok; az egyes HAW létesítmények, illetve maguk a SAC C-17 légijárművek őrzés-védelmének tekintetében. Szabályzásra került a nyújtott meteorológia szolgáltatások rendszere, amely a MILAIP-ban közzétett, szabvány meteorológiai táviratokon felüli¹², egyedi tájékoztatások és figyelmeztetések összesség-

ge. Ezek magában foglalják a villámlásokról történő időbeli tájékoztatást, abban a formában, hogyha a villámlás észlelhető 5 tengeri mérföldes körzeten kívül és közeledik, illetve ha 5 tengeri mérföldes körzeten belül van már. A veszélyes időjárásra való figyelmeztetések is közlésre kerülnek, egy egytől-hétig terjedő fokozatú skála értékeinek közlésével. Az egyes fokozatokhoz meghatározásra kerültek értékek (szélerősség értékek), illetve időjárási jelenségek (pl. jegesedés feltételei már fennállnak a talajszinten is). Közlésre kerülnek továbbá a hőségriadó közleményei is. A szolgálatváltás részeként minden reggel pontosításra kerül a repülőtér állapota, ez azonban csak önellenőrzésre szolgál, hiszen a két szolgálatnak állandó információcserét kell fenntartania a közös felhasználású eszközökről, elérhető szolgáltatásokról, a navigációs és fénytechnikai berendezések állapotáról, valamint az egymás működését érintő légijárművek mozgásáról.

¹² MILAIP HUNGARY (17 OCT 2013) GEN 3.5 METEOROLÓGIAI SZOLGÁLATOK

Az együttműködés további területei az üzemanyag feltöltés (Diesel, JET A1-repülő hajtóanyag) és a folyékonyoxigén töltés. Mindezek igénylésének és biztosításának rendje került meghatározásra. Egyedi kérések esetén a SAC program szervezeti részére elérhetőek szállítási, elhelyezési, tárolási, beléptetési „szolgáltatások”. Kéréseikkel a HKÜ szolgálatához kell fordulniuk, ahol döntés születik a szolgáltatás biztosításáról és visszaigazolásra (engedélyezésre) kerül a beérkezett kérés. Minden SAC C-17 mozgásról értesítést kap a HKÜ szolgálat. Az értesítések révén világszerte nyomon követhető a pápai bázisú légijárművek repülése, így az esetleges késésekből, vagy repülési szakasz törlésekből adódó változások folyamatosan figyelemmel kísérhetőek. Az okmányban szabályozásra került a tevékenység rendje vészhelyzet és lézerrel történő megvilágítás esetén. Tartalmazza az eljárásrendet az infracsapda dobási gyakorlat előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatban. Egyeztetésre és továbbításra kerülnek a HKÜ által koordinált hó- és jégeltakarítás tevékenységének mozzanatai. A HKÜ szak személyzete végzi a repülőtéren a futópálya és a munkaterület rendszeres FOD ellenőrzését, illetve a futópálya fékhatás mérését. A kapott adatokat közlik – a LÉFIK útján – az érintett hajózó személyzettel.

4. EGYÜTTMŰKÖDÉS ELEMEI MH PBRT-N LÉGI FORGALMI IRÁNYÍTÓI ÉS TÁJÉKOZTATÓI SZOLGÁLTATÁS NYÚJTÁSA TEKINTETÉBEN

4.1 Útvonalrepülések

A SAC C-17 hajózó személyzeteinek képzéshez hozzátartozik útvonalrepülések végrehajtása. Harctéri körülmények között a légijármű alkalmazhatóságát nagy mértékben növeli a különböző profilú, nagy sebességű manőverekkel végrehajtott útvonalrepülések képessége. Ezt a képességet alacsony szintű

útvonalrepülések tervezésével; és lerepülésével gyakorolják, általában taktikai indulási- és érkezési eljárással befejezve. Az útvonalrepülés során a fedélzeten aktív harctéri körülményekhez hasonló tevékenység folyik, abban a tekintetben, hogy a szabvány repülési tervben megjelölt töréspontokat tartalmazó repülések során valójában földi veszélyforrások kikerülése és a váratlanul felbukkanó veszélyek elhárítása zajlik. Az útvonalrepülések esetében a repülési tervek benyújtását a HAW C2 szolgálata végzi.

4.2 A SAC C-17 taktikai indulási és megközelítési eljárásai

A következőekben az alkalmazott megközelítési eljárások kerülnek bemutatásra. Elvi elgondolásuk alapja az, hogy az esetleges földi veszélyforrásoknak minél kisebb ideig legyen kitéve a légijármű és minél kevesebb egyenes vonalú repülési szakaszt tartalmazzon a repülési profil. Továbbá, hogy felszállást követően a lehető leggyorsabban túlemelkedjen a légijármű a veszélyt jelentő alacsonyabb magasságon. Az eljárások megtalálhatóak a SAC In-Flight Guide Part I_v1-22 kiadványban. A továbbiakban vázlatosan kerülnek ezek az eljárások bemutatásra.

4.3 Taktikai indulási eljárások

Taktikai indulási eljárások alapvetően intenzív emelkedést jelentenek, egy leszállási (továbbmeneteli) manővert követően. Minden esetben a leszállási engedélyt megelőzően kerül kérelmezésre. A repülőtéren irányító a leszállási engedély kiadásával együtt engedélyezi.

4.4 Taktikai érkezési eljárások

A repülőtéren tartozó légtereken belülről, illetve azon kívülről induló eljárások léteznek. Minden eljárás rendelkezik egy kezdőponttal, amelyen lehetőség van az eljárás lere-

pülésének engedélyezésére vagy a forgalom függvényében várakozásra. Az eljárásokat – adott szakaszában – 250 csomónál nagyobb sebességgel kell végrehajtani, a vonatkozó SAC C17 repülési előírások – és az eljárások természetűe – miatt. Az eljárások végrehajtása jó látási körülmények között engedélyezett, valamint a légijármű az eljárást meg tudja szakítani és mindvégig megtartja a manőverezéshez szükséges mozgékonyágát.

4.5 MCTR/MTMA –n végrehajtott megközelítési eljárások

4.5.1 Beam approach

Kereszt-irányú, nagy sebességű megközelítés

A használatos futópálya keresztirányú megközelítésekor az eljárás kezdőpontja minimálisan 5 NM¹³-re van, keleti illetve nyugati irányban, minimum 500 láb (150 m) AGL¹⁴ magasságon. A légijármű a futópálya felett átrepülve, Pápa városát megkerülve csatlakozik a hosszúfalra, rövid távolságban maradv a végső megközelítési egyenestől, a megközelítéssel ellentétes oldalon. Következő szakasz az alapforduló, melyet egy rendkívül kis hosszúságú végső egyenes követ. Leszállásnál a pilóták kiképzésére tekintettel bármelyik leszállási móddal számolni kell.

4.5.2 90/270, Teardrop

Ellentétes irányú, alacsony magasságú, nagy sebességű megközelítés

A használatos futópálya szerint ellentétes irányú alacsony magasságú megközelítése során az eljárás kezdőpontja minimálisan 5 NM-re van, a használatos futópálya szerinti ellentétes irányban (pl. 34-es – 340 fokos földrajzi irányú megközelítés esetén – futópálya használatokor, a 16-os futópálya felől), minimum 500' (150 m) AGL magasságon. A légijármű a futópálya felett átrepülve, Pápa

városát megkerülve csatlakozik az alapfalra, rövid távolságban maradv a végső megközelítési egyenestől. Következő szakasza az alapforduló, melyet egy rendkívül kis hosszúságú végső egyenes követ. Leszállásnál a pilóták kiképzésére tekintettel bármelyik leszállási móddal számolni kell.

4.5.3 Overhead

Alacsony magasságú, nagy sebességű megközelítés

A használatos futópálya alacsony magasságú, nagy sebességű megközelítése során a jelentőpont 3–5 NM távolságra van a küszöb-től, a használatos futópálya szerinti irányban, minimum, 500' (150 m) AGL magasságon. A kezdeti jelentőpontot követően a repülőter felett intenzív 360 fokos fordulót hajt végre, majd az első 180 fokos fordulót követően süllyedő manővert hajt végre leszálláshoz, rendkívül rövid végső megközelítési szakasszal. Leszállásnál – a légijármű személyzet kiképzésére tekintettel – bármelyik leszállási móddal számolni kell.

4.5.4 High speed straight-in

Alacsony magasságú, nagy sebességű megközelítés

A használatos futópálya alacsony magasságú, nagy sebességű megközelítése során a jelentőpont 5 NM távolságra van a küszöb-től, a használatos futópálya szerinti irányban, minimum 500' (150 m) AGL magasságon. Ezen a ponton kiadható a leszállási engedély, de nem később mint 3 NM távolságra a küszöb-től. Leszállásnál – a légijármű személyzet kiképzésére tekintettel bármelyik leszállási móddal számolni kell.

4.6 MCTR/MTMA –n kívülről induló megközelítési eljárások

Pápa MTMA határain kívülről induló eljárások esetében a kezdeti és közbenső süllyedési szakaszokban a légijármű ellenőrzött légtér-

¹³ Nautical Mile – tengeri mérföld (1NM=1,852 km)

¹⁴ AGL – Above Ground Level – földfelszín feletti magasság

ben kell, hogy maradjon. Lehetőség szerint ne lépjen be a Repüléstájékoztató Szolgálat, F osztályú légtérébe.

4.6.1 Tactical descent

Nagy magasságú, korlátozás nélküli süllyedéssel járó megközelítés

A használatos futópálya déli irányból történő megközelítése során az eljárás kezdeti pontja rendes körülmények között FL250, (vagy más koordinált magasságon), hozzávetőleg 20 NM távolságra van a használatos futópálya küszöbétől. Folyamatos, nagy sebességű süllyedés (akár 13000 láb/perc) 7000 láb AMSL magasságig, majd normál süllyedés tovább 5000 láb AMSL magasságig (Tactical descent manőver vége), melyet normál sebességgel 1 perces szintrepülés követ. Következő szakaszban az MCTR-en belüli szabvány és taktikai bejövetelek bármelyike lehetséges.

4.6.2 Steep approach

Nagy magasságú, változó arányú, normál sebességű süllyedéssel járó megközelítés

A használatos futópálya déli irányból történő megközelítése során a kezdeti pontja rendes körülmények között FL220 (vagy más koordinált magasságon), hozzávetőleg 22 NM távolságra van a használatos futópálya küszöbétől. Folyamatos süllyedés a leszállási manőver kezdeti pontjához 3–4000 láb/perccel (alapforduló, vagy egyenesből történő megközelítés, illetve az MCTR-en belül maradó szabványos és taktikai bejövetelek bármelyike lehetséges). Leszállásnál a személyzet kiképzésére tekintettel bármelyik leszállási móddal számolni kell.

4.7 Általános légiforgalmi irányítói eljárások

Az alábbiakban bemutatott légiforgalom kezelésére vonatkozó szabályok a vonatkozó jogforrásoknak nem mondnak ellent, az abban foglaltaknak megfelelnek. Alapvetően

csak egy rendszerbe (dokumentumba) sűríti össze és foglalja bele az alkalmazott gyakorlati eljárásokat. A légiforgalmi irányítás alapvető feladata, hogy két légitármű között elkülönítést hozzon létre. Ennek egyik leghangsúlyosabb szabályzó kritériuma az elkülönítendő légitárművek által keltett turbulencia mértéke, és az ezen ismérvek szerinti kategorizálásuk. A turbulencia elkülönítési minimumok nem csökkenthetők! A jogi szabályozás szerint, függően az elől haladó légitármű turbulencia kategóriájától, különböző tartandó elkülönítési távolságok vannak érvényben. Azonban helyi szabályozás szerint egységesen 6 tengeri mérföld (NM) került meghatározásra. A munkatechnológia a turbulencia elkülönítési minimumok esetében az érvényes elkülönítési minimumoknál szigorúbb értéket alkalmaz, mert ezzel a jelenlegi forgalom szerkezetben és a technikai lehetőségek között, illetve a jelenlegi légiforgalmi irányítói jártasság szintjén nagyobb repülésbiztonsági fokot lehet elérni.

4.7.1 Érkező és induló légitárművek közötti elkülönítések

A következő részben szeretném bemutatni azokat az elkülönítési eljárásokat, amelyek érkező és induló forgalom együttes kezelésére kell alkalmazni. Az induló légitármű minden irányba megkezdheti a felszállást, amíg az érkező légitármű kritikus közelségbe nem ér, vagyis 15 NM-re van a repülőtértől (1); iskolakör esetén, amíg az érkező légitármű meg nem kezdte a 3. fordulót (base turn) (2); vagy ha radarinformáció nem áll rendelkezésre műszeres megközelítési eljárás esetén és nincs más légitármű 5.500 láb AMSL magasság alatt (3). Az induló légitármű addig kezdheti meg a megközelítési iránnyal egyező irányba a felszállást, amíg az érkező légitármű kritikus közelségbe nem ér, vagyis az érkező légitármű egyenes bejövetele esetén a 6 NM-t át nem repüli (1); iskolakör esetén meg nem kezdte a 3. fordulót (base turn) (2);

vagy Overhead és Beam Approach bejövétel esetén a 6 NM-es „initial¹⁵”, vagy „starting point”-ot át nem repülte (3). A 90/270 megközelítési eljárás esetén felszállhat az induló légi jármű addig, amíg az érkező forgalom legalább 15 NM távolságra van a repülőtértől, vagy elérte az eljárás hosszúfali szakaszát (4). Az érkező légi járműnek nem adható ki a leszállási engedély mindaddig, amíg az induló légi jármű fel nem szállt és köztük más elkülönítési minimum alkalmazásra nem került. Ha egy induló légi jármű felszállási engedélyt kapott, de a felszállást nem kezdte meg és az érkező légi jármű a fenti határértékek valamelyikét elérte, akkor az induló légi jármű felszállási engedélyét törölni kell.

4.7.2 Érkező légi járművek közötti elkülönítések

A következőkben áttekintem az érkező forgalmak közötti elkülönítési eljárásokat. LHPA¹⁶ MCTR/MTMA légtereiben állandó VFR¹⁷ ki- és belépőpont, vagy VFR jelentőpont nincs kijelölve. VFR légi járművek LHPA repülőtérrel kizárólag azon pontok átrepülésével közelíthetik meg, amely az iskolakör estén a 3. forduló (hosszúfali szakasz) (1); egyenes bejövethetnél 10 NM initial point, vagy „A” sebesség kategóriájú¹⁸ légi járműveknek 3 NM „initial point” (2). Minden más bejövétel esetén ez a pont a 6 NM-es „initial” vagy „starting point” (3). Az érkező VFR légi járművel történő első összeköttetés felvételekor – a légi jármű vezető által már vett információk kivételével – meg kell adni a használatos futópályát (1), a szél irányát és sebességét (csomóban)(2) és a QNH

értékét¹⁹(3). A TWR²⁰ a VFR légi járművet a forgalom függvényében várakoztatja, vagy engedélyezi a megközelítést. Amennyiben a VFR légi jármű várakoztatására van szükség, akkor a várakoztatást a légi jármű vezető által is egyértelműen azonosítható pont felett lehet engedélyezni. Amennyiben a légi jármű műszeres megközelítést hajt végre, az MCTR-ben működő VFR forgalmat úgy kell szervezni, hogy az ne legyen mérvadó a szabvány megközelítési és átstartolási eljárást követő légi járműre.

4.8 A SAC C–17-es légi járművek vizuális taktikai megközelítéseivel kapcsolatos együttműködés Pápa bázisrepülőtér és Budapest ACC között

A feladat végrehajtása magában foglalja az MCTR/MTMA határain kívülről induló taktikai eljárások nappali gyakorló/kiképző repüléseit, melyeket nyári időszámítás időszakában lehetőség szerint délelőtt 7–9 és délután 12–14 óra UTC, téli időszámítás időszakában délelőtt 8–10 és délután 13–15 óra UTC²¹ közötti időpontokra kell tervezni. Előzetes tájékoztatások, Pápa MCTR/MTMA határain kívülről induló taktikai eljárások végrehajtásának tervezetét a repülést megelőző napon a repülésbejelentő szolgálat továbbítja Budapest ATC supervisor részére. Koordinálás a légiforgalmi irányító szolgálati egységek között angol nyelven történik. LHPA TWR értesíti Budapest ACC²² illetékes szektor szakszemélyzetét a gyakorlat megkezdéséről. LHPA TWR a légi jármű irányításának átadását megelőző koordinálás során a következő adatokat továbbítja az ACC illetékes szektor koordinátora számára,

¹⁵ taktikai eljárás kezdeti (jelentő) pontja

¹⁶ a pápai repülőtér nemzetközi repülésben alkalmazott megjelölése

¹⁷ látvarepülési szabályok

¹⁸ 91 csomónál kisebb megközelítési sebességgel rendelkező légi jármű

¹⁹ tengerszinthez viszonyított nyomás értéke, előírás szerint milibar-ban kifejezve

²⁰ repülőtéri irányító

²¹ egyezményes világidő

²² körzeti irányító központ

amely a légi jármű hívójele, a légi jármű típusa, indulási eljárás, a légi jármű helyzete; transzponder kód és a taktikai megközelítési eljárás fajtája. Az adatok vétele után Budapest ACC illetékes szektor koordinátora megadja a légi jármű számára kiadható repülési szintet. Szükség szerint Budapest ACC illetékes szektor PC²³ tájékoztatja LHPA TWR-t a feladat végrehajtását befolyásoló (nem akadályozó) körülményekről, valamint az esetlegesen megváltozott szektor frekvenciáról. Az átadási feltételek elfogadása után, de nem később, mint 8500 láb AMSL keresztezése előtt Pápa TWR a légi járművet átküldi Budapest ACC frekvenciájára. Azt megelőzően, hogy a feladatot végrehajtó légi jármű eléri a taktikai eljárás kezdőpontját, Budapest ACC illetékes szektor koordinátora a következő adatokat továbbítja LHPA TWR részére, úgymint a légi jármű hívójele, a légi jármű típusa, a légi jármű helyzete, transzponder kód és a taktikai megközelítési eljárás fajtája. A taktikai megközelítés fordulópontjának elérése előtt LHPA TWR hozzájárulása szükséges a sülyedés megkezdéséhez, valamint szükség szerint tájékoztatja Budapest ACC illetékes szektor PC-t a használatos frekvencia esetleges megváltozásáról. Az MCTR határain kívülről induló taktikai eljárások esetében a sülyedésben lévő légi jármű Pápa Tower használatos frekvenciájára kerül átadásra a sülyedés megkezdése utáni legkorábbi lehetséges időpontban, de nem később, mint az átváltási magasság²⁴ elhagyása előtt.

4.9 Nagysebességű repülő műveletek

Jelenleg az állami repülések célját szolgáló repülőterekhez tartozó légiforgalmi légterek ellenőrzött légtérnek minősülnek, amely az MH PBRT esetében a repülőtéri irányító

körzetet (MCTR) és a közeli körzeti irányító körzetet (MTMA) jelenti.²⁵ Azonban ezen körzeteknek a légtér osztálya nem került meghatározásra.²⁶ A nevezett légterekben nyújtott légiforgalmi irányítói szolgáltatások, a felszereltségi és egyéb – a légtérbe való belépéshez (és ott üzemeléshez) szükséges – követelmények publikálására kerültek.²⁷ Alapvetően nem mutatnak eltérést a „C” osztályú légterekben alkalmazottaktól, csak abban a tekintetben, hogy VFR légi járművek részére nem tartalmaz sebességhatárölést, így 250 csomónál többel is végre lehet hajtani a repüléseket. Az előzőekben megfogalmazottakból következik, hogy a SAC C–17 kiképzés érdekében, a hajózó személyzetek jártasságának fenntartása céljából taktikai indulási és érkezési eljárásaikat 250 csomónál nagyobb sebességgel is végrehajthatják. A nagysebességű repülő manőverek engedélyezését a légiforgalmi irányító szolgálat végzi a hajózó személyzet kérését követően, az aktuális és előrelátható forgalmi helyzet függvényében.

4.10 Éjjellátó készülék használatára vonatkozó (NVD) eljárások

Minden NVD művelet esetén a légi jármű vezető saját felelőssége a megfelelő magasságok és minimumok betartása. VFR NVD műveletek abban az esetben hajthatók végre, ha az időjárási körülmények lehetővé teszik a VFR repülést (látástávolság 5 km, felhőalap 1500 láb). IFR NVD repüléshez minden esetben a torony IFR engedélyt kell kérni, feltéve hogy az időjárási feltételek megfelelőek a bejöveteli eljárás minimumainak. Az

²⁵ 26/2007. (III. 1.) GKM-HM-KvVM együttes rendelet, a magyar légtér légi közlekedés céljára történő kijelöléséről 1. sz. melléklete szerint

²⁶ MILAIP HUNGARY (17 OCT 2013) ENR 2.1-6

²⁷ MILAIP HUNGARY (17 OCT 2013) GEN 3.3-1 és ENR 1.6-1

²³ planning controller – tervező és koordináló légiforgalmi irányító (koordinátor)

²⁴ 9500 láb, tengerszinthez viszonyított magasság szerint

NVD feladat tervező személyzete meghatározza az optimális fény viszonyokat a művelethez. A feladatban részt nem vevő induló/érkező légi járművek részére elsőbbség nyújtandó az éjjellátó készüléket használókkal szemben. NVD feladatok végrehajtása előtt egyeztetés szükséges a toronnyal, valamint a speciális NVD feladatokhoz szükséges fénytechnikai konfiguráció beállítására. Az NVD feladatot teljesítő légi járművek és más légi járművek együttes működése VFR iskolakörön nem engedélyezett. Az NVD feladatban résztvevők és más feladatot végrehajtó légi járművek egyidejű üzemelése az ellenőrzött munkaterületen nem engedélyezett. Forgalom sűrűségére vonatkozóan az NVD feladat felfüggesztésre kerül, amennyiben érkező nem-résztvevő légi jármű eléri a 10 tengeri mérföldes végső egyenest, vagy VFR légi jármű a repülőteret 6 NM-nél jobban megközelíti vagy induló/műveleti feladatot végrehajtó légi jármű. üzemel a mozgási területen. VFR iskolakörön legfeljebb 2 NVD feladatokban résztvevő légi jármű repülése engedélyezhető egyidejűleg. Ha nem áll rendelkezésre radarkép a légiforgalmi irányító személyzet számára, mindössze 1 NVD szerint üzemelő légi jármű repülése engedélyezhető VFR iskolakörön. Bármely normál vizuális bejövetei eljárás alkalmazható az NVD műveletek során is. Hivatalos napnyugta és napkelte között az éjjellátó készülék használatával üzemelő légi jármű láthatósági fényeknek használata kötelező. NVD feladatot teljesítő légi jármű vizuális futó-ellenőrzése nem szükséges. A fel/leszállási engedéllyel rendelkező légi járművek, az említett műveleteket saját felelősségre hajtják végre. A korlátozott fényviszonyok esetén a légiforgalmi szolgálat nem képes vizuálisan meggyőződni a pálya pillanatnyi állapotáról, fel/leszállásra való alkalmasságáról.

4.11 Infracsapdák kezelése, levegőbe juttatását célzó gyakorlatok

A C-17 légi jármű rendelkezik beépített önvédelmi rendszerekkel, úgymint az infravörös (hőérzékelő) fejjel rendelkező rakéták elleni rendszer, amelynek része az érzékelő és egy működtető rendszer. Az infracsapdák indítása történhet a kijelölt konténerekből, illetve az összes konténerből egyszerre; automatikusan (besugárzásra azonnal) vagy manuálisan. Működési módozatai a légi jármű számára előzőleg meghatározottak szerint történik, melyben szerepet játszik a (veszélyeztetettség szempontból minősített) környezet, illetve az adott helyzet. A rendszernek a kezelését mindegyik hajóznak el kell sajátítania. Az infracsapdák összeszerelését, tárolását, kezelését és szállítását magyar szakemberek végzik a Bázisegyezménnyel összhangban. A HKÜ szolgálat az infracsapdák kezelése és szállítása iránti kérélmeket ügyintézi, illetve nyilvántartást vezet az infracsapda készletek rendelkezésre állásáról. Az infracsapdák levegőbe juttatását a SAC C-17 hajózó személyzet; repülési gyakorlatok során hajtja végre, a Várpalotai és Hajmáskéri lőtér területe feletti Veszélyes légtérben.²⁸

4.12 Ejtőernyős ugrások és teherdobások

A Bázisegyezmény alapján a SAC C-17 légi járművek részére lehetőség van a Várpalota melletti lőtér használatára, teherdobás céljára. A végrehajtással összefüggésben az elsődleges kapcsolattartási pont MH PBRT bázisparancsnoka. A Várpalota melletti lőtér igénylésével kapcsolatban, 30 nappal az igénybevételt megelőzően, szükséges közölni a végrehajtás dátumát és időpontját, a terve-

²⁸ LH-36-A és LH-36-B veszélyes légtérben, a 26/2007. (III. 1.) GKM-HM-KvVM együttes rendelet szerint, mely a magyar légtér légiközlekedés céljára történő kijelöléséről szól

zett kiképzés rövid ismertetését, a tervezetten kijuttatandó teherárú mennyiségét/darabszámát. Szükséges továbbá megjelölni a HAW részéről a végrehajtásért felelős személy nevét és elérhetőségét, illetve a HM-től kért egyéb támogatást. A végrehatás során a nemzeti szabályzók a mérvadóak. A C–17-esek deszant dobási gyakorlataihoz külön légtér rész kerül igénylésre. Ez elegendő légtérrel biztosít a dobási irányon történő rárepülési szakaszhoz, illetve, az újbóli deszant dobáshoz történő visszafordulás és rárepülés szakaszaihoz. Ebbe a légtérbe való belépés előtt az induláshoz használt futópálya függvényében útvonalrepülést hajtának végre. Ejtőernyős dobás előtt az ejtőernyős ugrás földi biztosítását végző személyzettel rádió próbát kell végezni. A dobás engedélyezésekor minden esetben közölni kell a légijármű személyzetével az aktuális szél adatokat. Ejtőernyős ugrások és teherdobások nem engedélyezhetőek, amíg a repülőtéren légi jármű hajtómű működik. Az ejtőernyős földet érési zónában a kiugrott ejtőernyősök leszállásáig járműmozgás nem engedélyezett. Ejtőernyős ugrást végrehajtó repülések az TWR kezelésében vannak. Az TWR a repülést az APP-al történt koordinációt követően és az APP iránymutatásai szerint irányítja. Ejtőernyős dobás végrehajtásakor, a kiugrott ejtőernyősök földetéréséig más repülés a repülőtér 6 NM körzetében, a dobás magassága alatt nem engedélyezhető. Az ejtőernyősöket szállító légi jármű a repülőteret leszállás céljából csak a kiugrott ejtőernyősök leszállása után közelítheti meg.

4.13 Földi műveletek

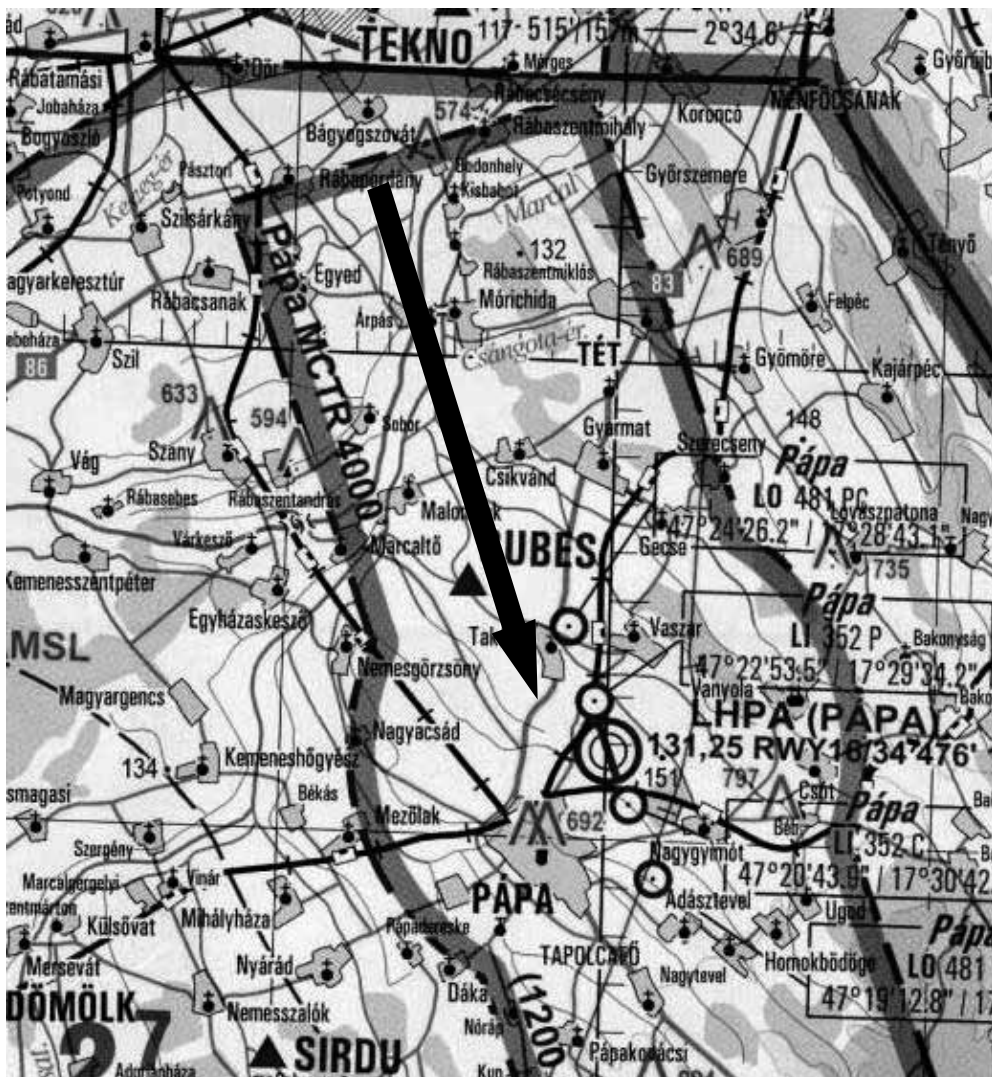
A C–17 légijármű rendkívüli légi és földi manőverező képességgel rendelkezik, melynek aktív eleme a gázsugár-visszafordító intenzív használata. Segítségével kis területre le tud szállni és egyedi képességének a begyakorlására szolgál a futópályára felfestett, kisebb taktikai leszálló terület (Assault

Landing Zone –hozzávetőleg egy 1200 m × 30 m méretű futópálya). A taktikai leszálló terület használatát mint NVD-vel, mint pedig normál fényviszonyok között gyakorolják. Használata iránti kérés a leszállást megelőzően kerül közlésre, valamint ilyen esetekben számolni kell a légiforgalmi irányítói szempontból szabványostól eltérő süllyedésre és sikló pályára, valamint gyors megállásra. A SAC C–17 hajózó személyzete a futópályán, illetve a légiforgalmi irányító által külön meghatározott helyen földi gurulási műveletek gyakorlását hajtják végre. Ennek keretében történhet harctéri körülmények szerinti teher kirakás gyakorlása (szimuláltan), tolatás, illetve szűk távolságon belüli megfordulás (hasonlatos a gépjárművezetésnél oktatott Y fordulóhoz).

4.14 Vész-teherledobás

A vész-teherledobás eljárás kidolgozását az a fajta előrelátás diktálta, amely jellemezte a SAC C17-esek Pápára települését, illetve működésének megkezdését. Innovatív megoldások és rugalmasság jellemezte az alábbi eljárásrend kidolgozását.

Vészhelyzet esetén vész-teherledobás a légijármű személyzet döntése alapján hajtható végre LHPA Légiforgalmi irányító szolgálatának engedélyével Rábapordány DDK 1 NM kezdőponttal. A kezdőpont elhagyását követően folytatni kell a repülést a 156°-os irányon 2100 láb (640 m) AMSL magasságon. Amennyiben szükséges radar vektorálás kérhető a kezdőpontra. A kezdőponttól a vész-teherledobási pontig legalább 5 NM felkészülési szakasz áll rendelkezésre. A vész-teherledobás kizárólag az Malomsok település traverze vész-teherledobási ponttól történhet. További süllyedés a légijármű személyzet döntése alapján kerül végrehajtásra. A vész-teherledobást a 83. számú főút Takácsi és Pápa közötti szakaszának elérése előtt be kell fejezni. A vészhelyzeti gyakorlások,

2. ábra. Vész-teherledobás szakasza
forrás: ICAO VFR chart 1:500000 (MILAI P HUNGARY)

illetve a Vészhelyzeti eljárásrend kialakítása alapkövetelmény egy működő repülőtér esetében. Elkészítése azonban egy merőben új jellegű feladat volt; és sok kihívást rejtett magában. Az eljárás megalkotásánál figyelembe kellett venni a fedélzeten hordozható rakományelemek maximális számát, a lakott területeket, és ehhez képest kellett kijelölni ilyen

rendkívül hosszú teher-kibocsátási eljárást. Jelenleg kijelenthető, hogy az alkalmazott eljárások megfelelő színvonalúak, minden egyes szereplővel egyeztetettek és hatóságilag jóváhagyottak. Ezek a Vészhelyzeti eljárások (VT) jelentős mértékben szolgálják a repülőtér és a SAC C-17 légitámaszpontok biztonságos üzemelését.

BEFEJEZÉS

A Pápára települt szervezetekkel aktív és szoros együttműködés alakult ki, illetve kijelenthető, hogy az eddigi sikerek megvalósulásához hozzájárult az MH PBRT érintett, és az előzőekben részletesen bemutatott állományának áldozatos munkája. Az eddigiekben eredményes és helyenként gyors alkalmazkodást igénylő; önállóságot és folytonosan megújuló szabályozói és az ehhez illeszkedő kiképzési tevékenységet alapvetően a sikeresség jellemezi. A műveletek eredményes végrehajtása volt az alapvető mozgató rugó, közösen kerestünk az együttműködéshez a megoldásokat, nem az elutasítás és az „unable²⁹” kifejezések jellemezték a munkát. Minden további együttműködésre nyitottak vagyunk és ez idáig is rendkívül értékes tapasztalatokkal lettünk gazdagabbak. Érdemes megjegyezni, hogy a HAW (C2), NAMPO és BOEING szervezetekben alapvetően NATO missziókat, NATO beosztásokat megjáró, gyors munkavégzéshez szokott, pár szavas kommunikációt folytató szakemberek dolgoznak. Rengeteg rövidítést, egyedi szavakat és mondatösszetételeket alkalmaznak, amelyek megértéséhez a STANAG nyelvvizsga segítséget nyújt, azonban a saját részről mutatókozó kezdeti tapasztalati és kommunikációs nehézségeket nem hidalhatta át minden esetben. Meglepetést és akadályt jelentettek például az 50K 10 hundred Z, Mike 3 és a LOX ASAP³⁰ szavak levétele telefonos kommunikáció során, továbbá a K-loader, de-icer, fleet (lav³¹) ser-

vice és a shuttle³¹ kifejezések elsöre történő megértése. Az egymás iránt tanúsított megértés és türelem sok nyelvi nehézségen átesített, továbbá a közös munkahelyi képzések és szabadidős tevékenységek előremozdították az együttműködést. Ez pedig nem az MH PBRT előjárói szintjén tervezett és „menedzselte” folyamat volt, hanem a közösen végrehajtott feladatoknak, valamint a kialakult emberi- és munkahelyi kapcsolatoknak volt köszönhető. Elvitathatatlan a nemzetközi tapasztaltok hasznossága és értéke a Pápán szolgálatot teljesítő és a HAW személyzetével munkakapcsolatban lévő személyek számára. Szükséges a kezdetben és jelenleg biztosított képzési és tapasztalatszerzési lehetőségeken felülieket megeremteni és fenntartani részükre! A szolgálati személyek vonatkozásában nagymértékű fejlődés figyelhető meg, és elismerésre méltó munka van a hátuk mögött. Jelentős ösztönző erővel bírhatna a továbbiakban kifejezni azt, hogy az MH PBRT vonatkozó szolgálatait, állományát szoros együttműködésben végzi tevékenységét a NATO/SAC program szervezeteivel erősen forráshiányos feltételek mellett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Strategic Airlift Capability :<http://www.nspa.nato.int/en/organization/NAMP/sac.htm> (letöltés ideje 2014. 03. 04)
- [2] Új hangár építési területét adta át a pápai légi bázison a NATO főtitkára <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/uj-hangar-epitesi-teruletet-adta-at-a-papai-legi-bazison-a-nato-fotitkara> (letöltés ideje 2014. 03. 04)

²⁹ nem lehetséges, megtiltom

³⁰ 50K 10 hundred Z–50000 font üzemanyag töltésére van szükség 10 00-ra (világidő szerinti), Mike 3 – hármas számú állóhely, LOX ASAP – folyékony oxigén töltésére van szükség, amint lehetséges (minél előbb)

³¹ K-loader – paletták ki és berakodására használt jármű, de-icer – légi jármű jégtelenítő berendezés, fleet (lavatory) service – szennyvíz szippantó jármű, shuttle – kisbusz szállítóeszköz a hajózó személyzetek légi járműtől és légi járműhöz történő szállításra

- [3] Signature of an agreement on air traffic control tower: <http://www.nspa.nato.int/en/news/news-20140408-4.htm> (letöltés ideje 2014. 04. 09)
- [4] Magyarország alaptörvénye http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (letöltés ideje 2014. 03. 10.)
- [5] A Magyar Honvédség Pápa Bázisrepülőtér alapító okirata (a módosításokkal egységes szerkezetben) <http://www.kormany.hu/download/6/cc/21000/MH%20PBRT.PDF> (letöltés ideje 2014. 03. 10.)
- [6] A Magyar Honvédség Pápa Bázisrepülőtér Szervezeti és Működési Szabályzata; MH PBRT Nyilvántartási szám: 9/647.
- [7] 2007 évi XLVI tv. a Nemzetközi polgári repülésről Chicagóban, az 1944. évi december hó 7. napján aláírt Egyezmény Függelkeinek kihirdetéséről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700046.TV (letöltés ideje 2014. 03. 10.)
- [8] Katonai Légiforgalmi Tájékoztató Kiadvány, 3. kiadás – (továbbiakban MILAIP) <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/magyar-koztarsasag-katonai-legiforgalmi-tajekoztato-kiadvany> (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [9] 1995. évi XCVII. törvény, a légiközlekedésről http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500097.TV (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [10] Elérte a teljes műveleti képességet a pápai Nehéz Légiszállító Ezred <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/elerte-a-teljes-muveleti-kepesseget-a-papai-nehez-legiszallito-ezred> (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [11] Smart Defense: http://www.nato.int/cps/en/SID-F326F0B6-0AA7AACC/natolive/topics_84268.htm?b1nSublanguage=true&selectedLocale=en&submit.x=10&submit.y=6&submit=select (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [12] Pápai repülőtér: <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/civil-es-katonai-gepek-fogadasara-alkalmas-repulo-ter-lesz-a-papai-bazisbol> (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [13] Katonai és civil repülést segítő fejlesztések indulhatnak a pápai bázisrepülőtér: <http://richpoi.com/cikkek/hazai/katonai-es-civil-repulest-segito-fejlesztések-indulhatnak-a-papai-bazisrepulo-teren.html> (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [14] 3/2006. (II. 2.) HM rendelet az állami repülések céljára kijelölt légterekben végrehajtott repülések szabályairól http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600003.HM (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [15] 16/2000. (XI. 22.) KöViM rendelet a légi forgalom irányításának szabályairól http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0000016.KOV (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [16] 56/2012. (VIII. 3.) HM utasítás A honvédelmi szervezetek által a Stratégiai Légi Szállítási Képesség program kapcsán nyújtott egyes szolgáltatásokról és azok elszámolási, számlázási és egyéb eljárási rendjéről <http://www.opten.hu/56-2012-viii-3-hm-utasitas-j192262.html> (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [17] A honvédelmi miniszter 12/2014. (II. 14.) HM utasítása a Stratégiai Légiszállítási Képesség befogadó nemzeti támogatásának biztosításához kapcsolódó egyes feladatokról <http://www.opten.hu/dijalan-szolgáltatások/optijus-light/nyomtat/247804> (letöltés ideje: 2014. 04. 18.)
- [18] 26/2007. (III. 1.) GKM-HM-KvVM együttes rendelet, a magyar légtér légiközlekedés céljára történő kijelöléséről http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700026.GKM (letöltés ideje: 2014. 03. 14.)
- [19] Szarvas László: Stratégiai Légi Szállítási képesség – egy új többnemzeti megoldás www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=77 (letöltés ideje: 2014. 03. 14.) 60-76. p.
- [20] Kucsma András: A stratégia légi szállítási képesség program befogadó nemzeti támogatásának tapasztalatai, <http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/36381/kl-2012-4.pdf> (letöltés ideje: 2014. 03. 14.) 57–65. p.

IRHA JÁNOS ŐRNAGY: AZ EGYÉN ÉS A SZERVEZET FELELŐSSÉGE A HELIKOPTERBALESETEK KIALAKULÁSÁBAN, ÉS A MEGFELELŐ REPÜLÉSBIZTONSÁGI KÉPZÉS KIALAKÍTÁSÁBAN

PILÓTA HIBA?

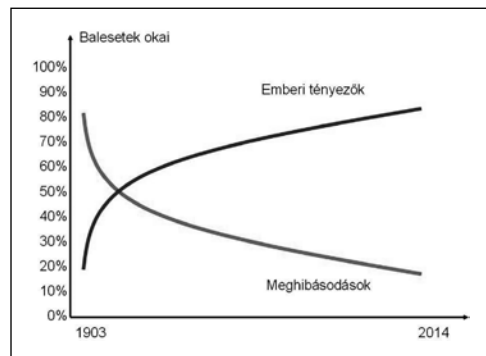
Általánosan elfogadott vélemény, hogy a légiközlekedési balesetek többsége pilóták által elkövetett hibákra vezethető vissza. Ez a megfogalmazás valójában némi pontosításra szorul, melyben figyelembe kell vennünk azt, hogy nem csupán a pilóták azok, akik a repülés, és a repülésbiztonság humán faktorát képezik. Csupán első olvasatra tűnhet úgy, hogy ha egy létrejött baleset után, a médiából származó információkból arra következtetünk, hogy ha a balesetet nem műszaki hiba okozta, akkor valószínűleg a pilóta hibázott. Ez a dolog azonban sokkal összetettebb annál, semmint, hogy ezt ilyen egyszerűen kijelenthetnénk.

A múlt század közepén kezdték el vizsgálni a légiközlekedési balesetek ugrásszerű megnövekedésének okait. Az eredményekből tisztán látható volt, hogy a technikai fejlődéssel együtt a repülőszervezetek egyre biztonságosabbak lettek, és a technikai meghibásodásokból adódó balesetek számának csökkenésével a pilótahibákra visszavezethető balesetek száma növekedett meg jelentős mértékben.

A légiközlekedési balesetek létrejöttét vizsgáló tanulmányokban, és lezárt kivizsgálási jegyzőkönyvekben, számos utalás található melyekben a vezetőket teszik felelőssé a balesetek létrejöttének legalább ötven százalékáért, és a tanulmányok szerint a bal-

esetek létrejötte a következő okokra vezetik vissza:

- A vezetés nem minden esetben teszi lehetővé a megfelelő képzést.
- Nem minden esetben állnak rendelkezésre a megfelelő kézikönyvek, vagy berendezések.
- A vezetés nem képes a pilótákkal illetve a karbantartókkal történő megfelelő kommunikációra.
- A vezetés olyan körülményeket teremt, melyet az emberek nem képesek megfelelően kezelni.¹

1. ábra.

*Emberi tényezők vs. Meghibásodások
összehasonlítása a légiközlekedési balesetek
létrejöttében, a múlt század elejétől*

¹ Loren E. Doughty: A repülésbiztonsági képzés felelősségének vállalása, Flight Safety Foundation, Helicopter Safety, 1988 március/április, Vol. 14 No. 2

A repülésbiztonságot befolyásoló tényezők között, objektív tényezőként beszélünk minden olyan körülményről, mely a repülés biztonságát emberi tevékenységtől függetlenül befolyásolja (időjárás, természeti erők, repüléstudomány fejlettsége, repülő eszköz, repülési szabályok, anyagi tényezők stb.).²

A szubjektív tényezők csoportjába tartoznak azok a repülésbiztonságot befolyásoló tényezők, melyekben a pilóta is helyt kap, ám mellette számos más szereplő által elkövetett hiba is alakítja azt az általánosan elfogadott százalékban kifejezett számértéket amely rögtön megkapja a füllünket, mikor valakinek a hibájáról beszélnek.

A repülésbiztonságot befolyásoló tényezők szubjektív kategóriájába így beletartozhatnak a pilótákon kívül még a repülésirányító, kiszolgáló és biztosító személyzetek, a vezetés vagy menedzsment, a repülési eljárások tervezői, a repülő technika tervezői és hosszan lehetne sorolni egészen a takarító személyzetig, vagy tovább.

Így helyes a fenti megfogalmazás inkább, hogy: a légiközlekedési balesetek jelentős többségét valamilyen **emberi** hiba okozza.

AZ EMBERI HIBA

Egy a sok definíció közül így írja le az emberi hibát, melyet a repülésbiztonságban használhatunk:

...helytelen és nem kívánatos emberi döntés vagy magatartás, ami csökkenti vagy csökkentheti a hatékonyságot, biztonságot vagy a rendszerteljesítményt.

Az emberi hibák létrejöttéért elsősorban maga az egyén okolható. Másodsorban azonban jelen vannak és okolhatóak az olyan tényezők is, mint:

- a rosszul megtervezett vagy hibás berendezések,
- a rossz vezetői gyakorlat,
- a pontatlan vagy befejezetlen eljárások,
- a hiányos vagy helytelen képzés.

Amit biztosan kijelenthetünk, hogy az emberi hibától megszabadulni soha nem fogunk, azzal együtt kell, hogy éljünk, így a legokosabb, amit tehetünk, hogy olyan rendszereket konstruálunk, melyek elviselik az ember tökéletlenségét.

Az emberi hiba következményei és előfordulási gyakorisága csökkenthető például a megfontolt toborzási és kiválasztási folyamatokkal, valamint a módszeres és teljes kiképzés által, jobb munkakörülmények, berendezések és használati eljárások kialakításával.³

Az emberi hiba kezelésének három általánosan elfogadott megközelítése létezik. Kizárásos tervezésről beszélünk abban az esetben, mikor úgy tervezzük meg az adott rendszert, hogy abban a hibázás lehetőségét kizárjuk. Megelőző tervezésről van szó az olyan rendszerek esetében ahol hibázni nehéz, de nem lehetetlen, és végül a hibatűrő tervezésről beszélhetünk akkor, ha olyan rendszert vagy eljárást építünk ki, amely lecsökkenti a hibázás következményeit, igaz hogy az előfordulási lehetőségét viszont nem. Számos forrás, a legutóbbi tervezési formát tartja a legköltséghatékonyabbnak.

A balesetek, légi közlekedési események emberi tényezőinek elemzései gyakran fedik fel az olyan hibákat melyek előírt cselekvések elmulasztásából, a kialakult helyzet hibás megítéléséből, vagy az úgynevezett „press-on-itis”(nyomás alatt történő cselekvés), az előírt szabályok megsértése, és a visszaellenőrzések vagy koordináció elmulasztása, vagy azokban levő hibák miatt jött létre.

² Dudás Zoltán alezredes: A repülési biztonságkultúra fejlesztésének lehetőségei a Magyar Honvédség légi erejében különös tekintettel az emberi tényező formálására. PhD értekezés, Budapest, 2007, 10–17 o.

³ Human Factors in Engineering & Design, Saunders M & Mc Cormick E 7th Edition 1992, Letöltés: 2012. 11. 28.

Míg néhány szempontból a pilóták személyisége utal arra, hogy hajlamosak ezeknek a hibáknak az elkövetésére, addig a kérdés az, hogy mi okozza a pilóták adott helyzetekben történő irracionális viselkedését? Meg tudjuk-e védeni a pilótákat attól, hogy beleessenek ezekbe a hibákba? Tudatosítani kell, valamint meg kell érteni azokat a személyiségjegyeket melyek elvezetnek a veszélyes döntések meghozatalához.

Végül is az emberi tényezők mint okok jelen vannak minden baleset létrejöttében, legyen az összefüggésben akár a gépszemélyzettel, légirányítással, karbantartással, szervezettel, tervezéssel, a biztonsági láncsor minden kapcsolata emberekhez fűződik és ezért, az emberi döntésekhez, emberi hibákhoz köthető.⁴

AZ EMBERI HIBÁK OSZTÁLYOZÁSA

Az emberi hibának számos osztályozási sémája létezik. Ezek közül az egyik, mely a legegyszerűbb, Swain és Guttman (1983) sémája, melyben az egyedi, különálló tevékenységek besorolásánál a mulasztási (*mikor elfelejtünk valamit megtenni*, *végrehajtási (mikor valamit nem úgy hajtunk végre ahogy azt megkövetelik)*, sorrendi (*nem a meghatározott sorrendet alkalmazzuk*) és időzítési (*vagy gyorsabban, vagy lassabban, vagy nem a megfelelő tempóban végrehajtott cselekvési*) hibákról írnak.

Rouse & Rouse (1983) információ feldolgozási osztályozásában a séma azt a feltételezett információfeldolgozási folyamatot követi, mely akkor történik amikor az ember olyan rendszereket üzemeltet és ellenőriz mint például a repülőgép, hajó vagy egy erőmű.

Ezen osztályozási séma szerint az üzemeltető megfigyeli a rendszer állapotát, kifejezésre juttat arról egy elgondolást, kijelöl egy célt, kiválaszt, egy az elvárt végeredmény eléréséhez vezető eljárást és végül végrehajtja az eljárást.

Minden szinten előfordulhatnak speciális hibakategóriák, mint például a rendszerállapot hibás megítélése stb.

Rasmussen Alternatív osztályozása (1982) 13 hibatípust azonosított, melyben a hibatípusok előfordulása függ az adott viselkedéstípustól.

A készség alapú viselkedésforma esetében a tudat alatti (viselkedések) cselekvések által és tanult eljárásokkal szabályozott cselekvésekről van szó. Itt általában végrehajtási hibákat követ el az ember.

A szabály alapú viselkedésforma ismert szituációkra alkalmazott, tanult szabályokat alkalmaz, ahol a hibák magukban foglalják a szituáció feltűnő tulajdonságainak felismerését.

A tudás alapú viselkedésforma az egyedi és szokatlan szituációkban fordul elő ahol a hibák a helytelen analízis vagy döntési folyamat eredményei.

Az egyén felelőssége

3 fő területet különböztethetünk meg az emberi hibák miatt létrejött balesetek tekintetében, melyekben a pilóták tehetők felelőssé:

- Ismeretek hiánya – az olyan balesetek, melyek a kellő ismeretek hiánya miatt kialakult nem megfelelő döntések meghozatalával jellemezhetők.
- A készségek hiánya – a pilóták készségeit nem tartják fenn.
- Fegyelem hiánya – iránymutatásokat kell megállapítani a megfelelő előírásokhoz.

A jól megtervezett kiválasztási folyamatoknak oda kell vezetni, hogy megtalálják azokat az egyéneket, akik az adott feladatot, jelen esetben a repülő szerkezetek eljuttatását

⁴ Airbus – M.Tremaud, AirbusSafetyLib_-FLT_OPS-HUM_PER-SEQ01, Flight Operations Briefing Notes, Human Performance, Human Factors Aspects in Incidents / Accidents, 2004. 06. 28, letöltve: 2013. 12. 12

egyik helyről a másikra, nem utolsó sorban az ott elvégzendő munkát a legköltséghatékonyabban, legbiztonságosabban végezzék el, a legváltozatosabb, és bonyolultabbnál bonyolultabb körülmények között. De a kiválasztási folyamatok sem tudják biztosítani azt, hogy egyazon személyiségjegyekkel rendelkező egyének legyenek a kiválasztott pilóták, légiirányítók, műszakiak, stb.

Ezért folyamatosan frissen kell tartani tehát azokat az ismereteket, melyek arra irányulnak, hogy (maradva a pilótáknál) folyamatosan tudatában legyenek annak, hogy milyen magatartásformák, személyiségjegyek azok melyek veszélyt jelenthetnek saját magukra, a repülésben résztvevőkre nézve.

A szabályok megszegésére való hajlamoságot olyan pilóták esetében lehet megtalálni, akik nem szeretik azt, ha megmondják nekik, mit szabad csinálni, ők néha az előírt dolgoknak pont az ellenkezőjét fogják tenni. Ezek a pilóták gyakran hajlamosak az előírt szabályok, szabvány műveleti eljárások be nem tartására, vagy bizonyos hajlításokkal történő kezelésére.

Ezek a dolgok legtöbbször akkor következnek be, ha mondjuk kevés a pilóta számára rendelkezésre álló információ, a feladatra történő felkészülés rossz vagy kevés volt, valamint mert képtelenek arra, hogy elfogadják a másoktól kapott parancsokat a túlzott önbizalomból adódó felsőbbrendűségi komplexusuk miatt.

A lobbanékony magatartásforma a pillanat hevében hozott döntéshozattal jellemezhető, mely nélkülözi a kialakult helyzet elemzését, vagy a döntéssel járó következményeket. A pilóták gyakran találják magukat olyan helyzetekben, mikor a másodperc töredéke alatt kell döntéseket meghozniuk.

A jó pilótát nem a lobbanékonyság, hanem a kialakult helyzet gyors elemzése jellemzi melynek alapja, hogy a repülésre történő felkészülés során lepróbálja az adott repülés mindennemű kimenetelét.

A sebezhetetlenség érzése a pilótának azon típusú túlzott bizodalomra vezethető vissza miszerint hiszi, hogy semmi rossz nem történhet, vagy, hogy „ez velem nem történhet meg”.

Az óvatlanság (nemtörődömség) vagy a túlzott önbizalom sokkal veszélyesebb, mint az a kockázat, amivel számolunk. A pilótáknak nap mint nap el kell ismételní, hogy bárkivel, bárhol és bármikor megtörténhet bármi.

Macsóságnak hívják mikor a szorgalom és a kétkedés beleolvad a túlzott önbizalomba. Ilyenkor a pilóta minden ok nélkül túlzottan is bizonyítani vágyik. Például egy gépparancsnok kényszerűt érez, hogy magának bizonyítson, vagy, hogy másokra hatást gyakoroljon. Ő ezáltal saját képességeit meghaladó dolgokat vállal be és arra kényszeríti a repülő szerkezetet, hogy az a biztonságos határokon túl teljesítsen. A kollégáktól származó információkról gyakran nem vesz tudomást. A vezetői képességek és a túlzott uralkodási vágy teljesen eltérő személyiségi jellemzők a repülésben melyeket szabad összekeverni.

A beletörődés: vannak olyan helyzetek mikor a pilóta teljesen tehetetlen és feladja a reményt, a sorsra, vagy mások döntésére bízta magát. Az ilyen pilótának emlékeznie kell arra, hogy még akkor is, ha a helyzet nehéz és úgy tűnik, hogy minden reménységűr halványodni látszik még akkor sem veszett el minden. Az ilyen helyzetekben a pilóta hajlamos engedni a belülről feltörő irracionális sugalmaknak főleg azért, hogy fenntartsa a „macsó” összképet magáról.

Az alkalmazkodó tendencia azokra a pilótákra jellemző, akik hajlamosak a vezető szerepet átadni mások kezébe. Az ilyen pilótának szüksége van vagy egy idősebb pilóta, vagy a személyzet véleményére. Ez gyakran megfigyelhető mikor összetett döntéseket igénylő szituációkban a pilóta végül azt mondja: „Oké, ha te mondd”.

Az *elégedettség* egy általános viselkedési forma, és azokra a pilótákra jellemző, akik elégedettek azzal, ami éppen történik, miközben azért ott lebeg az érzés, hogy nem minden veszélyforrást ismernek ami körülveszi az adott szituációt, vagy az adott repülési feladatot.

A szabályok megszegésére hajlamos pilótákkal meg kell értetni, hogy az előírt szabályok, szabvány műveleti eljárások útmutatásokat és tanácsokat adnak, melyeket számos szempontból alaposan körüljártak és úgy alkottak meg. Ezért szükséges, hogy az azokban leírtakat betartsák.

A lobbanekonyságra hajlamos pilótának, koncentrálni kell a helyzet várható kimenetelére és a lehetséges következményekre. A repülésekre történő megfelelő mértékű felkészülés, és annak a gondolatban történő lejátszása kulcsfontosságú jelentőséggel bír a lobbanekonyság leküzdésében.

A sebezhetetlen jellemvonást hordozó pilóták előtt azonosítani kell az esetleges hibázások lehetőségeit, és munkájukba be kell építeni a megfelelő védelmi rendszereket.

A macsó pilótákban újra és újra tudatosítani kell, hogy felfogják, nem azok a pilóták teszik a legjobb benyomást a személyzet többi tagjára, akik a nagyon erős ember magatartásával bírnak, hanem akik tanulnak és folyamatosan fejlesztik magukat.

A beletörődésre hajlamos pilótákban meg kell erősíteni, hogy soha nincs késő segísége

get kérni a repülésirányító toronytól, vagy a személyzet többi tagjától, mikor kétségeink támadnak.

Az alkalmazkodás mint probléma gyakran kapcsolódik a „get-home-itis”-hez ami a dolgok siettetését jelenti a biztonság rovására („elegem volt ebből, menjünk haza”) és azoknál a pilótáknál jelenik meg akik hajlamosak cselekvéseikben magukat a sorsra, vagy egy általuk elképzelt külső erőre bízni.

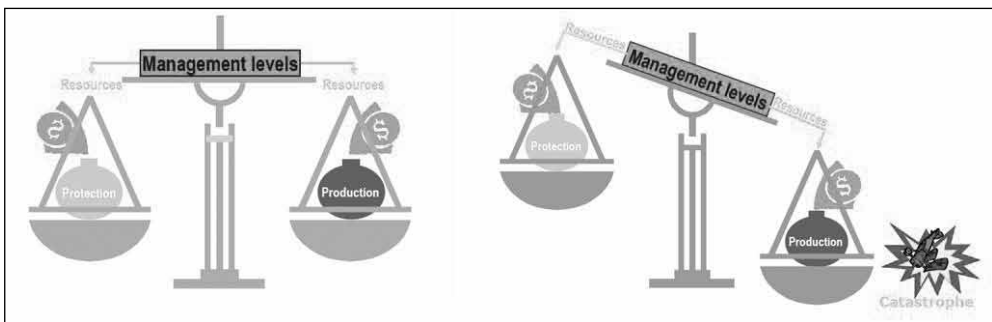
Nagyon fontos a túlzott önbizalom a megszokások (rutin) elleni harc akkor, amikor a gyakorlott pilótáknál a túlzott elégedettség felismerhetővé válik.

De vissza kell térnünk oda, hogy folyamatos, az egész életpályán át tartó oktatást és képzést kell biztosítani, mindenkinek, aki a repülés valamilyen ágában dolgozik.

A szervezeti felelősség

Amikor a repülésbiztonsági képzésről beszélünk, vissza kell térnünk az alapokhoz. Az egyének képzése minden szervezetnek a belülről fakadó igényeként kell, hogy jelentkezzen, hiszen a szervezet fennmaradásának alapja, hogy ne vessze el azokat az értékeket amiktől létezik, az embert és technikát.

Ezért a szervezetnek kötelessége hatékonyan vezetettnek és emberközpontúnak lenni, magas erkölcsi szinten állni. Végül pedig nem árt, ha a szervezet birtokában van a „ké-

2. ábra. A vezetési dilemmája a hatékonyságról és biztonságról

pes vagyok rá” hozzáállásnak, és a kollegiális viszonyoknak.

Óriási az elvárás szervezet túlélése szempontjából a vezetőkkel szemben az, hogy értsenek ahhoz amit tenniük kell, a vezetéshez és irányításhoz. Érteniük kell, az új elképzelések megvalósításakor adódó bonyolult dolgok és problémák kezeléséhez, végül tudniuk kell őszintének lenni a munkavállalóival szemben.

Bármilyen szervezetről is beszéljünk, legyen az civil, vagy katonai, mely érintett a repülés valamely ágában, arra törekszik, hogy olyan egyéneket találjon akik a legbiztonságosabb és produktívabbak lesznek. Ennek érdekében a következő jellemzőkkel rendelkező egyéneket keresik általában:

- Jól képzett az adott munkára,
- Erősen motivált,
- A munkához való hozzáállása pozitív,
- Érett az adott munkára és minimális felügyeletet igényel.

A szervezet fő célja kell legyen, a balesetek csökkentése a pilóták gondosan végzett képzése útján. A következő jellemzőket fogják mutatni azok a pilóták, akik jó hírű, jó repülési oktató programmal és oktató személyzettel rendelkező repülő iskolába jártak:

- Lelkesedés,
- Motiváció,
- Hozzáértés,
- Tudás,
- Tudás átadás képessége más pilóták számára.

Képzési formák kutatása

A sikeres repülésbiztonsági program kulcsa a képzési program típusán alapul. A pilóta képzésének minősége fogja megmutatni hogy, milyen munkát fog végezni a jövőben.

Szükség lesz ehhez egy jó környezetre, ami alapvető inspirációt fog nyújtani a pilóta számára. Az oktatók részéről a legfontosabb a professzionális és alapos hozzáálláson túl

egy olyan lelkesedés amit át tudnak adni a jelölteknek, kollégáknak. Az elméleti és gyakorlati program kialakításánál pedig a teljeségre kell törekedni.

A képzési programoknak tartalmazniuk kell: az alapképzést, speciális képzési formákat, műszeres kiképzést, az időszakos oktatókat, valamint az új módszerekre való átképzéseket.

A földi kiképzés típusai a következők: oktató pilóta/pilóta tanfolyamok és önképzések.

A tanfolyamoktól elvárt szempontok a következők:

1. A tanfolyam legyen szervezett, átfogó és ellenőrzött.
2. A hivatalos tanfolyam előnyei közt szerepelnek, hogy tartalmazza a következőket:
  - a) Előírások ellenőrző repülések leírása és a végrehajtandó manőverek.
  - b) Minden rendszert, korlátozást és vészhelyzetet tartalmaznia kell.
  - c) A légi üzemeltetési utasítás tartalmát részletesen le kell adni, hangsúlyt helyezve a teljesítményre.
  - d) Minden felvetett kérdést meg kell válaszolni addig ismételve azt, míg nem rögzül a pilóták elméjében.
  - e) A pilótákat be kell vonni a képzésbe és minden részleten alaposan végig kell menni.
3. az önképzés előnyei:
  - a) Nincs szükség sok oktatóra.
  - b) A pilóták a saját ütemükben haladhatnak.
  - c) visszatekintésként, ellenőrzésként is használható.
4. A szükséges tananyag összeállításánál meg kell bizonyosodni arról, hogy:
  - a) Minden fedélzeti rendszert áttanulmányozzanak.
  - b) Minden vészhelyzeti eljárást át kell venni és meg kell érteni.
  - c) A légi üzemeltetési szabályzatot megértették (teljesítmény adatok, stb.).

d) Stressz kontra biztonság témában át kell venni:

- (1) Vezetékekkel történő ütközés.
- (2) Domborzattal, tereptárggyal történő ütközés
- (3) Tájékozódás elvesztése
- (2) Üzemanyag hiánya okozta stressz helyzet.
- (3) Veszélyes időjárás jelenségek.
- (4) A pilóta fáradtsága (kimerültsége).
- (5) A vállalati szabályzat az alkoholfogyasztásra és a személyes megjelenésre vonatkozólag.

A képzéshez megfelelő tananyag leadása

Az átképzésekhez szükséges repülő kiképzési tananyag összeállításánál figyelembe kell venni a következőket:

1. A gyorsan összeállított, mondhatni összedobott tananyagok nem alkalmazhatóak az új repülőszervezetek esetében, ezért ilyenkor figyelni kell arra, hogy:
  - a) A pilóták a legtöbbször nyomás alatt dolgoznak.
  - b) Ne sietessük repülő kiképzést, és legyünk rugalmasak a programmal. Olyan ütemet kell beállítani a képzéshez, amely elfogadható a pilóták számára.
  - c) Biztosítsuk a pilóták számára, hogy megtanulják érezni a gépet, a hangsúly az alapvető manővereken kell hogy legyen. Mikor a pilóták repülő képessége már magabiztos, akkor térjünk rá a különleges esetekre.
  - d) A növendékeknek meg kell tanulniuk hogyan reagáljanak azonnal.
  - e) Az autorotációt is bele kell venni a programba a következőképpen:
    - (1) A különböző magasságokon és eltérő sebességekkel,
    - (2) Ha a leszállásos autorotáció nem engedélyezett, akkor hajtsanak végre autorotációt függésig,

(3) Az autorotációt ellenőrzött körülmények között kell végrehajtani, és a növendéknek értenie kell a szabályokat.

f) Oktatni kell a faroklégcsavar meghibásodást.

(1) Az ilyen meghibásodásokra történő felkészültség nagyon gyenge.

(2) Ha a növendék nem rendelkezik kész emlékekkel a földön, esélye sem lesz a levegőben.

g) A pilótafülkében mutatott fegyelem a kulcs a különleges helyzetek túléléséhez.

A mai értelemben vett helyes ismeretfelújító tréninggel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy azok gyakoriságát növelni kell, és annak tartalmát a mindenkori vezetéssel kell jóváhagyatni.

Fontos továbbá, hogy a pilótáknak csak a repüléssel és nem mással szabad foglalkozniuk, és minden ismeretfelújító foglalkozáson részt kell venniük. A pilóták szakértelme elég az alapvető anyagok áttekintésére, azután pedig a különleges esetek tekintetében el kell mélyíteni elméleti és gyakorlati tudásukat, melyekhez igénybe kell venni a szimulátoros képzéseket.

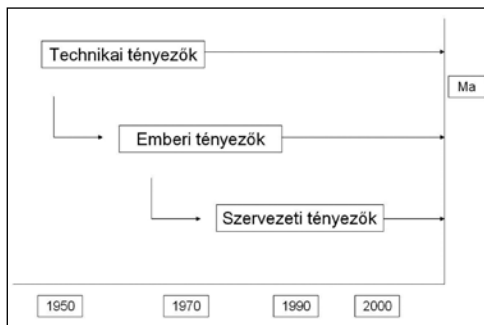
A jövőbeni kiképzések irányvonalai

Az audiovizuális programok, filmek, számítógéppel támogatott pilótafülkében alkalmazott eljárások stb., nagyszerű segédeszközei a repüléskiképző területeknek. A szimulátoros képzésekről elmondható, hogy kiváló kiképzési eszköz, csökkenti a kiképzés költségeit, és javítja annak minőségét azáltal, hogy konkrét eljárásokat próbálhatnak ki a pilóták és jelöltek. Azáltal, hogy meg lehet ismételni a konkrét eljárásokat, jobban és gyorsabban fogják megtanulni azokat. Nagyon nagy jelentőséggel bír továbbá az a tény a szimulátorokkal kapcsolatban, hogy használ-

latukkal több idő tölthető el az emberekkel a helyes fülkabeli magatartás gyakorlására.

A repülés fejlődésével, a repülő technika egyre biztonságosabbá válásával egyre inkább az emberi és a szervezeti tényezők felé irányult a figyelem a légiközlekedési balesetek létrejöttének vizsgálataival kapcsolatban

A baleseti tanulmányok viszont (Shanders & Shaw 1988) rávilágítanak, hogy egyetlen egy esetben sem igazolható, hogy az emberi hiba volt az egyetlen tényező, mely a baleset létrejöttéért okolható lett volna, hanem számos esetben jelen voltak a technikai tényezők mellet a szervezeti tényezők is.

3. ábra. A biztonságról való gondolkodás fejlődése

Néhány a sok eset közül, ahol a baleset kivizsgáló bizottság komoly szervezeti biztonsági ajánlásokat fogalmaz meg a repülésbiztonsági képzéssel kapcsolatban:

Az időjárási körülmények kedvező alakulása a „whiteout”-nak (felkavart hófelhő) nevezett jelenség létrejöttéhez, valamint az említett körülmények közé történt berepülés okozhatta a 2004. október 30-i repülőbalesetet, melyben egy Bell 212 helikopter volt érintett. Az észak Kanadában történt végzetes baleset vezetett el ahhoz, hogy az üzemeltetők fokozottabban használják a teljes repülési élményt nyújtó szimulátorokat a kiképzésben, a hóval borított terület feletti repülések gyakorlásához. A Kanadai Közlekedésbiztonsági Szervezet a végleges jelen-

tésben azt írta, hogy a baleset okai és kiváltó tényezői a következők voltak:

- helikopter olyan körülmények közé került melyek elősegítették a „whiteout” kialakulását és a tájékozódási pontok láthatóságának elvesztését.
- a „whiteout” körülmények közé kerülés lehetőségét nem jelezte előre semmi, mivel az indulási ponton és az annak környékén található objektumok láthatóságát nem zavarta semmi;
- a személyzet nem tartotta az emelkedés előírt mértékét a felszállás folyamán, valamint nem végzett helyes műszerfigyelési sorrendet és így nem tudták elkerülni a „whiteout” kialakulását és emelkedésbe vinni a helikoptert.”

Az első tiszt Bell212 kiképzése 2 hónappal a balesetet megelőzően fejlődött be. A kiképzés függőleges felszállásokat tartalmazott Villeneuve-ben, Alberta-ban. írja a jelentés. Nem kapott szimulátoros kiképzést. A kapitány aki az első tiszt kiképzésénél asszisztált, szintén gyakorolta a felszállásokat Villeneuve-ben és nem vette tekintetbe a kiképzési elképzeléseket, a repülőtéren telepített fénytechnikai berendezések miatt.” Írja a jelentés. A kapitány kapott szimulátoros kiképzést. A baleset után a belső repülésbiztonsági rendszer részeként belső vizsgálatot rendeltek el. Ennek eredményeképpen megnövelték a szimulátoros képzés idejét kifejezetten a whiteout körülmények közötti fel és leszállások szimulátoron történő gyakorlásával, és figyelték a személyzetek reagálásait. Megállapították, hogy jövőbeni szimulátoros kiképzésnek alkalmazkodnia kell az SOP-hoz”⁵ írja a jelentés. Ráadásul 50 óra repülési időt írtak elő minimálisan a típuson, mielőtt megkezdik a pilóták a whiteout körülmények közötti indulási eljárások begyakorlását.

⁵ SOP: Standing Operating Procedures; Fennálló Műveleti Eljárások

Egy másik eset

2010. január 21-én a EC-KYR azonosítási számú Agusta Westland AW139 helikopter ellenőrző repülés közben balesetet szenvedett, a tengerbe csapódott 4,5 tengeri mérföldre délre, Almeria város partjától.

A baleset okai között szerepeltek a gépszemélyzet lehetséges hibái, a gépszemélyzet nem megfelelő gyakorlata a kutatás-mentési műveletekben, és a CRM⁶ technikákban.

Az erre a helikoptertípusra nem megfelelően adaptált kutató-mentő műveletre előírt ellenőrző lista nem megfelelő módon történő használata, megnehezítve a Flight Direktor⁷ kikapcsolásával.

Specifikusan a kutató-mentő műveletekre előírt szabályzatok hiányossága Spanyolországban, valamint a kutató-mentő szolgáltató által, az üzemeltetőre előírt törvényi elvárások.

A baleset kivizsgáló bizottság a következő biztonsági ajánlásokat tette, mely közvetlenül érinti a repülésbiztonsági képzéseket:

A kutató-mentő szolgáltató, módosítsa a kiképzési ütemtervét rövidebb, ugyanakkor gyakrabban végrehajtott gyakorlatokra, hogy biztosítsa az azonos óraszámok melletti repülések kihasználtságát.

A kutató-mentő szolgáltató erősítse meg a körülményektől függően a:

- CRM képzéseket (fedélzeti munkamegosztás)
- A „legénységi együttműködés” képzéseket szimulátoron
- A térbeli helyzetzavarról szóló képzéseket
- A tengerészeti szakszókincsről szóló képzéseket

⁶ CRM: Crew Resource Management; Fedélzeti munkamegosztás

⁷ Flight Direktor: repülésben használatos berendezés mely megmutatja a pilótának, hogy mi a helyes emelkedési vagy süllyedési szög és bedöntés a repülőeszköz előírt pályán tartáshoz

A kutató-mentő szolgáltató, erősítse meg a gépszemélyzeteinek az olyan jellegű kiképzését, hogy az a mentési manővereknek ugyanakkora fontosságot adjon, mint a repülés egyéb más fázisainak.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az ember mentális korlátai megakadályozzák, hogy betartsa a leírt biztonsági rendszabályokat. Ezek a korlátok rombolják azon képességeinket, amelyeknek köszönhetően vagyunk képesek alkalmazni a biztonsági eljárásokat akkor, amikor arra szükség van. Ezért van szükség a megfelelő és folyamatosan fejlesztendő repülésbiztonsági képzés kialakítására. A repülésbiztonsági képzés kialakítása során meg kell határozni és figyelembe kell venni képességeinket és a képzés tartalmi elemeinek a rendszerbe való beépíthetőségét.

Az mindegy, hogy a pilótákat körülvevő emberi hibára okot adó források közül a feladattal összefüggő munkakörnyezetet, vagy valakinek a gyakorlati tudását, vagy a rizikótoleranciáját esetleg kényelmi szintjét okoljuk.

Kihívást jelent a szervezet számára, hogy vannak olyanok, akik képtelenek magukévá tenni vagy így kijavítani magukban a hibáról mint emberi tényezőről alkotott felfogást.

A másik kihívás az a munkakultúra amely elfogadja és hisz a "rutin" feladatokban.

Ha a szervezet minden egyes szintjén hisznek a rutinfeladat létezésében, akkor az elszigeteltség feloldása nagyon bonyolult lesz, de nem lehetetlen.

Nem vitatható a tény, hogy egy megfelelő repülésbiztonsági képzés kialakítása, a megtörtént repülőbalesetek balesetveszélyes helyzetek utáni, az eseménnyel és a körülményekkel kapcsolatos logikai kapcsolatok kutatásával és megalkotásával, sokkal több hasznot ad nekünk mintha nem tennénk az ügy érdekében semmit.

A megfelelő repülésbiztonsági képzés fogalmának megértése segíthet az olyan képességek kialakításában, amelyekkel jobban vehetjük fel a harcot a rejtett veszélyekkel szemben.

A képzéseknek arra kell sarkallnia a hallgatót, hogy alkosson logikai kapcsolatokat azzal kapcsolatban, hogy másképpen értelmezzék a végrehajtandó repülési feladatokat és a balesetveszélyes helyzeteket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Loren E. Doughty: A repülésbiztonsági képzés felelősségének vállalása, Flight Safety Foundation, Helicopter Safety, 1988 március/április, Vol. 14 No. 2, letöltve: 2012. 01. 02.
- [2] Human Factors in Engineering & Design, Saunders M & Mc Cormick E 7th Edition 1992, letöltve: 2012. 11. 28.
- [3] Aviation Human Factors kiadvány 2013 évi IX kötet. 21.22. kiadása, Letöltés:2012.11.28.
- [4] Abbas Afrazeh-Heinz Bartsch Human Reliability And Flight Safety 2007. 09. 05. letöltve: 2013. 12. 12.
- [5] Airbus - M.Tremaud, AirbusSafetyLib_-FLT_OPS-HUM_PER-SEQ01, Flight Operations Briefing Notes, Human Performance, Human Factors Aspects in Incidents / Accidents, 2004. 06. 28, letöltve: 2013. 12. 12.
- [6] CAP 719 Fundamental Human Factors Concepts (previously ICAO Digest No. 1) www.caa.co.uk © Civil Aviation Authority 2002 ISBN 0 86039 844 7, letöltve: 2013. 12. 12.
- [7] Flight Safety Digest, Vol.22 No. 3-4 March-April 2003, 2013. 12. 12.
- [8] Report A-002/2010 Accident involving an AgustaWestland AW139 helicopter, registration EC-KYR, operated by INAER HELICOPTEROS OFF-SHORE off the coast of Almeria, on 21 January 2010 at 20:16 local time, Edita: Centro de Publicaciones, Secretaría General Técnica, Ministerio de Fomento ©, NIPO: 161-12-115-7
- [9] Flight Safety Foundation, Helicopter Safety, Vol. 32 No. 1 January–February 2006 Helicopter Strikes Terrain During, Departure in Whiteout, The fatal accident in northern Canada led to the operator’s increased use of full-motion flight-simulator training to replicate whiteout conditions. FSF Editorial Staff

Illusztrációs forrásjegyzék, online, letöltve: 2014. 03. 16.

1. ábra. Debreceni Műszaki Közlemények 2007/145: Az emberi tényezők szerepének meghatározása a légijárművek karbantartásának minőségbiztosításában; Sipos István, Husi Géza
2. ábra. The management dilemma: Safety Regulation Division, IAA Survey of Safety Culture and Safety Management Systems in Ireland, ASA/03/11 May 2011Source: ICAO Doc 9859 Safety Management Manual: letöltve: 2014. 03. 16.
3. ábra. The Evolution of Safety Thinking (Source ICAO SMM DOC 9859)ICAO <http://www.icao.int>

LÁZÁR BÉLA ALEZREDES: A HELIKOPTERES TŰZTÁMOGATÓ KÉPESSÉG JÖVŐJE

A helikopterek feladatrendszeréről, alkalmazási lehetőségeiről, túlélő képességéről, a helikopter alegységek felkészítéséről számos kiváló írás látott napvilágot az elmúlt időszakban. Ez az írás a helikopterekkel végrehajtott tűztámogatást kívánja összefoglalni, megvilágítva azokat a körülményeket, elvárásokat, amik a mai kor helikopteres tűztámogatását jelentik, és amelyek alapul kell, hogy szolgáljanak a Magyar Honvédség jövőbeni tűztámogató képességének kialakítása során is.

KÖRÜLMÉNYEK, ELVÁRÁSOK

Dinamikus világban élünk, ahol a technikai és társadalmi fejlődés új, eddig nem látott változásokat hozott a mindennapjainkba, elég, ha arra gondolunk, mennyire megváltoztatta mindennapi életünket az Internet, az okostelefon, hogy más eszközöket ne is említsünk. Az információ továbbításának eszközei, lehetőségei és társadalmi igénye soha nem látott módon betörték a mindennapokba, a világ bármely pontjáról közel hozzák a tömegekhez a fegyveres konfliktusokat, terrorcselekményeket. A világméretű „valóságshow” döntéshozói egyre gyakrabban szembesülnek azzal a ténnyel, hogy korunk konfliktusaiban a parancsnoki láncolat végén helyet foglaló katona (az „egyed harcos”) személyes döntései, cselekedetei bizony a sajtó nyilvánossága miatt stratégiai jelentőséggel bírhatnak. A megváltozott körülmények új kihívások elé állítják a politikai és a katonai döntéshozókat egyaránt, megváltoztatták a tűztámogatással, és így a helikopteres tűztámogatással szemben támasztott követelményeket is. Meg kell említeni azonban, hogy a technikai fejlődés természetes módon megváltoztatta a rendelkezésre álló eszközt is, hiszen a hadiipar jellemző módon a fejlesztések élvonalában van. A cikk

egyebek mellett azt is össze kívánja foglalni, hogy a gyártók és alkalmazók hogyan próbálnak megfelelni a folyamatosan változó körülmények diktálta elvárásoknak, követelményeknek.

Ahhoz, hogy egy-egy katonai célkitűzést elérjünk, olyan eszközt kell alkalmaznunk, amelyek alkalmazásának eredménye és következménye a magasabb szintű katonai és a politikai célkitűzésekkel nem ellentétesek (vagy ha bizonyos fokig mégis ellentétesek, akkor az abból adódó kockázatokat és következményeket az adott magasabb szint elfogadja). Ebből adódóan a helikopteres tűztámogatással szemben általánosan megkövetelt elvárásként jelenik meg egyebek mellett a járulékos veszteség csökkentése és az alkalmazandó eszközök (jellemzően irányított rakéták) hatékonyságának növelése. Meg kell azonban említeni azt is, hogy széles körben elérhetővé váltak azok a vizuális (vagyis nem a radartechnikán alapuló) felderítő eszközök, melyekkel megvalósítható az a réges-régi követelmény, hogy „láss olyan messzire, ahonnan téged már nem látnak”. Ha az ilyen felderítő rendszereket együtt alkalmazzák nagy hatótávolságú rakétákkal, akkor az az öröktől létező követelmény is megvalósítható, hogy „lőj olyan messziről, ahonnan rád már nem lőhetnek”.

A helikopterekkel végrehajtható feladatok rendkívül széles skálán mozognak. A légi szállítási feladatoktól kezdődően egészen a kis sebességű, kis magasságú légi célok elleni tevékenységig számos feladat végrehajtható helikopterekkel. Ezen feladatoknak csak egy része – de kétségtelenül az egyik legjelentősebb része – a szárazföldi csapatok tűztámogatása.

A helikopteres tűztámogatás a szárazföldi csapatok tűztámogató rendszerének egyik eleme, az egyik olyan eleme, amely nélkül a mai kor követelményeinek megfelelően a harcot megvívni nem lehet. A tűztámogatás során jellemzően az ellenség pusztítása a cél, ehhez tűztámogató képességgel rendelkező helikopterekre van szükség, ami megvalósítható harcihelikopterekkel vagy olyan „felfegyverzett” szállítóhelikopterekkel, amik rendelkeznek a feladat végrehajtásához szükséges eszközökkel. Természetesen egy-egy helikopter értékelésénél rendkívül fontos szempont az adott helikopter túlélő képessége is, erre azonban ez az írás nem tér ki részleteiben.

1. kép. A Battlehawk Demonstrator az egyik legkorszerűbb felfegyverzett szállítóhelikopter koncepció

A tűztámogató helikopterekkel szemben támasztott követelmények közül azt a két legfontosabbat említem meg, melyek meghatározzák úgy a fejlesztéseket, mint az alkalmazás fő irányait. Ennek megfelelően a tűztámogató helikopter:

- képes álló vagy mozgó páncélozott célok (beleértve a harckocsit is) felderítésére, azonosítására és megsemmisítésére nappal és éjjel, minimálisan 3000 m távolságból;
- képes információ előállítás, megfigyelés, célmeghatározás, felderítés (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, and Reconnaissance [ISTAR]) végrehajtására.

Ezek a követelmények természetesen csak a legalapvetőbbek, számos olyan követelmény létezik úgy a NATO, mint az egyes nemzetek által megfogalmazottak között, melyek e két fő képességet kiegészítve vagy részletezve pontosítják a fenti követelményrendszert. Az összetett követelményrendszer és a technikai fejlődés természetszerűleg átalakította a helikopterek által alkalmazott eljárásokat is, ezen a téren is érvényesül, hogy minél nagyobb távolságról, minél nagyobb valószínűséggel le kell küzdeni egy adott célt, lehetőleg bármilyen körülmények között.

A HELIKOPTER

A helikoptert, mint a tűztámogató képességet hordozó eszközt elemezve megállapítható, hogy az elmúlt évtizedekben maga a légijármű jelentős változásokon ment át, azonban alapjaiban ugyanarról a forgószárnyas eszköztől van szó, ami továbbra is rugalmasságot, kezdeményező képességet, mozgékonyt, tüzerőt, sokoldalúságot és gyors reagáló képességet biztosít az alkalmazó részére. Ugyanakkor jelentősen javultak a helikopterek fedélzeti elektronikai rendszereinek jellemzői, a korszerű helikopterek személyzete – a korábbiakéval összevetve – munkaterhelésének kisebb részét fordítja járulékos tevékenységekre, például navigációra, ami lehetővé teszi számára, hogy nagyobb mértékben összpontosíthasson a feladatára, és körültekintőbben hozhasson döntéseket egy adott cél támadásával összefüggésben.

A FELDERÍTŐ ESZKÖZÖK

Maga a „felderítő eszköz” szóösszetétel egy jelentősen leegyszerűsített kifejezése annak a sokrétű feladatrendszernek, amire ezek az eszközök képesek, de az egyszerűség kedvéért használjuk ezt a kifejezést.

A látási viszonyoktól a legkevésbé függő felderítési, azonosítási és tűzvezetési képesség részletes követelményei jelentősen szigorodtak az elmúlt időszakban. A gyártók közel hasonló válaszokat adnak az ISTAR képesség megteremtése és fejlesztése terén. Olyan rendszereket állítanak elő, melyekkel nappal és éjjel 8 km távolságról felderíthető, azonosítható egy 1–2 m kiterjedésű cél, 6 km távolságról ruházata, felszerelése alapján azonosítható egy katona hovatartozása. Ez természetesen csak elektrooptikai eszközökkel valósítható meg, hiszen míg például a Mi-24 típusú harcihelikopter optikai felderítő és rávezető műszere 10-szeres nagyítású képet ad – ami gyakorlatilag csak nappali fényviszonyok mellett biztosítja a hatékony alkalmazást –, addig a mai korszerű rendszerek 120-szoros nagyítással biztosítanak nagyfelbontású (vagyis 720p vagy 1080p felbontású) képet gyakorlatilag bármilyen fényviszonyok mellett.

2. kép. Különböző érzékelőkkel felszerelt korszerű elektrooptikai felderítő eszköz

Meg kell azonban említeni, hogy egy-egy eszköz – például az elektrooptikai felderítő eszköz – megléte vagy hiánya nem dönti el önmagában egy fegyverrendszer létjogosultságát. Példa erre az USA haderejének A–10 repülőgépe, melyet már a '90-es években ki kívántak vonni, azonban jelentős tűzereje folytán a harcértéke napjainkig rendszerben tartotta a típust. A semminél egy korlátozottan alkalmazható eszköz is több, kiváltképp, ha a tűzereje és túlélőképessége kiváló.

Az elektrooptikai felderítő eszközök gyártói folyamatosan korszerűsítik rendszereiket, hiszen egyrészt a közöttük lévő piaci verseny is ezt diktálja, másrészt a változó követelményrendszer miatt új eljárásokat kell kidolgozni és alkalmazni, amikhez új eszközökre van szükség. A korábban FLIR-ként (Forward Looking Infrared) nevezett eszközök ma már jóval többre képesek, mint infravörös képet alkotni a helikopter előtti terepről. Komplex, a fegyverzettel és a helikopter egyéb fedélzeti rendszereivel, berendezéseivel egységes rendszert alkotó elektrooptikai felderítő eszközökről van szó, melyek részei lehetnek:

- nagyfelbontású nappali színes kamera;
- nagyfelbontású hőkamera;
- nagyfelbontású, alacsony fényviszonyok mellett működő kamera;
- nagyfelbontású infravörös kamera.

Természetesen ezekhez a rendszerekhez – azok integrált részét képezve – párosulnak olyan eszközök, melyek a helikopter fegyverrendszerének alkalmazásához szükségesek, így általában lézeres távolságmérő és lézeres célmegjelölő vagy vezetősugár. Ezeknek az eszközöknek az alkalmazása lehetővé teszi a pilóták számára, hogy a felderítés, azonosítás, nyomkövetés teljesen új dimenzióit kihasználva hajtsanak végre olyan feladatokat, amelyek az „eyeball Mk 1” típusú (ami a szabad szemmel történő felderítést jelenti) és a hagyományos optikai eszközök korában elképzelhetetlenek voltak. Gyakorlatilag a napszaktól

függetlenné válik a helikopter, és a körkörös megfigyelés képességén túlmenően megsokszorozódik a felderítés hatótávolsága is. Ilyen eszközökkel például egy éjjel IED-t telepítő ellenálló 6–8 km távolságból úgy felderíthető és azonosítható, hogy ő maga a helikopter hangját a nagy távolság miatt nem hallja vagy nem azonosítja fenyegetésként rá nézve. Az ilyen eszközök képe adatkapcsolatok útján közel valós időben vezetési pontokra vagy éppen az előretolt repülésirányító ROVER készülékére is továbbítható, ami természetesen még tovább tágítja az ilyen rendszerrel felszerelt helikopterek alkalmazásának határait. A vezetési ponton az adott (a pilótánál, mint „egyed harcosnál” magasabb szintű, arra jogosult) parancsnok – vagy éppen az előretolt repülésirányító – így nagyobb biztonsággal tud döntést hozni a felderített és azonosított cél pusztításáról. Természetesen ezeknek az eszközöknek a képe a helikopter fedélzetén is felhasználható, ami hatalmas előnyt jelent például egy légi roham vagy éppen egy különleges művelet helyszíni vezetése, irányítása során.

A felderítő eszközök közti kell sorolni azokat a helikopter fedélzeti radarokat is, amelyeket célfelderítésre és valamilyen módon tűzvezetésre használnak. Alig néhány harcihelikopter típust szereltek fel ilyen radarokkal. A tűztámogatás szempontjából nem sorolom ide az időjárás felderítő és a terepkövető radarokat. A felderítő eszközök körébe ugyan nem tartoznak bele, de mindenképpen meg kell említeni az éjjellátó berendezéseket, jellemzően szemüvegeket (NVG-eket), melyek nélkül ma már a katonai repülés szinte elképzelhetetlen.

Természetesen a tűztámogató helikopter fedélzeti rendszereinek, azok képességeinek – különös tekintettel az elektrooptikai felderítő eszközökre és a fegyverzetre – összhangban kell lennie egymással, és a túlélőképességet biztosító rendszereknek is igazodniuk kell a helikopter – akár pénzben is kifejezett – értékéhez.

A PUSZTÍTÓESZKÖZÖK

Egy tűztámogató helikopternek természetesen rendelkeznie kell a fegyverzet széles skálájával, hogy egy célt a leküzdéséhez szükséges fegyverrel támadhasson. Jellemzően mereven vagy mozgathatóan beépített géppuskák és gépágyúk, valamint nem irányított és irányított rakéták tartoznak ide. A mozgathatóan, lőtoronyba beépített géppuskák és gépágyúk kétségtelenül előnyösebbek a mereven beépítettekkel szemben, ugyanakkor ezekkel jellemzően – igaz, nem kizárólag – csak a harcihelikoptereken találkozhatunk. A nem irányított rakéták pontcélok megsemmisítésére kevésbé hatékonyak, ugyanakkor az alacsony költségük széles körben elterjedt eszközzé tette azokat világszerte. A legalább 3000 m távolságban lévő álló vagy mozgó páncélozott célok (így például a harcokocsi) megsemmisítésére azonban gyakorlatilag csak az irányított rakéták alkalmasak. Ilyen rakétákkal voltak és vannak felszerelve a harcihelikopterek és egyes felfegyverzett szállítóhelikopterek, ezeket jellemzően irányított páncéltörő rakétáknak nevezzük. Irányítási rendszerüket tekintve számos különböző létezik, következésképpen csak néhány, felsorolásszerűen:

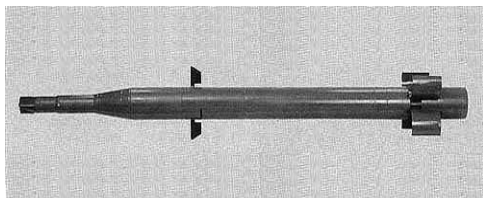
- félautomatikus parancsközlő távirányítás;
- lézeres önirányítás (ennek két fő formája a célról visszavert jeleket érzékelő fejrel felszerelt és a lézer vezetősugár mentén repülő rakéta);
- rádiólokátoros önirányítás;
- infravörös önirányítás;
- vezetékes távirányítás.

Az irányítási rendszerekkel szemben támasztott követelmény a passzív (a környezet kelte) és az aktív (a zavarórendszerek által létrehozott) zavarokkal szembeni minél magasabb fokú védettség, valamint az 1 m-nél nem rosszabb pontosság. A rakéták harci részei kezdetben csak egy kumulatív hatású

töltettel rendelkeztek, azonban a harcokocsik páncélzatának és védelmi rendszereinek fejlődésével követelménnyé vált a kettős (tandem, vagyis egymás mögött elhelyezkedő, önálló gyújtóval rendelkező) kumulatív harci rész megléte. Az ilyen rakétáknál a repülési irány szerint elől elhelyezkedő – általában kisebb áttűtő erővel rendelkező – harci rész működésbe hozza a cél reaktív páncélját, majd annak elműködését követően, az így a páncélon keletkező, immár reaktív védelem nélküli páncélt üti át a rakéta fő harci része.

Az irányított páncéltörő rakéták fejlődésének egyik jellemző példája a Mi–24 helikopter 9M114 Sturm rendszere. A rendszer az irányítás módját tekintve félautomatikus, parancsközlő távirányítású, infravörös követő-rendszerrel ellátott. A rakéta automatikus irányzónalon tartása rendkívül pontos, gyakorlatilag 50 centiméteres pontossággal biztosítja a rakéta célbacsapódását. Maximális indítási távolsága 5000 m, maximális repülési sebessége 510 m/s, egy kumulatív harci résszel rendelkezik, melynek garantált páncéltűtő képessége 560 mm. A Sturm rendszert számos helyi háborúban alkalmazták. Legnagyobb tömegben talán a Szovjetunió alkalmazta az afganisztáni háború során, ahol a rendszer bizonyította létjogosultságát a precíziós fegyverek családjában. Természetesen a rendszer alkalmazása során felléptek új követelmények is, ezért gyakorlatilag annak rendszerbe állítása után azonnal megkezdődött a modernizálása. Elsősorban a páncéltűtő képességen és a maximális indítási távolságon kívántak javítani a konstruktorok. A páncéltűtő képességet jelentősen növeli a tandem elrendezésű kumulatív harci rész kialakítása. A rendszer modernizációjának elsődleges feltétele az volt, hogy a kialakítandó új rakéta teljes mértékben kompatibilis legyen a rendszerben lévő szárazföldi és helikopterfedélzeti platformokkal. Ennek megfelelően az indító csőkonténer külső fizikai méretei nem változhattak, és változatlan

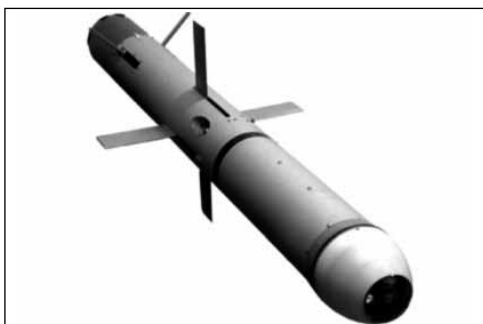
maradt a rakéta irányító rendszere is. Az új követelményeknek teljes mértékben megfelel a kialakított 9M120 Ataka irányított páncéltörő rakéta, melynek első változata 1985-ben került rendszeresítésre. A 9M120 rakétát a 9M114 bázisán alakították ki. Az alapvető konstrukciós változtatás a hajtóművet és a harci részt érintette. Az új hajtómű nagyobb teljesítménye nagyobb, 6000 m-es indítási távolságot és kisebb repülési időt, az új harci rész pedig nagyobb páncéltűtő képességet eredményezett. A kettős kumulatív töltet megfelelő funkcionálása érdekében az elülső töltet egy teleszkópos szár közbeiktatásával kerül megfelelő távolságra a fő résztől, így a rakéta hossza repülés közben 2100 mm. Egyéb konstrukciós kialakítását tekintve a rakéta megegyezik a 9M114 rakétával. A tandem elrendezésű kumulatív harci rész modernizálását tovább folytatták Oroszországban az 1990-es évek kezdetétől, így kialakították annak jelenleg is rendszerben lévő változatát, mely a már említett 130 mm-es átmérő mellett garantálja reaktív páncéltűtővel védett 800 mm homogén páncéltűtő átütését. Ezzel egy időben kialakításra került egy termobárikus harci résszel ellátott változat is 9M120F elnevezéssel, mely harci részének trotil-egyenértéke 9,5 kg. További kialakított Ataka változatok a 9M220, 9M120M és a 9M220O, ez utóbbi légi célok nagyobb hatékonyságú megsemmisítését is lehetővé teszi, hiszen közelségi gyújtóval is ellátták a repszhatású harci részt. Egy Sturm komplexum bármilyen átalakítás nélkül képes alkalmazni az Ataka rakéta valamennyi változatát. A gyártó az indító járművek fedélzeti elektronikáját is modernizálta: az üzembiztonság növelése és a súly csökkentése érdekében digitalizált blokkokkal váltott ki egyes részegységeket, melyek a rendszer működési elvét, kompatibilitását nem befolyásolják. Napjainkban is Ataka rakétákkal van felszerelve például a Mi–28 harcihelikopter, de egyes szállítóhelikopterekre is integrálták a rendszert.

3. kép. 9M120 Ataka irányított páncéltörő rakéta

Az irányítás módját tekintve az irányított rakéták közül talán a Spike rendelkezik a legkülönösebb rendszerrel. A rakétába épített elektrooptikai szenzor képét optikai adatkábelen juttatják vissza az indító helikopter fedélzetére, és ez a kép szolgál alapul a rakéta célravezetése során. Ez az egyedülálló zavarvédelemén túlmenően számos előnyt biztosít az alkalmazónak: rejtett pozícióból is indítható a rakéta, indítás után céláthelyezést lehet végrehajtani, és akár az eredeti irányzónalától eltérő szögben is támadható a cél. Nagyon korszerű rendszer, egyebek mellett integrálható az AH-1S Cobra, az Agusta A-129, az MD-500 Defender, a Gazelle, vagy akár a Mi-24 helikopterre is. A rakéta többfunkciós, tandem elrendezésű kumulatív harci része számos különböző típusú cél hatékony megsemmisítését teszi lehetővé, az ER jelű (Extended Range – megnövelt hatótávolságú) változatának hatótávolsága – melyet helikopterek fedélzetére ajánl a gyártó – 8000 m.

Az egyik legszélesebb körben alkalmazott irányított rakéta az AGM-114 Hellfire II.

4. kép. Spike-ER irányított páncéltörő rakéta

A lézeres vagy rádiólokátoros önirányító fejvel szerelt rakéta maximális indítási távolsága 8000 m. A gyártás kezdete óta számos alkalommal korszerűsítették a rendszert, így ez a rakéta napjainkban is a legkorszerűbbek közé tartozik.

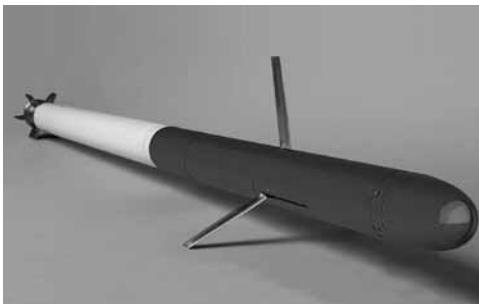
A német–francia együttműködésben gyártott Tiger harcihelikopterekhez Németország a PARS 3 LR rakétákat rendszeresíti, amely 7000 m-es hatótávolság mellett, infravörös önirányítással és tandem elrendezésű kumulatív harci résszel biztosítja a célok hatékony megsemmisítését. A rakéta indítás után semmilyen beavatkozást nem igényel, teljesen autonóm módon küzd le a célt.

Az irányított rakéták közül említést érdemel még a Ka-50 helikopterek fegyverzétébe tartozó Vihr, melynek jelentős, 10 000 m-es hatótávolsága és többfunkciós harci része van. A rakéta lézer vezetősugar mentén repülve közelíti meg a célt.

A rakéták számszerűsíthető jellemzőin túlmenően van egy további szempont, ami alapján kategorizálhatóak, nevezetesen a támadási profiljuk. A harckocsik hatékony megsemmisítésének egyik módszere – a tandem elrendezésű harci részen túlmenően –, ha a rakéta a célra felülről rárepülve, annak felső részét támadja. Ez komplex irányító rendszert igényel, nem minden irányítási módszer alkalmas ennek megvalósítására. Természetesen a lézer vezetősugar mentén repülő (mint a Vihr) és a félautomatikus, parancsközlő távirányítású, infravörös követő-rendszerrel ellátott rakéták (mint a Sturm és az Ataka) erre nem képesek. A korábban említettek közül ilyen repülési pályán történő támadásra képes a Hellfire II, a Spike és a PARS 3 LR is, ami jelentősen megnövelheti ezeknek a rendszereknek harcértékét.

Az irányított rakéták drága fegyverrendszerek. A költségek csökkentése érdekében néhány gyártó – természetesen a megrendelő igényeit követve – a meglévő nem irányított rakétákhoz lézeres elven működő önirányító

fejet fejlesztett ki, melyekkel ezek az eszközök is precíziós fegyverekké váltak. Azon túlmenően, hogy olcsóbbak, ezek harci része kisebb hatóerővel rendelkezik a „klasszikus” irányított rakétákhoz viszonyítva, ennek következtében természetesen az esetleges járulékos veszteségek is kisebbek, vagyis amellet, hogy a célt megsemmisíti, annak környezetében kevesebb kárt okoz. Ez kiszélesíti az alkalmazási lehetőségeket, az alkalmazó könnyebben meg tud felelni a cikk elején említett változó követelményrendszernek. Az egyik ilyen rendszer a Talon. Aszéles körben elterjedt, 8000 m hatásos indítási távolságú, 2,75 hüvelykes Hydra-70 nem irányított rakétákhoz kifejlesztett Talon a hordozó platform semmiféle hardveres vagy szoftveres átalakítását nem igényli, a rakétát lézeres önirányító fej vezeti a célra, pontossága gyakorlatilag megegyezik a „klasszikus” irányított rakétákéval. Egy másik hasonló rendszer a DAGR (Direct Attack Guided Rocket), mely gyakorlatilag a Hellfire II technológiáját ülteti rá a Hydra-70 nem irányított rakétákra, jelentősen növelve azok hatékonyságát. További hasonló rendszer a Hydra-70 nem irányított rakétákra az APKWS (Advanced Precision Kill Weapon System). A 80 mm-es Sz-8 nem irányított rakétákhoz is készültek hasonló rendszerek, ilyen az AR-8L és az Sz-8KOR1 rakéta is. Mindkettő lézeres önirányító fejjel rendelkezik, és azokból az indító blokkokból

5. kép. Talon irányító egységgel felszerelt Hydra-70 rakéta

indítható, melyekből az Sz-8 nem irányított rakéták. Az ilyen rakéták jelentősen növelik a tűztámogató helikopterek harcértékét, ugyanakkor a kisebb páncélatűrő képességük és a hagyományos, egytöltetű kumulatív harci részük miatt az irányított páncéltörő rakétákat nem helyettesíthetik.

KKÉPZÉS

Bármilyen helikopter, bármilyen felderítő eszközzel és bármilyen hatékony irányított rakétával is legyen felszerelve, nem sokat ér megfelelően kiképzett személyzet nélkül. Egy tűztámogató helikopter nagyon értékes eszköz, de csak akkor bír nagy harcértékkel, ha a megfelelően kiképzett személyzet is rendelkezésre áll. Az ilyen komplex fegyverrendszerek esetében a kiképzésnek már csak a kisebb hányadát teszi ki a repüléstechnikai kiképzés, míg a speciális fedélzeti rendszerek alkalmazására történő kiképzés és a harcászati kiképzés sokkal hangsúlyosabban kell, hogy jelen legyen, összehasonlítva a Magyar Honvédségnél jelenleg is meglévő helikopterekkel. A fedélzeti felderítő eszközök alkalmazására történő kiképzés például igen összetetté válik, hiszen a személyzetnek meg kell tanulnia elemezni a különböző hullámtartományokban működő érzékelők által alkotott képet, csak a képek gyors és pontos elemzésével lesz képes a megfelelő döntéseket meghozni vagy előkészíteni, és a harcot megvívni. A kiképzés másik szegmense a harcászati kiképzés, mely a számos harc-eljárás és harcászati fogás megvalósítására alkalmas helikopter hatékony rendszerként történő alkalmazására készíti fel a személyzetet. Az ilyen kiképzés költséghatékonyan szimulátorokban valósítható meg, ilyen szimulátor lesz a közeljövőben a Magyar Honvédségnél rendszeresítésre kerülő THALES Helikopter Személyzet Harcászati Kiképző Szimulátor (Helicopter Crew Tactical Trainer – HCTT) is.

ÖSSZEGZÉS

A tűztámogató helikopterekkel szemben támasztott követelmények folyamatosan fejlődnek, attól függetlenül, hogy egy adott ország azokat figyelembe veszi vagy sem. Nyilvánvaló, hogy számos lehetőség kínálkozik, ha választ keresünk a kérdésre: milyen is a jó tűztámogató helikopter? A legjobb ilyen helikopter vélhetően a legdrágábbak közül kerül ki. A legrosszabb ilyen helikopter viszont bizonyosan a nem létező helikopter. E két szélsőség között a kompromisszumot megtalálva a Magyar Honvédségnek is meg kell találnia a jövő tűztámogató helikopterét. A képesség kialakítása már elkezdődött. Elkezdődött akkor, amikor a Mi-24 helikoptert rendszeresítették hazánkban. Az a szakmai tapasztalat és tudás, ami az elmúlt évtizedekben e téren felhalmozódott, alapul szolgálhat a nemzeti helikopterképesség tűztámogató szegmensének jövőbeni kialakítása során, csak élni kell vele.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. kép. „A Battlehawk Demonstrator az egyik legkorszerűbb felfegyverzett szállítóhelikopter koncepció”
Forrása: <http://www.defenseindustrydaily.com/uae-ordering-weaponized-uh-60m-battlehawk-helicopters-05078/>
Letöltés ideje: 2014. április 8.
2. kép. „Különböző érzékelőkkel felszerelt korszerű elektrooptikai felderítő eszköz”
Forrása: <http://gs.flir.com/surveillance-products/star-safire-hld/380-hld> Letöltés ideje: 2014. április 8.
3. kép. „9M120 Ataka irányított páncéltörő rakéta”
Forrása: <http://www.airwar.ru/weapon/aat/ataka.html> Letöltés ideje: 2014. április 8.
4. kép. „Spike-ER irányított páncéltörő rakéta”
Forrása: <http://www.eurospike.com/er.html>
Letöltés ideje: 2014. április 8.
5. kép. „Talon irányító egységgel felszerelt Hydra-70 rakéta”
Forrása: <http://www.raytheon.com/capabilities/products/lgr/> Letöltés ideje: 2014. április 8.

KÖNCZÖL FERENC ALEZREDES –
 PAPP TAMÁS MK. ALEZREDES –
 TAMÁS GÁBOR ALEZREDES:
 A LENDÜLŐ KARD 2013 LÉGVÉDELMI RAKÉTA
 HARCÁSZATI ÉLESLÖVÉS ZET TAPASZTAI

1. ábra

A Lendülő Kard 2013 hivatalos emblémája

Éleslövészet. A szó hallatán minden katonámbert egyfajta bizsergés fog el, hiszen tisztában van azzal, hogy a kifejezés a katonai kiképzés egy meghatározó szakaszának csúcspontját, a katonai szervezet és az egyes katona alaprendelteséből adódó feladata teljesítéséhez rá bízott fegyver hatékony alkalmazási képességének éles harcanyag felhasználásával végrehajtott demonstrációját takarja. Nincs ez másként a légvédelmi rakétafegyverek esetében sem. A MH 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred adott feladatra létrehozott légvédelmi rakétacsoportosítása a Magyarország légtérének védelmére és a NATO Integrált Lég- és Rakétavédelmi

Rendszerében (NATINAMDS)¹ történő alkalmazási feladatokra irányuló képességének bizonyítására hajtott végre légvédelmi rakéta harcászati éleslövészetet 2013. augusztus 16–25. között a Lengyel Légierő Központi Lőterén, a Balti-tenger partján található Ustka körzetében.

A NATO csatlakozást megelőző időszak lögyakorlati szakutasításai a légvédelmi rakéta éleslövészetek számos altípusát különböztették meg, azonban a „harcászati éleslövészet” mint fogalom a NATO csatlakozást követő időszak katonai terminológiájában jelent meg a Szövetség tagországaiban használatos angol nyelvű ’tactical firing’ (rövidítése: TACFIRE) kifejezés fordításaként. A kifejezés tartalmát tekintve többé-kevésbé lefedte a korábban alkalmazott „légvédelmi rakéta éleslövészzel egybekötött harcászati gyakorlat” mely köré egy, manővereket és összetett harcászati mozzanatokot is tartalmazó forgatókönyvet, úgynevezett „scenario”-t is terveztek. Azaz: ugyan az éles rakétaindítás és célmegsemmisítés megfogalmazást, azaz egy olyan, lényegi elemét tekintve a meghatározott légvédelmi rakétafegyverzet által éles légvédelmi rakéta felhasználásával végrehajtott lövészetet takar, továbbra is meghatározó eleme az éleslövészetnek, de az

¹ NATINAMDS – NATO Integrated Air and Missile Defence System

értékelt tevékenység nem korlátozódik csupán erre.

A Magyar Honvédség 2013. évi egyik fő feladatát képező Lendülő Kard 2013 (a továbbiakban: LDKD 2013) egy ilyen légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet volt. A gyakorlat amellét, hogy nyolc év elteltével, 2005-öt követően ismét lehetőséget nyújtott a megfelelő itthoni lőtér hiányában folyamatosan költségesebb külföldi lőtér igénybevételére szoruló KUB (SA-6/Gainful) légvédelmi rakétakomplexum éleslövészetére,² az ellenőrzés tekintetében is unikum volt. Mit is jelent ez? Azt, hogy míg a feladatra létrehozott légvédelmi rakétacsoportosítás műveleti központja,³ KUB tűzalegységei és logisztikai támogató eleme magyar nemzeti ellenőrzés⁴ keretében mérettettek meg, addig a MH Zászlóalj Harccsoportjainak (MH ZHCS) át-alárendelést követően szervezetszerű légvédelmi moduljait reprezentáló MISTRAL légvédelmi rakétaszakaszok ellenőrzése a Szövetség vonatkozó direktívája⁵ szerint történt.

² Magyarország területén jelenleg nincs olyan lőtér, melyen akár csak a rendszerben lévő légvédelmi rakétafegyverek egyike is éleslövészetet hajthatna végre.

³ Csoportosítás Műveleti Központ, angol megnevezéssel Group Operations Centre, röviden GOC.

⁴ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy főbb elemeit tekintve a nemzeti ellenőrzés főbb területei és mutatói a haderőnemi és fegyvernemi integrációs erőfeszítéseknek köszönhetően lényegében összhangban vannak a szövetségi szabályozókkal, csupán nagyobb lehetőséget biztosít a nemzeti szabályozók, sajátosságok és a lehetőségek figyelembe vételére. A harmonizáció e területre történő kiterjesztésének alapvető oka annak az alapelvnek a követése, hogy mivel a magyar légtér békeidőszakban is NATO légtér, így az abban történő tevékenység végrehajtása, illetve annak ellenőrzése is szövetségi szabályokat kell, hogy kövessen – természetesen ennek előnyeivel és nem egy esetben hátrányaival egyetemben.

⁵ ACO Directive 80-2 Tactical Firing for GBAD Units dated 30 MAR 2011

CÉLKITŰZÉSEK

A Magyar Honvédség 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred (a továbbiakban: MH 12.ALRE) vezetése a Honvéd Vezérkar Főnökének és a MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnokának légvédelmi rakéta harcászati éleslövészetre, valamint a kapcsolódó NATO és nemzeti TACEVAL⁶ ellenőrzések előkészítésére és végrehajtására vonatkozó parancsainak⁷ feldolgozását követően az LDKD 2013 harcászati éleslövészzettel kapcsolatosan a következő fő célkitűzéseket fogalmazta meg:

- elsődleges cél a parancsnoki és kezelői állomány kiképzettségének és felkészültségének javítása, az alkalmazandó eljárásrend begyakorlása és ellenőrzése realizisztikus, a lőtér lehetőségei által biztosítható harcászati körülmények között – az ezred és alegységei feladatrendszerét leginkább tükröző légi helyzetben;
- az érintett vezetési elemek és tűzalegységek Nemzeti Alárendeltségű Fegyveres Készenléti Szolgálat feladataira való készenlétének ellenőrzése;
- teljesíteni a Szövetség vonatkozó direktívája által nem ritkábban, mint 36 havonta előírt éleslövészeti követelményt;
- éles rakétaindítás körülményei között ellenőrizni a fegyverrendszerek állapotát, működési biztonságát, erősíteni a személyi állomány fegyverbe vetett hitét;
- tesztelni a felhasználásra tervezett légvé-

⁶ A NATO TACEVAL program a Szövetség légierőjének harcászati ellenőrzési (Tactical Evaluation) programja

⁷ HVKF 83/2013. számú parancsa a STEADFAST JAZZ 2013 gyakorlat, valamint a LENDÜLŐ KARD 2013 Lengyelországban végrehajtandó légvédelmi rakétalövészet előkészítéséről és végrehajtásáról, valamint az MH ÖHP PK 188/2013. és 302/2013. számú parancsai a LENDÜLŐ KARD 2013 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet végrehajtására vonatkozó parancsok módosítására

delmi rakéták (KUB és MISTRAL) működési biztonságát;

- gyakorolni a parancsnokok és törzsek nemzetközi környezetben vezetett műveletek tervezési, szervezési, előkészítési és végrehajtási képességét, illetve gyakorolni a koordináció és tűzvezetés feladatainak angol nyelven történő végrehajtását.

A KORÁBBI ESZTENDŐK LÉGVÉDELMI RAKÉTA ÉLESLÖVÉSZEI

A 2. számú ábra 1997-ig visszamenőleg tartalmazza az ezred és Győr helyőrségben diszlokált jogelőd katonai szervezetei által végrehajtott éleslövészeteket – az oszlopfejlécekben a végrehajtott fegyverzetet, míg a sorfejlécben a végrehajtás évét megjelenítve.

A tárgyalt időszakban a KUB fegyverrendszerrel végrehajtott éleslövészetek helyszíne minden esetben – a cikkben később röviden bemutatásra kerülő – az ustkai lőtér volt, elsősorban annak távolsága, kiterjedése, viszonylag kedvező lőtérhasználási díja, a nyújtott lőtéri szolgáltatás minősége és kedvező manőverlehetőségei miatt. A lőtér hátránya, hogy míg – rendszerüket tekintve – a nemzeti ellenőrzések, legalábbis 2003 óta, a KUB alegységek esetében is hasonlított a NATO TACEVAL ellenőrzési rendszerére, addig a lőtér biztonsági rendszabályai és a kötelezően előírt lengyel technikai döntőnökök NATO szabályozók tekintetében viszonylag felkészületlenek voltak és az esetek többségében az alkalmazott angol nyelv gyakorlati használata is komoly kihívást jelentett számunkra, ami nem könnyítette meg sem a végrehajtókat, sem a magyar ellenőrök tevékenységét.

Az elmúlt időszak legkomplexebb éleslövészete mindenképp a 2005-ös Balti-2005 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet volt, mikor is az akkor még dandárszervezetű egység mindhárom fegyverrendszere – KUB, MISTRAL és IGLA – egy vegyes légvédelmi

rakétacsoportosítás keretében hajtotta végre feladatát.

Az ezred az első NATO TACEVAL program keretében ellenőrzött harcászati éleslövészetét – nemzetközi kötelezettségvállalásban érintett MISTRAL alegységével – egy vegyes, többnemzeti kötelékben – német Patriot és szlovén Roland fegyverrendszerekkel közösen, integrált (német) vezetés alatt – hajtotta végre a NATO rakétalőtérén,⁸ a görögországi Kréta szigetén „Jó”, azaz „Satisfactory”⁹ értékeléssel.

A 2010. évi éleslövészetnek, amely szintén NATO ellenőrzött megmértetés volt, a német haderő Balti-tenger partján található tondendorfi lőtère adott otthont és ez az éleslövészet ismét „Jó” eredménnyel zárult. A 2010-es év azonban azért is emlékeztetés marad, mert ebben az évben egy másik – kimondottan gyakoroltatási célú – éleslövészet is végrehajtásra került, amely folytatása volt az előző évben megkezdett, majd a rákövetkező évben befejezett SHORAD 2009, 2010, 2011 gyakorlatoknak. Ezen gyakorlatok keretében megtörtént a Magyar Honvédség hadrendjéből kivont IGLA rakéták MISTRAL kezelőállomány által történő, pszichikai felkészítésüket és kezelői jártasságuk növelését célzó felhasználása a cseh haderő Hradistě-i lőtérén.

AZ ELŐKÉSZÜLETEK

Az LDKD 2013 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet érdemi tervezési folyamata a végrehajtó MH 12.ALRE törzsében 2012 őszén kezdődött meg a HVK Kiképzési Csoportfőnökségének szakmai felügyelete és az MH ÖHP Légierő Hadműveleti és Kiképzési

⁸ NAMFI – NATO Missile Firing Installation

⁹ A 'Satisfactory', azaz „Jó” értékelés a NATO ellenőrzési rendszerében a legszélesebb, az elfogadott szövetségi szabványoknak maradéktalanul megfelelő érékelési fokozat.

	KUB	MISTRAL	IGLA	ZU-23
1997	JÓ			
1998				KIVÁLÓ
1999				KIVÁLÓ
2000	KIVÁLÓ			
2001	KIVÁLÓ			JÓ
2002	KIVÁLÓ			JÓ
2003	KIVÁLÓ		KIVÁLÓ	JÓ
2005	KIVÁLÓ	KIVÁLÓ	KIVÁLÓ	N/A
2008		JÓ (NATO)		
2009			KIVÁLÓ	
2010		JÓ (NATO)	KIVÁLÓ	
2011			KIVÁLÓ	

2. ábra. A MH 12.ALRE és Győrben diszlokált jogelődjei által 1997 óta végrehajtott éleslövészetek és azok értékelése

Főnöksége szakembereinek intenzív részvétele mellett. A kiindulási adatok a gyakorlat főbb paramétereit mellett egyértelművé tették, hogy:

- a potenciálisan szóba kerülő lőterek előzetes felmérését követően az éleslövészet helyszínét a Lengyel Légierő Ustkában található központi lőtere került kijelölésre;
- az éleslövészetet vegyes csoportosítás, azaz KUB és MISTRAL tűzalegységek hajtják végre az ezred vezetési eszközei által biztosított C2¹⁰ rendszerben;
- éleslövészeti célnyagként csak magyar gyártású pilótanélküli célrepülőgép jöhet szóba;
- az éleslövészetet követően a technikai eszközöket Lengyelországban kell ideiglenesen tárolni 2013. októberéig, mivel a

létrehozott légvédelmi rakétacsoportosítás jelentős része részt vesz az elmúlt évek legnagyobb NATO gyakorlatán, a szintén lengyelországi Drawsko Pomorskie térségében végrehajtásra tervezett Steadfast Jazz 2013 (a továbbiakban: SFJZ 2013) NATO NRF¹¹ gyakorlaton. Az eszközök hazatelepítésére csak ezt követően kerülhet sor;

• végül mi az a költségvetési keretösszeg, amelyhez szigorú takarékoság mentén a gyakorlatok tervezése során a tervezőknek tartani kell magukat.

A tervezés megkezdésekor, de még a lengyelországi Indító Tervező Konferencia (a továbbiakban: ITK) előtt megtörtént a gyakorlat általános elgondolásának kialakítása, rögzítésre került a felhasználásra tervezett rakéták (első tervezet szerint 12 darab KUB és 6 darab MISTRAL M-2 rakéta) és az igényelt célnyag (tartalékokkal számvetett)

¹⁰ Az ezred C2, azaz vezetési és irányítási rendszerei alatt itt leegyszerűsítve, elsősorban a tűzvezetést biztosító Tűzelosztó Központ (a továbbiakban: FDC, azaz Fire Distribution Centre), azaz, a K-2PC Univerzális Harcvezetési Központ, valamint a kommunikációs rendszer alapját képező HIK gépkocsi értendő.

¹¹ NRF – NATO Response Force, azaz NATO Reagáló Erő.

mennyisége, valamint a gyakorlat nagybani időszámvetés elkészítése.

A tervező konferenciák előkészítésével és lebonyolításával párhuzamosan számos egyéb fontos mozzanat is történt. Egyrészt a NATO ellenőri csoport kulcsbeosztású tagjainak részvételével sor került az ellenőrzéshez kapcsolódó előzetes látogatás (Pre-Visit) Győrben, ahol is tisztázásra kerültek a teljes éleslövészet, de főként annak NATO ellenőrzés alá eső MISTRAL lövészeti mozzanatai, a kapcsolódó feladatok, kidolgozó és koordináló tevékenységek, illetve rögzítésre került az ellenőri csoport támogatási igénye is. A NATO TACEVAL program keretében végrehajtott ellenőrzések sajátossága, hogy a kialakított fiktív hadműveleti helyzetet, a kapcsolódó forgatókönyvet (scenário), a repülési tervet, parancsokat (EXOPORD) a NATO ellenőri csoportja, illetve a nemzet részéről beavatott személyek, az ún. „trusted agent”-ek dolgozzák ki – azaz a nemzeti tervező és a végrehajtott állomány nem ismerheti –, ezért nem volt egyszerű feladat ezen kulcsfontosságú mozzanatokat összhangba hozni az éleslövészet nemzeti részének mozzanataival, okmányaival, elgondolásával, reptetési tervével és ellenőrzési követelményeivel.

A gyakorlat fiktív hadműveleti helyzetének alapját az ellenőri csoport CC AIR Ramstein¹² állományába tartozó kulcsbeosztású személyei olyan megfontolások mentén alakították ki, hogy az a lehető legteljesebb mértékben tükrözze és támogassa a MISTRAL alegység ellenőrzési koncepcióját. A kialakított – és a teljes magyar légvédelmi rakétacsoportosítást, azaz a KUB komplexumokat és azok alkalmazását is integráló – forgatókönyv egy fiktív országokat tartalmazó konfliktust vázolt fel, melynek két jól elkülöníthető fázisa volt: az első fázisra kialakított válságkezelő művelet a második

fázisban egy NATO tagország ellen irányuló fegyveres támadássá fejlődött ki, és így maga után vonta a Washingtoni Szerződés V. cikkelyének, azaz a kollektív védelem előírásainak életbe léptetését. A KUB és MISTRAL alegységeket magába foglaló alkalmi légvédelmi rakétacsoportosítás (SBAD TF¹³) küldetése a lőtér valós környezetét magába foglaló műveleti terület figyelembe vételével került meghatározásra. A vonatkozó műveleti parancsban foglaltak szerint ez a következő volt: „A légvédelmi csoportosítás (SBAD TF) hajtson végre kombinált manővert Ustka körzetébe vezetési pont elemeivel, két SA-6 üteggel, két MISTRAL szakasszal, valamint a szükséges harcra támogató-kiszolgáló elemekkel és települjön nem később mint 2013. augusztus 20-án, annak érdekében, hogy megakadályozza Mordor¹⁴ légierejét abban, hogy csapást mérhessen *Ustka kikötőre, Slupsk elektronikai üzemére, Jaroslawiec körzetében lévő autópálya csomópontra, valamint Slawno logisztikai bázisra.*”

Az előjárói döntésnek megfelelően a LDKD 2013 során a HM Currus Zrt. által fejlesztett és „csupán” korlátozott képességű hagyományos légi fenyegetés megjelenítésére alkalmas METEOR-3M és METEOR-3MA pilóta nélküli eszközök kerültek alkalmazásra.

A CÉLANYAG

A METEOR-3M és METEOR-3MA célanyag éleslövészeti alkalmazására vonatkozó előjárói döntést követően már 2012-ben megkezdődött a több fordulás technikai egyeztetés az érintett felek képviselői között – előbb a tárgyalóasztal, majd éles tesztrepülések során a Magyar Honvédség különböző gyakorlóterein (Táborfalva, Várpalota, Győr).

¹³ SBAD TF – Surfaced Based Air Defence Task Force, az Felszíni Telepítésű Alkalmi Légvédelmi Rakéta Kötelék

¹⁴ A fegyveres agressziót végrehajtott ország.

¹² Component Command Air – A NATO Légierő Komponens Parancsnoksága a németországi Ramsteinben.

A HM Currus Zrt. részére meghatározott feladat nem volt más, mint hogy biztosítson/fejlesszen és a megtervezett légi célforatókönyvnek megfelelően repültesse légvédelmi rakéta éleslövészeti célanyagokat a LDKD 2013 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet során mind a KUB, mind a MISTRAL fegyverrendszerek számára. A fejlesztés megvalósítás érdekében az MH 12.ALRE szakemberei megfogalmazták és a vállalat részére átadták azokat a követelményeket, melyeket a légi céloknak minimá-

san teljesíteniük kell ahhoz, hogy egy ekkora méretű, költségvetésű és a megfogalmazott célkitűzéseket teljesítő harcászati éleslövészet sikerességét, valamint a megfogalmazott célkitűzések teljesítését a légi célok megfelelése csupán a lehető legkisebb mértékben kockáztassa.

A 2012 végén megkezdett és gyakorlatilag egészen 2013 júliusáig, azaz az éleslövészet megelőző intenzív felkészülés végéig folyamatosan végzett tesztelések a HM Currus Zrt. anyagi és technikai lehetőségeinek ma-

3. ábra. A Honvéd Vezérkar Főnöke, az MH ÖHP parancsnoka és a légierő haderőnem főnöke az indítás helyén tekintette meg az éleslövészeti célanyagokat

ximális kihasználása mellett sem hozták meg azt az eredményt, amely megnyugtató alapot nyújtott volna arra, hogy kimondható legyen: a célananyagok maradéktalanul biztosítják a harcászati éleslövészet – légi forgatókönyvben foglaltakkal összhangban történő sikeres és eredményes – lebonyolítását. A megfogalmazott követelmények szerint mindkét típusú légi célnak biztosítania kellett:

- a lövészet végrehajthatóságához és a kialakított légi cél forgatókönyv kivitelezhetőségéhez minimálisan szükséges levegőben tartózkodási időtartamot és célsebességet;
- a csoportosítás radarberendezéseivel (SZT-68UM, SZURN¹⁵ és MCP SHORAR¹⁶) történő felderíthetőséget, követésbe vételt;
- a légi célok – megadott ismérvek alapján történő – azonosítási kategóriába sorolhatóságát;
- a rakétaindítás feltételeinek biztosítását (a KUB komplexum esetében a feltétele a cél rakéta önrávezető feje általi elfogása, míg MISTRAL esetében a cél légvédelmi lövész általi vizuális felderíthetősége, illetve a rakéta önrávezető fej általi elfogása);
- a rakéta harcászati részek gyűjtőberendezéseinek elműködését.

Sajnálatos módon azonban a rendelkezésre álló rövid idő, valamint legfőként a viszonylag szűk anyagi és technikai mozgástér okán – a kivitelező HM Currus Zrt. szakembereinek legnagyobb erőfeszítései ellenére – az éleslövészeti célanagnak jelölt egyik típus sem tudta maradéktalanul teljesíteni a megfogalmazott követelményeket. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy mind a METEOR-3M, mind a METEOR-3MA évekkor korábban történő fejlesztése egy kiképzési célú pilótanélküli légi eszköz létrehozását célozta,

amelyre a légvédelmi rakétakomplexumok kezelőállománya alapszinten tudja gyakorolni a kis hatásos visszaverő felületű, relatíve kis sebességű, nem vagy csak kis mértékben manőverező hagyományos légi járművek, illetve pilótanélküli légi járművek (UAV¹⁷-k) felderítését, követésbe vételét, valamint fedélzeti IFF¹⁸ berendezés hiányában – megfelelő légtérszerkezet és azonosítási rend definiálása mellett – történő azonosítási kategóriába sorolását, illetve a megsemmisítéshez szükséges eljárási rend begyakorlását.

A célananyagok tesztelésének megkezdésekor a kiindulási koncepció az volt, hogy a lassabb (benzinmotoros) METEOR-3M az éleslövészet során egyáltalán nem kerül alkalmazásra, míg a korábban kifejlesztett és a nagyobb sebesség elérésére képes, sugár-hajtóművel felszerelt METEOR-3MA alapváltozata a MISTRAL, míg ennek egy továbbfejlesztett METEOR-3MA (KUB) változata pedig a KUB fegyverrendszer célanagya lesz majd az éleslövészetben, azonban az elgondolás menet közben változott. Kiderült ugyanis, hogy a lassabb, ám rádiólokációs eszközzel jobban detektálható, eredetileg felhasználásra nem is tervezett METEOR-3M a KUB rendszer számára – felderíthetőség és követhetőség szempontjából – beválhat, mint célananyag, azonban alacsony sebessége miatt a rá végrehajtott éleslövészet kockázatokat rejt. *(Megjegyzés: Annak ellenére, hogy a HM Currus Zrt. szakemberei a rendelkezésre álló lehetőségeiken belül mindent megtettek a fejlesztés érdekében (pl. a rádiólokációs detektálhatóságot segítő Luneberg lencsét is beszerettek a teszt példányba), érdekes módon a radarberendezésekkel történő felderítést és követésbe vételt ez a módosítás nem*

¹⁵ A KUB légvédelmi rakétakomplexum 1SZ91M2 típusú felderítő és rávezető állomása.

¹⁶ A MISTRAL légvédelmi rakétakomplexum felderítő radarberendezése és vezetési pontja.

¹⁷ UAV – Unmanned Aerial Vehicle, azaz Pilótanélküli Légi Jármű

¹⁸ IFF – Identification Friend or Foe, azaz a légi járművek azonosítására szolgáló saját-idegen felismerő berendezés.

segítette elő annyira, mint például az olyan apró módosítások, mint a METEOR–3M hagyományos benzinmotoros hajtóműve rotorjának szénszálas megoldásra cserélése, vagy például az amúgy aprónak tűnő üzemanyag-tartály anyagának fémre változtatása.)

A döntés megszületett: a KUB részére nem került továbbfejlesztésre a torlósugárhajtóművel szerelt, inkább vitorlázó repülőgépek sárkánytestére hasonlító METEOR–3MA változatból, így a gyakorlatokat a MISTRAL alegységek a korábban fejlesztett METEOR–3MA-ra, míg a KUB alegységek már a METEOR–3M-re hajtották végre. (Megjegyzés: A tesztelések során érdekes módon felszínre került, hogy a legnagyobb kockázatot nem a detektálás és a követésbe vétel, hanem a METEOR–3M relatíve alacsony sebessége jelenti, ugyanis az eredeti orosz szabályzatok szerint a célyagnak minimálisan 65 m/s radiális sebességet kell elérni ahhoz, hogy a Magyar Honvédség történetében első alkalommal éleslövészet során felhasználásra tervezett 3M9M3E típusú légvédelmi rakéta önrávezető feje (RGSZ) az ún. „REZSIM II” – többek között az alacsony sebességű célokra történő tüzelést, illetve célok levegőbeni elfogását¹⁹ is lehetővé tevő – üzemmód alkalmazása nélkül még az

indítóállványon elfogja a célt és indítható legyen. A túlzottan mély technikai és harcászati magyarázatokat kerülve annyi elmondható, hogy az indítóállványnak (és a rakétának) ez az üzemmódja biztosítja egyes speciális mozgásparaméterrel rendelkező légi járművek megsemmisítését. A tesztelés és célyagkiválasztás során törekedtünk arra, hogy ennek az üzemmódnak az alkalmazására ne legyen szükség a lőtéren, mivel a 3M9M3E-UD működő-gyakorló rakétákkal végrehajtott elfogások azt mutatták, hogy az alacsony sebességű célok elfogása és a rakétaindítások engedélyezése enélkül az üzemmód nélkül rendkívül bizonytalan és ennek okán egy sikertelen éleslövészet kockázatának felvállalása nem volt megengedhető.)

A tesztelések összességében nem túl biztató eredménye ellenére azonban végül szükségszerűen, a kockázatok minimalizálását szem előtt tartva, az a döntés született, hogy az éleslövészet során a MISTRAL fegyverrendszer célyanyagául a gázturbinás hajtóművel rendelkező, a detektálhatóságot segítő füstöt és piropatron által hőt kibocsátó METEOR–3MA, míg a KUB fegyverrendszer célyanyagául a korábbi fejlesztésű és érdekes módon a KUB radarberendezései által még Luneberg-lencse nélkül is jobban detektálható METEOR–3M szolgál majd. A fejlesztések végső fázisára már mindkét célyanyag képes volt előre programozott módon GPS-koordináták által meghatározott pályán repülni – természetesen megtartva a manuális beavatkozás lehetőségét is, mely képességek fontos szerepet játszanak abban, hogy amennyiben tartják a tervezett felszállási időpontokat, akkor kialakíthassák azt a légi helyzetet, melyet az éleslövészet ellenőri csoportja a végrehajtás során biztosítani tervezett. Sajnálatos módon azonban a fejlesztések a kiképzésre és felkészülésre szánt idővel párhuzamosan zajlottak, a fejlesztők is menet közben ismerkedtek a tervezett célyanyagokkal, azok

¹⁹ A levegőbeni elfogás röviden annyit jelent, hogy a rakéta anélkül is indítható az indítóállványról, hogy az önrávezető feje már az indítóállványon elfogta volna a célt. Ezt az engedélyező parancsot az indítóállvány számítógépe dolgozza ki. Harci körülmények között ez a lehetőség a fegyverrendszer egyik hatékony eszköze a célmegsemmisítés során, azonban éleslövészeti körülmények között kockázatokat rejthet, hiszen a biztonsági személyzet nem lehet biztos abban, hogy az elindított rakéta arra a célra „fog rá”, amelyre indítani szándékozták. Ezért korábban a lőtéren ennek az üzemmódnak az alkalmazása tiltott volt, 2013-ban azonban sem a lengyel fél, sem a lőtér biztonsági rendszabályai nem tiltották ennek az üzemmódnak az alkalmazását. Azonban mégis ennek az üzemmódnak sikerült elég komoly komplikációt okozni a lövészet előtt napon – de erről majd a későbbiekben.

paramétereivel és lehetőségeivel, amely mindenképp negatív hatást gyakorolt a felkészülés hatékonyságára.

A FELKÉSZÜLÉS

Annak ellenére, hogy a hivatalos és jóváhagyott tervek szerint az éleslövészeti felkészülés csak 2013. március elején kezdődött, azért mind a vezetési elemek, mind a KUB és MISTRAL tűzalegységek parancsnoki állománya már 2012 utolsó negyedében úgy alakította és tervezte alegységei kiképzését, hogy az már a harcászati éleslövészet céljait szolgálja.

A havi rendszerességgel angol nyelven végrehajtott szimulációs és tűzvezetési gyakorlatok során is az éleslövészeti környezethez hasonló forgatókönyvek kerültek alkalmazásra. A megfelelő előkészítés és a megfelelő gondossággal összeállított kiképzési és felkészítési tematika különösen a KUB alegységek esetén bírt jelentőséggel, hiszen utoljára nyolc évvel korábban, 2005-ben hajtottak végre légvédelmi rakéta éleslövészetet, amely időpont óta a KUB légvédelmi rakétaosztály személyi állományának jelentős része kicserélődött.

A jóváhagyott tervek szerint a célirányos éleslövészeti felkészülés 2013. március elején egy intenzív elméleti és gyakorlati felkészítéssel vette kezdetét. Ennek során a vezetési- és fegyverrendszerek működőképessége megállapításának és kezelésének elméleti, illetve gyakorlati mozzanatai kerültek „drillszerűen” begyakorlásra. Mivel a lengyel lőtér biztonsági rendszabályai, a lőtéri készenléti idők, illetve azok tartalma még mindig nem állt rendelkezésre – első alkalommal, egy változatban júniusban (!) kaptuk kézhez angol nyelven –, így a személyi állomány a korábbi évek során végrehajtott éleslövészetekre kialakított eljárásrendet vette figyelembe. Az éleslövészeti MISTRAL kontingens egy meghatározó része amellet, hogy teljes

mellszélességgel készült a harcászati éleslövészetre, „mintegy mellékesen”, április közepétől május közepéig az MH ZHCS-II. zászlóalj harccsoport légvédelmi rakéta moduljaként annak CREVAL felkészülésén és megmérettetésén vett részt.

Május közepén az éleslövészetre tervezett kontingens zöme leköltözött Kecskemétre, ahol a repülőtér körzeti intenzív felkészülés keretében egy hét időtartamban közös kiképzést folytatott az MH 59. Szentgyörgyi Dezső Harcászati Repülőbázis kijelölt állományával, majd miután a Bakonyból áttelepült MISTRAL alegység is megérkezett, a teljes kontingens részt vett a NEWFIP 2013²⁰ elektronikai hadviselési gyakorlaton. A békehelyőrségbe végrehajtott manővert követően az éleslövészetre tervezett haditechnikai eszközök felkészítése került előtérbe. A technikai kiszolgálásokkal párhuzamosan a törzsekben zajlott a manőverek és a végrehajtási rend részletes megtervezése, a különböző harcparancsnok és valós biztosítási tervek előkészítése, a Technikai Egyezmény (Technical Agreement – TA)²¹ tervezetének pontosítása, valamint a felhasználásra tervezett légvédelmi rakéták előkészítése, bevizsgálása. Ezt követte volna a személyi állomány központosított szabadságoltatása, azonban jött a ZÖLDÁR 2013 feladat, melynek során az árvízi védekezés egyik kulcsfontosságú szakasza épp a Győr melletti Győrujfalun alakult ki, így természetesen a három hét tervezett szabadságból két hetet a gátakon töltött az éleslövészeti állomány is.

²⁰ NEWFIP: NATO Electronic Warfare Force Integration Period

²¹ A Technikai Egyezmény előkészítése komoly késelmet szenvedett és hivatalos angol nyelvű változata a korábbi gyakorlattól eltérően csupán 2013. augusztus 8-án – a fő erők kiutazása előtt alig egy, míg az éleslövészet tervezett napja előtt csupán két héttel – került aláírásra.

Július elején ismételten manővert hajtott végre a kontingens és Újmajor térségében, az MH Bakony Harckiképző Központ Várpalota-Hajmáskér gyakorlóterén mintegy háromhetes intenzív felkészítéssel fejezte be felkészülését a LDKD 2013 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészetre. A felkészülés sajátossága volt, hogy még mindig folyt a célanyagok tesztelése, így nem minden esetben a kialakított tervekkel összhangban, illetve maximális hatékonysággal folyt a tevékenység. A gyakorlásra kialakított légi cél forgatókönyv is sajátos volt, hiszen egy olyan éleslövészetre kellett készülni, amely alapvető kereteit tekintve nemzeti volt ugyan, koncepciójában egy integrált légi cél forgatókönyvvel, de azt a TACEVAL ellenőrzési elvek érvényre juttatása okán még a lövészvezető sem ismerhette. A korábbi időszakban a haderő rendelkezett lőgyakorlati szakutasításokkal, melyek között tartalmazták az – akkor még – éleslövészettel egybekötött harcászati gyakorlatok típus lőfeladatait, azok leírását, így a végrehajtott állomány legalább nagyvonalakban tisztában lehetett vele, hogy mire számítson. Ezen lőgyakorlati szakutasítások az elmúlt évtizedekben hatályukat veszítették, kivonásra kerültek, azonban pótlásuk nem történt meg. Így gyakorlatilag napjainkban csak a lőtér lehetőségei, biztonsági rendszabályai és a célrepülőgépek paraméterei szabnak határt a tervezők fantáziájának.

A Várpalota-Hajmáskér gyakorlóterén eltöltött hetek során finomításra és pontosításra kerültek az éleslövészeten követendő eljárások és véglegesítésre került a lebonyolítási rend is. Az intenzív felkészítés utolsó mozzanataként az MH ÖHP parancsnoka által kijelölt vizsgabizottság végrehajtotta az éleslövészeti kontingens állományának lövészetre bocsáthatósági vizsgáztatását, melynek során mind a vezetési pont állománya, mind a tűzalegységek állománya tanúbizonyosságát adta annak, hogy megismerte

a lőtér –nagy nehézségek árán megszerzett – biztonsági rendszabályait, rendelkezik a szükséges harc- és tűzvezetési ismeretekkel, ismeri a rá bízott harci-technikai eszközök felépítését, rendelkezik azok hatékony kezeléséhez szükséges elméleti és gyakorlati ismeretekkel, valamint birtokolja azt a tudást, amellyel kezelni képes az éleslövészeten során potenciálisan előforduló vészhelyzeteket. Az ellenőri csoport összegzett megállapítása alapján a kontingens a légvédelmi rakéta harcászati éleslövészeten végrehajtására kiváló szinten felkészült. Az ennek igazolásáról szóló okmányt a kontingens mind magyar, mind angol nyelven megkapta – ez utóbbit az érvényben lévő előírásoknak megfelelően – a lövészvezető aláírásával – a lőtér parancsnokának az éleslövészeten megkezdése előtt átadta.

Az intenzív felkészülést és a lövészetre bocsáthatóság megállapítása után a kontingens kombinált manőverrel tért vissza Győr helyőrségbe, hogy rövid, főként a szükséges anyagok málházását és a szükségszerű technikai felkészülést követően végrehajtsa nagytávolságú kombinált manőverét a Lengyel Légierő Központi Lőterére és nyolc esztendő óta követően ismét vegyes légvédelmi rakétacsoportosítással hajtsa végre harcászati éleslövészeten a Balti-tenger fövenyén.

A LŐTÉR

A harcászati éleslövészeten helyszínül kiválasztott lőtér, a Lengyel Légierő Központi Lőtere (Ustka), mely a Lengyel Légierő Parancsnok alárendeltségébe tartozik. A őteret, ami felett – a légvédelmi főnökön keresztül – a Lengyel Légierő kiképzési főnöke rendelkezik és a helyi lőtérparancsnokság kezeli. Funkciójából fakadóan a lőtér egy olyan kiképzési és logisztikai létesítménnyel ellátott, elkülönített és megfelelően előkészített terület, mely a következő célokat szolgálja:

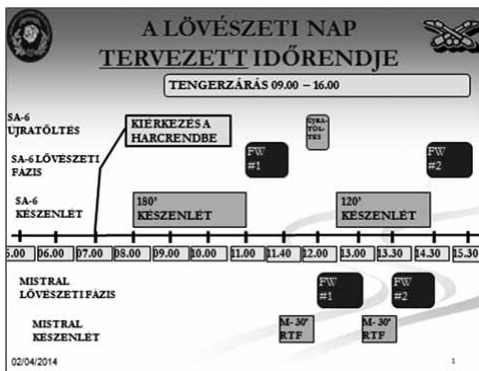
- a lengyel és külföldi fegyveres erők légvédelmi alegységei kiképzésének támogatása;
- a fegyveres erők más fegyvernemei által végrehajtott éleslövészet tengeri, földi és légi célokra; valamint
- a lőtérén végrehajtott éleslövészet értékelése (objektív kontroll).

A lőtér zárt terület, mely a Balti-tenger partvidékének egy szakaszából és a szomszédos, vele érintkező tengeri szektorokból áll, amelyek felhasználhatók kiképzésre és éleslövészetre egyaránt. Szárazföldi területe 2705 ha, míg a kapcsolódó tengerfelszínből közel 60 000 ha tartozik hozzá. Hossza, azaz kiterjedése a part mentén 15 kilométer, míg mélysége a szárazföld mentén 3 kilométertől 5,6 kilométerig változik és 22 kilométerre nyúlik be a tengerbe.

A lőtér tíz kijelölt és technikailag részben kiépített tüzelőállása alapvetően a tengerparton található, míg a vezetési pontok és a logisztikai elemek telepítésére több lehetőség is adódik a lőtér mélységében. A lőtér vezetési és logisztikai létesítményei, a kijelölt szálláshelyek, valamint a tüzelőállások között kiépített utak találhatóak, melyeken az alegységek, katonai csoportok, egyének és járművek mozgása csak a lőtérparancsnok által kijelölt szektoron belül engedélyezett. A lövészetek idejére az utak jelentős része lezárásra kerül, azokon a mozgás nem engedélyezett.

4. ábra. A lengyel Légierő Központi Lőtere a levegőből

5. ábra. Az éleslövészet napjának tervezett időrendje

A VÉGREHAJTÁS

A lőtérre való kijutást az ezred tervezőcsoportja – elsősorban gazdaságossági és takarékosági szempontok figyelembe vétel mellett – olyan számvetéssel tervezte meg, hogy egyetlen katona, egyetlen technikai eszköz se tartózkodjon feleslegesen a lőtérén. 2013. augusztus 09-én az ezred személyi állományából összeállított ellenőri csoport végrehajtotta az elvonuló állomány szemléjét.

A manőver első ütemében, 2013. augusztus 12-én, a légvédelmi rakéták és a haditechnikai eszközök vasúti berakása és kiszállítása történt meg. A kiérkezést követően a KUB rakétákon kisebb átalakításokat²² kellett végezni, melyet az ezred részéről egy három fős technikus csoport felügyelt. Ezt követte 2013. augusztus 14-én a LDKD 2013 teljes

²² Egészen pontosan minden rakétába beépítésre került egy UZ-K3 önmegsemmisítő berendezés, melynek feladata az esetlegesen célt tévesztett rakéta biztonsági okokból történő megsemmisítése volt. A beépítés előtt és után is végrehajtásra került a KUB légvédelmi rakéták műszeres bevizsgálás. Ezt a tevékenységet – mint a lövészet során több támogató jellegű feladatot – a Koszalinban állomásozó 69. Légvédelmi Rakétaezred biztosította, amely katonai szervezettel az ezred hagyományosan már több, mint egy évtizedes jó kapcsolatot ápol.

6. ábra. Mistral-2 légvédelmi rakéta indítása

személyi állományának eligazítása, majd a 33 fős előkészítő részleg kiutazása négy gépjárművel 2013. augusztus 15–16-án. Az előkészítő csoport végrehajtotta a fő erők beérkezésének előkészítését, a szállások és egyéb logisztikai infrastruktúra átvételét, a támogatást biztosító logisztikai szervekkel való kapcsolatfelvételt, illetve elvégezték a lőtér területére megérkezett vasúti szerelvényről a technikai eszközök kirakását és a telephely kialakítását.

A logisztikai támogatás egy részét (pl. elhelyezés, fürdetés, tároló konténerek, elektromos áram) fedezte a lőtérhasználati díj, míg más részét (pl. üzemanyag, élelmezés) vásárolt szolgáltatás keretében oldotta meg a kontingens. Anélkül, hogy mélységében elemeznénk a teljes logisztikai támogató rendszert, mindenképp érinteni kell a közel 165 fős kontingens elhelyezési körülményeit. A lőtér infrastruktúrája mintegy 70 fő részére tette lehetővé a köépületben történő elhelyezést, míg mintegy 120 főre volt biztosítva – a korábbi években tapasztaltakhoz képest mindenképp korszerűnek mondható – sátras

elhelyezés. A fő erők és a gyakorlatvezetőség 2013. augusztus 18-án a reggeli órákban történő kiérkezését és a szálláshelyek elfoglalását követően a tüzelőállások parancsnokok és felderítő rajok általi szemrevételezésével szinte azonnal megkezdődött az éleslövészet helyszíni előkészítése. A délutáni órákban megérkeztek a lőtér kulcsbeosztású szolgálati személyei, illetve az éleslövészet technikai döntnökei. A kölcsönös bemutatkozást követően oktatásra kerültek a lőtéren betartandó biztonsági rendszabályok, melyek tudomásul vételét mindenki aláírásával igazolta. A nap a kontingens törzse által az éleslövészeti helyzetre kidolgozott műveleti parancs jelentésével zárult, melyet a végrehajtó csoportosítás parancsnoka és törzse mellett már a nemzeti ellenőri csoport is meghallgatott.

Augusztus 18-ra mind a 3M9M3E légvédelmi rakéták önmegsemmisítő berendezéseinek, mind a KUB indítóállványok ZA–2 szektorfordító berendezéseinek beépítése és tesztelése is befejeződött. Ez utóbbi berendezés rendeltetése alapvetően annak a megakadályozása, hogy az éleslövészet során az

7. ábra. A világ azon kevés célrepülőgépeinek egyike, amelyik túlélte a Mistral rakétával történő találkozást

indítóállványok tüzéségi része kiforduljon a részére meghatározott tüzelési szektorból. Ez utóbbi berendezés azonban komoly fejlődést okozott az éleslövészeti napot megelőző napon a gyakorlat vezetése, illetve a lengyel fél részére, de erről majd egy kicsit később.

Augusztus 19-én délelőtt megkezdődött a tervezett tüzelőállások elfoglalása, technikai összeköttetés rendszerének kialakítása, a haditechnikai eszközök hadrafoghatóságának éleslövészetet megelőző vizsgálata, az ön- és együttes ellenőrzések végrehajtása, illetve a HM Currus Zrt. szakemberei időközben telepített eszközeikkel megkezdtek a tesztrepüléseket. Már ekkor látszott, hogy a gyakorló KUB rakéták RGSZ fejeinek itt is problémát okoz a METEOR–3M célok elfogása és szinte kézzel foghatóvá vált a feszültség. Ezzel párhuzamosan megérkezett a MISTRAL alegységeket ellenőrző NATO csoport,²³ végrehajtásra kerültek az ilyen ellenőrzések

kapcsán szokásos adminisztrációs feladatok és bemutatkozások, megtörténtek a kapcsolódó jelentések. Lassan megszületett az első komolyabb – a végrehajtási fázishoz kapcsolódó, ám hatásaiban messzebbre mutató – tapasztalat is, mikor is a különböző NATO szervezetektől érkező ellenőrök felhívták a figyelmet arra, hogy álláspontjuk szerint a légvédelmi rakétaalegységek vezetésének és feladat végrehajtásának alapjául szolgáló biztonsági terület terepen történő kialakítását célzó magyar Mobil Harc- és Tűzvezető Rendszer (a továbbiakban: MHTR) nemzeti szabályozókon alapuló biztonsági eljárásai nincsenek összhangban a vonatkozó szövetségi előírásokkal. Az ezred helyi biztonsági vezetője a kialakult konfliktushelyzetet speciális eljárásrend bevezetésével kezelte ugyan, viszont a hasonló helyzetek feloldása mindenképp egyértelmű szabályozást kíván a jövőre nézve.

Augusztus 20-án mind nemzeti, mind szövetségi vonalon kezdetét vette az ellenőrzés. Megtörtént a technikai eszközök besorolása,

²³ A 40 fős MISTRAL éleslövészeti komponensét nagyszámú rendileg 25 fős ellenőri csoport ellenőrizte!

a menetekészség és a hozzá kapcsolódó előkészületek ellenőrzése, a menetvonalak és a tervezett harcrendek felderítése, a menetek harcszerű végrehajtása, majd a harcrendek elfoglalása és az elrendelt készenléti helyzet elérése, valamint ezek hitelességének ellenőrök által történő validációja. Ezt ismét célkövetési gyakorlások követték, melynek során aztán teljesen élesre fordult a helyzet a KUB alegységek részére kijelölt METEOR-3M célanyagok elfogása kapcsán.

A lövészet előtti napon bebizonyosodott ugyanis, hogy a lengyel fél által az indítóállványokba beépített ZA-2 szektorfordító berendezés nem csak a tüzérségi rész szektorból való kifordulását akadályozza meg, hanem – mintegy „mellékesen” – letiltja azt az indítóállvány számítógépe által kidolgozott és – többek között – a kis sebességű célok megsemmisítését biztosító parancs kiadását, mely szükséges lett volna az ebben a sebességi tartományban üzemelő METEOR-3M célanyagra történő rakétaindításhoz. Ezt az „apróságot” azonban a lengyel fél sem a tervező

konferenciákon, sem a lőtéren nem közölte és a kiadott biztonsági rendszabályok között sem szerepeltette. *(Megjegyzés: A hazai tesztelések előtt és során az ezred szakemberei már jelezték, hogy célszerűnek látnák, ha a célanyag sebességi paraméterei önmagukban biztosítanák, hogy az ún. REZSIM II parancsnak a kidolgozására ne legyen szükség, azonban a METEOR-3M hajtóműve ennek a sebességnek az elérését nem tette lehetővé. Mivel azonban a tesztelések során a működőgyakorló rakéták az esetek többségében – igaz a fenti üzemmód engedélyezésére vonatkozó parancs kidolgozása mentén, de – elfogták a METEOR-3M-et, így ez a célrepülőgép lett kijelölve KUB célanyagként. Azonban lényeges különbség volt, hogy a hazai tesztelések során nem volt beépítve a „rejtett” funkcióval ellátott ZA-2 szektorfordító.)*

Így a lövészetet közvetlenül megelőző napon egymást követő „válságtanácskozásokra” került sor a magyar és a lengyel fél között. Ennek során kiderült, hogy ugyan a beépített berendezés rendelkezik egy olyan

8. ábra. Rakétát indít a KUB a tengerparti naplementében

9. ábra. Találat után és becsapódás előtt a METEOR-3MA

kapcsolóval, mely ezt a tiltást elméletben feloldhatja, azonban ennek működését a kivitelező éles helyzetben nem tesztelte (sic!), így a lengyel fél nem vállalta a kapcsoló oldását. Ez oda vezetett, hogy – miközben a kikerkező látogatókat és a sajtó képviselőit szállító AN-26 típusú repülőgépre sikeresen demonstrálva lett mindkét fegyverrendszer saját-idegen felismerő berendezésének (A továbbiakban: IFF, azaz Identification Friend or Foe) stabil, ellenőrzött működése – a lövészet nap este megszületett a lövészetvezető döntése a két fegyverrendszer részére tervezett célszolgálatok felcserélésére, így a gyorsabb, ám rövidebb levegőben tartózkodási idővel bíró METEOR-3MA-nak a KUB fegyverrendszer részére történő biztosítására. Ez természetesen borította az alaposan megtervezett légi cél forgatókönyvet is, amelyet az éleslövészet előtti éjszaka a lövészetvezető, az ellenőri csoportok tervezői, illetve a HM Currus Zrt. szakemberei a lövészet nap reggelére módosítottak, de nyilván nem kell kihangsúlyozni, hogy emiatt (is) komoly izgalmakkal köszöntött a lövészet nap hajnala az ezred végrehajtó állományára.

Az éleslövészet rendje az eltérő célszolgálatok, a kialakított fiktív hadműveleti helyzet, az eltérő ellenőrzési rend, illetve a kivitelezhetőség praktikuma okán is négy ún. éleslövészeti ablakra került felosztásra, melyből kettőben a KUB, kettőben pedig a MISTRAL alegységek hajtottak végre éleslövészetet. A harc- és tűzvezetés alkalmazott (belső) modellje teljesen tükrözte az egyébként éles oltalmazási feladat során követendő eljárásokat. A tervezés során szerettük volna elérni, hogy a légvédelmi rakétacsoportosítás csatlakozhasson egy előljáró lengyel vezetési pont-hoz (pl. CRC²⁴), azonban ezt különböző, főként technikai akadályok lehetetlenné, illetve indokolatlanul komplikálttá tették volna. Így a légi célok felderítése, azonosítása, megsemmisítésre történő kijelölése, a csoportosítás harcának vezetése a csoportosítás műveleti központjának magját alkotó tűzelosztó központ,²⁵ a K-2PC Univerzális Harcvezető Központ, illetve az SZT-68UM felderítő ra-

²⁴ Control and Reporting Centre

²⁵ FDC – Fire Distribution Cell, azaz Tűzelosztó Központ.

darberendezés állományára hárult. Azonban esetenként a kialakított légi helyzet megjelenítette fenyegetés a légvédelmi harc hatékony megvívásához szükséges jogosultságok alacsonyabb, azaz tűzalegység szintre történő delegálását is szükségessé tette, melyekkel az érintett állomány kiválóan élt is.

Az éleslövészeti fázis alapvetően négy repülési/éleslövészeti ablakra került felosztásra, melyet egyaránt jellemzett a „sima” célmegsemmisítés, több, alegységek közötti rakétamanőver, az éleslövészet lezárt tengerész polgári hajó által történő megsértése miatti felfüggesztése, egyszerűbb és bonyolultabb technikai hiba, és egy MISTRAL rakéta indítóállványon történő meghibásodása, melyet a kezelőállomány professzionális kezelte. Az harcászati éleslövészet rakétaindításokat és célmegsemmisítéseket magában foglaló szakasza során a KUB alegységek nyolc rakéta felhasználásával négy METEOR–3MA típusú cél semmisített meg. A MISTRAL alegység helyzete alapvetően az eltérő ellenőrzési rendből fakadóan összetettebb volt: a két légvédelmi rakétaszakaszt magában foglaló MISTRAL üteg fiktív és valós indításokat is figyelembe véve összesen huszonhárom célt semmisített meg. Mivel egy MISTRAL–2 rakéta az indítóállványon a célelfogást követően meghibásodott, ezért a MISTRAL alegység „csupán” hét valós célt – 2 db METEOR–3MA-t és 5 db METEOR–3M-et semmisített meg – hét rakéta felhasználásával. Az éleslövészet délelőttjén a végrehajtási fázist megelőzően a feltöltött éles 3M9M3E rakétákkal végrehajtott célkövetések során bizonyosságot nyert, hogy a maximális sebességgel (így viszont a korlátozott üzemanyagkészlet okán kevesebb repülési időtartalékkal rendelkező) és minimális paramétertávolságon közeledő nagyobb sebességű METEOR–3MA típusú célok kezelhetőkké, így megsemmisíthetőkké váltak a KUB rakétafegyver részére, amit az alegységek gyönyörű találatokkal igazoltak. Igazolták nem csak a parancsnoki

és kezelőállomány felkészültségét, hanem a fiatalnak korántsem nevezhető technika és rakétakészletek utóbbi időben több helyről nem kis szkepticizmussal illetett megbízhatóságát, alkalmazhatóságát egyaránt.

A MISTRAL alegységek állománya is kiemelkedő szinten teljesített nem csak a részére kialakított bonyolult légi helyzet kezelése, a saját és ellenséges légi célok szétválasztása, a szövetséges ellenőrök szakmai nyomása jelentette pszichikai teher alatt, hanem esetenként a technikai ördöge által egyaránt nehezített célmegsemmisítések során is. De nyilván nem lett volna méltó a lövészeti nap a korábbi nehézségekhez, ha délután három óra után pár perccel nem került volna felfüggesztésre az éleslövészet a tengerzárás réseit kihasználó vitorlás hajók biztonsági zónában történő felbukkanása miatt. Így az éleslövészet csak este nyolc óra után, ám az összes tervezett rakétaindítás teljesítésével érhetett véget (a sötétedés miatt a lőtérparancsnokság már közel volt a lövészet végleges leállításához), amely csúszást mindenképp kompenzált az állomány részére a tengeri naplementébe elindított KUB rakéták látványa, illetve a róla készült felvételek.

Az éleslövészet napját utolsó ellenőrzött mozzanatként²⁶ a tüzelőállások elhagyása és az alegységek áttelepülése zárta, melyet hibátlanul hajtott végre mindegyik vezetési pont és tűzalegység állománya. Összességében a KUB alegységek harcászati éleslövészetét a nemzeti ellenőri csoport kiválóra értékelte, míg a NATO ellenőri csoport a MISTRAL alegységek tevékenységét a NATO értékelési rendben legszélesebb kategóriát jelentő, a rögzített szabványoknak tel-

²⁶ A légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet ellenőrzésének alapvetően három fázisa, fő mozzanata van: a település (deployment), a feladat-végrehajtás (mission accomplishment) és a harcászati áttelepülés (redeployment), természetesen számtalan alterülettel és ellenőrzési szemponttal.

jes mértékben megfelelő „Satisfactory”, azaz „Jó” minősítéssel értékelte, azonban az éles rakétaindításokat magában foglaló végrehajtási mozzanat „Excellent”, azaz „Kiváló” értékelést kapott.

AZ LDKD 2013 HARCÁSZATI ÉLESLÖVÉSZET ZÁRÁS

Mivel az éleslövészeti nap, ha némi késedelemmel is, de az eredeti terveknek megfelelően 2013. augusztus 21-én sikeresen zárult, így a tartaléknapp felhasználására nem került sor. Az így felszabadult napot a személyi állomány a harcrendi elemek bontására, az igénybe vett szolgáltatások összegzésére, a pénzügyi elszámolásra történő felkészülésre, legfőként a technikai eszközök vasúti szállításhoz történő előkészítésére, illetve a Lengyelországban majd kettő hónapra történő tárolásba helyezésre történő előkészítésre fordította. Ez utóbbi tevékenységre azért volt szükség, mert a légvédelmi rakétacsoportosítás eszközei mintegy két hónappal később, 2013. október végétől részt vettek a STEADFAST JAZZ 2013 NATO NRF gyakorlaton és költségtakarékossági okokból a technikai eszközök nem kerültek haza-, majd visszaszállításra, hanem a lőtér és a gyakorlat helyszínéül kijelölt Drawsko Pomorskie gyakorlótér között félúton, Czarne helyőrségben kerültek őrzött körülmények között ideiglenes tárolásba helyezésre.

2013. augusztus 24-én a a személyi állomány elvégezte a technikai eszközök vasúti berakását és a szerelvény feladását, majd a fő erők közötti manővert hajtottak végre Magyarországra, míg egy kisebb csoport, zömében harc- és gépjárművezetők Czarne-ban kirakták a szerelvényt, az eszközöket ideiglenes tárolásba helyezték, majd 2013. augusztus 26-án megérkeztek Győr helyőrségbe. A csoportosítás tehát összességében sikeresen, eredményesen, a szakmai elvárásoknak megfelelően, de legfőként balesetmentesen

teljesítette a feladatot. A fegyvernem, illetve annak utolsó állva maradt képviselője, az MH 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezred ismét igazolta, hogy gondos, szakértő kezekben vannak a rá bízott fegyverek és a Magyar Honvédség, a magyar légierő, illetve a NATO Integrált Lég- és Rakétavédelmi Rendszerén keresztül a Szövetség is számíthat az általa fenntartott és megjelenített képességre.

A LDKD 2013 ÖSSZEGZETT TAPASZTALATAI

Az első és egyben az egyik legfontosabb tapasztalat a harcászati éleslövészetet előkészítő- és a lengyel partnerrel tárgyalásokat folytató csoport összetételét érinti. A LDKD 2013 harcászati éleslövészet tervező konferenciáin különböző megfontolások okán a Magyar Honvédség részéről minimális létszám tudott részt venni (alkalmanként 4–6 fő) – mely létszámnak eleve csak egy része volt a végrehajtó alakulat állományából, míg a lengyel fél gyakorlatilag minden területen és alterületen szakértő képviselőt állított. Így nem egyszer előfordult, hogy a tervező konferenciákon vagy nem tudunk tárgyalópartnert állítani a lengyel fél részére, vagy – annak ellenére, hogy a magyar delegáció tagjai próbáltak több területen is felkészültek lenni – a végrehajtás szempontjából meghatározó részletkérdések (hadműveleti, kiképzési, célanyag-szolgáltatás jellemzői, jogi kérdések, logisztika, szállítás és mozgásbiztosítás, minősített információk védelme, híradó-informatika, stb.) megvitatására nem minden esetben volt lehetőség. Természetesen ezt a konferenciákat követő intenzív elektronikus levelezéssel próbáltuk pótolni, viszont ez meg azt eredményezte, hogy egyrészt az egyeztetések ily módon történő kivitelezése időigényes volt, másrészt nem minden esetben jutott el a szükséges információ minden érintetthez, illetve pl. a technikai egyezmény végleges változatának elkészítése és hivata-

10. ábra. Az éleslövészetet az MH ÖHP parancsnokának kíséretében megtekintette a Honvéd Vezérkar Főnöke is

los aláírása is csak a kitelepülés megkezdése előtt pár nappal történt meg.

Mind a felkészülés, mind pedig a végrehajtás során nagy szükségét éreztük egy olyan, a szövetségi előírásokkal összhangban lévő éleslövészeti szakutasításnak, amely kiküszöböli a sok esetben szokásjogon és a szubjektivitáson alapuló tervezést, illetve végrehajtást. Egy olyan okmányt tehát – amely a korábbi szabályozáshoz hasonlóan – tárgyalja egy légvédelmi rakéta éleslövészet minden aspektusát, definiálja a feladathoz és különböző vezetési szintekhez kapcsolódó köteleket, hatás-, felelősségi és jogköröket, meghatározza az elkészítendő okmányokat, terveket, illetve mindenki számára egyértelmű iránymutatást ad a tervezés, az előkészítés, a felkészülés, a lövészetre bocsáthatóság kritériumai, a végrehajtás és az értékelés rendjére vonatkozóan.

A harcászati éleslövészet végrehajtása során bebizonyosodott, hogy a METEOR–3M

és METEOR–3MA pilótánélküli eszközök – habár a kezelőállománynak a világban egyre elterjedtebb, kis sebességű, rendkívül kis hatásos visszaverő-felülettel rendelkező pilótánélküli légi járművek (UAV-k) elleni tevékenységre történő kiképzés céljára rendkívül eredményesen alkalmazhatók – a meglévő paramétereivel kimondottan éleslövészeti célnak nem, vagy csak nagyon szűkszerű és ideális körülmények között alkalmasak. A Balti-tenger partján elhelyezkedő lőtérrel hosszú évek tapasztalatai alapján elmondható, hogy már lövészet időszakában, azaz augusztus végén is előfordulhat szélsőséges időjárás, akár egy napon belül is oly radikálisan megváltozhatnak a meteorológiai viszonyok, melyek kockázatot jelenthetnek még masszívabb felépítésű célnyagokra tervezett éleslövészetek kivitelezhetőségét illetően is. A METEOR célnyagok, azok jelenlegi felépítése, repülési jellemzői, illetve hajtóműveinek teljesítménye mindenképp

fejlesztést igényel ahhoz, hogy a tenger felett, illetve a tengerparton (vagy adott repülési magasságon szinte bárhol, bármely lőtér) még csak rossz időjárási körülményeket sem jelentő légmozgásban képesek legyenek az alkalmazott fegyverrendszerek, illetve a tervezők által reálisan megkövetelt légcél forgatókönyvben foglalt időpontok, célpályák, irányok, sebességek és a levegőben tartózkodási idő pontos tartására. Az említett képesség meglete meghatározó módon befolyásolhatja egy ekkora költségvetésű, ilyen létszámú személyi állománynak és technikai eszköznek a békehelyőrségtől mintegy ezer kilométer távolságra történő manőverével járó kiképzési esemény sikeres lebonyolítását és a megfogalmazott célkitűzések teljesítését.

A harcászati éleslövészet során mindenképp – talán a legpozitívabb – tapasztalatként kell beszámolni a fiatalnak korántsem nevezhető KUB fegyverrendszer, illetve a rendszeresített 3M9M3E légvédelmi rakéták szerepléséről. Habár mind a felkészülés, mind az LDKD 2013 végrehajtása során történtek technikai meghibásodások, a kezelőállomány, de főként a még meglévő és az ezred vezetése által megtartásukra kiemelt figyelmet fordító szakjavító technikusai és mérnöki állomány kiemelkedően, szinte emberfeletti módon teljesített és biztosította – mint ahogy a hétköznapiak során is folyamatosan biztosítja – a Magyar Honvédség földi telepítésű légvédelme ezen meghatározó haditechnikai eszközeinek működőképességét és hadrafoghatóságát. Szükségtelen hangsúlyozni ennek jelentőségét olyan időszakban, amikor – bár már évek óta indokolt lenne váltó technikaként egy, a kor képesség-követelményeinek és technikai színvonalának megfelelő, kevesebb üzemeltetési ráfordítással magasabb harcértéket képviselő fegyverrendszer beszerzése – az ország teherbíró képessége, illetve a rendelkezésre álló erőforrások ezt egyelőre nem teszik lehetővé. Ez egyrészt felhívja a figyelmet a meglévő

javító mérnöki képesség megtartásának, másrészt az utánpótlás biztosításának fontosságára és speciális követelményeire, hiszen ezek a fegyverrendszerek koruk és az alkalmazott technológia, illetve technikai megoldások okán speciális ismereteket és rengeteg gyakorlatot igényelnek. Nehezíti a KUB fegyverrendszer hadrafoghatóságának biztosítását az is, hogy az elmúlt évtized elején végrehajtott modernizáció óta eltelt időszakban gyakorlatilag a fegyverrendszer fenntartására – olyan címszóval, hogy kifutó technika és tervezett a kiváltó technika érkezése – gyakorlatilag elhanyagolható mértékű forrás került biztosításra, amely helyzet az üzemeltető-üzemben tartó állománytól még nagyobb erőfeszítéseket követelt meg. Ez a helyzet azonban túl sokáig nem tartható fenn és mivel a komplexumok által megjelenített légvédelmi képesség más, rendszerben lévő eszközzel nem pótolható, ezért a komplexumok üzemben tartására azok felváltásáig szükséges források biztosítása, melyek nagyságrendjüket tekintve össze sem mérhetők egy új beszerzés költségeivel.

A haditechnikai eszközök mellett feltétlenül meg kell említeni a rakétákat is. A KUB légvédelmi rakéták teljesítményének és működésének vizsgálata a harcászati éleslövészet egyik fő célkitűzése volt. A 3M9M3E légvédelmi rakéták működési biztonsága és teljesítménye, a rávezetések pontossága igazolták az ezred vezetésének és személyi állományának hitét azok működésébe, és látványos cáfolatot adtak azokra a kritikai hangokra, melyek azok alkalmazhatatlanságát hangoztatják már évek óta. Kétségtelen, hogy nem fiatal eszközökről van szó, azonban a gondos tárolás, a rendszeresen végrehajtott bevizsgálások és technikai kiszolgálások mindenképp hozzájárulnak a KUB légvédelmi rakétafegyverzet és a légvédelmi rakéták élettartamának növeléséhez és az általa megjelenített képesség megtartásához.

A MISTRAL rakéták teljesítménye ezen az éleslövészetben is rendkívül impresszív volt. A rakéták sebessége, manőverező képessége és találati pontossága esélyt sem adott a célrepülőgépeknek, bár volt olyan METEOR-3M, mely méretéből és kivitelezéséből fakadóan nem hozta működésbe a lézeres közelségi gyújtót (ami egy valós cél esetében csak meglehetősen ritkán fordul elő), ám a rakéta rávezetése olyan pontos volt, hogy az súrolta a célrepülőgép testét, amely bár sikeresen visszatért az indítás helyére, de jól láthatóak voltak a törzsből hiányzó darabok – így ez a találat is megsemmisítésnek számított. Az idő sem a technikai eszközök, sem a rakétakészlet esetében nem múlt el nyomtalanul a fegyverrendszeren, ami egyrészt rakétaindítási, másrészt működési problémákat, nehézségeket okozott az éleslövészet során. Ennek kiküszöbölésére és a hiányosságok felszámolására, a képesség megőrzésére, valamint a fegyverrendszer 21. századi követelményeknek megfelelő szintre történő modernizációjára a honvédelmi tárca már az éleslövészetet követően reagált és nagyon pozitív folyamatok indultak meg mind az MCP SHORAR berendezés technikai fejlesztése, mind a rakétakészletek összetételének megújítása területén.

Mindemellett természetesen számtalan kisebb jelentőségű tapasztalat, megfigyelés keletkezett a Lendülő Kard 2013 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet során, melyek feldolgozása a hazaérkezést követően a tapasztalat-feldolgozás követelményeinek figyelembe vétele mellett megtörtént. Ennek eredményei az elmúlt időszakban bedolgozásra kerültek mind a műveleti, mind tervezési okmányainkba, és természetesen pontosításra kerültek azok az eljárásrendek, ellenőrző listák, melyek alkalmazása egy ilyen kiképzési esemény tervezése, szerve-

zése, előkészítése és végrehajtása során elkerülhetetlen. Arra azonban, hogy a keletkezett tapasztalatok, megfigyelések milyen mértékben hasznosultak, csak a következő, ha lehet, még a 2013. évinél is gördülékenyebben előkészített és sikeresebben, lehetőleg minél rövidebb idő elteltével végrehajtott harcászati éleslövészet adhat majd választ.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- [1] 83/2013 HVKF parancsa a „STEADFAST JAZZ 2013” gyakorlat, valamint a „LENDÜLŐ KARD 2013” Lengyelországban végrehajtandó légvédelmi rakétalövészet előkészítéséről és végrehajtásáról
- [2] 188/2013 sz. MH ÖHP PK parancs a LENDÜLŐ KARD 2013” légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet, valamint a kapcsolódó NATO és nemzeti TACEVAL ellenőrzések előkészítésére és végrehajtására
- [3] 183/2013./MH 12. ALRE parancs a LENDÜLŐ KARD 2013 légvédelmi rakéta harcászati éleslövészet, valamint a kapcsolódó NATO és nemzeti TACEVAL ellenőrzések előkészítésére és végrehajtására
- [4] 2011. évi CXIII. törvény 49. § (1) bekezdése: A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló törvény
- [5] 1640/2012. (XII.19.) kormányhatározat a 2013. évi határátlépéssel járó csapatmozgások engedélyezéséről.
- [6] ACO Directive 80-2 Tactical Firing for GBAD Units, dated 30 MAR 2011.
- [7] ACO Forces Standards Volume VI, dated 04 JAN 2011.
- [8] Technical Arrangement between the Ministry of Defence of the Republic of Poland and the Ministry of Defence of Hungary concerning the Tactical Firing of the Hungarian 12. ALRE at Ustka Training Area (továbbiakban: TA)
- [9] MH Gyakorlatok és Kiképzési Rendezvények Programja (GYKRP) 2013-2017

SZÁRAZFÖLDI HADERŐNEM

SZAKÁCSI ISTVÁN MÉRNÖK ALEZREDES¹: MODERN NAGYTELJESÍTMÉNYŰ MESTERLÖVÉS FEGYVEREK ÖSSZEVETÉSE EGYSZERŰSÍTETT SZEMPONTRENDSZER ALAPJÁN²

„One shot, one kill. – Egy lövés, egy halál.

Fear is the worst type of pain, and pain is the worst type of fear. – A fájdalom legrosszabb típusa a félelem, amelynek legrosszabb típusa a fájdalom.”

(mesterlövész jelmondatok)

„A jó katonai mesterlövész egy külön(leges) kategória a lövészkatonák között, többnyire magányosan, és roppant körütekintően, mondhatni tökéletességre törekvően hajlja végre feladatát (miként előtte a felkészülését is), és amelynek hatékonysága – már csak jellegéből adódóan is – messze meghaladhatja az átlag lövészkatonákét. Alapvető feladata olyan – többnyire különösen fontos – célpontok inaktíválása (funkcióképtelenné tétele) vagy megsemmisítése, amelyek a lövészkatoná számára leküzdhetetlenek a távolság, a célpont kis mérete, páncélozottsága, vagy különleges tartózkodási helye (rejtett, védett, nehezen megközelíthető, stb.) következtében.”

A szerző a cikkben, a fegyverzettechnikai mérnök szemszögéből igyekszik röviden ismertetni a katonai mesterlövészek feladatkörét, sajátos jellemzőit, tevékenységük alapvető befolyásoló tényezőit, és tudományos megközelítéssel összevetni – a napjaink katonai műveleteiben kiemelt jelentőséggel rendelkező – világviszonylatban legelismertebb típusú, nagyteljesítményű fegyvereiket a 12,7 mm-es űrméretű kategóriában. A téma aktualitásaként a szerző alapvetően három tényezőt tart fontosnak megemlíteni, úgymint az adott kategóriájú fegyverek iránti igény fokozott növekedését az elmúlt két évtizedben, a magyar GEPÁRD fegyvercsalád világviszonylatú elismertségét, és a Magyar Honvédség egyik legújabb missziós szerepvállalásaként történt katonai mesterlövész mentortevékenységet Maliban.

¹ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság (Székesfehérvár), Üzembentartási és Ellátási Főnökség, fegyverzettechnikai kiemelt főtiszt

² A cikket Dr. Földi Ferenc nyugállományú mérnök ezredes, és Dr. Gyarmati József mérnök alezredes lektorálta.

1. kép. Brit és francia sniperek közös gyakorlaton (Fotó: 2012. február 16., Egyesült Királyság Védelmi Minisztérium archívuma ©Crown copyright 2013)
<http://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence/version/2/>

A mesterlövészek alapvető kategorizálása a feladatkörük (a megnevezések elég találóan jellemzik) **alaján történik:** (angol szakirodalmi kifejezéssel)

- Rendőrségi mesterlövész
(Police sniper / sharpshooter)
- Katonai mesterlövészek:
  - Orvlövész (sniper)
  - Mesterlövész-elhárító (Counter-sniper)
  - Felderítő mesterlövész (Scout-sniper)
  - Támogató mesterlövész (Sharpshooter)
  - Romboló vagy nehéz mesterlövész (Anti-material v. Heavy-sniper)

Jelen írás a **nehéz- és a támogató mesterlövész** kategóriák jellemzőire fókuszál, amely témakör aktualitásai szó szerint „testközelből” érintik a magyar katonákat. Első indoklasként lehet említeni az egyén- és a gyalogsági szállító járművek páncélvédettségének növekedését a világ hadseregeiben az 1980-as évek első felétől, minek következtében természetes igény keletkezett annak hatékony leküzdésére is, amit a lőfegyverek kaliberének (az űrméret angolszász szakkifejezéséből átvetten) növelésével lehet legegyszerűbben megoldani. Ebből az elvből adódik a cikk második időszériuségi tényezője is, a magyar GEPÁRD fegyver-

család³ fejlesztése,⁴ amely napjainkig tartó – újszerű technikai megoldásaiból adódó – hatékonyságával világhírnevet szerzett magának a gyártók és az alkalmazók körében egyaránt (más kérdés, hogy sajnálatos módon nem igazán sikerült az ebből adódó lehetőségeket kihasználni a magyar hadiipar számára). Az aktualitás harmadik tényezője alkalmazói oldalról adódik, miszerint a Magyar Honvédség – komoly forráshiányai mellett is megszerzett, és nemzetközileg is elismert katonai képességeire, tapasztalataira alapozóan – egyik legújabb missziós feladatvállalásában 2013. 2–3. negyedévében katonai mesterlövész mentortevékenységet hajtott végre Maliban (Nyugat-Afrika)⁵.

A Magyar Honvédségben (továbbiakban: MH), a lövésszázaljak harctámogató elemeiben (felderítő- és tűztámogató szakaszok), valamint speciális műveleti szervezetek (pl. tüzserész, különleges műveleti) raj kötelékeiben találkozhatunk mesterlövészekkel (továbbiakban: ML). Rendszeresített

fegyverarzenáljuk többségében a „jó öreg” 7,62 mm SZVD „Dragunov” távcsöves puskából áll (ami nem tartozik a mesterlövész puskák kategóriájába), de már megjelentek korszerűbb, igazán mesterlövész fegyvertípusok is, úgymint a magyar 7,62 mm 0,30 SZÉP M1/M2 mesterlövő puskák, az amerikai 7,62 mm M24 mesterlövész puska, valamint a 12,7 mm GEPÁRD M1 egylövetű mesterlövész puska.

Az ideális katonai mesterlövész főbb jellemzői (képességek, készségek):

Pszichikai- és fizikai képességek:

- éberség, figyelmesség;
- nyugodt pszichikum (mentális épség);
- koncentráltóság;
- gyors döntési-reagálási képesség;
- magas fokú fizikai teljesítő – tűrő – túléllő képesség;
- kitartóan stabil testtartás;
- „megsemmisítő-pusztító/ölő képesség” (szakértők véleménye szerint ez igen meghatározó képesség, amely nem alakulhat ki mindenkinél).

Intellektuális-, manuális-, szenzomotorikus-, és vegyes készségek:

- kiváló szakmai felkészültség;
- kiváló látás-hallás;
- körültekintően alapos munkakészség;
- finom mozgáskoordinációs készség;
- gyors reakcióidejű, kontrollált ujjmozgatás (fv. elsütéshez).

A fenti képességeknek, készségeknek az alábbi funkcionális (harci) képességterületeken kell érvényesülniük [1]: (alapvetően a NATO Gyalogos Katona Rendszer képességterületeinek megfelelően)

- megsemmisítő-pusztító képesség;
- harcászati mozgékonyosság;
- fenntarthatóság (műveleti területen való folyamatos alkalmazhatóság);
- vezetés, irányítás, híradás és informatika, továbbá megfigyelés, célmeghatározás.

³ 12,7×107 mm-es orosz, és 12,7×99 mm NATO/0.50 BMG kaliberekben: Gepárd M1 egylövetű mesterlövész puska, M2 romboló öntöltő puska, M2A1 romboló deszant öntöltő puska, Gepárd-M2A2 személyvédelmi öntöltő puska; M4 mesterlövész öntöltő puska, M5 mesterlövész ismétlőpuska, M6 könnyű öntöltő precíziós puska, 14,5×114 mm-es orosz kaliberben: M3 nehézmegöltő öntöltő puska. A családhoz tartozott még az M7 nagy pontosságú nehéz öntöltő puska, és az M8 ismétlő puska (ez utóbbi a gyakorlatban nem vált be, a kezelőre ható elviselhetetlen visszarúgása miatt). A fegyvercsalád egyes tagjaira (M2, M3, M5) alapulón, egyéb változatok is készültek megrendelésre, M2 Magnum '96/97, és Elefánt néven.

⁴ A Haditechnikai Intézet (HTI) fejlesztése 1987-2006 között. A gyártás mindenkor résztvevői: Fellegi István kisiparos, HM ARZENÁL Zrt., MOMK Vízmeréstechnikai Rt., Bátori Ép. Szolg. Kft., Landimex Kft., SERO Kft.. A GEPÁRD M1 mesterlövész puskát Földi Ferenc mérnök őrnagy, a GEPÁRD M2-M6 puskákat Szép József mérnök tervezte.

⁵ Forrás: http://www.honvedelem.hu/cikk/40600_veget_ert_a_mali_kuldetes, letöltés ideje: 2014. 03. 20.

Csak kevesen felelhetnek meg a fenti elvárásoknak (mondhatni erre születni kell), amit a világháborúk igazolt eredményű, hírneves mesterlövészeinek alacsony száma is példázhat⁶.

A nemzetközi katonai gyakorlatban a mesterlövészeket a lövészkatonai állományból válogatják ki, a fent említett jellemzőknek való alapvető megfelelés, valamint a kiváló lövészeti eredményeik alapján. A jelöltek viszonylag rövid 2–4 hetes szakalapo­zó kiképzés⁷ után kezdő „felderítő” mesterlövészé (scout-sniper) válhatnak és kerülhetnek alap beosztásokba (főként lövésszáslőalj felderítő rajaiba), ahonnan megfelelő gyakorlati tapasztalataik, és további 6–10 hetes szak­kiképzés,⁸ (esetleg külföldi tanfolyamok) útján továbbfejlesztett, elért képességeik alapján különféle speciális beosztásokba kerülhetnek. A Magyar Honvédségen belül még nem alakult ki rendszeres mesterlövész kiképzést végző szervezeti elem, ezt pótolandó a lövész- és különleges műveleti egységek elméleti felkészültségükre és gyakorlati tapasztalatukra alapozóan – saját, és más szervezetek igénye szerint – hajtanak végre ilyeneket, a visszajelzések alapján igen színvonalasan. Ezt igazolja a korábban említett 2013-ban Maliban (Nyugat-Afrika) sikeresen végrehajtott mesterlövész mentori misszió, valamint – az elmúlt évek igényei alapján – néhány fő külföldi tanfolyamon történő eredményes részvétele. Célszerű lenne a hazai katonai mesterlövész kiképzési rendszer kialakításához figyelembe venni a fent említett tapasztalatokat, valamint a társ fegyveres szervezete­két is (pl. Terror Elhárító Központ – TEK) a kiképzés folyamatos biztosításához, színvo­nalának emeléséhez, a mesterlövész képessé­gek szinten tartásához, fejlesztéséhez, a jövőbeni nemzetközi katonai műveletekben való részvétel érdekében is (ahol a mesterlövész támogatás elengedhetetlenül fontos).

A mesterlövészek szakalapo­zó kiképzésé­nek általános tematikája:

- terepismeretek (fieldcraft);
- álcázási technikák (camouflage techniques);
- közelharc (hand to hand combat techniques);
- lőelmélet (ballistics);
- fegyverismeretek (weapons handling);
- lövészet (marksmanship, sharpshooting);
- felderítés (reconnaissance);
- kommunikáció (communication).

Mesterlövész katonai alapvető harcászati felszerelésének főbb elemei:

Integrált egyéni védőfelszerelés (Integrated personal protective equipment)

- Harctéri (gyakorló) ruházat (Battle Dress Uniform – BDU)
- Álcaruha (ghillie suit/yowie suit/camo tent)
- Rohamsisak (tin hat)
- Hallásvédő⁹ (ear protector/ear plugs)
- Elsősegély csomag (Improved First Aid Kit – IFAK)

Fegyverzet (armament)

- Mesterlövész puska (sniper rifle)
- Maroklófegyver/öntöltő pisztoly/ (handgun / self-loading pistol/)
- Lőszer, speciális tölténykészlet (ammunition, special cartridge-set)

⁶ Forrás: <http://www.snipercentral.com/snipers.htm>, letöltés ideje: 2014. 03. 20.

⁷ Az USA tengerészgyalogságánál bevett gyakorlat – Forrás: <http://www.marines.com/being-a-marine/roles-in-the-corps/ground-combat-element/scout-sniper>, letöltés ideje: 2014. 02. 25.

⁸ Az USA tengerészgyalogságánál jelenleg 50 napos ez a kiképzés, amely alatt az állomány akár 60%-a is lemorzsolódhat - Forrás: www.cpp.usmc.mil/schools/soi/new/ait/snipers.htm, letöltés ideje: 2014. 02. 25.

⁹ Szakmai szempontokból speciális, zajimpulzus csúcsokat csillapító, környezeti zajokat átengedő-erősítő, kommunikációs eszköz csatlakoztatására alkalmas hallásvédő használata ajánlott.

- Fegyver hangtompító (sound suppressor)
- Harci kés (battle knife)

Optikai-, navigációs- és mérőeszközök:

- Kézitávcső (field glasses/binocular)
- Fegyvertávcső (riflescope)
- Megfigyelő távcső-lézeres távmérő (spotter scope – laser rangefinder)
- Periszkóp-toldat /megfigyeléshez/ (periscope)
- Tájékoló-GPS (compass-GPS)
- Kézi meteorológiai mérőműszer (handheld weather stations)
- Nagytávolságú kézi lövész ballisztikai computer (Applied Ballistics Meter)
- Szélirány-sebesség jelzőszalag klt. (wind direction-speed indicator tape set)

Kommunikációs eszközök:

- Kézi adóvevő (handheld radio)
- Regisztrációs napló, ceruza (notebook, pencil)

A hazai lövészek, így a mesterlövészek harcászati felszerelésének modernizációja (kiemelt fontosságúan annak kompatibilis összehangolása) sajnos még nem kezdődött el. Remélhetőleg a döntéshozók is mielőbb felismerik a probléma súlyát, és annak megfelelően fogják kezelni.

A katonai mesterlövész tevékenységét befolyásoló főbb tényezők:

Emberi:

- a lövész általános- és műveletkori állapota (ált. egészségi, pszichés, fizikai);
- célpont megközelítésének módja;
- megfigyelő segítőtársának (spotter) tevékenysége,¹⁰

¹⁰ Védi a mesterlövészt a rajtaütéstől, felderíti – azonosítja – megfigyeli a célpontot, beméri annak távolságát, meghatározza az ideális lövéshez szükséges ballisztikai paramétereket. Szükséges esetben kommunikációs kapcsolatot tart fenn a küldő, együttműködő elemekkel, és mindezek alapján kiadja a tűzparancsot a mesterlövésznek (amennyiben az előzetesen jelezte a tüzelési készenlétét).

- ellenség/célpont helyzete, tevékenysége;
- műveleti területen lévő civil személyek jelenléte, viselkedése.

Környezeti:

- a célpont elhelyezkedése a terepen;
- a célpont megközelíthetősége (terepakadályok);
- terep adta lehetőségek kihasználhatósága;
- időjárás (szélsebesség, hőmérséklet, páratartalom, légnyomás), egyéb természeti jelenségek a műveleti területen;

Technikai:

- egyén felszerelésének korszerűsége, állapota (pl. álcázás, hangtompítás);
- szállító eszközök rendelkezésre állása;
- ellátás kapacitása, megoldásának módja.

A mesterlövész összetett felkészítési rendszeréből, alkalmazásához szükséges felszereléséből, és nem utolsósorban kiemelten fontos műveleti feladatából, valamint annak befolyásoló tényezőiből látható, hogy nagyon sok minden feltételnek kell teljesülni ahhoz, hogy küldetését eredményesen hajthassa végre. Ha a körülmények elfogadhatóak, a feltételek optimálisak, már „csak” a végrehajtáson múlik a siker, amely a küldetés lényegi részét, a **lövész – fegyver – lövedék [2] – célpont** rendszert jelenti. A rendszer elemek funkcióit, és egymással való kölcsönhatásait a részbeni nyilvánvalóság, valamint a cikk témájával szorosan nem összefüggő, viszonylag terjedelmes alkalmazói-technikai szakmai okfejtés miatt, csak néhány gondolat erejéig tartom fontosnak itt megemlíteni (az olvasó ezzel kapcsolatosan szakavatott részletességgel kifejtett műveket találhat a világháló nyílt forrásain is)¹¹. A lövészek, a lövés-, és a műveleti tevékenység teljes folyamatát tekintve is, viszonylag a legke-

¹¹ Szerzői ajánlás – Földi Ferenc mérnök ezredes: A lövész – fegyver – lövedék funkcióanalízise. Forrás: http://www.zmne.hu/tanszettek/vegyi/docs/fiatkut/pdf/foldif_06_01.pdf, a letöltés ideje: 2014. 03. 20.

vesebb befolyása a célpontra (megközelítési távolság csökkentés, akadályozás, stb.), azt követően a lövedékre (töltényre) van. A feladatra való felkészülés során a célpont elemzése, megismerése után az optimális fegyver-, és lőszer(ek) kiválasztása történik meg (természetesen az egyéb szükséges felszerelésekkel együtt), amely után szinte minden a lövészen és a körülményeken múlik. A rendszer első eleme (lövész) a témakör szempontjából szükséges mértékben kifejtésre került, így következhet a cikk fő témáját jelentő technikai rész, a megfelelő fegyver alkalmazói szempontból legfőbb tulajdonságainak ismertetése, és technikai összetevése adott paraméterű lőszer alkalmazásával.

A katonai nehéz mesterlövészek által leggyakrabban alkalmazott lőszerfajták¹² és effektív lőtávolságuk:

10,16×77 (0.408 Chey-tac)	1500–2000 m
10,41×83 (0.416 Barrett)	1500–2000 m
11,7×77 (0.460 Steyr)	1500–2400 m
12.7×99 mm NATO	
(50 Browning)	1500–2000 m
12,7×107 mm (orosz)	1500–2000 m
14,5×114 mm (orosz)	1900–2300 m
20×110 mm	
(0,79" Hispano)	2000–2800 m

A 0.50 kaliberű mesterlövész fegyvereknél figyelembe vett alapkövetelmények:

- Pontosság: találatokat befogadó kör (szóráskep) átmérőjével – D100% [céltagon], vagy D átmérőjű köralapú, céltagon (Lc) magasságú kúp kúpszögével/szögpercben/ kifejezve – MOA¹³
- Hatásosság [3]: lövedék károsító energiája = becsapódási energia – E_K = E_B [céltagon]

= 1/2 m_{lövedék} × v_{céltagon}² [J], kb. 40–240 J a harcceptelenséghez

- Szélsőséges időjárási körülményekben való megbízható működés
- A hátrasiklási erő elviselhető tompítása
- Elmozdulás csökkentése
- Könnyű kezelhetőség, harchoz tétel, és szállíthatóság (kis hossz)
- Szerszám nélküli szétszedhetőség (Take down – követelmény)
- Kis tömeg (bizonyos mértékig, mivel a pontossághoz és a hátraható erő csillapításához kell a masszív szerkezet is).

Főbb műszaki jellemzői:

- Úrméret: 12,7 × 99 mm (0.50 Browning/NATO/, 12,7 × 107 mm / orosz/)
- Működési elv: egylövetű/ ismétlő/öntöltő
- Üres tömeg [kg]
- Csőhossz [mm]
- Tárkapacitás (leggyakrabban 1, 5 vagy 10 db töltény)
- Teljes hossz [mm]
- Minimális hossz (Take down¹⁴ módban)
- Irányzóvonal magassága a talajtól (mm)
- Csőtengely magassága a talajtól (mm)
- A lövedék kezdősebessége: V₀ [m/s]
- Jellemző torkolati energia: E₀ [KJ]
- Páncélátütés [mm] a jellemzően mért távolságokon (100/200 méterenként)
- Gyakorlati tűzgyorsaság [lövés/perc]
- Hatásos lőtávolság [m]

Ezen cikke vonatkozóan fontos kihangsúlyozni, hogy az összetetés alapjául szolgáló szempontok a szerző által kialakítottak, a szükséges mértéktől kevesebb mutatót vesznek figyelembe (pl. a fegyverek egyik legfon-

¹² Forrás: <http://world.guns.ru/ammunition/large-caliber-ammunition-e.html>, a letöltés ideje: 2014. 03. 20.

¹³ Angol: Minute of Angle - MOA=2 x 60 x arctg(D/2Lc)

¹⁴ A fegyver egy-két mozdulattal történő szétszerelhetőségét jelenti a szállítási hossz csökkentése, a karbantartás könnyítése érdekében.

tosabb tulajdonságainak, a pontosságnak,¹⁵ és a hatékonyságnak a mérésére objektív okokból nem volt lehetőség), ám szakmailag elfogadhatóak.

A feladat első ránézésre egyszerűnek tűnhet, de nem az! Mivel olyan komplex problémával állunk szemben, amelynek jellegzetesége, hogy a szempontok lényegesen eltérő karakterűek (pl. fizikai paraméterek, költség-tényezők, bevethetőség, logisztikai tényezők, stb.), többnyire szubjektív tényezőket is tartalmaznak, ráadásul ellentmondások is előfordulhatnak (legkorszerűbb = legrosszabb költségű/legdrágább), így ezekre általános megoldó algoritmus nem készíthető. A problémák matematikailag viszonylag jól meghatározható, kezelhető különféle kategóriákba sorolhatóak, amelyekhez viszont már léteznek jól kidolgozott matematikai eljárások. A döntési rendszerek optimalizálás-elméleti ágába tartozó említett problémakörök megoldási folyamatának módszereit, a matematikában több szempontú döntési eljárásoknak nevezik (angolul: Multi Criteria Decision Making – MCDM), ahol a megfelelő eljárás a probléma jellegéből adódóan kerül kiválasztásra, alkalmazásra.

A haditechnikai eszközök összehasonlításának – több szempontú döntési eljárásokat alkalmazó – általános folyamata, a következő alapvető lépésekből áll [4]:

1. Döntéshozói célkitűzések meghatározása.
2. Eljáráshoz szükséges erőforrások meghatározása.
3. Értékelhető (mérhető) szempontok megválasztása.
4. A szempontok döntésbeli fontossága mértékének (súlyozás) meghatározása.

¹⁵ A lövész – fegyver – lövedék (lőszer) – célpont minden eleme által befolyásolt (pl. fv. csőhossz /csőfal vastagság / huzagolás / öntöltő szerkezet / összetömeg / lőpor-lövedék minőség / céltávcső nagyítása-fényereje, stb.)

5. Szempontrendszer ellenőrzése.
6. Döntési modell kiválasztása.
7. A meghatározott szempontoknak megfelelő, összehasonlítható eszközök kiválasztása.
8. Döntési modell alkalmazása a meghatározott szempontok alapján.
9. Eredmények – szempontonkénti, ill. eszközönként összesített – értékelése, összevetése.

Az említett lépések önmagukban is eléggé bonyolultak, több szempont figyelembevételét, mérlegelését igénylik (pl. közbeszerzési törvény, különféle érdekek, hiteles minősítések, megfelelő szakértők, stb.), amelyek ismertetése messze meghaladja egy folyóirat cikk terjedelmét. Ezen témával részletesebben foglalkozóan, szerencsére már megjelentek jeles hazai publikációk is a katonai műszaki tudományterületen¹⁶.

A döntéselméletben sokféle eljárás, döntési modell ismert, amelyek akár rövid összefoglaló bemutatása is meghaladja ezen cikk terjedelmi határait, ezekről az érdeklődő olvasó számos szakirodalomból tájékozódhat.¹⁷

Az adott esetben, azaz meghatározott feltételeknek megfelelő, optimális nagyteljesítményű mesterlövész puska alternatívák összehasonlításához, preferencia sorrendjük meghatározásához, számunkra a legmegfelelőbb eljárást az AHP (angol: Analytic Hierarchy Process) eljárás disztri-

¹⁶ Szerzői ajánlás (Gyarmati József: Nehézpuskát jellemző szempontok fontosságát kifejező súlyszámok számítása és statisztikai vizsgálata, Haditechnika, 11–16 2006/2, Gyarmati József, Kende György, Felházi Sándor: Decision Support Methodologies for Acquisition of Military Equipment. 2009. 10. 22–2009.10.23. Brüsszel: NATO RTO, 2009. pp. 1–12. (ISBN:978-92-837-0101-9)

¹⁷ Szerzői ajánlás – Rapcsák Tibor: Több szempontú döntési problémák (egyetemi oktatáshoz segédanyag), Budapesti Corvinus Egyetem, 2007.

butív modellje jelentheti [5]. Mivel ennek az eljárásnak számos olyan előnye van, amely a viszonylag egyszerű alkalmazást (bonyolultabb hasznossági /PROMETHEE eljárás/- és egyéb függvények nélküli), subjektív tényezők alkalmazását (kérdőíves felméréssel), valamint az eredmények szemléletességét (arányskála szintű, különbség kimutató) támogatja, közvetlenül lehetővé teszi. Viszonylag kisszámú, és kevésbé pontos adat segítségével olyan összemérést tesz lehetővé, amely segítségével egyértelműen értelmezhető, jól megjeleníthető információt kaphatunk az összemérendő alternatívákról.

Követelményrendszer (szempontok) általános felépítése haditechnikai eszközcsoportra vonatkozóan – a szerző egy korábbi cikkének felhasználásával [6]:

Harcászati- és műszaki paraméterek (alkalmazói követelmények)

Bevetethőség

- Műveleti alkalmazás sajátosságai
- Kezelési ismeretek
- Kompatibilitás (hadfelszereléshez)
- Készlet kiegészítők komplexitása

Üzemfenntarthatóság

- Tartós alkalmazhatóság (kb. 25–35 év)
- Kompatibilitás (technikai)
- Üzembentartás
- Dokumentáció

Hatékonyág

- Teljesítmény paraméterek
- Működési elv
- Szerkezeti felépítés

Nemzetgazdasági szempontok

- hazai (esetleg európai) gyártás és alkatrész utánpótlás
- alacsony beszerzési, előállítási költség
- NATO beszállítói tevékenység fokozása

Minden egyes funkció esetében meg kell határozni paramétereinek elfogadható határ-

értékeit, valamint az egymással összevetett, skálán megadott – értékrendi szempontokat (prioritás).

Főbb fiktív szempontok kiválasztása az azoknak megfelelő eszközök összehasonlító eljárásához:

A fentebb ismertetett 0.50 kaliberű mesterlövész fegyverek általános alapkövetelményeit, műszaki jellemzőit alapul véve, célszerű feladat-centrikus követelményrendszert felállítani (pl. alaprendeltetésre /romboló fegyver/, különleges műveletekre, terror elhárítási célra, stb.).

Az adott feladathoz (például különleges műveletekhez) megfelelő fegyver követelményeinek meghatározása közel sem egyszerű feladat, ahol a feladatok speciális igényei bírnak kiemelt jelentőséggel (pl. pára-extrém hőingadozás-poros környezet tűrés, kevés karbantartási igény, hangtompítós alkalmazhatóság, stb.), a gyakorlatban ezeknek a követelményeknek a minél pontosabb, részletesebb, átgondolt megfogalmazása szükséges (sajnos az erre alkalmas műveleti-műszaki szakemberek száma MH szinten is igen csekély). A követelményrendszer kialakításának kiindulási alapjára egy lehetséges példa az alábbi:

Stratégiai célok

- Városi-, nyílt-, vagy nehéz terepen történő alkalmazás (lőtávolság megadásával).
- Műveleti (missziós) alkalmazás (szélsőséges sivatagi, félsivatagi időjárás)
- NATO kompatibilitás (rendszer szemlélet a kiegészítő felszerelések tekintetében)
- Speciális igények biztosíthatósága
- NATO beszállítói szerepkör bővítési lehetőségek

Jól meghatározható, mérhető döntési szempontok

- Eglyövetű, ismétlő vagy öntöltő rendszerű
- Magas találati precizitás (100–600 m városban, 600–1000 m nyílt terepen)

- Páncélátütés [mm] a jellemzően mért távolságokon (100/200 méterenként)
- Magas működési megbízhatóság (meghatározott körülmények/szennyeződések esetén)
- Tartós élettartam (kb. 5000 lövés)
- Átlagos tárkapacitás (1–10 db töltény)
- 12,7×99 mm NATO töltény (számos fegyvernek többféle kaliberű változata is van)
- Minimális össztömeg (optimális hátraható erő/pontosság/stb. követelmény mellett)
- Könnyű kezelhetőség
- Egyszerű karbantarthatóság, kevés számú alkotóelem
- Csereszabatos alkatrészek, kezelési azonosítás (terméksalád esetén)
- Logisztikai, alkatrész-ellátási háttér, üzemfenntarthatóság biztosíthatósága
- Költséghatékonyság (azonos, közel azonos jellemzők esetén számításba vehető, egyébként nem célszerű).

A számításba vehető fegyverek összevetéséhez legfontosabbnak választott jellemzők, fontossági sorrendjük szerint (jelen esetben a szerző által fontosnak ítélt, rendelkezésre álló, megbízható adatokra alapozva):

Bevethetőség (> jobb)

- tömeg üres tárral
- fv. min. hossza
- fv. teljes hossza

Teljesítmény (<jobb)

- Efk [J/mm]
- csőhossz [mm]
- η_{kf} [%]

Üzemeltethetőség

- megjelenés óta eltelt idő (> jobb)
- változatok száma (<jobb)

Költségigény (> jobb)

- beszerzési ár
- TASZT árkategóriája

Az 1. számú táblázatban szereplő, manapság modernnek, és hatékonyak számító 0,50 kaliberű mesterlövész puskákat, a szerző saját összegzett következtetéseinek megfelelően kerültek kiválasztásra, tervezői-alkalmazói szakvélemények, a világ nagyobb hadseregeiben leggyakrabban alkalmazott típusok, valamint mérvadó nemzetközi védelmi információs adatbázis¹⁸ forrásai alapján [8]. A kiválasztott típusú fegyverek műszaki paraméterei közvetlenül a gyártók internetes weboldalairól (számos esetben az adott fegyver onnan letölthető hivatalos kézikönyvből/használati utasításából), valamint a fentebb említett nemzetközi információs adatbázisból származnak. A fegyverek feltüntetett ára (USD) kiskereskedelmi kategóriájú, a gyártó, vagy annak hivatalos forgalmazójának weboldaláról (nyílt forrásból) származnak, ennek megfelelően csak hozzávetőlegesek, viszont az összevetéshez szükséges nagyságrendi eltéréseket közel reálisan mutatják.

¹⁸ Nemzetközi adatbázis: Information Handling Services Global Limited – IHS Jane’s, <http://www.ihs.com/>

1. táblázat. Világviszonylatban elismerten jó képességekkel rendelkező 0,50" kaliberű mesterlövész fegyverek (szerzői válogatás)

Típus	Gyártó ország (megj. éve)	Tömeg [kg]	Csőhossz [inch/mm]	Fegyver min./max. hossza [mm]	* η_{kf} [%]	* E_{fk} [J/ mm]	Ár [USD]
Egylövetű mesterlövész puska							
Helenius RK-97	FIN (1996)	14	37"/940	1330	70,7%	10,9	8 000
Falcon OP-99	CZE (1999)	12,2	33"/839	1260	66,6%	10,3	8 000
RAMO M600	USA (1999)	13,6	33"/840	1350	60,7%	9,4	2 500
Armalite AR50A1 BNM	USA (2012)	15,2	33"/838	1562	53,6%	8,3	3 500
Ismétlő mesterlövész puska							
ZASTAVA M93 Black Arrow	SRB (1993)	14,6	33"/837	1500	55,8%	8,6	4 000
RH-ALAN MACS M4	CRO (1997)	12,8	31"/782	1480	52,8%	8,2	5 500
DSR-50	GER (2000)	10,3	31"/800	1350	59,3%	9,2	24 000
WKW TOR/Wilk	POL (2000)	15,8	35"/880	1350	65,2%	10,1	8 000
SAN 511-2 (AMSD OM 50 Nemesis)	SUI (2001)	15,2	36"/915	1325/1575	58,1%	9,0	17 500
Steyr HS-50M1	AUT (2004)	12,4	33"/838	1370	61,2%	9,5	8 000
McMillan TAC-50 A1-R2	USA (2012)	11,8	29"/736	1448	50,8%	7,9	12 000
Öntőtű mesterlövész puska							
KBP OSV-96	RUS (1996)	12,9	39"/991	1154/1746	56,8%	8,8	6 500
Accuracy International AS50	GBR (2005)	12,2	27"/692	1369	50,5%	7,8	11 000
Barrett M107A1	USA (2008)	13	29"/737	959/1443	51,1%	7,9	11 000
Gepárd M6 Hiúz (Lynx)	HUN (2012)	10,5	29"/730	928/1126	64,8%	10,0	10 000

* Számított mutatók: Dr. Földi Ferenc fegyvertervező által alkotott viszonyszámok [7]

$$\text{A fegyverszerkezet kihasználtsági foka} - \eta_{kf} [\%] = 100 \times \frac{\text{fegyvercső hossz [mm]}}{\text{fegyver teljes hossz [mm]}}$$

Fajlagos lövedék torkolati energia biztosító képesség:

$$E_{fk} [\text{J/mm}] = \frac{E_0 - \text{a lövedék torkolati energiája [J]}}{\text{fegyver teljes hossz [mm]}}$$

Az E_0 érték számítása,¹⁹ 0,50" kaliberű töltény választott paramétere ($P_{\text{átl}}=5500\text{PSI}/379\text{MPa}$) alapján történt²⁰. Gyakorlati összevetésben az E_0 értéket, mérés alapján állapítják meg, ahol az adott lövedék v_0 csőtorkolati sebességét technikai okokból a csőtorkolattól kb. 30–75 cm-re lehet mérni (csekély eltéréssel), amelyből a lövedék torkolati energiája $E_0=0,5 \times m_{\text{lövedék}} \times v_0^2$.

¹⁹ $E_0 = P_{\text{átl}}/Q \times L$, ahol Q a csőfurat keresztmetszete, L pedig a cső hossza.

²⁰ Forrás: http://www.inetres.com/gp/military/infantry/mg/50_amm0.html, a letöltés ideje: 2014. 03. 25.

A szempontok összevetése (konkrét feladatnál szakértők véleménye – jelen esetben a szerző elképzelése alapján) MS Excel tábla segítségével

2. táblázat. A kiválasztott szempontok egymással történő összevetése (súlyozása)

Szempontok	Rendkívül fontos				Sokkal fontosabb				Egyformán fontos	Sokkal fontosabb					Rendkívül fontos				Szempontok
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
Bevethetőség								•										Teljesítmény	
Bevethetőség					•													Üzemeltetés	
Bevethetőség				•														Költség	
Teljesítmény						•												Üzemeltetés	
Teljesítmény					•													Költség	
Üzemeltetés								•										Költség	

3. táblázat. A kiválasztott szempontok %-os fontossági aránya

Szempontok	Bevethetőség	Teljesítmény	Üzemeltetés	Költség	W	%
Bevethetőség	0,5357	0,5797	0,4762	0,4286	0,5050	50,50%
Teljesítmény	0,2679	0,2899	0,3810	0,3571	0,3240	32,40%
Üzemeltetés	0,1071	0,0725	0,0952	0,1429	0,1044	10,44%
Költség	0,0893	0,0580	0,0476	0,0714	0,0666	6,66%
Ellenőrzés Σ	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	100,00%

Az összegzési módszerből következik, hogy a súlyszámok befolyásolják az alternatívák rangsorát. Az eredmények a szempontok súlyszámainak és az alternatívák – választott

szempontok szerinti – összehasonlításánál kapott normalizált értékek szorzatösszegeként képezhetőek.

ÖSSZEZÉS

4. táblázat. A választott alternatívák szempontonkénti- és összesített eredményei (helyezés/%-os arány) a kiválasztott paraméterek, valamint a súlyozott szempontok alapján

Típus / szempontonkénti eredmények (helyezés/%-os arány)	Bevet-hetőség	Teljesít-mény	Üzemel-tetés	Költség	Össze-sített eredmény	Végső sorrend
Egylövetű mesterlövész puska						
Falcon OP-99	1/48%	1/49%	4/10%	3/8%	1/42%	5
Helenius RK-97	2/22%	2/29%	2/22%	4/6%	2/23%	7
RAMO M600	3/19%	3/14%	3/12%	1/60%	3/19%	8
Armalite AR50A1 BNM	4/11%	4/8%	1/56%	2/26%	4/16%	11
Ismétlő mesterlövész puska						
DSR-50	1/46%	3/15%	1/40%	4/7%	1/33%	3
Steyr HS-50M1	2/29%	2/23%	1/40%	3/20%	2/27%	6
WKW TOR/Wilk	4/9%	1/54%	3/5%	2/23%	3/25%	10
RH-ALAN MACS M4	3/16%	4/7%	2/15%	1/50%	4/15%	12
McMillan TAC-50 A1-R2	1/54%	3/11%	3/10%	2/20%	1/41%	13
SAN 511-2 (AMSD OM 50 Nemesis)	2/35%	1/54%	2/23%	1/65%	2/35%	14
ZASTAVA M93 Black Arrow	3/10%	2/35%	1/62%	3/15%	3/24%	15
Öntöltő mesterlövész puska						
Gepárd M6 Hiúz (Lynx)	1/47%	2/33%	1/48%	2/29%	1/42%	1
KBP OSV-96	4/13%	1/41%	4/13%	1/46%	2/24%	2
Barrett M107A1	2/26%	3/14%	2/21%	3/16%	3/21%	4
Accuracy International AS50	3/14%	4/12%	3/18%	4/9%	4/13%	9

A kialakult sorrend (lásd 5. táblázat) előre prognosztizálható eredményeket (a műszaki paraméterek, tesztek, szakvélemények, egy-

bevágó rangsorolások, stb, információk szintetizálása alapján), és kisebb-nagyobb meglepetéseket is egyaránt hozott.

5. táblázat. A szempontok alapján kialakult sorrend

Típus	Gyártó ország (megj. éve)	Tömeg [kg]	Csőhossz [inch/mm]	Fegyver min./max. hossza [mm]	* η_{kf} [%]	* E_{fk} [J/mm]	Töltési mód
1. Gepárd M6 Hiúz (Lynx)	HUN (2012)	10,5	29"/730	928/1126	64,8%	10,0	öntöltő
2. KBP OSV-96	RUS (1996)	12,9	39"/991	1154/1746	56,8%	8,8	öntöltő
3. DSR-50	GER (2000)	10,3	31"/800	1350	59,3%	9,2	ismétlő
4. Barrett M107A1	USA (2008)	13	29"/737	959/1443	51,1%	7,9	öntöltő
5. Falcon OP-99	CZE (1999)	12,2	33"/839	1260	66,6%	10,3	1lövetű
6. Steyr HS-50M1	AUT (2004)	12,4	33"/838	1370	61,2%	9,5	ismétlő
7. Helenius RK-97	FIN (1996)	14	37"/940	1330	70,7%	10,9	1lövetű
8. RAMO M600	USA (1999)	13,6	33"/840	1350	60,7%	9,4	1lövetű
9. Accuracy International AS50	GBR (2005)	12,2	27"/692	1369	50,5%	7,8	öntöltő
10. WKW TOR	POL (2000)	15,8	35"/880	1350	65,2%	10,1	ismétlő
11. Armalite AR50A1 BNM	USA (2012)	15,2	33"/838	1562	53,6%	8,3	1lövetű
12. RH-ALAN MACS M4	CRO (1997)	12,8	31"/782	1480	52,8%	8,2	ismétlő
13. McMillan TAC-50 A1-R2	USA (2012)	11,8	29"/736	1448	50,8%	7,9	ismétlő
14. SAN 511-2 (AMSD OM50)	SUI (2001)	15,2	36"/915	1325/1575	58,1%	9,0	ismétlő
15. ZASTAVA M93 Black Arrow	SRB (1993)	14,6	33"/837	1500	55,8%	8,6	ismétlő

Az első hely egyik legesélyesebb várományosának a Barrett M107A1-et lehetett gondolni, az előd M82²¹ eredményei, és az azzal szerzett tapasztalatokra épülő következetes fejlesztés következtében (a 4. helyezése is közel ezt bizonyítja, de például az új fejlesztésű 4 kamrás csőszájfék²² melletti pontos

ságjavulás vagy inkább romlás, bizonytalanságra adhat okot).

A KBP OSV-96 az élmezőny alján várható esetleges megjelenés helyett, a 2. helyezettek előtti, amely az adott példa összesített kritériumai okán megtevéstől lehet. A kissé idejétmúlt,²³ megalomániásnak te-

²¹ A Barrett M95 fegyver – az M82 2 kamrás nyílhegy csőszájfékénél lényegesen hatékonyabb – 3 kamrás íves csőszájfékének kialakítása, és elrendezése, amúgy némi hasonlóságot is mutathat a GEPÁRD M1 puska Egerszegi János által tervezett, és a rendszeresítésig Földi Ferenc ötletei alapján is továbbfejlesztett csőszájfékével (Ha jól körülnézünk, más – a GEPÁRD M1-nél később született – típusú fegyvereknél is találni a GEPÁRD-hoz hasonló vonásokat...ja, a fegyveriparban is nagy hagyománya van a jó ötletek átvételének.).

²² Mindamellát a Barrett M107A1 csőszájfékének határfoka jelentősen nőtt az elődökéhez képest, és hangtompítóval is kombinálható. Forrás: <http://www.barrett.net/pdfs/50Cal.pdf>, a letöltés ideje: 2014. 03. 25.

²³ Például a KBP cég KVS (12,7x55 mm tölténnyel) célorientáltan korszerű, igen kompakt fegyver, de az összevetés kategóriáitól jelentősen eltérő jellegű paraméterekkel rendelkezik.

kinthető orosz konstrukció a mezőny legnagyobb méretű csőhosszával rendelkezik (991 mm), aminek ellenére elfogadható tömeggel, szállítási mérettel, valamint alacsony költségekkel rendelkezik. A két kiemelkedően jó szempont jelentősen kompenzálta az igen rossz bevethetőségi eredményt, annak kiemelt fontossága ellenére (a fegyver valós összevetésben, a költségtényezők lényegesen kisebb jelentősége, valamint a korszerűtlensége okán, minden bizonnyal sokkal rosszabb eredményre számíthatna).

A KBP fegyverhez hasonlóan még bízni lehetett, a szintén jó alkalmazói véleményekkel rendelkező cseh Falconban (5. helyezés), és a lengyel TOR-ban is (10. helyezés), amelyek hírnevüknek megfelelően szintén jól szerepeltek az összevetésben.

A hírnevükhöz képest kissé „lejjebb sorolt be” a az osztrák STEYR, a finn Helenius, és a brit Accuracy AS50, viszont az amerikai RAMO – a gyártó cég többszöri tulajdonos váltásai ellenére –, valószínűleg a szintén hírneves elődök (pl. RAMO 500) okán jól teljesített (9.hely).

A DSR-50 megjelenését az élmezőny közepére lehetett sejteni (a 3. helyezés ettől kissé jobb), habár nem a legújabb konstrukció, de a német precizitásnak tulajdoníthatóan igen optimalizált, a GM6-ot közvetlenül megelőzve a legkisebb tömegű fegyver a listán, ráadásul attól közel 10%-al hosszabb csőméretű, ami által teljes mérete viszont hosszabb lett, és persze a „csúcsmínőségű kidolgozásnak és igazán korszerűen praktikus megoldásainak köszönhetően /pl. full állítható váll – arc – fegyver támasz, ergonomikus markolat, minden kiegészítő eszköz rögzítési igényt kielégítő tartókonzolok (Picatinny-sínek), stb./” a költségei jóval magasabbak (a legnagyobb a mezőnyben).

A 10-es listában volt várható a 16 db fegyver átlag tömegétől (13,15 kg), és átlag csőhosszától (820 mm) minkét, vagy valamelyik paraméterben kiemelkedően előnyösebb fegyver.

A Gepárd M6 Hiúz élmezőnyben való megjelenése várható volt, mivel az 1997–2012 közötti fejlesztése során (a Gepárd-M1 1987–1990 közötti úttörő fejlesztési eredményeit, és az azt követő különböző típusok/változatokét is felhasználóan) valószínűleg szinte minden manapság fontos alkalmazói igényt figyelembe véve alkották meg ezt a teljesen korszerű, mondhatni egyedülállóan előremutató jellemzőkkel rendelkező fegyvert /pl. a lövész gyors csőcserével orosz/NATO kaliberre válthat/. Az élmezőnyből is kimagasló első hely, a példa alapján az újszerűen modern szerkezettel elért igen kis tömeggel, fegyverhosszal, és optimális csőmérettel (amelyhez a gyakorlati tapasztalatok alapján kiemelkedő pontosság, hatékonyság is járul), valamint az előnyös üzemeltetési tényezőknek (praktikus szerkezet, hazai gyártás, stb.), és a várhatóan korrekett költségeknek (az adatok a kategória többi fegyverével összevetve, a szerző által prognosztizáltak) köszönhető. A fegyver műszaki paraméterei megtekinthetőek a romániai (sic!) gyártó, oldalán /<http://www.defensesecurity.eu/>.

2. kép. Az összevetés győztes fegyvere a Gepárd GM6 Hiúz (Lynx)²⁴

A GEPÁRD M6 könnyű öntöltő precíziós puska fejlesztésénél olyan, a katonai műveletekben ez idáig nem, vagy kompromisszumokkal csak részben biztosítható feladatok megoldását tűzték ki célul, amelyhez a nemzetközi fegyverpiacon sem találni igazán megfelelő fegyvert. Az említett komplex feladatok, a kis- és közepes távolságon

²⁴ Forrás: <http://www.defensesecurity.eu/GEPARD-GM6-LYNX-64.html>, a letöltés ideje: 2014. 03. 25.

(100–1500 m) végrehajtott, nagyteljesítményű puskát igénylő műveletek, úgymint kis- közepes páncélvédettséggű célpontok (személyek, földi szállító járművek, helikopterek – 600–800 m lőtávolságon –, épületfalazatok, stb.), IED²⁵ robbanóeszközök, stb. megsemmisítése.

A létrehozott, korszerűen sajátos fegyver főbb műszaki-technikai megoldásaiként lehet említeni, a lengőrendszerrel összehangolt, igen hatékony csőszájféket, a romboló-pusztító hatáshoz optimalizált csőhosszt, az öntöltő fegyverekre jellemző hosszú csőhátrasiklásos reteszelt tömegzárás – masszív zártszelvényes tokú – optimális tömegarányú szerkezetet, a jól kiképzett Bull-pup²⁶ rendszerű tárat, az ergonomikus markolat – támasz – kezelőelem kialakítás-elhelyezést, a járulékos-kiegészítő felszerelések rögzítésére szolgáló Picatinny sírrendszert, továbbá a fegyverhez/töltényhez optimalizálható cél-távcsövet, éjjellátó eszközöket. Az említett szerkezeti megoldásokból adódóan a fegyver igen kis össztömeggel, szállítási- és teljes hosszal, valamint egyedülállóan csillapított hátrarúgó erővel rendelkezik, mindazonáltal nagyon pontos, a kezelő gyors csőcserével NATO/orosz²⁷ kaliber között válthat, valamint egyszerűen és könnyen kezelheti a fegyvert.

A példában a η_{kf} , E_{fk} mutatószámok az öntöltő puskák esetében jól „működtek”. Azaz a nagyobb mutatójú, ért el jobb helyezést, és ez a hosszarányok mellett a kisebb tömeggel is párosult (érdemes lenne ilyesfajta tömegarányos mutató(ka)t is képezni, mivel ez is jól mutatja a szerkezeti megvalósításának egyfajta hatékonyságát, újszerűségét – pl.

minőségi anyagok –, és talán egyebeket is). Kivételt csak a 9. helyen végzett fegyver (Accuracy International AS50) képezett (Accuracy International AS50) képezett, amely habár a 2. legkisebb tömegű az öntöltők között, de a legkisebb csőhosszmérettel rendelkezik (valószínűleg a többi töltési rendszerű fegyvernél is a hasonlóan nagyobb paraméter eltérések módosították – a szempontok egyik részét képező – mutatók szerinti várható eredményt).

Az összegzés végén elmondható, hogy a végeredmény a szempontokat reálisan tükrözi, ezáltal egyben vissza is igazolja azok egyféle elfogadhatóságát. Általánosságban nem mondható ki egyik eszköztől sem, hogy „jobb” mint a másik, csak bizonyos szempontok szerinti összevetésben. Ezt példázza az eredmény is olyan tekintetben, hogy az első 10 helyen mindhárom töltőrendszerű fegyver, jelentős mértékben képviselteti magát (4 db öntöltő, 3-3 db egylövetű és ismétlő). Amennyiben pontosság, megbízhatóság vizsgálatán is alapuló, azt kiemelten fontosnak vevő gyakorlati összevetést is végezhetnének a fegyverekkel, az arány akár a régebbi konstrukciójú fegyverek nagyobb száma felé is eltolódhatna²⁸. Mindig a jól meghatározott célkitűzéseknek megfelelően kell választanunk az azoknak megfelelő eszközt, és nem fordítva. Ez az egyik megfelelő magyarázata annak – a „szakemberek” körében is meglévő, véleményem szerint téves elgondolásnak –, hogy azt az eszközt, amelyet valamilyen más (elismert képességű, méretű) hadsereg már használ, nem kell kipróbálni az azt beszerezni tervezőnek. Ezt a gondolatmenetet követve, nem szabad elfelejteni – azt az előzőekben már említett ténnyt –, hogy a 0,50-es kaliberű kategóriába eső fegyverek egyik

²⁵ Angol rövidítés: Improvised Explosive Device – IED (rögtönzött robbanóeszköz)

²⁶ A tár az elsütő-szerkezeti markolat mögött helyezkedik el.

²⁷ Gyártói előjelezések alapján tervezett más kaliberű változatok (pld. 0.408, 0.416) megjelenése is.

²⁸ A különféle rendszerű fegyverek csak hatásosság tekintetében vethetők össze, mivel pontosság és megbízhatóság tekintetében – egyszerűbb szerkezetük okán – az egylövetű/ismétlő fegyverek jelentős mértékben jobbak.

legfontosabb jellemzője – rendeltetésükből adódóan – a pontosság, vagyis valós összevetésben feltétlenül, és kiemelten (súlyozottan) figyelembe kell venni, a többi alkalmazói igényvel, és az azok alapján támasztott műszaki követelményekkel egyetemben. Mindehhez vegyük figyelembe, hogy a mesterlövész tevékenysége (védő-támogató, romboló, fő célpontot megsemmisítő, stb.) egy műveltségben kiemelt fontosságú, ebből adódóan annak elhárítása is (counter-sniper által). A mesterlövésznek a feladatát ezért ideális esetben gyorsan, pontosan, hatékonyan kell végrehajtania, – főként a nagyobb kaliberű kategóriában – a lehető legkevesebb lövéssel a felfedés elkerülése érdekében. Az említettek okán, azt a – manapság már kissé túlzottan – tapasztalati tényt sem szabad elfelejteni, hogy a mesterlövész képességeinek fontossága megelőzi a fegyverét, azaz egy jó mesterlövész régi fegyverrel is veszélyesebb/hatékonyabb, mint egy rosszképességű a legmodernebb fegyverrel. Az én olvasatomban ez azt jelenti, hogy bízni kell a magyar katona régmúltú (és mindig bebizonyított) szakértelmében, és komolyan számításba kell venni minden közreműködő véleményét abban, hogy mihez, mire van szükség (így remélhetőleg a GEPÁRD M6 is előbb-utóbb megjelenik az MH fegyverarzenáljában is).

A bemutatott, tárgyát tekintve érdekesnek, és aktuálisnak gondolt összevetési eredménnyel remélem segítettem az olvasónak „ráérezni” a feladat összetettségére, a matematikai döntési eljárások használatának szükségességére (de nem elsődlegességére), a gyakorlati összevetés kiemelt fontosságára, amelyek elengedhetetlenek az igen komplex fejlesztési – kiválasztási – vagy döntési munkában, amelyhez ezúton is sok sikert kívánok az abban résztvevőknek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Márkus Ferenc: A gyalogos lövészkatonai egyéni harcászati felszerelésének modernizálási lehetőségei a Magyar Honvédségben. SEREG SZEMLE, XI. évfolyam, 2–3. szám, 2013. április–szeptember, ISSN: 2060-3924, pp. 8–10.
- [2] Földi Ferenc: A lövész – fegyver – lövedék funkcióanalízise /Tanulmány/. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem 2006, pp. 1–6.
Forrás: http://www.zmne.hu/tanszerek/vegnyi/docs/fiatkut/pdf/foldif_06_01.pdf, a letöltés ideje: 2014. 03. 20.
- [3] Földi Ferenc: Gondolatok a hatásosságról. HADMÉRNÖK, I. évfolyam, 3. szám, 2006. december, ISSN 1788-1919, pp. 69–70.
Forrás: http://www.zmne.hu/hadmernok/archivum/2006/3/2006_3_foldi2.pdf, a letöltés ideje: 2014. 03. 20.
- [4] Gyarmati József: Haditechnikai eszközök összehasonlítása közbeszerzési eljárás során, Hadmérnök 2006/2, pp. 68–93.
- [5] Thomas Lorie Saaty: The Analytic Hierachy Process: Planning, priority setting, resource allocation. McGraw-Hill International Book Corporation, New York 2008. ISBN 0-07-054371-2, pp. 1–287.
- [6] Szakácsi István: Optimális haditechnikai eszköz kiválasztása matematikai modell segítségével. HADTUDOMÁNY (A Magyar Hadtudományi Társaság negyedévente nyomtatásban, valamint interneten online megjelenő szakmai-tudományos folyóirata, HU ISSN: 1588-0605), XXIII. évfolyam, 2. elektronikus szám, 2013. július, pp. 22–40.
- [7] Földi Ferenc: A 12,7 m-es GEPÁRD M1 mesterlövész puska műszaki alkotás leírását tartalmazó PhD munka, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem/Bolyai János Katonai Műszaki Kar/Katonai Műszaki Doktori Iskola, Üllő 2007., pp. 27–28. <http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/foldiferenc.pdf>, letöltés ideje: 2014.március 25.
- [8] Richard D. Jones – Leland S. Ness: IHS Jane’s Weapons Infantry 2012–2013, Information Handling Services Global Limited, London 2012, ISBN 978 0 7106 3019 3, pp. 253–320.

DR. SÁRI GÁBOR ALEZREDES:
A KIKÉPZÉSI/FELKÉSZÍTÉSI RENDSZERRE
VONATKOZÓ REFORMTÖREKVÉSEK A
RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG¹
(1. RÉSZ)

A meghatározott katonai képesség elérésének egyik legfontosabb aspektusa a személyi állomány kiképzésének-felkészítésének célok szerinti végrehajtása, amihez elengedhetetlen a kiképzési-felkészítési tevékenységnek keretet adó, és követelményeit, eszközeit, időtartamát meghatározó kiképzési rendszer működtetése. A rendszerváltozás óta eltelt időszak katonai képességeket is meghatározó paradigma-változásai a kiképzési rendszerrel szemben is újabb és újabb követelményeket határoztak meg, melyek ennek megfelelően változtatási igények sorozatát indukálták. A cikk ezen változtatási igényeknek megfelelően végrehajtott kiképzési reformtörekvéseket dolgozza fel a tapasztalatok összegzésével és a jelenünkben is folyó vizsgálatra vonatkozó javaslatok megtételével.

BEVEZETÉS

A katonai kiképzés/felkészítés minden korszakban három, egymással kölcsönhatásban álló és egymásra ható tényezőcsoport viszonyrendszerében alakult, melyek tartalmukban egyrészt célt, követelményeket, módszereket és eljárásokat, másrészt ezek eléréséhez és teljesítéséhez szükséges, illetve ezeket behatároló erőforrásokat határoztak meg.

- a) Elvi tényezők csoportja:
- a biztonság fogalmi rendszerén keresztül a háborúval, illetve annak legspecifikusabb formájával, a fegyveres harccal kapcsolatos politikai törekvések és követelményrendszer (biztonságpolitikai alapelvek, stratégiák);
  - az ezekből fakadó, az állam haderejére vonatkozó feladatok, küldetések és a hozzájuk tartozó, megfogalmazott képesség

követelmények, alkalmazási elvek, eljárási szabályzók, (összhaderőnemi alapelveket összefoglaló doktrínáktól az összefegyvernemi eljárásokon és funkciókon keresztül a csapatok, és az egyes beosztások feladatlístájáig bezáróan);

b) Társadalmi tényezők csoportja:

- a haderő szervezete;
  - a rendelkezésre álló humán erőforrás minősége és mennyisége;
  - a társadalom és a haderő viszonyrendszere.
- c) Anyagi – technikai – természeti tényezők csoportja:
- gazdasági – földrajzi – természeti lehetőségek és adottságok;
  - a rendelkezésre álló haditechnika, fegyverzet.

A három tényezőcsoport tartalmát, és ezzel együtt a kiképzés/felkészítés definícióját, célját, követelményeit – akárcsak a haderő feladatrendszerét – a vizsgálati időszakban négy olyan paradigmaváltozás – a Varsói Szerző-

¹ A cikk a szerző doktori értekezése első fejezetének átdolgozott, szerkesztett változata.

dés felbomlása, a NATO tagság, az áttérés a sorkötelezettségen alapuló, keret rendszerű haderőről az önkéntes haderőre és a békeműveletekben történő részvétel – befolyásolta, melyek a kiképzési/felkészítési rendszer felülvizsgálatának és átalakításának szükségességét eredményezték. A paradigmaváltozások közötti időszakok rövidege, az említett, három tényezőcsoport gyakori szinkrontalansága, a megalapozott tervezést lehetetlenné tevő haderő átszervezési folyamatok permanens voltának, és a védelmi tervezés nyugati mintájú folyamatrendszere elégtelen adaptálása következtében azonban a megfogalmazott célkitűzések csak részben valósultak meg és a paradigmaváltozások közötti időszakban is jelenünkig tartó újabb vizsgálatokat generáltak.

Ahhoz, hogy a kiképzés/felkészítés – azon belül a logisztikai kiképzés/felkészítés – ne csak szándékában, hanem kezelésében – helyében, szerepében, céljaiban – és ezzel együtt gyakorlati megvalósulásában is a honvédség deklarált feladatrendszerének, képesség követelményeinek megfelelő fegyvernemi és logisztikai állományt biztosítsa, mindenképpen szükséges a rendszerváltástól eddig végrehajtott – az elmúlt időszak biztonságpolitikai és haderő átalakítási környezetébe helyezett –, kiképzési/felkészítési rendszerre vonatkozó reformok elemzése, a hibák, valamint eredmények okainak áttekintése és rendszerbe foglalása. A kiképzési/felkészítési reformokat – és a logisztikai kiképzés/felkészítés – alakulását az említett paradigmaváltozásokkal egységben vizsgáltam, kiindulópontként a mai felkészítési rendszerre is kiható rendszerváltozást figyelembe véve.

(A vizsgálat körének pontos értelmezéséhez, a reformok számbavétel előtt szükséges a kiképzési/felkészítési dokumentációban is – hibásan – gyakran szinonimaként használt kiképzés és felkészítés fogalmi különbségét meghatározni. Az MH Kiképzési Doktrína-2013 kiadásáig a kiképzést a csapatkiképzéssel szinonim fogalomként, a sorkatonák-

szereződéses legénységi állományú katonák kiképzésének folyamatoként értelmezték, a tisztekre, tiszthelyettesekre vonatkoztatva pedig csapatszinten a felkészítés, intézményi szinten a képzés (központi tanfolyamok) és oktatás (tiszti, tiszthelyettesi középiskolai, főiskolai, akadémiai képzés) fogalma terjedt el. Az értelmezés szerinti meghatározó különbség volt, hogy míg a *katonai kiképzés az adott tevékenységi körre, feladatra a rájuk vonatkozó előzetes ismeretek nélkül – vagy minimális előzetes ismeretekkel – irányult, addig a (parancsnoki és törzs) felkészítés a kiképzésnél célirányosabb, szűkebb spektrumú, ám ezen spektrumban mélyebb ismeretek integrálását célzó ismeretátadási formákat szerepelt, ami a kiképzés által már megszerzett és megszilárdult tudásanyagra épül.*²

A 2013-ban kiadott MH Kiképzési Doktrína szakított ezzel az értelmezéssel, és újra-definiálta a két fogalmat. Ennek megfelelően a felkészítés magába foglalja a csapatszinten megvalósuló kiképzés, a tanfolyami képzés, az intézményi képzés (oktatás) és az önképzés, valamint a tapasztalatfeldolgozás alrendszereit. Jelen írásban – a történeti jellegnek megfelelően – 2013-ig az előjárói dokumentumokban használt, majd azt követően az MH Kiképzési Doktrína szerinti fogalmi rendszer szerint értelmeztem a reformtörékvécek jellemzőit.

1. KIKÉPZÉSI-FELKÉSZÍTÉSI REFORMKÍSÉRLETEK ALAKULÁSA A RENDSZERVÁLTÁSTÓL A NATO CSATLAKOZÁSIG

A rendszerváltás alapvető céljának, a nemzeti szuverenitás megteremtésének haderőt érintő központi motívumai – a Varsói Szer-

² Az eltérő értelmezés a szervezeti-felelősi struktúrában is megnyilvánult, a parancsnokságok törzseiben a kiképzéssel a kiképzési főnökség, a parancsnokok és törzsek felkészítésével a hadművelet foglalkozott.

zódés felbomlása és a nemzeti önerőre alapozott honvédelem politikai és társadalmi igénye – a biztonság- és védelempolitikai alapelvek katonai aspektusainak újradefiniálását kívánta meg. Jóllehet, ezek kulcselemei már 1990-ben, a Magyar Honvédség akkori főparancsnokának helyzetértékelésében is megjelentek, de a tényleges haderőreformokhoz szükséges biztonságpolitikai dokumentumok csak a vizsgált időszak végére születtek meg.

Az 1992–1995 közötti időszak elsődleges célkitűzése a megelőző évek eredményeinek stabilizálása, valamint a további reformokhoz szükséges törvényi, jogi, személyügyi, technikai alapok megteremtése lett. A formálódó biztonságpolitikai környezet hatására – délszláv háború, moszkvai puccs – azonban az önerőre való támaszkodás védelempolitikájának elvben 1992-ben változás állt be, a NATO tagság kérdése hivatalos politikai igénnyé változott. Ez, az ország biztonság- és védelempolitikájában bekövetkezett paradigmaváltozás bár késleltette, de meg is határozta a biztonsági és honvédelmi alapelveiről szóló alapidokumentumok³ tartalmát és előre kijelölte a további haderőreformok elvi irányait.⁴

A paradigmaváltozás következtében végrehajtott haderő-átalakítás azonban nem tudta megváltoztatni az alapvetően tömeghadsereg jelleget, a biztonságpolitika és honvédelmi célok által meghatározott katonai követelmények és a források közti meglévő, egyre nagyobb hézagot. A fenyegetettség-alapú filozófia konkrét, számvethető ellenségekép – és Nemzeti Katonai Stratégia – nélkül lehetetlenné tette a nyugati mintájú, követelményekhez és forrásokhoz szinkronizált haderőtervezést, ami a reformokban leginkább csak a – történelmi kontextusba helyezve determináló – politikai eredetű változtatások (depolitizálódás, civil kontroll kialakítása) sikerét biztosította, *a képességek koncepcióanalízis, morális és fizikai együttműködés fejlesztését azonban konkrét, megfogalmazott feladatrendszer hiányában nem.*

Megállapításom relevanciáját a kiképzés – ami a képesség alapvető fizikai komponense – rendszerszemléletű, tehát nem csak egy-egy elemre kiterjedő átalakításának elmaradása is bizonyítja.

A kiképzés rendszerét az 1984-ben kiadott katonai lexikon a következőkben definiálja: a harckiképzés keretében végzett különféle tartalmú és módszerű tevékenységek összessége, melynek meghatározó elemei a **követelményrendszer, a tartalom, a módszer és eszközrendszer, a szervezet, az időgazdálkodás, a kiképzés-tervezés rendje, valamint az eredmény.** Az elemekre hatással van a saját (szövetséges fegyverzet), a harci-technikai eszközök korszerűsítése, a harc eljárás színvonala, az ellenség harceszközeinek, eljárásainak várható változásai, a hadszíntér, és a harckiképzés végrehajtására igénybe vehető személyi, anyagi feltételek. A fogalom vitathatatlanul időtálló, a definíció egy más jellegű, a védelmi tervezési rendszer relációjában – és már egy új filozófia kezdetének igényében – meghatározott megközelítéssel csak az ezredforduló vége felé került elfogadásra és kibontásra.

³ 11/1993 OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai alapelveiről; 27/1993 OGY határozat a Magyar Köztársaság Honvédelmi Alapelveiről.

⁴ „Megfelelő védelmi képességének fenntartásában Magyarország alapvetően saját erejére, saját véderőjének képességére és elszántságára, az állampolgárok támogatására és áldozatkészségére épít. Mindazonáltal az ország biztonságának szilárd garanciáját hosszabb távon csakis a sokoldalú együttműködés intézményes keretei között, illetve a hasonló célokat követő államokkal való erős politikai, gazdasági és katonai szövetségtől remélhetjük. A Magyar Köztársaság célja a már létező nemzetközi biztonsági szervezetekhez, így a NATO-hoz és az EU-hoz való teljes jogú csatlakozás. Forrás: 27/1993 OGY határozat a Magyar Köztársaság Honvédelmi Alapelveiről, 6.,16. pont

A rendszer komplex jellege ellenére 1993-ig pusztán egyes elemeiben változott. A legfontosabb változást a sorkatonai szolgálat 12 hónapra történő csökkentése – aminek reformjellege csak a társadalmi elvárások szintjén létezett, katonai tartalma nem volt –, valamint a parancsnokok és törzsek hadművelési-harcászati felkészítési terveinek és a csapatkiképzés programjainak a depolitizálódást⁵ és az új hadászati (harcászati) elveket lekövető frissítése jelentette. (A frissítés nem mindenhol történt meg, „a rendszerváltást követően a repülő harc kiképzés tartalmát és területeit illetően nem következtek be változások, hiszen az alkalmazott repülőtechnika eredeti, orosz kiképzési utasításai helyett senki nem írt újakat.”⁶). A depolitizálódás és a nevelési feladat negligálásával nem történt lényegi változás a kiképzés fogalmi rendszerére, helyére, szerepére vonatkozó felfogásban. A kiképzés évekig meghatározó alapokmánya, a 02/1992. intézkedés⁷ a kiképzés fogalmára, céljára, helyére és szerepére nem ad konkrét választ, a leírtak a nyolcvanas években deklarált definíciók és értelmezések – a politikai/ideológiai determináltságot leszámítva – szerint, az akkor kidogozott felépítéssel, a keretrendszerű, sor- és hivatásos állománnyal feltöltött haderő jellemzőit figyelembe véve szabályozták a kiképzés tervezését és szervezését. Ennek megfelelően a harc kiképzés a harcra való kiképzés összesített oktató-neve-

lő folyamata, tevékenysége, amelynek célja a hadsereg állandó harc-készültségnek elérése és meghatározott szinten tartása.

Az intézkedésben foglaltakat tanulmányozva megállapítható, hogy míg a szervezet, a módszer, a kiképzés és tervezés rendje nem változott, az időgazdálkodás és az eszközrendszer a feszítettebb időbeosztás és a kiképzési eszközök amortizálódása következtében értelemszerűen nehezítette meg a kiképzési célok elérését. Nem került sor a kiképzői állomány felkészítettségi szintjének emelésére, a légierő speciális feladataiból és csapatkiképzési rendszeréből adódó problémák akuttá váltak. (A rádiótechnikai csapatok készenléti szolgálati rendszere megkövetelte, hogy már a II. időszakos katonai szolgálatot lásson el. Ebből következően a szakalapozó kiképzés végére a kezelőknek meg kellett szerezni a III. osztályos fokozatot, amennyiben ez nem sikerült, a készenléti szolgálat vezénylése máris „borult”. Ennek eredményeként az osztályos vizsga színvonala, ha követelményeiben (papíron) nem is, ám ellenőrzésében, értékelésében mindenképpen csökkent. A párhuzamosság problémája a szakkiképzés folyamata során a kiképzői állomány esetén is fennállt: a készenléti szolgálattal egy időben kellett a sorállományt a nagy értékű, bonyolult technikán – melyre nem volt kiképzés-technikai eszköz, szimulátor, trenázsőr – gyakoroltatni, kiképezni.)

A 12 hónapos sorkatonai szolgálati idő bevezetése jó alkalmat biztosított volna egy új, egységes váltási rend kialakítására (ahol a fegyvernemi-szakcsapat sajátosságok lehetővé tették volna), homogén (azonos időszakos katonákkal feltöltött) állományú alegységek megteremtése útján, a vegyes (I–II. időszakos) állományú alegységek hadrafoghatósági anomáliáinak kiküszöbölésével. A kiképzési szakemberek javaslatai ellenére azonban a 3+9 hónapos ciklikusság nem valósult meg. A 2×6 hónapos (légierőnél 3×4 hónapos) váltási rend azon kívül, hogy rengeteg holtidőt

⁵ A kiképzés céljaiból kikerült a katonák eszmei-politikai (ideológiai) nevelése, ennek megfelelően a politikai kiképzést törölték a fő kiképzési ágak közül. Az 1990. évi LXXVIII. évi tv. az ifjúság szocialista szellemiségű nevelése feladat helyett a kiképzés és oktatás feladatkört határozta meg az MH feladatainak részeként.

⁶ Forrás: Varga Ferenc ezredes: A harcászati repülő kiképzéséről. Hadtudomány, 1999. június, IX. évf. 2. szám

⁷ A Magyar Honvédség csapatai harc kiképzésének tervezéséről, szervezéséről, és végrehajtásáról szóló 02/1992. számú Magyar Honvédség szárazföldi és kiképzési főszemléli intézkedés.

eredményezett, és ezzel a hadrafoghatóság biztosításának folyamatosságát veszélyeztetette, nem változtatta meg a kiképzés „szolgálati feladat ellátás-napi élet kiszolgálási tevékenységei” feladatcsoportok párhuzamos végrehajtását – természetesen a konkrét kiképzési idő kárára. Nem került sor a csapatparancsnokok és a kiképzők szabadsághatárainak kiterjesztésére, a kiképzés tervezésében és végrehajtásában megnyilvánuló szemléletváltásra. A filozófiaváltás szükségessége még az olyan szigorúan leszabályozott, viszonylag szűk mozgásterű és bonyolult kiképzési területen is igényként merült fel, mint a repülő harc kiképzés. „Mivel a hazai kiképzés is a szovjet harc kiképzési terv mintáján alapszik, a szemléletmódot, így a kiképzés szerkezetét és tartalmát is vele örököltük. A szovjet rendszerű képzés általános jellemzőjeként lehet említeni a szigorú korlátok közötti kiképzést, ahol a „papírformától” eltérni szigorúan tilos, a kiképzésből messzemenően ki van iktatva az egyénben való megbízás, a törekvés a kezdeményező-készség, a gyors döntéshozatali képesség kialakítására és a mérleg másik serpenyőjében pedig a magas fokú felelősségtudatra nevelés igénye. A kiképzés biztonsága a szigorú fegyelmezésen, a kiképzés meglehetősen szűk határok közé szorításán és nem a megfelelő felkészültségen, az egyénben kifejlesztett önkontrollon alapszik. A kiképzésben a kreativitásnak még a gondolata sem volt megengedve.”⁸

Az elmaradt szükséges reformok ellenére azonban a rövidebb kiképzési idő, a költséghatékonyság keresése és a kiképzői állomány felkészültségének növelési igénye rámutatott a szerződéses állomány (rajparancsnoki, főkezelői) bővítésének, valamint az alap kiképzést végrehajtó központi szervezetek kialakításának szükségességére és a

feladathoz, készenléti időhöz rendelt differenciált kiképzési rendszer átgondolására.

A csapat kiképzés mellett a felkészítési rendszer másik eleme, a tanintézeti képzés (oktatás) is változáson ment keresztül. „A katonai főiskolákon a képzési idő a korábbi három évről ismét 4 évre (8 szemeszterre) bővült. Ezzel egy időben az akadémiai képzés egy éves törzstiszti és két éves akadémiai képzésre változott (a korábbi egybefüggő 3 éves tanulmányi idő helyett), valamint elkezdődött a hazai egy éves felsőszintű vezetőképzés: 1993. szeptember 1-jén újraindult a hazai vezérkari tisztképzés.”⁹

1994-ben nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági lehetőségek nem teszik lehetővé a minden irányú védelmi képességekhez adekvátan rendelhető 100 ezer fős haderő fenntartását, és az ország biztonságának szilárd garanciája hosszabb távon csakis szövetségi keretek között biztosítható. Az amerikai kezdeményezésére létrehívott Partnerség a Békéért programhoz történő csatlakozás¹⁰ lehetőséget biztosított a szövetségi tagság szellemi, fizikai kompatibilitási tényezőinek felmérésére, az együttműködés zavartalan kialakításához szükséges feladatok meghatározására és gyakorlására. A program keretén belül hazánkban és külföldön szervezett gyakorlatokon történő részvétel, illetve a délszláv válság által indukált válságreagáló és békefenntartó műveletek magyar szerepvállalásai (IFOR/SFOR) olyan műveleti ta-

⁹ Forrás: Farkasné dr. Zádeczky Ibolya: A tisztképzésről oldalnézetben. Sereg Szemle, VII. évfolyam, 3. szám, 2009. július–szeptember, p. 37.

¹⁰ A csatlakozás előzményeinek állomása: 1991-ben hazánk tagja lett az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsnak, 1993. március 01-től magyar összekötő tisztet küldtünk Brüsszelbe, 1993 májusában meghívást kaptunk a Nyugat-európai Unió védelmi miniszteri tanácskozására. Forrás: Szenes Zoltán–Tóth Péter: A magyar biztonság- és védelempolitika fejlődése és a haderőreformok, 1989–2011 (1.); Nemzet és Biztonság, 2012. március, pp.43.

⁸ Forrás: Varga Ferenc ezredes: A harcászati repülőik kiképzéséről. Hadtudomány, 1999. június, IX. évf. 2. szám

paszталatokkal szolgáltak, melyek a későbbi években a kibővülő missziós feladatrendszerre történő felkészítés követelményeinek alapját teremtették meg¹¹, a műveletek által Taszáron és Pécsen nyújtott Befogadó Nemzeti Támogatás pedig mind a nyugati katonai logisztikai ellátási rend és szabályzók, mind a műveleti követelmények, és harcjeljárások megismerésében produktív lehetőségnek bizonyult.

Az új ciklus haderővel kapcsolatos reformját a fentiekből következően egyrészt a fenntarthatóság – ami a forrásokból adódóan ismételt csökkentésekkel járt –, másrészt az elérendő NATO tagság határozta meg. Ennek szellemében a kormány egy középtávon finanszírozható, a NATO integrációs törekvéseknek megfelelő haderő megteremtését tűzte ki célul, országgyűlési határozatban¹² deklarálva a honvédség középtávú átalakítási követelményeit, valamint hosszú távú korszerűsítési koncepciójának elveit és végcélját.

A vitathatatlan eredmények mellett azonban a kormányt több, jogos kritika érte a civil kontroll, a haderő finanszírozása, illetve a beszerzések terén. Elmaradt a minisztérium és a vezérkar párhuzamosságokat megszüntető összeolvasztása, az átláthatóság és a vezetési szintek anomáliáit továbbra sem sikerült megszüntetni.

A haderő-átalakítás a kiképzési rendszer-

re is kiható problémájának tartom, hogy a védelmi tervezés nyugati mintájú folyamatrendszeréhez szükséges filozófiaváltás, módszer és eszköz együttes hiánya miatt a védelmi tervezés az alábbi hibákat generálta:

- nem volt biztosítva a védelmi igények védelmi feladatokhoz való rendelése, azok feladatorientált indoklása;
- nem volt kielégítő a katonai képességet (feladatot) tervező rendszer működése, amelyhez kapcsolható lett volna az erőforrás tervezés;
- a katonai tervezés folyamata kívülről nem volt kellően megvezetett, belülről nem volt kellően szabályozott. A hosszú és középtávú tervezés hiányosságai miatt a feladatok és képesség igények nem voltak szinkronban a stratégiai célokkal.

Mindezek következményeként a NATO által meghatározott minimális képességek követelmények nem integrálódtak a konkrét, végrehajtási garanciákat nyújtó haderő átalakítási dokumentumokba, a NATO képességtervezési rendszeréhez igazodó „célkitűzés → feladat → szükséges képességek → forrásszükséglet → opciók → prioritások → döntés” folyamatából kulcslépések hiányoztak, így a NATO csatlakozás tikrében nem került sor az alapvetően feladatorientált katonai szervezetek képességek követelményeinek reális – a követelmények (feladatok) és a képességek forrásszükségelete biztosíthatóságának szinkronján alapuló – meghatározására. Ezért fordulhatott elő, hogy az 1998-as, NATO-nak tett nemzeti felajánlások során 6 (!) magyar szárazföldi dandár került NATO ASSIGNED kategóriába az interoperabilitás minimális képességek követelményeinek elérése nélkül. Ugyanakkor – szakítva a szárazföldi alapú szemlélettel – a teljes képhez hozzátartozik, hogy a légierő esetében a *légvédelmi végcél*, vagyis „a NATO légvédelmi rendszerébe történő integráció meghatározta azokat a minimális követelményeket, melyekhez

¹¹ Az is igaz viszont, „hogy a vállalt célok és a rendelkezésre álló eszközök közötti szakadék is ezeknek a nemzetközi szerepvállalásoknak a során kerültek először a felszínre, folyamatosan éreztetve ezzel a meglévő haderőstruktúra átalakításának szükségességét, továbbá a beindult haderő-átalakítás tarthatatlanságát.” Forrás: Kern Tamás: A rendszerváltás utáni haderő kísérletek. Eredmények és kudarcok. Századvég Műhelytanulmányok 7., 2009. pp. 11.

¹² 88/1995. (VII.6.) számú Országgyűlési Határozat a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról. (továbbiakban: 88/1995. OGY határozat)

megtörténhetett a harmonizálási, kompatibilitási problémák, hiányosságok konkrét beazonosítása. 1997 decemberére német támogatással elkészült a nemzeti légvédelmi koncepció, ami tartalmazta a légvédelmi rendszer NATO légvédelmi rendszerébe történő integrálásának követelményrendszerét, illetve annak megvalósítását szolgáló támogató modernizációs, fejlesztési, kiképzési terveket.”¹³

Az átalakítás – és az időszak kiképzési reformtörekvései – céljainak elérését az alulfinanszírozottságon, és a politikai/szakmai akarat különbözőségén kívül egyfajta koncepcionális bizonytalanság is hátráltatta: az időszak hadikultúrájában – és a haderő átalakítás elvi-koncepcionális megközelítésében – egyszerre volt még jelen, bár egyre csökkenő mértékben a régi műveleti fogalomrendszer, a rendszerváltás időszaka utáni önálló nemzeti védelem felfogása, és a NATO csatlakozási igényéből következő új szövetségi koncepció. (Szükségesnek tartom leszögezni, hogy véleményem szerint a képességekvetelmények és a finanszírozhatóság/fenntarthatóság szinkronját akkor sem lehetett volna megteremteni, ha a tervezési rendszer a műveleti követelményeknek megfelelő képesség-csomagokat pontosan meghatározza. A korabeli, rendelkezésre álló kiképzési programokban előírt feladatok, kiképzési rendezvények – melyek csak részben biztosították a NATO feladatok és minimális képességekvetelmények által determinált, valamint az elkövetkező évek új típusú műveleti teljes spektrumához adekvát kiképzési szintet – egy része a kiképzési időszak folyamán pénzügyi okokból így is törésre került. A szükséges haditechnikai

beszerzések¹⁴ elmaradásából keletkezett pénzügyi források a szándékoltak ellenére nem kerültek visszaforgatásra a kiképzési rendszerbe.)

Az átalakítás eredményeinek ellenére, mivel sem az egész haderőre kidolgozott és a haderőnemek (logisztikai rendszer) összefüggéseiben, valamint *a nemzeti és NATO feladatok relációjában vizsgált pontos követelményrendszer*¹⁵, sem adekvát tervezési rend, vagy eszközbázis nem állt rendelkezésre, a felkészítési-kiképzési struktúra átalakítása csak megfogalmazott nagybani elvek mentén, konkrétumok hiányában, egyes elemekre korlátozódva folytatódhatott.

A kiképzés felső- és középszintű irányítási rendjében az MH vezérkari fegyvernemi főnökségek megszűnése és a létrejött haderőnemi vezérkarok szakirányítási feladatai okoztak változást. A feladatok átstrukturálódását nehezítette, hogy korábban a vezérkari fegyvernemi főnökségeken a kiképzéssel és képzéssel foglalkozó állomány nagyrészt nyugdíjba vonult, az addigi tapasztalatok pedig csak kis mértékben kerültek átadásra. A haderőnemi vezérkaroknál az általános katonai kiképzésért valamint a parancsnokok és törzsek felkészítéséért a kiképzési és hadműveleti szervek, a fegyvernemi kiképzés irányításáért a fegyvernemi főnökségek lettek a felelősek, a korábbinál jóval kisebb létszám-

¹⁴ BTR-80 harcjárművek, METIS páncéltörő rakéták, MÍG-29 harci repülőgép alkatrészek, T-72-es harckocsik és ATLAS-MISTRAL légvédelmi rakéták kerültek beszerzésre. A beszerzések ellenére a haditechnikai eszközpark technikai hadrafoghatóság mértéke kritikus maradt, a beszerzések minimális szinten sem biztosították a kívánt képességek haditechnikai eszköz igényét.

¹⁵ Megkezdődött ugyan az MH kiképzési doktrína első változatának kidolgozása, ám ez az Összhaderőnemi Doktrína, illetve a magasabb szintű, a haderő alkalmazását meghatározó stratégiai szintű dokumentumok (Nemzeti Biztonsági Stratégia, Nemzeti Katonai Stratégia) hiányában akkor sem lehetett volna releváns, ha elkészül.

¹³ Tóth Sándor ezredes: A magyar légierő NATO integrációja. Előadás, Forrás: http://193.224.76.4/download/konyvtar/digity/nek/2001_3/12_toth.pdf (2012. 11. 04.)

ban. A haderőnemi fegyvernemi szakirányítást az is nehezítette, hogy a fegyvernemi főnökök – mint beosztottak – csoportfőnököknek és a törzsigazgatóknak is alá voltak rendelve, így nem volt közvetlen kapcsolatuk a vezérkar főnökkel, emellett egyes területek esetében a fegyvernemi főnökök hatásköre túlnyúlt az adott haderőnemi katonai szervezetein, ami vezetési és szakmai (felkészültség, információellátás) problémákat is felvetett. A logisztika esetében a csoportfőnökség megszűnése után az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság (továbbiakban: MH ÖLTP) MH szintű szolgálatfőnökségeivel „kettős” jogállású szervezetként – mint haderőnemi szintű szerv¹⁶ – ellátta a logisztikai szakkiképzés felsőszintű irányítási feladatait is.

A kiképzési-felkészítési rendszer átalakítása emellett elsősorban ismételten a csapatkiképzés rendszerére terjedt ki, aminek azonban objektív okai voltak: az 1997. évi LXXXV. törvény a sorkatonai szolgálatot – szinkronban az 88/1995. OGY határozatban deklarált, sorozáson alapuló, reguláris rendszer önkéntes és sorozott haderőrendszerre történő átalakítási feladatával – 9 hónapra csökkentette. A csökkentés következményeként a Magyar Honvédség egészében 3 hónapos állományváltási rendet és új csapatkiképzési rendszert vezettek be. A rendszerrel megfogalmazott követelményekbe azonban hiába épült be a felkészítési-kiképzési alrendszer és a védelmi tervező rendszer szinkronjának igénye – ami elvi síkon mindenképpen előrelépés volt –, a kiképzési feladatok normásításának elmar-

dása, illetve félbeszakadása miatt ez a követelmény nem érvényesülhetett.

Az új váltási rend (3X3X3 hónap) központi és csapatbázisú alap- és szak/kötelékkiképzési időszakban határozta meg a sorkatonai szolgálat idejét. A csapatok tehermentesítése és a követelmények egységesítése érdekében az alapkiképzésre (6 hét) – az arra felkészült kiképzői állománnyal és a kiképzésre fordítható idő megnövekedésével – két kiképző központban (négy helyőrségben) került sor. A csapatokhoz elvileg csak II–III. időszakos katonák kerülhettek, ám a már korábban, több tanulmányban is sürgetett homogén – azonos időszakú katonákkal feltöltött – alegységek kialakítása ebben az időszakban is elmaradt: „a vegyes összetételből adódóan az azonnal alkalmazható alegységek kialakítása csak célirányos felkészítés és összekovácsolás után volt lehetséges.”¹⁷ Mivel a 4–6. hónapban került sor az alegységek intenzív szakkiképzésére, és a raj-szakasz-század szintű összekovácsolásra, a szintentartó kiképzésre (ami a harc képességet jelenti) csak három hónap maradt, ráadásul ebben az időszakban kellett végrehajtani az M beosztásra történő felkészítést is. A szervezett kiképzésre fordítható idő – hasonlóan a megelőző évek időszakához – a légierő készülségi szolgálatot adó csapatainál a szárazföldi fegyvernemi csapatok rendelkezésre álló idejének mintegy egyharmada volt, ráadásul bonyolult, éles technikai eszközökön. A szűkös időkeretek miatt a készenléti szolgálatot adó repülő (repülésirányító), radar és légvédelmi rakéta alegységek III. időszakos állománya nagyrészt csak azokon a foglalkozásokon és gyakorlásokon, gyakorlatokon vett részt, amelyek végrehajtásához a harcrendi elem, illetve alegység áll-

¹⁶ A 2204/2001. (VIII.8.) Kormányhatározat 2004. évi módosításával az MH ÖLTP felső szintű vezető szerv, mely a HVKF közvetlen alárendeltségében működik. Forrás: dr. Kádár Pál: A Magyar Honvédség irányításának és vezetésének időszerű jogi és igazgatási problémái. Doktori disszertáció, Budapest, 2009. pp. 28.

¹⁷ Sütő Tamás vezérőrnagy: Úton a NATO-kompatibilis kiképzés megvalósításához. Forrás: Új Honvédségi Szemle, LIII. évfolyam, 12. sz. 1999. december; p. 117.

lományának több mint fele volt szükséges, a fennmaradó időszakban az érintett állomány szolgálati feladatokat látott el.

Az anyagi-technikai szakalegységek esetében – a kiképzési időkeret csökkenése miatt – különösen hangsúlyossá vált a szakharcászati kiképzés problematikája. Az érvényben lévő kiképzési program követelményei szerint a szakállomány szakharcászati foglalkozásait a támogatott harcrendi elem harcászati gyakorlatainak keretében, annak biztosításaként kellett végrehajtani. Ennek következményeként azok az előkészítő, egymásra épülő szakalegység összekovácsolási foglalkozások, melyek az ismereteket tekintve biztosították volna a harcászati gyakorlat támogatási feladatainak végrehajtását, és a támogatott valamint támogatott összekovácsolását, majd a szinten tartást, elmaradtak. Az előkészítő gyakorlatok, és a komplex szakharcászati gyakorlat hiánya folytán a szak-kötélék kiképzés egyetlen értékelési szempontja a valós logisztikai biztosítás színvonala lett.

Fontos megállapítást nyert, hogy a kiképzési időből készenléti szolgálatra, vagy egyéb más szolgálati feladatra sokkal kevesebb időt vettek igénybe azoknál az alegységeknél, melyek szerződéses katonákkal voltak feltöltve.¹⁸ A szerződéses legénységi állományú katonák helyét és szerepét azonban az átmenteti, kultúráváltás jellemezte időszak miatt sok parancsnok nem tudta kezelni, kiképzésüket gyakran a továbbszolgáló tiszti, vagy tiszthelyettesi állomány részeként, a sorállománytól elkülönítve tervezték. Mindehhez hozzájárult, hogy a hatályos kiképzési intézkedések, csak az alapfelkészítésre és a szerződéses szolgálati viszony első évére írtak elő kiképzési követelményeket, a további időszakra nem jelölték meg az ismeretek szinten tartásának rendjét, valamint a

szervezett továbbképzés lehetőségeit és követelményeit.

Megfogalmazásra került, hogy a kiképzési-felkészítési rendszer illeszkedjen a Magyar Honvédség harcászati rendszeréhez, a különböző kategóriákba sorolt szervezetek feladatainak eltérő igényeihez. A korabeli források megegyeznek abban, hogy az erőket feltöltöttségük és készenléti idejük alapján reagáló, fővédő, valamint kiképzést folytató, kiegészítő, területvédelmi csapatokra és tartalék erőre kell felosztani, de a kategóriák tartalmában – így az ehhez illeszkedő kiképzési-feltöltési elvekben – még nem született konszenzus.

A korábbi időszakhoz hasonlóan az intézményes katonai oktatásban – némiképp a haderőreformtól függetlenül, az oktatás európai integrációs törekvéseit tükröző felsőoktatási törvénytől determináltan – is jelentős változások történtek. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia egyetemmel alakulása a követelményeket tekintve egyszerűen jelentett nehéz és könnyű feladatot. A „bolognai rendszer” osztott, egymásra épülő képzési jellege a katonai főiskolai-akadémiai struktúrából adódóan nem kívánt oktatási intézményi keretváltást, ugyanakkor az egyetemmel válást lehetővé tevő akkreditációs követelmények teljesítése – különösen az oktatói állomány utánpótlását tekintve – a jövőben előre nem látott nehézségeket okozott. A végzős tisztekkel szemben a képzési felelősök új követelményrendszert fogalmaztak meg¹⁹, de idő kellett az új követelményekhez és a haderő megváltozott feladataihoz rendelt tananyag frissítésére, a beáramló, angol nyelvű NATO dokumentá-

¹⁸ Ennek elsősorban pénzügyi okai voltak, hiszen a törvényi előírások szerint a szerződéses katonáknak ilyenkor illetménykiegészítés, pihenőnap járt.

¹⁹ A katonai felsőoktatási intézmények hallgatói katonai kiképzésével és katonai életre nevelésével kapcsolatos, illetve a 2000. után kibocsátandó tisztekkel szemben támasztandó katonai, szakmai követelményekről szóló 35/1997. (HK 10.) MHPK, VKF-i intézkedés.

ció feldolgozására, a tanárok felkészítésére. Alapvető hibának tartom, hogy az egyetem tanári állományát nem ösztönözték a békepartnerségi, és beinduló béketámogatói művelési-képzési lehetőségek kihasználására, a kutatási feladatokhoz elengedhetetlen (angol) nyelvismereti szint abszolválására, az új típusú műveletekre vonatkozó tapasztalatokat feldolgozó konferenciákon történő részvételre, ugyanakkor a „megrendelő” Magyar Honvédség²⁰ oldaláról továbbra is jellemző volt az egyetem szakmai területeken elért és prezentált eredmények felhasználására, adaptálására vonatkozó közöny, súlyosabb esetben elutasítás. Az új követelmények megfogalmazásával kezdetét vette az a szemléletbeli szinkronizálatlanság, ami a tisztekkel szembeni elvárások jellegében nyilvánult meg, és amelyet a megfelelően kimunkált, haderővel kapcsolatos jövőkép hiánya is súlyosbított. A túlra jellemző, „katonai szakképzés”, vagy a civilben is hasznosítható, a konkrét szakmán túlmutató „egyenruhás értelmiségi” szerepre felkészítő oktatási-elvárási filozófia együttes fennállása a követelmények egyértelműtlenségét, és ezzel együtt a megfeleltethetőség problémáját is maga után vonta.

Az Országgyűlés 1995-ben hozott 85. határozata alapján a katonai szakképzés (tiszthelyettesi és zászlósképzés) a hazai szakképzés rendszerébe került. Az Országos Képzési Jegyzékbe 1997-re 23 katonai jellegetű – műszerész, szerelő, ellátó, üzemeltető, technikai szakterületekre, zászlósi és kiképzői feladatrendszerre felkészítő – közép- és felsőfokú szakképesítést vettek fel. A szakképzés a fegyvernemi főnökségek kamarai jogkörgyakorló igénye alapján kialakított követelményrendszerrel, és a beiskolázási

tervben rögzített létszámban folyt²¹, ami a folyamatos létszámleépítésből következő prognosztizálhatatlanság miatt és a tiszti-tiszthelyettesi feladatrendszerekre vonatkozó jövőbeni elképzelések konkretizálásának elmaradásából²² adódóan egyre nehezebb feladatnak bizonyult. A kezdő tiszthelyettesek szakmai felkészültsége és általános katonai műveltsége vitathatatlanul magasabb színvonalú lett, de helyükben, szerepükben történő változáshoz igazodó követelményeikben maga a csapat-tiszti/parancsnoki állomány sem volt következetes.

(Folyt. köv.)

²⁰ A ZMNE és BJKMF 1996. szeptember 01-vel kiváltak az MH hadrendjéből.

²¹ A létszám csökkenése egyes, speciális – főleg a légi erőt és az anyagi-technikai csapatokat érintő – beosztások tekintetében nem tette lehetővé az 5 fős osztály beindítását sem.

²² Az egyes munkakörökhöz tartozó követelményrendszerre vonatkozó HM utasítás csak 2002-ben került kiadásra.

DR. TOMOLYA JÁNOS: ADALÉKOK A TERRORIZMUS ÉS A GERILLA-HADVISELÉS AZONOSSÁGAIHOZ ÉS KÜLÖNBSÉGEIHEZ

A XXI. század emberiségének a terrorizmus és a felkelések elleni háborúi sok tekintetben különbözik és különbözni is fog az eddigi értelemben vett háborúktól. Mára az ún. aszimmetrikus hadviselési forma erős dominanciával rendelkezik. Sokszor a gerilla-hadviselés és a terrorizmus átfedésekkel bír, míg megjelenési formái, taktikai elemei sok azonosságot mutat, azonban meghatározhatóak a különbségek is. A gerilla-hadviselés jellemzően a fegyveres ellenállók vagy milicisták által, az állam fegyveres ereje ellen alkalmazott taktika, amelyet nem szabad összekeverni a kisebb létszámú, reguláris katonai alegységek által végrehajtott katonai műveletekkel. A gerilla-hadviselésben fellelhetőek emberiségvi vonások, a hadijog bizonyos elemeinek tiszteletben tartása, de mindezek hiányoznak a terrorcselekmények eltervezőinek és végrehajtóinak eszköztárából.

BEVEZETÉS

Sir John Desmond Patrick Keegan, nagyszerrű könyvében a „*Hadviselés történetében*”, arra a következtetésre jutott, hogy az általunk ismert, közelharcra, majd a csaták győztes megvívására összpontosító hadművészet az ókori Görögország hegyekkel szabdaltságain alakult ki, és egy – térben és időben – rendkívül behatárolható területen vált csak egyeduralgoddá.¹ Azonban még ott sem tudta teljes mértékben kiszorítani azt az ősi harcmodort, melynek ellenszerét nem találta a Napóleon által vezetett Grand Armée, a Wehrmacht, a Vörös Hadsereg, sőt a NATO, vagy az amerikai fegyveres erők sem, nevezetesen a gerilla-hadviselést.

2001. szeptember 11. óta mindenki számára világos, hogy a terrorizmus meghatározó jelenséggé vált a XX. században és a XXI.

század első felének politikai történéseiben. Az aszimmetrikus hadviselés az aszimmetrikus kihívásokhoz kapcsolható tevékenység, amikor a végrehajtók – legtöbbször saját életüket sem kímélve – hajtanak végre katonai akciókat, általában a magasabb technikai színvonalon álló féllel szemben. Az aszimmetrikus kihívások olyan nem hagyományos, vagy nem költséges ártó szándékú akciók, amelyek kivédésére az állami apparátus nem készült fel megfelelően. Ezt tartalmazta az 1997-ben elfogadott amerikai Nemzeti Katonai Stratégia, valamint a 2000-ben jóváhagyott magyar Nemzeti Katonai Stratégia is.² Az aszimmetrikus hadviselés ennek megfelelően a nem költséges, egyszerű eszközökkel és módszerekkel végrehajtott – gyakran önfeláldozó – gerilla, partizán jel-

¹ Sir John D. Patrick Keegan: *A History of Warfare* 1993 published by Random House, London 194–210. o.

² Nemzeti Katonai Stratégia, 2009. január. Zrínyi Kiadó, 7. o. www.honvedelem.hu/files/9/13818/nemzeti_katonai_strategia.pdf Letöltve: 2013. szeptember 30.

legű rajtaütéseket és egyéb akciókat magában foglaló tevékenységek köre. A XXI. század emberiségének a terrorizmus és felkelések elleni háborúi sok tekintetben különböznek és különbözni is fog az eddigi értelemben vett háborúktól. A terrorizmus elleni háború sok tekintetben emlékeztet a partizán-, valamint a gerilla-ellenes, mai modern kifejezéssel élve, a felkelők elleni háborúra. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a partizán-, és gerilla-hadviselésben fellelhetőek emberieségi vonások, a hadijog bizonyos elemeinek tiszteletben tartása, de mindezek hiányoznak a terrorcselekmények eltervezőinek és végrehajtóinak eszköztárából.

A XXI. század hadviselésének jellemző vonásait feltáró katonai teoretikusok általában sokszíniűen vázolják fel évszázadunk katonai összecsapásainak lehetséges markáns jegeit. Ugyanakkor a többségük azon a véleményen van, hogy a totális nukleáris háború veszélye jelentősen csökkent, míg a katonai összecsapás asszimmetrikus formában való megvívása nagy valószínűséggel bír. Erre a következtetésre jutott James Turitto a „*A 21. század hadviselési felfogása*” című művében,³ és Stormhammer ezredes is a „*Miért más a 21. század hadviselése?*” című munkájában.⁴ Ezeket egészíti ki Dr. Barry Schneider a légi-erő fontosságának hangsúlyozásával,⁵ valamint Jane Gibish a közmédia szerepével.⁶

A bevezetőben is említett Sir John Keegan „*A hadviselés története*” című könyvében megállapítja, hogy az amerikai függetlenségi háborútól a II. világháború végéig – saját felmérése alapján – 443 felkelés tört ki, de ezeknek csak egynegyede járt sikerrel.⁷ Ugyanakkor, a II. világháborútól napjainkig mintegy 160 fegyveres konfliktus volt, ennek 75%-a volt asszimmetrikus jellegű, viszont a győztes felkelések aránya 40%-ra emelkedett. Hasonló megfigyelést tett Max Boot, a „*Láthatatlan hadseregek*” című munkájában.⁸

A katonaelember szemszögéből – de a civil emberek szemszögéből sem – a világ nem békés. Jelentéktelen mértékben ugyan csökkent a háborúk száma 2012-ben, de nem lett békésebb a világ. A heidelbergi nemzetközi konfliktuskutató intézet (HIK) 2013. április 02-n napvilágot látott, „*Konfliktus barométer 2012*” című (Conflict Barometer 2012) elemzése szerint az államok működését veszélyeztető konfliktusok száma 2012-ben 396 volt. Ez 9-el több, mint 2011-ben. Ezek közül 43 tartozott a fegyveres erőszak szervezett alkalmazásának jegeit mutató súlyos válságok közé. A kutatók e csoporton belül 18-at soroltak a konfliktusok ötfokozatú skáláján a legsúlyosabb kategóriába, vagyis a háborúk közé.⁹ 25 konfliktust korlátozott háborúként jellemeztek. A 396 konfliktus közül 43-t nagyon veszélyes konfrontációnak ítélték meg, míg további 165 konfliktust soroltak a veszélyes kategóriába soroltak be. 83-t nem veszélyes válsággént és 105-t pedig vitaként határoztak meg.

³ James Turitto: *Understanding Warfare in the 21st Century*, International Affairs Review, Volume XVIII, No. 3: Winter 2010. <http://www.iar-gwu.org/node/145> Letöltve: 2013 szeptember 15.

⁴ COL Louis H. Stormhammer: *Why 21st Century Warfare Is Different*, 21st Century Warfare Studies. Vol. XXII No 2, 2011. <http://www.strategypage.com/htm/w/htatrit/20110814.aspx> Letöltve: 2013. szeptember 30.

⁵ Barry Schneider: *Battlefield of the Future, On Twenty-First Century Warfare*, Sep. 1995, Air University, 44. o.

⁶ Jane E. Gibish: *Warfare in the 21st Century*, Modern Warfare Vol.VII No 3. Army War College 2010. 36-42. o.

⁷ Sir John Keegan: *A History of Warfare* 1993 published by Random House, London, 224–236. o.

⁸ Max Boot: *Invisible Armies: An Epic History of Guerrilla Warfare from Ancient Times to the Present*, (Liveright publishing Co.) 2013. 378. o.

⁹ Heidelberg Institute for International Conflict Research, at the Department of Political Science at the University of Heidelberg, Conflict Barometer 2012, *Global Conflict Panorama* No 21. 6. o.

AZ ASZIMMETRIKUS HADVISELÉS DOMINANCIÁJA

A NATO katonai gondolkodói egyetértének abban, hogy a szövetség jövőbeni katonai eljárásai komplex és multi-dimenzionális műveletek lesznek, melyeket szinte kivétel nélkül összhaderőnemi és multinacionális keretek között hajtanak végre. A jövő hadviselésének másik fontos jellemzője az aszimmetria jelenségének várható további erősödése. A XXI. század konfliktusaiban – a korábbi háborúktól eltérően – egyre inkább nem egynemű erők csapnak össze. Jelentős különbségek lesznek a szemben álló felek jellege (állami vs. nem-állami szereplők), politikai és stratégiai céljaik, katonai és nem-katonai eszközszerük, fegyveres erőik, hadviselési módszereik tekintetében. Ugyanakkor az aszimmetrikus hadviselés egyre kifinomultabbá és hatékonyabbá válik. A technológiai fejlődés eredményeihez való hozzáférés révén az aszimmetrikus hadviselés képes lesz aránytalanul nagyobb pusztító hatás elérésére is. Az Uppsala Conflict Data Program adatai alapján, jelenleg is mintegy 50 fegyveres konfliktus zajlik a világban, amelyek mind aszimmetrikus jellegűek. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a Jomini, majd különösen később Clausewitz munkáiban leírt „*Megölni-elfogni az ellenséget stratégia*” (Kill-Capture the Enemy Strategy) jellemzővel ellátott stratégiai gondolkodást, a „*Nyerd meg a lakosságot*” (Win-The-Population Strategy) logójú hadászati megközelítés váltja fel az aszimmetrikus, a felkelések leverését és a gerilla mozgalmak felszámolását célzó háborúkat, és katonai összecsapások során. Ezzel együtt a szokványos hadviselésre alkalmazott katonai tervezés alapelve továbbra is a hagyományos „clausewitz-i” megközelítés maradt, aminek ragyogó példáját a Kuvait felszabadítását célzó „*Sivatagi Vihar*” (Desert Storm) hadművelet volt. Tulajdonképpen, az ellenség

elpusztítására koncentrálnó katonai hadászati megközelítés jellemezte az ún. „*felkelők elleni*” (contra-insurgency – COIN) katonai műveletek stratégiai tervezőit egészen az iraki háborúig. Az iraki háború során észlelhető volt egy paradigmaváltás, amikor Petraeus vezéreztetés új stratégiát vezetett be. Az új stratégia „*Petraeus Doctrine*” néven vált ismertté. A megsemmisítésre fókuszáló katonai megközelítésbe beletartoztak a különböző gerilla ellenes, a felkelések leverését célzó műveletek és Bush amerikai elnök által globális méretben meghirdetett terrorizmus elleni háború (Global War on Terrorism) is. Mára ez utóbbi kifejezés eltűnt a hivatalos terrorizmus elleni fellépéssel foglalkozó dokumentumokból. Ennek oka a Barack Obama amerikai elnök által követett új külpolitikai gondolkodásmód által kikényszerített terminológiai és a stratégiai megközelítésben is jelentkező paradigmaváltás. Mára az amerikai katonai terminológiában a „*Tengerentúli Szükséghelyzeti*” (értsd: előre nem tervezett, „*Overseas Contingency Operation*”) *Művelet*” lett. A NATO terminológiában a „*felkelés elleni*” (COIN) műveletek és „*terrorizmus elleni*” („*counter-terrorism*” – CT) műveletek kifejezések nyertek teret. Nem volt véletlen, hogy ez a paradigma váltás éppen David Petraeus nevéhez fűződött. Petraeus a vietnami háborúban tapasztalt, a vietnami felkelés problémáiból írta 1987-ben a Princetoni Egyetem Közigazgatási és Külügyi Intézeténél PhD értekezését. Kutatásait kiegészítette a boszniai NATO Stabilization Force (SFOR) tapasztalataival is, ahol mint hadműveleti főnök-helyettes szolgált. A tudását és tapasztalatait tovább bővítette Közép-Amerikában, ahol az USA Összhaderőnemi Terrorizmuselleni Ideiglenes Harci Kötelék parancsnok helyettese volt. Már ekkor hirdette a „*szívek és értelmek*” megnyerésének fontosságát. 2003-ban előléptették altábornaggyá és átvette a híres 101. Légiszállítási Hadosztály vezetését Bagdadban, majd elő-

léptették vezérezredessé és átvette az USA Központi parancsnokságán (USCENTCOM) az Irakban szolgáló amerikai erők vezetését. David Howel Petraeus a kidolgozott doktrínájában egyrészt alkalmazta Galula ún. négy törvényét, vagyis:

1. megnyerni a helyi lakosság támogatását, és ezzel a beavatkozás legitimitását erősíteni;
2. jól működő és hatékony kormányzás;
3. a biztonság garantálása elegendő haderő tartásával a veszélyeztetett területeken;
4. a fegyveres felkelők fő erőinek szétverése vagy kiszorítása az érintett területről.¹⁰

Másrészt a Petraeus „*megtisztítani, megtartani és építeni*” („*clear, hold, and build*”) stratégiája a fenti elemek mellett épített az iraki társadalom hagyományos, törzsi felépítésének jellegzetességeire is.¹¹ Ugyanakkor meg kell említeni az amerikai John Nagl alezredes nevét is, aki munkásságát a brit és más gerilla-ellenes műveletek és felkelések leverésében szerzett gyarmati tapasztalatok összegzésének szentelte. Leismertebb munkája a „*Megtanulni késsel enni a levest: Felkelések elleni tapasztalatok Malajziától Vietnámgig*”. (*Learning to Eat Soup With a Knife: Counterinsurgency Lessons From Malaya and Vietnam*). Később jelentős érdemeket szerzett az amerikai témával kapcsolatos doktrínák átírásában. Tehát a felkelések elleni hadműveletekben követett „*megölni és elfogni*”

megközelítésben állt be változás, amelyet a magyar hadtudomány művelői is észrevettek. Ugyanakkor látni kell, hogy a közigazgatás kultúrája, hatékonysága, az állam közszolgáltatást nyújtó képessége nagymértékben befolyásolja a terrorizmus kialakulásának veszélyét és a felkeléseket, ahogy dr. Bordás Mária is állítja a „*Tradition and modernization in public Administration – Efficient state or state under the rule of law*” munkájában.¹² Az észrevételével teljes egészében egyetérttek. Napjaink magyar katonai gondolkodói közül már Hajdú István és Szternák György is észrevételezte a „*A katonai műveletek háttere, megvívásuk jellemzői napjainkban*” című értekezésükben, amikor azt írják: „*Úgy gondoljuk, hogy az utóbbi évtizedben valóban megváltoztak a háború, a katonai művelet formái*”.¹³ Kis Álmos Péter is paradigmaváltásról beszél az „*Átvihetők-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai*” című publikációjában.¹⁴ Jason Rineheart „*Terrorizmus- és Felkelés-elleni fellépés*”¹⁵ (*Counterterrorism and Counterinsurgency*) című munkájában szintén rámutat a paradigmaváltás tényére és fontosságára. Szinte az összes releváns szakértő megállapítja, hogy a gerilla-hadviselés és a terrorizmus az aszimmetrikus hadviselési formához sorolható, és mint ilyen megállapít-

¹⁰ David Galula (1919–1967) francia katonatiszt (alezredes), aki számos munkával gazdagította a felkelők elleni hadviselés elméletét és gyakorlatát. Legismertebb munkája „*A felkelések elleni hadviselés: Elmélet és Gyakorlat*” 1964-ből. Az amerikai szárazföldi haderő tábori Felkelések elleni hadviselés kézikönyve, az FM 3-24/ (US Army's *Counterinsurgency Manual* (FM 3-24)/ többször is idéz tőle.

¹¹ Andrew J. Bacevich: The Petraeus doctrine, 2008. The Atlantic Magazin, 2008. októberi szám. <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/10/the-petraeus-doctrine/306964/> Letöltve: 2013 szeptember 15., 2. o.

¹² Dr. Maria Bordas: Tradition and modernization in public Administration – Efficient state or state under the rule of law, Journal of US-China Public Administration ISSN 1548-6591, June 2012, Vol 9 No 6, 602. o.

¹³ Hajdú István – Szternák György: A katonai műveletek háttere, megvívásuk jellemzői napjainkban, Hadtudomány, 2008. 3. szám. www.zmne.hu/dokisk/hadtud/hajdu.pdf Letöltve: 2013. szeptember 15.

¹⁴ Kis Álmos Péter: Átvihetők-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai? Hadtudomány, 2009, 2.o.

¹⁵ Jason Rineheart: Counterterrorism and Counterinsurgency, Perspectives on Terrorism, Vol 4, No 5 (2010) Terrorism Research Initiative and the Center for Terrorism and Security Studies. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/122.pdf> Letöltve: 2013. szeptember 30.

ható: az aszimmetrikus hadviselés tulajdonképpen nem új kategória, hiszen már a bibliai Dávid és Góliát példázata is az aszimmetrikus képességekkel bíró hadakozók közötti eltérő stratégiára alapozott hadviselést mutatta meg. Ezzel szemben egységes definíció és az aszimmetrikus fenyegetésre adott válaszok stratégiája csak a közelmúltban született meg. Jól példázta ezt, hogy az amerikai Nemzetvédelmi Egyetem (National Defense University, Washington) 1998-ban még úgy határozta meg az aszimmetrikus hadviselést, mint egy „nem fair (unfair)” hadviselési formát.¹⁶ Ez a meghatározás erősen szubjektív értékítéleten alapult, és a gyakorlati stratégiáknak legtöbbször nem egyértelmű, nem kezelhető kategóriát képezett.

A GERILLA-HADVISELÉS FOGALMI MEGHATÁROZÁSA

A gerilla-hadviselés meghatározásánál Carl Schmitt, nemzetközileg ismert filozófus, politológus, a témával kapcsolatos munkájában, a „*Partizánkönyvben*” leírt fogalom került a jelen munkába átvételre. Ennek megfelelően: „*A gerilla-hadviselés olyan katonai módszer, amely során kis létszámú, mozgékony, fegyveres csoport meglepetésszerű támadást hajt végre nagyobb létszámú és emiatt általában kevésbé mozgékony katonai egység ellen.*”¹⁷

A gerilla-hadviselést alkalmazó csoportok rendszerint kihasználják az általuk jól ismert terület adottságait és ezért védelmi pozícióban rendezkednek be. Ezzel arra kényszerítik az ellenséget, hogy azok egy számukra kevésbé ismert terepen mozogjanak. A gerilla-hadviselés jellemzően a fegyveres el-

lenállók, vagy milicisták által, hagyományos hadseregek ellen alkalmazott taktika. Nem keverendő össze a kisebb létszámú reguláris katonai alegységek által végrehajtott katonai műveletekkel. A gerilla szó a spanyol *guerra* (‘háború’) szóból ered. A gerilla-hadviselés jelentősebb képviselői: Mao Ce-tung, Thomas E. Lawrence, Võ Nguyên Giáp, Josip Broz Tito, Che Guevara. A második világháborút követően szárbá szökkenő gyarmati felszabadító mozgalmak új típusú hadviselést kezdtek alkalmazni, az ún. felkelő, vagy forradalmi hadviselést. A forradalmi hadviselés sajátossága az volt, hogy sokkal komplexebb, egymással szorosan összefüggő rendszeren alapult, amelynek párhuzamosan politikai, gazdasági, pszichológiai és katonai vetülete is volt. A győzelem kivívása már nem két hadsereg között mindent eldöntő ütközettől volt várható, hanem olyan gerilla tevékenységtől, amely a fentebb említett jellemzőket összefogva és alkalmazva tudott sikert elérni. A legbefolyásosabb forradalmár ezen a területen Mao Ce-tung volt, aki a klasszikus műnek számító Gerilla hadviselésről szóló könyvében a sikeres gerilla-hadviselés fázisait hét pontban gyűjtötte össze.

Az első lépés a nép megszervezése, a második a belső politikai egység megteremtése, a harmadik a támaszpontok létrehozása, a negyedik a csapatok felszerelése, az ötödik a nemzeti erő visszanyerése, a hatodik az ellenség nemzeti erejének megsemmisítése, amit végül a hetedik követ, az elvesztett területek visszafoglalásával.¹⁸ Ezt a hét pontot katonai értelmezés szerint három pontba szokták összefoglalni, ami alapján az első fázis a mozgalom létrehozása és az emberek támogatásának megnyerése, ezt követi a második fázis, ami gyakorlatilag a fegyveres harc megkezdése, fegyverek és

¹⁶ Strategic Assessment 1998: Engaging Power for Peace Washington DC, Institute for National Strategic Studies National Defense University, 22. o.

¹⁷ Carl Schmitt and G. L. Ulmen: Theory of the Partisan: Intermediate Commentary on the Concept of the Political (Jul 1, 2007), 121. o.

¹⁸ Mao Tse-tung: On Guerrilla Warfare, Tran.: Samuel B. Griffith, Literary Licensing, LLC (Oct.15, 2011), 43. o.

felszerelés szerzése, valamint a helyi milíciák megszervezése, és végül a harmadik fázis a konvencionális háború megvívása hagyományos katonai egységekkel.¹⁹ A forradalmi hadviselés mindazonáltal több mint szimplán gerilla-hadviselés. A forradalmi hadviselés célja, hogy teljesen megdöntse a fennálló társadalmi, politikai és gazdasági rendszert. Ebben a folyamatban a gerilla-hadviselés csak egy eszköz. Éppen ezért ahhoz, hogy egy forradalmi hadviselést gyakorló mozgalmat felszámoljanak, szélesebb megközelítést kell alkalmazni a katonai opció mellett.²⁰ A forradalmi hadviselésre adandó válasz az ún. modern hadviselés teóriájára több elmélet született.

- a) Roger Trinquier – a francia hadsereg veteránja – véleménye szerint a modern hadviselésben nem néhány fegyveres csoport ellen kell harcolni, hanem egy titkos fegyveres szervezet ellen, amelynek alapvető feladata, hogy akarátát ráerőltesse a népre. A gerilla típusú hadviselésben győzelem csak úgy érhető el, ha a teljes szervezetet szétzúzzák, olyan eszközökkel, amit modern hadviselésnek lehet nevezni.²¹
- b) David Galula, a francia hadsereg, illetve az algériai háborúk egy másik veteránja a felkelés elleni hadműveletek két alaptételét fogalmazta meg:
1. a felkelés elleni hadműveltnek a lakosságot kell elsősorban megvédenie, nem pedig az ellenséget kell levadásznia;

2. a politikai hatalomnak elsőbbsége van a katonai hatalom felett. Az ország politikai berendezkedése és vezetése van veszélynek kitéve, ezért megvédése politikai ügy.²²

- c) Sir Robert Thompson brit specialista a modern hadviselés öt alaptételét fogalmazta meg:
1. a kormánynak tiszta politikai céllal kell rendelkeznie;
  2. a kormánynak a törvényi keretek között kell funkcionálnia;
  3. a kormánynak átfogó tervvel kell rendelkeznie;
  4. a kormánynak prioritást kell adnia a politikai felforgatás elleni küzdelemnek;
  5. a felkelés gerilla fázisában, a kormánynak biztosítania kell a társadalmi bázisát.

Thompson is hangsúlyozta a politika fontosságát, valamint a lakosság védelmét. Ő a „*megtisztít és megtart*” taktikából indult ki, ahol a terület megtisztítása után vissza kellett állítani a kormányzat fennhatóságát és meg kellett azt tartani. Fontos, hogy a fellépők legitimitása megkérdőjelezhetetlen legyen, azaz betartsák a törvényesség szabályait, ahogy azt dr. Bordás Mária kifejtette a „*Victory of effective state over the state under the rule of law?*” című munkájában.²³ A hadművelet ezen szakasza elhúzódó folyamat, és egy terület tényleges megnyeréséhez a lakosság szimpátiájának megtartásához sok idő kell.²⁴ Az elméletek egyik legfontosabb közös jellemzője a lakosságközpontú, és an-

¹⁹ Major Frank D. Pelli, USMC - Insurgency, Counterinsurgency, And The Marines In Vietnam <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1990/PFD.htm> Letöltés ideje: 2013. szeptember 15.

²⁰ Dennis I. Merritt: Understanding Revolutionary Warfare <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/-1990/MDI.htm> Letöltés ideje: 2013. szeptember 15.

²¹ Roger Trinquier – Modern Warfare – A French view of counterinsurgency Praeger Security International (PSI) series Classics of the Counterinsurgency Era, ABC-Clio, LLC, 2000 September, 7. o.

²² Daniel Marston, Carter Malkasian: Counterinsurgency in modern warfare, Osprey Publishing, Oxford, 2008. 14. o.

²³ Dr. Maria Bordás: Victory of effective state over the state under the rule of law? (part I) Közjogi Szemle, Volume 5, March 2012, 16. o.

²⁴ Daniel Marston, Carter Malkasian: Counterinsurgency in modern warfare, Osprey Publishing, Oxford, 2008., 14–15. o.

nak védelmére építő stratégia. A kormány hatalmának megszilárdítására, illetve a gerillák kiiktatására ezt a módszert látják legcélravezetőbbnek. A stratégia lényege, hogy a lakosság biztonságának garantálásával lehet megszerezni a modern hadviselés sikeréhez szükséges támogatást a gerillákkal szemben. A felkelők távoltartása a lakosságtól a forradalmi hadviselést lényegében lehetetlenné teszi, hiszen a gerillák így nem tudnak toborozni, nem jutnak hozzá a tevékenységükhöz szükséges élelmiszer utánpótláshoz, valamint az információhoz, nem tudják a lakosság rettegésben tartásával a térséget destabilizálni, és nem tudnak a kormányzat ellen sikeres propaganda tevékenységet folytatni. A gerillák távoltartása a lakosságtól a gerillamozgalom lassú marginalizálódásához és elhalásához vezet.

A GERILLA-HADVISELÉS NÉHÁNY TAPASZTALATA

A gerilla hadviselés hosszú történetét vizsgálva, természetesen számos tapasztalatot lehet feltárni. Ezek a következők:

Mindenekelőtt a gerilla-hadviselés a háború megvívásának korántsem új formája.

A fegyveres konfliktusok rivális törzsek közötti háborúk, és a gerilla típusú hadviselés egykorú az emberiséggel.²⁵ Max Boot „*Lát-hatatlan hadseregek: A gerilla-hadviselés epikus története az ősidőktől a jelenig*” című művében rámutat, hogy már Mezopotámiában 5000 évvel ezelőtt is létezett ez a hadviselési forma. Ismeretes, hogy a gerilla-hadviselés valóban fellelhető volt már az ókorban nemcsak Európában, de Ázsiában is.

A gerilla-hadviselés a fegyveres konfliktusok univerzális formája

A kínai kommunisták 1949-es és a vietnami kommunisták 1975-os győzelmeinek köszönhetően, a nyugati katonai gondolkodásban teret nyert a gerilla-hadviselés Sun-ce és más kínai gondolkodók, filozófusok által kitalált képe. Ez a kép szembehelyezkedik a nyugati hadviselési formával, amelyet Clausewitz tárt fel.²⁶ Valójában az ókori kínai és indiai hadseregek is nagy létszámú haderők voltak, és konvencionálisnak tekinthetők, hiszen szervezeti rendjüket tekintve sokban hasonlítotak a római légiókhoz. Nem a kínaiak voltak azok, akik a gerilla-hadviselést előtérbe helyezték, sokkal inkább az ellenségeik, akikkel szembe kellett nézniük Belső-Ázsiában. A törzsek számára, helytől időtől függetlenül, a nem hagyományos hadviselés az életforma részét képezte, és képi. Ugyanakkor azt észé kell venni, hogy azok a törzsek, amelyek sikeres gerilla harcászataknak köszönhetően szertettek valamilyen területre és azt hosszabb időre birtokba vették, a nehezen megszerzett földjüket hagyományos haderővel kívánták később megtartani. Ez arra is rámutat, hogy az a maroknyi ember, akik önként választják a gerilla-hadviselést, azért nyúlnak ehhez az eszközhöz, mert túl gyengék egy hagyományos haderő felállításához. Hasonló logika alapján, ugyanezt mondhatjuk a terrorizmus esetében is, hiszen ez azon személyek végső eszköze, akik még egy gerilla haderő felállításához is túl gyengék.

A gerilla-hadviselést gyakran alábecsülik, de legalább ilyen gyakran túl is értékeli

1945 előtt a gerilla típusú harcot általában alábecsültek, ami olyan katasztrofális vereségekhez is vezethetett, mint az amerikai

²⁵ Max Boot: *Invisible Armies: An Epic History of Guerrilla Warfare from Ancient Times to the Present*, Publisher: Liveright, 2013., 123. o.

²⁶ Harry G. Summers: *Eastern and Western Approaches to War*, *Air University Review*, March-April 1986., 2. o.

polgárháborúban remekül szereplő Custer tábornok veresége, aki 1876. június 25-én a Little Bighorn-i csatában esett el az egyesült dakota szíu, csejenn és arapaho csapatok elleni összecsapás során. Custer katasztrofális vereségének egyik fő oka az volt, hogy az indiánok – az irreguláris harc mesterei – kerülve az „egy az egyben” illetve a „szemtől szembe” harcot, sikeresen rejtették el erőiket Custer felderítői elől. 1945 után a másik végtel következt be: a gerilla-hadviselést választó mozgalmakat legyőzhetetlennek tartották. Ez főleg Mao, Ho Shi Min és Fidel Castro sikeres harcainak volt köszönhető. Valójában sokszor a gerillák önfeláldozó harcuk, és az elszenvedett nagy veszteségeik ellenére sem képesek győzedelmeskedni és céljaik feladására kényszerülnek. A felkelők 1945 óta ugyan sikeresebbek, de általában az esetek többségében veszítenek. Max Boot által elvégzett kutatás szerint 1775 óta 443 felkelés zajlott, de ennek mintegy egy negyede, pontosabban 25,2 %-a volt csak sikeres. Csaknem kétharmaduk, 63,8%, a felkelők szemponyjából vereséggel zárult. A maradék egyfajta „döntetlennek” bizonyult. Való igaz, hogy a győztes felkelések száma 1945 óta szinte eléri a negyven százalékot (39,6 %). Ugyanakkor a felkelők elleni hadjáratok az esetek 51,1 %-ban még mindig sikeresek, míg az ún. döntetlen helyzetek nagyjából változatlan részt képviselnek.²⁷

A gerilla-hadviselés területén bekövetkezett egyik legfontosabb változás a közvélemény szerepének megnövekedése

Mi az oka annak, hogy 1945 óta a gerillák sikeresebbek, mint korábban? A legtöbb magyarázat arra mutat rá, hogy nőtt a közvélemény hatalma, az oktatás, a demokratikus

államberendezkedések térnyerése. A nemzetközi szervezetek és a tömegtájékoztatás alássa az államok felkelők elleni fellépésének akaratát, és segíti a felkelők túlélő képességét, még súlyos csapások elszenvedése esetén is. A közvélemény fogalma először 1776-ben látott napvilágot nyomtatott formában, amely végül is fontos szerepet játszott a brit vezetés amerikai gyarmatai elleni háborújának befejezését illetően. Hasonlót tudnánk említeni az amerikai vietnami háborúját illetően.

Néhány felkelők ellen folytatott brutális, tömeges megtorlással járó hadjáratok általában nem hoznak győzelmet

Amikor a hadseregek ravasz, a civil lakosságtól nehezen elválasztható ellenséggel találják magukat szemben – amely érzékeny veszteségeket okozott vagy okoz – gyakran alkalmaznak véres megtorlásokat az elrettenés érdekében, és kínzásokat a szükséges információk megszerzése céljából. Ezek a stratégiák általában nem működtek, csak olajt öntöttek a tűzre. Ez alól kivételt jelent a francia jakobinus diktatúra Vandée környékén tapasztalt brutalitása, amikor is a harc képes férfi lakosság jelentős részének kiirtásával stabilizálták a helyzetet. A történelmi példák inkább a „Pax Romana” típusú megoldásokat támasztják alá, de ez alatt nemcsak a „kenyeret és cirkuszt” politikáját kell érteni, hanem a vízvezetékek és utak építését, divatos szóval infrastruktúra-fejlesztést, és nem utolsósorban a biztonság garantálását. Jól belegondolva, ezek a tapasztalatok mind visszaköszönek Afganisztán jelenlegi problémáiból.

A „szívek és elmék megnyerése” gyakran sikeres gerilla-ellenes stratégia

Az a tény, hogy az USA és más liberális demokratikus államok nem képesek annyira brutálisnak lenni, mint a diktatórikus rezsimek, nem jelenti azt, hogy nem lehetnek si-

²⁷ Max Boot: *Invisible Armies: An Epic History of Guerrilla Warfare from Ancient Times to the Present*, Publisher: Liveright, 2013. 216–219. o.

keresek a felkelések leverésében. Egyszerűen csak humánusabb kivitelben viszik véghez szándékukat és érik el céljukat. Eerre megfelelő példát találunk az iraki háború utáni stabilizáció történetéből 2007 és 2008 között, Petraeus vezérezredes által vezetett amerikai csapatok „lakosság központú” stratégiája esetében. A „szívek és elmék elnyerése” kifejezés a brit Templer tábornoktól származik, aki a Maláj-félszigeten harcolt a kommunista felkelők ellen az 1950-es években. Ugyanakkor ez a kifejezés némileg félrevezető, bár a britek Malájföldön sikeresen alkalmazták, hiszen azt sugallja: a győzelmet népszerűség hajhászással is ki lehet vívni. Valójában, a kormányzati erőkkel való „összeölekezés”-t a helyi lakosság csak akkor választja, ha az kevésbé veszélyes, mint a felkelők támogatása. Ezért a biztonság garantálása a gerillák és felkelők jelentette biztonsági kockázatok ellen, állandóan jelenlévő erőkkel, sokkal fontosabb, mint labdáik, cukorkák vagy csokoládék osztogatása.

A legtöbb felkelés nem gyors lefolyású

A felkelések átlagos idő tartama az 1775-től napjainkig terjedő időtartamot vizsgálva mintegy hét év. Ez a szám az 1945 utáni időszakot vizsgálva még hosszabb, megközelítőleg tíz év. Az alacsony intenzitású konfliktusok elhúzódása kifáraszthatja, fásulttá teheti és felőrölheti mindkét felet. Ugyanakkor a gyors győzelemre való törekvés általában kontraproduktív. Ez volt megfigyelhető a szovjetek afganisztáni és az amerikaiak vietnami háborúja tekintetében.²⁸ A gyors győzelem kivívásának egyik érdekes változata, amikor a felkelők vezetőit kívánják megsemmisíteni, mint ahogy az USA és Izrael rendszeresen próbálja célzott légingsapásokkal az Al-Qaeda és a Hamasz vezetőit eltüntetni.

Ez a stratégia néha működik. A rómaiak i.e. 129-ben például néhány lefizetett áruló segítségével megölték a mai Spanyolország területén kitört lázadás vezetőjét Viriathust, és ezzel sikerült a lázadást felszámolni. Mindemellett számos esetben, egy ismert vezető megölését követően egy kevésbé ismert, de még kevésbé a tárgyalásokat előnybe részesítő személy kerül hatalomra. A célzott vezető megsemmisítés akkor a leghatékonyabb, amikor párosul egy jól szervezett, szélesebb körű, a lázadókat a lakosságtól való elszigetelését célzó erőfeszítéssel. Amennyiben csupán bosszú táplálta, izolált megsemmisítésről van szó, általában a szervezet regenerálja önmagát, kitermeli az új vezetőit.

Az élenjáró technológia, döntő fölényt biztosíthat a hagyományos haderő számára

Megállapítható, hogy valamennyi gerilla harcászati és terrorista taktika arra épül, hogy ellensúlyozza a hagyományos haderő tűzerőben jelentkező fölényét. Az ebben a fajta hadviselésben a haditechnikának kevesebb szerep jut. Még a nukleáris fegyverek birtoklása sem mentette meg az olyan szuperhatalmakat, mint az USA és a Szovjetunió, a gerillák által rájuk mért vereségtől. Ugyanakkor az élenjáró technológiák és eljárások alkalmazása jelentős előnyhöz juttathatja az azokat mesterien alkalmazó reguláris haderőket. Az izraeli haderő Gázai-övezetben végrehajtott, „Öntött Ólom” művelete nagyszerű példája az élenjáró haditechnikai megoldások (robot technika, pilótánélküli repülő eszközök stb.) és a legkorszerűbb harcászati eljárások, valamint az összhaderőnemiség példanélküli, alacsony szinten megvalósított alkalmazásának, amely döntő fölényt biztosított a reguláris haderő számára.²⁹ Ugyan-

²⁸ Cosma Shalizi: The Soviet invasion and the Afghan response, 1998 University of California Press, 35. o.

²⁹ David Eshel: New tactics yield solid victory in Gaza, 2009. 3. o. <http://www.judaicawebstore.com/categoryID=9> Letöltve: 2010. december 27.

akkor az ember jelenléte nélkül a technikai fölény, a felderítési adatok által biztosított döntési fölény sem elegendő. Az izraeli katonák a magas szintű kiképzettségre – amelyre a külön erre a célra épített – a városi harc különleges elemeinek begyakorlására alkalmas gyakorló központban tettek szert. A speciális erők nagy szerepet játszottak a műveletekben, akiknek soraiban a különlegesen felkészített és felszerelt szakosokkal együtt döntő fontosságú harcászati fölényt jelentettek a műveletekben.

A TERRORIZMUS ÉS A GERILLA-HADVISELÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGEI, AZONOSSÁGAI

A terrorizmus és a gerilla-hadviselés közötti különbséget nem könnyű felvázolni. Persze abból a szempontból, hogy ki szerepel az USA, az EU vagy más szervezet, vagy nemzet terrorista vagy terrorizmusügyi listáján, akkor könnyű egy vállrándítással azt mondani: a listán szereplő bizonyosan terrorista, aki pedig nem, az nem. Tudományosan vizsgálva a helyzet ettől különbözőbb. Valójában a listára való felkerülést sajnos általában egy politikai döntés előzi meg, és nem egy szakmai. Annak dacára, hogy a megítélés tudományos szempontból nem könnyű, azért vannak választó vonalak, amelyek segítenek eligazodni. Először is a felkelés egy mozgalom, politikai erőfeszítés, amely valamilyen okból legitimitást és bizalmat veszített kormány ellen speciális, politikai változtatási céllal szerveznek és vezetnek. Amíg néhány, valószínűleg a legsikeresebb felkelések és gerilla hadjáratok a terrorizmust és a terrort csupán taktikai elemként kezelték, addig néhány más felkelés átváltott és a terrorizmus, a terror alkalmazásának „foglya” lett. Azt kell, hogy mondjuk, a felkelések sajnos nincsenek terrorista jellegű akciók nélkül. Ennek egyik reprezentatív példája a Tamil Tigrisek esete, akik gyakorlatilag egy létező és működő

államot hoztak létre, saját bankkal, pénzzel, hadsereggel, de egy pillanatra sem adták fel a terrorista szervezetekre jellemző öngyilkos merényleteket. Mára sajnos a terrorizmus, a gerilla-hadviselés és a bűnöző tevékenység átfedésekkel tarkítottak. Vannak estek, amikor a felkelők egyes szárnyai, frakciói terrorcselekmények végrehajtására szakosodtak és fordítva is igaz: egyes terrorszervezetek elkülöníthető csoportjai tartozódnak a terrorista cselekményektől. Mindezek ellenére azt is meg lehet állapítani, hogy a felkelők arra törekszenek: a kérdéses ország bizonyos területét ellenőrzésük alá vonják, míg a terroristáknak nincsenek ilyen céljaik. Továbbá, a felkelők hajlandók az esetek többségében a nemzetközi jogi egyezmények betartására, míg a terroristák egyáltalán nem. A felkelők számára elengedhetetlen a lakosság egy részének támogatása, a terror szervezet számára nincs ilyen jellegű igény. A felkelők számára nem feltétlenül szükséges a civilek támadása, jellemzően „puha katonai, rendőri célok” megtámadásával kivívhatják a helyiek szimpátiáját. A mobilitással, lesállítások alkalmazásával, tűszúrás jellegű támadásokkal ellensúlyozzák a konvencionális haderő tűzerejét és légifölényét.

A gerilla-hadviselés, mint a felkelők által alkalmazott erőszak egyik típusa

Általánosan elfogadott, hogy a gerilla-hadviselés keretében viszonylag kis alakulatok harcolnak szétszórta erősebb ellenséggel szemben, kerülnek a közvetlen összecsapást, és hosszan elnyúló, sok kisebb támadást levezénylő háborúra rendezkednek be. Stratégiaik a gerilla-hadviselés és a terrorizmus több szempontból is eltér egymástól. A legfontosabb különbség, hogy a gerillamozgalmak uralmuk alá akarják vonni a kiszemelt területet, amit kedvező körülmények esetén akár évekig, évtizedekig is meg tudnak tartani. Az elfoglalt területen támaszpontokat

építenek ki, utánpótlást toboroznak, valamint jobban felszerelt és kiképzett hadsereget állítanak fel. Ennek legkiforrottabb példáját a már említett Tamil Tigrisek szolgáltatták. Ezzel szemben a terrorista stratégia nem tartja szükségesnek, hogy fennhatósága alá vonjon terület egységeket. Bár a terroristák a félelemkeltéssel megpróbálják számukra kedvező módon befolyásolni a lakosságot, de ez nem jelent földrajzilag körülhatárolható területeket. Mindamellett a gerillaharc-hoz hasonlóan a terrorizmus is elhúzódo küzdelmet feltételez, de a gerilla-hadviselés elsősorban a fizikai összecsapásra épít, míg a terrorizmusnál a lélektani elemek állnak a középpontban. Ezen túlmenően a terrorizmus nem tesz különbséget harcolók és nem harcolók között, illetve a háborús övezetek határait sem tiszteli: egyes iszlámista szervezetek – célpontnak tekintve az emberiség nagy részét – világszerte hajtanak végre erőszakos cselekményeket. Különbség mutatkozik meg abban is, hogy a gerillák és a helytelenül városi gerilláknak is nevezett terroristák hol próbálják meg sikerre vinni céljaikat.

A Mao Ce-tung, Che Guevara és más gerillavezetők által megfogalmazott doktrínák szerint a kormánycsapatok felmorzsolását vidéken kell véghezvinni. Ezzel szemben Carlos Marighella a harcok színterének a városokat tekintette. Az 1969-ben kiadott „*A városi gerilla kézikönyve*” című munkájában³⁰ pontosan leírja, hogy a „városi gerilla” hogyan, milyen fegyverekkel és milyen körülmények között harcoljon a megdöntendő politikai rendszer ellen. Ezzel Marighella – valószínűleg tudtán kívül – lefektette a terrorista harcmodor alapjait, ugyanis a könyvében megfogalmazott hadviselési formát (kis csoportok, a különálló sejtek önálló döntéshozatala), valamint az általa megfe-

lelőnek tartott fegyvertípusokat alkalmazták a későbbi évtizedek terrorista szervezetei. Mindez azt jelenti, hogy taktikai téren is eltérések fedezhetők fel a gerillák és a terroristák között, elsősorban a létszám, a fegyverek és a műveleti eljárás tekintetében. A gerillák szakasznyi vagy annál nagyobb egységekben harcolnak, míg a terroristák létszáma a magányos merénylőtől, vagy egy robbanószerkezet elhelyezőjétől a néhány fős túszedő, vagy a polgári célpontok elleni fegyveres támadást levezénylő csapatig terjedhet. A gerillák támadásuk során pisztolyt, géppuskát, tüzérségi eszközöket vetnek be, ezzel szemben a terroristák legtöbbit használt fegyverei a házi készítésű robbanószerkezetek, az autóban elhelyezett pokolgépek, a repülőgépekre tervezett, légnyomásváltozásra érzékeny bombák, a kézigránátok és a könnyen elrejthető kézfegyverek. A gerillaakciók lefolyása sokban hasonlít a reguláris hadsereg hadmozdulataira: a gerillák településeket, ellenséges célpontokat foglalnak el, ahol kiépitik állásait, ezzel szemben a terroristáknak nincs területi bázisuk, el kell vegyülniük a civil lakosság között, így nem hordhatnak egyenruhát sem, míg a gerillák igen.

Paradigmaváltás a felkelés elleni stratégiákban

Mint ahogy ezt már korábban említettem, az utóbbi időszakban határozott elmozdulás tapasztalható a felkelők ellen vívott hadműveletek megtervezése és vezetése területén. Amíg az iraki háború bizonyos időszakáig a „*Megölni és Elfogni*” („*Kill and Capture*”) megközelítés itattá át a műveleti tervezést, mára inkább a „*Megnyerni a szívét és értelmet*”, („*Winning the Heart and Mind*”) megközelítést alkalmazzák. Természetesen, mint annyi sok minden a hadtudományban, ez sem teljesen új dolog. 1952-ben a Malájföldi kínai kommunista felkelés elfojtása során Sir Gerald Templer tábornok is használta már

³⁰ Forgács Balázs: Gerillák a városokban – Carlos Marighella és „A városi gerilla kis kézikönyve”. Sereg Szemle. X. évfolyam, 2012., 4. szám., 99–110. o.

ezt a kifejezést.³¹ Az igazi paradigmaváltás megvalósítása David Howell Petraeus vezérezredes nevéhez fűződik. Az általa bevezetett új doktrína a „*megtisztítani, megtartani és építeni*” jelszavakra épített. Az amerikai tengerészgyalogság és az amerikai szárazföldi haderő 2006 decemberében kiadott „*Felkelés elleni Tábori Kézikönyv*” az iraki tapasztalatok alapján már alkalmazza a szívek és elmék megnyerése kifejezést.³² Jeremy Lamni altábornagy rámutatott, hogy a Clausewitz-i hadászatnak három fő célpontra kell irányulnia, 1. az ellenség erői, 2. az ellenség erőforrásai, 3. az ellenfél harcolni akarása.³³ Hew Strachan megállapítja a „*Clausewitz-i Háborúról*” című művében, hogy az államok közötti háborúk egyre ritkábbak: az elmúlt kb. 60 év fegyveres konfliktusainak 80 százaléka belső konfliktus – felkelés, forradalom, polgárháború, ellenforradalom, nemzeti felszabadító háború – volt.³⁴ Elavult tehát az a több évszázados hadviselési paradigma, amely alapján az államok a mai napig fegyveres erőiket szervezik és felszerelik. A hibrid hadviselés és a negyedik generációs hadviselés elméletek megalkotói, (mint például Lind, Hammes, Hoffmann és McCuen) is többé-kevésbé hasonló eredményre jutottak – bár következtetéseik talán kevésbé végtelensek, és kevésbé provokatív szavakkal fogalmazták meg azokat. Valamennyien egyetértenek abban, hogy a második világháborút követő

társadalmi, politikai és gazdasági változások a modern hadviselésben is alapvető változásokhoz vezettek.

A terrorizmus és a gerilla-ellenes műveletekben a különlegesen felkészített és kiképzett erők, az államok speciális erői semmi mással nem helyettesíthető szerepet játszanak. Az már korábban is ismert volt, hogy a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben a különleges műveleti erők kiemelt szerepet játszottak és játszanak, és vélhetően a jövőben is játszani fognak. Az Afganisztánban és Irakban folyó katonai műveletekben ezeknek az erőknek a fő feladata az Al-Qaeda és a többi terrorszervezet vezetőinek elfogása, vagy megsemmisítése. A különleges műveleti erők katonáit fel kell készíteni az ellenség hátában folytatandó műveletek sajátosságai következtében fellépő problémákra. Ilyenek lehetnek: a lőszer- és fegyverfogyás pótlása; az elesett és sérült katonák evakuálása; a sebesült és beteg katonák ápolása a kiürítésig; az élelmiszerkészletek pótlása a helyszínen beszerezhető anyagokból; a saját felderítő és csapásmérő légerővel és támogató tüzérséggel fontos kapcsolat tartása stb. A különleges műveleti erők katonáinak felkészítése nagyon alapos és előrelátó tervezést igényel. Különös jelentőséggel bír a felkészítésben a katonák fizikai, nyelvi és pszichológiai előkészítése a várható műveletekre. Ez jelentős időt vesz igénybe a felkészítés során. Hasonló fontosságú a katonák kiképzése a túlélésre. Mindezeket figyelembe kell venni a magyar különleges műveleti erők katonáinak felkészítésénél is.

ÖSSZEGZÉS, AJÁNLÁSOK

Az iraki stabilizáció elhúzódása, rögös, áldozatokkal teli útja, az afganisztáni helyzet azt is világossá tette, hogy a szövetségnek képesnek kell lennie a felkelések leverésére, a gerilla harcmodort folytató csoportok felszámolására és a terroristák megfékezésére egy-

³¹ Leon Comber: The Malayan Emergency: General Templer and the Kinta Valley Home Guard, 1952–1954, Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society Volume 85, Part 1, June 2011, No. 302 45–46. o.

³² U.S. Army U.S. Marine Corps: Counterinsurgency Field Manual FM 3-24, Cosimo Reports 2006. 60–61. o.

³³ Jeremy Lamni: „Carl von Clausewitz and insurgency”, Air University Library, 1992. Airpower Journal Volume 43. Number 3. 1992., 21. o., <http://www.ada258452.pdf> Letöltve: 2013 szeptember 30.

³⁴ Hew Strachan: Clausewitz's On War, 2007. UK. Atlantic Books. 30–35. o.

aránt. A fentiek kezelésére nem elegendők a katonai eszközök, az átfogó megközelítés alkalmazása megkerülhetetlen. Az is várható, hogy mind a gerillák, mind a terroristák, az új biztonsági rendszabályok és technológiák hatására új lehetőségeket, technikai megoldásokat, taktikai fogásokat fognak keresni céljaik elérésére. Ugyanakkor az aszimmetrikus hadviselési formákat nem fogják feladni, és továbbra is törekedni fognak a technikailag erősebb, a nagyobb tűzerővel és légifölénnyel rendelkező konvencionális haderő kifárasztására. Vagyis, az eszközeik beszerzése során továbbra is törekedni fognak az egyszerű, legálisan birtokolható anyagok és eszközök beszerzésére, ezzel is rejtve szándékaikat, és fedve ellátó hálózatukat. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy ha erre lehetőségük van, ne tegyenek szert katonai robbanóanyagokra. Továbbá, olyan területeken, ahol korábban nagy mennyiségben tehettek szert katonai tűzérési töltetekre, aknákra (Irak, Afganisztán), várható ezek további felhasználása, alkalmazása.

A Magyar Honvédség számára a jelenlegi és a jövőbeni afganisztáni küldetések jelentik a legnagyobb kihívást a terrorizmussal és a gerilla-hadviseléssel kapcsolatban

Az említett területen (is) a magyar katonák számára élet és halál kérdése a megfelelő felszerelés és kiképzettség megléte. Folyamatosan együttműködve a koalíciós partnereinkkel fejleszteni kell a missziókban résztvevők felszereltségének színvonalát. A technikai eszközök mellett állandó tárgy kell, hogy legyen a kiképzésnek mind a küldetés végrehajtását megelőző még hazai területen megvalósuló felkészítésnek, mind a küldetés helyszínén megvalósuló kiképzésnek. A kiképzéshez fel kell használni nemcsak a saját, de más nemzetek tapasztalatait és kiképzési bázisait. Állandóan figyelemmel kell kísérni

az ellenség taktikájában bekövetkező eljárásokat, és azokra ki kell dolgozni a megfelelő harcászati ellenlépéseket. A Magyar Honvédség számára a házilag készített robbanó eszközök elleni harc területén, a nemzeti haderő mai mérete és lehetőségei miatt is figyelemmel kell lenni a más fegyveres testületeknél, a polgári életben az ilyen területen foglalkozó cégek munkájára. Cél szerű a velük való információcsere formális és informális módozatainak kialakítása. Megfontolandó egy nemzeti speciális műszaki kiképző központ létesítése, ahol a nemzetközi tapasztalatok alapján, az MH is kiképezhetné a saját speciális műszaki erőit, nemcsak az IED elleni harcra, hanem más területekre is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Dr. Maria Bordas: Tradition and modernization in public Administration – Efficient state or state under the rule of law, Jurnal of US-China Public Administration ISSN 1548-6591, June 2012, Vol 9 No 6,
- [2] Dr. Maria Bordas: Victory of effective state over the state under the rule of law? (part I) Közjogi Szemle, Volume 5, March 2012.
- [3] Dr. Maria Bordas: Carl Schmitt and G. L. Ulmen: Theory of the Partisan: Intermediate Commentary on the Concept of the Political (Jul 1, 2007)
- [4] Max Boot: Invisible Armies: An Epic History of Guerrilla Warfare from Ancient Times to the Present, Publisher: Liveright, 2013. 216–219. o.
- [5] Leon Comber: The Malayan Emergency: General Templer and the Kinta Valley Home Guard, 1952–1954, Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society Volume 85, Part 1, June 2011, No. 302
- [6] Forgács Balázs: Gerillák a városokban – Carlos Marighella és „A városi gerilla kis kézikönyve”. Sereg Szemle. X. évfolyam, 2012., 4. szám., 99–110. o.
- [7] Bruce Hoffman: Inside Terrorism, 2006, New York, Columbia University Press kiadványa (USA)

- [8] Jeremy Lamni: Carl von Clausewitz and insurgency, Air University Library, 1992. Airpower Journal Volume 43. Number 3. 1992., <http://www.ada258452.pdf> Letöltve: 2013. szeptember 30.
- [9] Sir John Desmond Patrick Keegan: A History of Warfare 1993 published by Random House, London
- [10] NATO Military Committee 472 NATO Military Concept for Defence Against Terrorism. Annex A, Brüsszel.
- [11] David H Petraeus. (2010).: Counterinsurgency Concepts: What We Learned in Iraq, Global Policy 1(1)
- [12] Hajdú István – Sztternák György: A katonai műveletek háttere, megvívásuk jellemzői napjainkban, Hadtudomány, 2008. 3. szám. www.zmne.hu/dokisk/hadtud/hajdu.pdf Letöltve: 2013. szeptember 15.
- [13] Vizi Sándor: Terrorizmus vagy partizán háború? Hadtudományi Szemle, 2011. 4. évfolyam, 4. szám
- [14] Alex P. Schmid, Albert J. Jongman: Political terrorism, North Holland kiadványa, Amsterdam, 1988.
- [15] Cosma Shalizi: The Soviet invasion and the Afghan response, 1998 University of California Press
- [16] Louis H. Stormhammer: Why 21st Century Warfare Is Different, 21st Century Warfare Studies. Vol. XXII No 2, 2011., <http://www.strategypage.com/-htm/htatrit/20110814.aspx> Letöltve: 2013. szeptember 30.
- [17] Harry G. Summers: Eastern and Western Approaches to War, Air University Review, March-April 1986.
- [18] U.S. Army U.S. Marine Corps: Counterinsurgency Field Manual FM 3-24, Cosimo Reports 2006.
- [19] Walter Enders, Todd Sandler: Transnational Terrorism in the Post-Cold War Era, Int. Studies Quarterly Iowa State University 43. szám 1999. <http://www.jstor.org/pss/2600968> Letöltve: 2011. május 30.

NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS MŰVELETEK

RÓZSA TIBOR EZREDES: CIVIL-KATONAI KAPCSOLATOK AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK KONTEXTUSÁBAN

BEVEZETÉS

Az információs műveletek elmélete és gyakorlata jelentős fejlődésen ment keresztül az elmúlt évek balkáni és afganisztáni katonai műveletei során. A harctéren szerzett tapasztalatok beazonosítása, feldolgozása és beépítése a releváns koncepciókba és doktrínákba jelenleg is folyik a NATO tagországaiban és a műveletekben résztvevő partnereknél egyaránt. Ugyanakkor az információs műveletek meghatározása országonként eltérő, de még a Szövetséges tagországok is különböző koncepcionális megközelítést alkalmaznak. Ez összhangban van az egyes országok részéről az információs környezetben az elmúlt évtizedben tapasztalt gyors változásokra adott értelmezésekkel és válaszokkal.

A 2012 júliusában kiadott NATO Katonai Bizottsági irányelv¹ meghatározása szerint az információs környezet magából az információból, egyénekből, szervezetekből és rendszerekből áll, akik az információt fogadják, feldolgozzák és továbbítják. Ennek a környezetnek a megértése, elemzése és értékelése, illetve az ebből fakadó információs kihívások és kockázatok kezelése elengedhetetlen napjaink válságainak megoldásában. A modern hadviselés szerves részét képező információs műveletek érintik mindazokat a katonai ké-

peségeket, amelyek az információs térben megjelennek.

A 2009-ben megjelent NATO Összhaderőnemi Információs Műveleti Doktrína² ezek közé sorolja többek között a lélektani műveleteket (PSYOPS), civil-katonai együttműködést (CIMIC), kulcsvezetőkkel való kapcsolattartást (KLE), megtévesztést, megjelenést-arculatot, műveleti és információ biztonságot. Ugyanakkor nem ad egyértelmű iránymutatást az említett képességek, illetve képességelemek és az információs műveletek közötti viszony vonatkozásában és ez nem tükröződik az egyes képességek doktrínáiban sem. Ebből adódóan a képességek koncepciója és fejlesztése nemzeti szinteken különböző megközelítést mutat. A felsorolásból kitűnik, hogy az információs műveletek és néhány elemének – CIMIC, PSYOPS, KLE – a fókuszpontjában a civil környezet áll. Ez különösen igaz napjaink válságkezelő-nemzetépítő és felkelőellenes (COIN) műveleteiben, ahol az ellenség és a lakosság közötti határvonal elmosódását tapasztalhatjuk.

Tanulmányomban a civil-katonai együttműködési képesség elméleti és gyakorlati kérdéseit vizsgálom az információs műveletek szempontjából. Először a NATO CIMIC és információs műveletek koncepcióit, illetve

¹ MC 0422/4 NATO Military Policy on Information Operations p. 2.

² AJP-3.10 Allied Joint Doctrine For Information Operations

doktrínáit elemzem. Ezt követően pedig bemutatatom az elméleti alapok NATO műveletekben történő megvalósulását.

A CIMIC KÉPESSÉG MEGJELENÉSE A NATO MŰVELETEKBEN

A NATO hidegháború utáni funkcióinak változása a tagállamok területének kölcsönös védelmén túl egyre inkább kiterjedt a szövetséges államok határain túli konfliktusok megelőzésére és válságok kezelésére. Ez a stratégiai paradigmaváltás eredményezte az első – ENSZ³ mandátummal felhatalmazott – területen kívüli NATO misszió⁴ megjelenését a daytoni béke megállapodás végrehajtásának felügyeletére Bosznia-Hercegovinában, 1995 decemberében. A művelet jellegéből adódóan a résztvevő katonai erők a biztonsági helyzet stabilizálásával párhuzamosan egyre nagyobb arányban végeztek humanitárius és műszaki támogatási feladatokat.

Ilyenek voltak például a magyar műszaki kontingens hídépítési projektjei, amelyek a gyakorlati hasznukon túlmutatóan, közösségeket összekötő, erős szimbolikus jelentőséggel is bírtak. Bár jelen esetben nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de fontos megemlíteni, hogy az IFOR-SFOR műveletben való részvételünk fontos állomás volt a Magyar Honvédség NATO integrációjában. A NATO elvek szerint, több nemzeti környezetben végrehajtott békefenntartó feladatok jelentős hatást gyakoroltak eljárásainkra, és az itt szerzett tapasztalatok beépültek a kiképzési rendszerünkbe. Ezek a műveletek a civil környezet támogatása érdekében, a teljes média nyilvánosság mellett történtek és egyértelműen a CIMIC képesség felértékelődéshez

vezettek.⁵ Ezt megelőzően a civil-katonai együttműködés szerepét másként értelmezték. A civil környezettel való kapcsolattartás fókuszában elsősorban a logisztikai kérdések álltak, hiszen a katonai erők helyi forrásokból történő ellátásának lehetőségeit jelentette.

A balkáni tapasztalatok viszont rámutattak, hogy a modern harcmező sokszereplőssé vált. A katonák mellett megjelentek a nem-kormányzati és nemzetközi szervezetek, amelyek szintén a válság megoldása érdekében tevékenykedtek. A műveletek középpontjában a helyi lakosság állt és a nyilvánosság szerepe nagymértékben felértékelődött. Mindezek rávilágítottak a CIMIC képesség szükségességére és a benne rejlő potenciálra, ezért megjelent az igény az elméleti alapok kimunkálására, a koncepció és doktrína megalkotására.

A Szövetség először a stratégiai iránymutatás szintjén szabályozta a CIMIC képességet az MC 411/1⁶ néven említett, a NATO Katonai Bizottság által kiadott dokumentumban. Ennek talán az egyik legnagyobb érdeme, hogy első alkalommal határozta meg a civil környezet és a CIMIC fogalmát, illetve az addigi műveleti tapasztalatoknak megfelelően lefektette a doktrína megalkotásához szükséges elméleti alapokat. Megállapította, hogy a CIMIC mind a hagyományos katonai konfliktusokban, mind pedig a válságkezelő műveletekben szerves részét képezi a tervezésnek és a végrehajtásnak egyaránt. A CIMIC elősegíti az együttműködést a NATO erők parancsnoka és a műveleti terület civil szereplői között.⁷

A CIMIC képesség alapjainak lefektetése nyilvánvalóan abból a felismerésből következ-

³ UN Resolution 1031 (1995) <http://www.nato.int/ifor/un/u951215a.htm> letöltve: 2014. február 16.

⁴ History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm> letöltve: 2014. február 16.

⁵ Padányi József: A katonai műveletek műszaki támogatásának tapasztalatai http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/2/2005_2_6.html letöltve: 2014. február 16.

⁶ MC 411/1 NATO Military Policy on Civil-Military Co-operation <http://www.nato.int/ims/docu/mc411-1-e.htm> letöltve: 2014. február 16.

⁷ Uo.

zett be, hogy napjaink katonai műveleteinek sikeressége jelentős mértékben függ a civil környezettől, ebből adódóan az onnan érkező negatív hatásokat csökkenteni kell. Könnyen belátható, hogy a katonai parancsnok hatáskörrel rendelkezik az alárendeltségében lévő csapatok vezetéséhez, de nagyon kevés eszköze van a műveletek elősegítése érdekében a civil környezet befolyásolására.

A CIMIC ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA

A kezdeti gyakorlati tapasztalatokra épülő elméleti kidolgozó munka eredményeként 2003-ban megszületett a NATO első CIMIC doktrínája. Ez egy alaposan és részletesen ki-munkált dokumentum, de a Szövetség folyamatos műveleti szerepvállalása során történt civil-katonai interakciók szükségessé tették annak megújítását, viszont a CIMIC alapjai, így sem a fogalma, sem pedig a célja nem változott.

A civil-katonai együttműködés meghatározása a NATO doktrína szerint nem más, mint a koordináció és együttműködés a NATO parancsnok és a civil szereplők között, amely magába foglalja a helyi lakosságot és hatóságokat, illetve a nemzetközi, helyi és nem-kormányzati szervezeteket.⁸ Ezt a rendeltést három fő funkción keresztül biztosítja: a saját erők támogatása, civil-katonai kapcsolattartás és a civil környezet támogatása.

- Civil-katonai kapcsolattartás
  - közvetlen kapcsolat és interakciók a civil szereplőkkel
  - folyamatos információgyűjtés és csere
- saját erők támogatása
  - a civil szempontok megjelenítése a művelettervezési folyamatban
  - civil környezet értékelése, elemzése

- civil környezet támogatása
  - katonai műszaki, egészségügyi, humanitárius támogatás
  - CIMIC projektek

A NATO nemzetek számára releváns afganisztáni misszió tapasztalatai alapján ezek közül mindenképpen kiemelendő a kapcsolattartó funkció, ugyanis a műveletek súlypontjában⁹ a helyi lakosság áll. Ez abból is következik, hogy napjaink válságkezelő műveleteiben nemcsak a frontvonalak tűntek el, de szinte lehetetlen beazonosítani a harcoló feleket és elválasztani őket a civil lakosságtól. A klasszikusnak számító, úgynevezett első generációs békefenntartó műveletekben¹⁰ a cél a szembenálló felek elválasztása és egy ütköző zóna létrehozása volt. Ebből következően a műveletek fókuszában elsősorban nem a civil környezet, hanem a viszonylag jól beazonosítható harcoló erők álltak. Ez tükröződött az információigényben is, amely elsősorban a harcban állókra koncentráldott és kevés jelentősége volt a civil, illetve kulturális szempontoknak. A napjainkban zajló műveletek komplex környezetében a fő cél nem a harcoló felek elválasztása, hanem a lakosság megvédése az ellenállóktól. Az sem elhanyagolandó szempont, hogy a területen jelentősen megnőtt a civil szereplők száma, illetve az ellenállók előszeretettel vegyülnek a lakosság közé. Ennek a gyakorlati példája az a gyakran előforduló jelenség, hogy a nyári hónapokban tálib harcosként szolgálók egy része a hideg téli időszakban – pusztán megélhetési okokból – rendőrnek áll.

Láthatóan a polgári lakosok jelentik az elsődleges „célcsoportot” nemcsak a koalíciós

⁸ AJP-3.4.9 Allied Joint Doctrine For Civil-Military Cooperation, Edition A Version 1 February 2013. 2–1.

⁹ COMISAF's Tactical Directive 30 November 2011. (www.isaf.nato.int letöltve: 2014. február 09.)

¹⁰ Boldizsár Gábor: A békeműveletekben való részvétel hatása a Magyar Honvédségre, PhD értekezés, p. 30. <http://uni-nke.hu/konyvtar/doktori-ertekezések> letöltve: 2014. március 02.

erők, hanem az ellenállók számára is, ezért a velük való kapcsolattartás döntő jelentőségű. Nyilvánvalóan a kapcsolatok jellege és minősége mást jelent az ISAF erők és a tálib ellenállók számára. Míg a tálibok ún. „éjszakai levelekkel” (night letters) tartják rettegésben a helyieket, ezzel szemben a CIMIC szakállomány folyamatos és közvetlen kapcsolatot tart a helyi civil lakosokkal. Ez egyrésztől a CIMIC járőrözéssel és értékelések készítésével, másrészt a táborok falain kívül elhelyezett CIMIC ház, mint ügyfélszolgálati iroda működtetésével valósul meg. Ez a funkció egyértelműen kapcsolódik az információs műveletek rendszerébe, hiszen a helyi lakosok tájékoztatása és bizalmuk elnyerése, illetve az általuk szolgáltatott adatok meghatározó jelentőséggel bírnak az információs térben. Ezáltal a CIMIC tevékenységek közvetlenül hozzájárulhatnak a műveleti terület kulcsszereplőinek befolyásolásához, illetve a „szívek és lelkek” megnyeréséhez. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy mindezt a CIMIC képesség, közvetve pedig a műveletben résztvevő erők legitimitásának fenntartásával kell megtenni.

Az afganisztáni magyar tapasztalatok azt mutatják, hogy az ISAF¹¹ erők legitimitásának fenntartásán túlmenően, a válság tartós megoldása érdekében még ennél is fontosabb a központi és helyi kormányzati szervek hitelességének megteremtése. Jogos kérdésként merülhet fel, hogy miért kell az ISAF erők legitimitásáról beszélni, hiszen az ENSZ Biztonsági Tanács 1386. számú határozata¹² nemzetközi jogi vonatkozásban stabil alapot biztosít a misszió számára. Gyakorlati tapasztalatok ugyanakkor azt mutatják, hogy az elfogadottságot a műveleti területen is meg kell teremteni. A sikeres feladat végrehajtás érdekében el kell érni, hogy a helyiek

ne megszállóként, hanem a biztonságot és fejlődést elősegítő erőként fogadják a katonákat. Ebben jelentős szerepe van a CIMIC képességnek, különösen egy teljesen eltérő vallási és kulturális környezetben.

A misszió legitimitása alapvető fontosságú, azonban ha a helyi lakosok nem bíznak az afgán kormányzati és biztonsági szervezetben, akkor – még ha passzívan is – de az ellenállókat támogatják. Ebből kiindulva alkalmazta a magyar PRT¹³ az úgynevezett „második soros” megközelítést, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a különböző projektek kivitelezése mindig a helyi kormányzati szervek bevonásával és előtérbe helyezésével történt. A PRT arra törekedett, hogy a helyi lakosok számára előnyös szerepben tüntesse fel saját hatóságait. Ennek a pozitív képnek a kialakítása komplex tevékenységet igényelt az információs térben és ebben jelentős szerepe volt a CIMIC képességnek is a lakossággal történő kapcsolattartás és a civil környezet támogatása folyamatában. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a PRT folyamatosan együttműködött a helyi hatóságokkal, melynek eredményeként afgán igényeknek megfelelő projektek jöttek létre a helyi munkaerő bevonásával. A magyar PRT sajátosságait figyelembe véve – mivel viszonylag kevés civil fejlesztés valósult meg – a CIMIC szakállománynak kiemelt szerepe volt ebben a folyamatban.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy hosszú távon kontra produktív, ha a közvetített üzenetek mögött kevés valódi tartalom van, ezért elengedhetetlen a szavak és tettek egysége. Nem elég jó képet festeni a helyi kormányzati szervekről, hanem valódi kapacitásfejlesztés szükséges, hogy képesek legyenek ellátni rendeltetésüket. Ez egy hosszú és komplex folyamat, ami túlmutat a válság katonai rendezésén és átfogó megközelítést igényel

¹¹ ISAF: International Security Assistance Force

¹² ISAF Mandate <http://www.nato.int/ISAF/topics/mandate/index.html> letöltve: 2014. március 06.

¹³ PRT: Provincial Reconstruction Team – Tartományi Újjáépítési Csoport

1. kép. Második soros megközelítés a gyakorlatban, magyar katona támogatja az afgán rendőrök munkáját. (Forrás: Varga Erika, PRT-3)

A NATO CIMIC DOKTRÍNA FEJLŐDÉSE

A fenti példák is érzékeltetik, hogy a CIMIC és az információs műveletek kapcsolatrendszere érezhető változáson ment keresztül a NATO szintjén az elmúlt évek műveletei tapasztalatai alapján. A 2003-ban kiadott AJP-9 NATO CIMIC doktrína mindösszesen egy alkalommal, az információs kampány CIMIC feladatai és a lakosság tájékoztatása vonatkozásában említi¹⁴ az információs műveletek fogalmát és a koordináció szükségességét.

A 2013 februárjában megjelent NATO CIMIC doktrína¹⁵ viszont már részletesebben és a műveleti területen generált hatások kontextusában foglalkozik az információs műveletekkel. Kiemeli, hogy a hatások tervezése érdekében végzett horizontális és vertikális kommunikáció fontos eleme a CIMIC képesség, ezért elengedhetetlen, hogy a CIMIC törzstisztek részt vegyenek az Információs Műveleti Koordinációs Testület (Information Operations Coordination Board – IOCB) munkájában. A CIMIC az

összhaderőnemi műveleti és céltervezésen kívül fontos szerepet tölt be az információs műveletek célcsoportjainak kiválasztásában is. A doktrína 4. fejezete kiemeli, hogy a CIMIC képességek jelentősen hozzájárulnak az információs műveletekhez, ugyanakkor a CIMIC feladatok sikere is nagymértékben függ az információs műveletek végrehajtásától.

Az afganisztáni tapasztalatok egyértelműen bebizonyították, hogy a CIMIC tevékenységek „népszerűsítése” az információs kampány fontos eleme, ugyanakkor a CIMIC képesség bevonása a különböző célcsoportokkal való kommunikációba a „szívek és lelkek” megnyerése érdekében szintén elengedhetetlen. Ez is alátámasztja az információs tevékenységek és képességek koordinációjának szükségességét mind a tervezési folyamat, mind pedig a végrehajtás teljes spektrumában.

A CIMIC összhaderőnemi funkció és integráns része a műveletek minden fázisának. A mindenkori parancsnok számára biztosítja a kapcsolatot a civil szereplőkkel, amely elősegíti a mozgásszabadságot és műveleti tevékenységet az adott területen. A CIMIC jelentős mértékben hozzájárul az információs műveletek sikerességéhez, ezért a koordináció elengedhetetlen, különösképpen a közvetítendő üzenetek vonatkozásában. Ebben a tekintetben a magyar PRT-nál kialakult gyakorlat jó példaként szolgál, ugyanis szakmai és szervezeti szinten is szoros együttműködés alakult ki a CIMIC, PSYOPS, INFOOPS és kommunikációs szakemberek között. Ezáltal megvalósult a PRT által továbbított üzenetek egysége, ami hozzájárult a hatékony működéshez.

Az információs műveletek tervezése szempontjából kiemelt szerepe van a műveleti területről készített CIMIC értékeléseknek, amelyek a civil környezet politikai, gazdasági és kulturális aspektusaira fókuszálnak. Ezzel kapcsolatban dolgozta ki a CIMIC Kiválósági Központ (CIMIC Centre of Excellence, CCOE) az úgynevezett Haladó Szin-

¹⁴ AJP-9 NATO Civil-Military Cooperation (Cimic) Doctrine, June 2003. Chapter 6. 604/1/f.

¹⁵ AJP-3.4.9 Allied Joint Doctrine For Civil-Military Cooperation, Edition A Version 1 February 2013.

tű Kulturális Kompetencia Modellt.¹⁶ Mint minden modell, ez is a valóság leegyszerűsítésére szolgál, a művelési területen található bonyolult és összetett kulturális viszonyok könnyebb megértése érdekében.

A modell használata három jól körülhatárolt előnnyel bír:

- tisztább kultúrával kapcsolatos gondolkodást tesz lehetővé egy adott harcászati helyzetben,
- egyszerűbb megértést biztosít a kultúra összes aspektusának lefedésével és precíz következtetéseket tesz lehetővé a terület minden eleméből,
- prioritizálást tesz lehetővé a művelési terület kulturális beállítottságával kapcsolatosan.

A CCOE modellje a kulturális különbségek tisztább megértéséhez, egy klasszikus kulturális antropológiai perspektívából közelíti meg a terület kultúráját, 5 különböző „értékelési” területre osztja a vizsgálandó országot, vagy régiót:

- Fizikai dimenzió: földterület, vízkészlet, természeti erőforrások, környezet.
- Gazdasági dimenzió: termelői szektor, kereskedelem, szűkös erőforrások kihasználása, vállalkozói bizalom, feketekereskedelem, ipar, gazdaság.
- Társadalmi dimenzió: társadalmi kapcsolatok összessége, egy-egy réteg egymáshoz való viszonya: öregek-fiatalok, férfiak-nők, szegények gazdagok.
- Politikai dimenzió: hatalommegosztás rendszere és a politikai struktúra felépítése.
- Identitás dimenzió: az adott nép, társadalom történelme, hiedelmek, amelyek formálták az identitást.

Ezen területek pontos kiértékelése hozzásegít a válság teljes mértékű megismeréséhez, kategorizálásához, így a szükséges katonai tevékenységek kidolgozásához. Konkrét esetben az afgán törzsi társadalom működésének bizonyos fokú megértéséhez, amelyek megalapozzák a hatások kiváltását az információs térben. A CIMIC az értékeléseken és elemzéseken túlmenően a folyamatos kapcsolattartás révén visszacsatolást biztosít a hatások eredményességéről a parancsnok és a törzs számára.

A FOGALMI KERETEK BŐVÜLÉSE: EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS INTERAKCIÓ

Korunk művelési területei a komplex, sokszínű, több szereplős művelési környezetben zajlanak, amelyek egyértelműen megkövetelik a civil tényezők maximális figyelembevételét. A civil környezet hatásainak – legyen az semleges, negatív, vagy pozitív – vizsgálata, elemzése, és az azokra való megfelelő reagálás folyamatos követelményként jelenik meg a művelési tervezési folyamatában és a végrehajtás során egyaránt.

Amennyiben csak a klasszikus művelési tényezőkre – tér, idő, erő – hagyatkozunk és ad hoc jelleggel vesszük figyelembe a civil dimenziót, legjobban is téves képet kapunk a művelési környezetről. Ebből adó-

2. kép. A művelési tényezők és a civil dimenzió
Szerkesztette: Rózsa Tibor

¹⁶ Advanced Cultural Competence by CCOE
<http://www.cimic-coe.org/content/scope/acc.php> letöltve: 2013. január 2.

vizsgálata elengedhetetlen és a haderőnek dőan a civil környezet ismerete és komplex rendelkezni kell ilyen jellegű képességgel, amely képes kezelni ezt a problémát.

A NATO 2010 évi stratégiai koncepciója a balkáni és az afganisztáni tapasztalatokra építve megállapítja, hogy a hatékony válságkezeléshez átfogó katonai, civil és politikai megközelítés szükséges.¹⁷ A biztonság átfogó elemzése során vizsgálandó dimenziók a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és a környezeti dimenziók. A fegyveres erők elsődleges felelőssége a biztonság katonai dimenziójának ismerete és kezelése, de a teljes biztonsági környezet megteremtése érdekében, a krízishelyzetek megelőzése és kezelése során szoros együttműködést kell kialakítani a biztonság többi dimenziójában tevékenykedő szereplőkkel.

Ez folyamatos egyeztetést és koordinációt feltételez a válság katonai és civil szereplői között. Ennek megfelelően a katonai erőknek képesnek kell lenniük a civil oldallal történő teljes spektrumú interakciókra, melynek az eszköze továbbra is a CIMIC képesség. Ez azt jelenti, hogy a válságok menedzselése során törekedni kell az együttműködésre, de legalább a párhuzamosságok elkerülésére, illetve az ellentétes irányú folyamatok konfliktus-mentesítésére.

A civil-katonai interakciók spektruma az együtt nem-működéstől a teljes integrációig terjedhet. Sok civil szervezet egyáltalán nem, vagy csak a taktikai-végrehajtó szinteken hajlandó együttműködni a katonákkal. Ezek okai eltérő szervezeti küldetésre, percepciókra és gyakorlati tapasztalatokra vezethetők vissza. Ebben a helyzetben katonai szempontból kiemelt szerepe van a civil környezetben és az információs térben generált hatásoknak.

¹⁷ Active Engagement, Modern Defence http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm letöltve: 2014. március 09.

A civil-katonai együttműködés szintjei:

- „Co-existence”: Egy időben egy helyen tartózkodás.
- Konfliktuskerülés: Tevékenységek szinkronizálása.
- Tudatosság: Átláthatóság és információ megosztás.
- Együttműködés: Kitzűzött célok koordinálása.
- Koherencia: Egyeztetett tervezés és végrehajtás.
- Integráció: Integrált tervezés és végrehajtás.

A NATO vezetésű műveletek során megvalósuló gyakorlati együttműködés a különböző civil, nem-kormányzati és nemzetközi szervezetekkel jelentős fejlődésen ment keresztül az elmúlt években. Ez véleményem szerint közelebb hozta egymáshoz ezeket a szervezeteket, melynek eredményeként ma már nem számít kivételesnek, ha nemcsak a műveletek végrehajtásakor, hanem NATO gyakorlatokon, vagy más jellegű rendezvényeken is megjelennek.

A Szövetség felismerte napjaink kihívásainak komplex jellegét és fontosnak tartja, hogy a válságkezelés során már a tervezés szakaszában folyamatos legyen a kommunikáció a civil szereplőkkel. Ez a teljes spektrumú együttműködés nevezhető civil-katonai interakciónak, ami egy általános megfogalmazása katonai és a civil oldal között átfogóan és minden szinten megvalósuló folyamatnak.¹⁸

A katonai és civil szereplők közötti kommunikáció és együttműködés elősegítésére¹⁹

¹⁸ Civil-Military Co-operation Centre of Excellence CIMIC Field Handbook 3rd edition. p. 1-2-2.

<http://www.cimic-coe.org/> letöltve: 2014. március 23.

¹⁹ Hasten Slowly: NATO's Effects Based and Comprehensive Approach to Operations http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/92060/ipublicationdocument_singleedocument/e3c6789a-1821-4029-b200-56176a1ff520/en/rp_38en.pdf letöltve: 2014. március 09.

különböző modelleket dolgoztak ki a Szövetségben. Az egyik az átfogó megközelítés, a másik a műveletek hatásalapú megközelítése, amelyek nem teljesen újak, ugyanakkor filozófiaváltást hoztak a tervezésben és végrehajtásban egyaránt.

A hatásalapú műveletek azt a megközelítést jelentik, amikor hagyományos és új katonai képességeket komplex módon alkalmaznak az elérni kívánt stratégiai végeredmény érdekében. Bár a NATO-n belül hivatalos doktrínává nem fejlődött, ez a fajta megközelítés gyorsan terjedt a katonai stratégiák és gondolkodók körében. Számos szakmai publikációban megjelent és tanították a védelmi intézményekben.

Az eljárás a minél több célt elpusztítani elv helyett, az ok-okozati összefüggésre, a hatások elemzésére koncentrál, és nagymértékben támaszkodik az információs műveletek, mint integráló katonai funkció lehetőségeire. Habár itt alapvetően katonai műveletekről beszélünk, de a tervezett végállapot, vagy véghelyzet és a kitűzött célok eléréséhez szükséges tevékenységek, erőfeszítések messze túlmutatnak a katonai cselekményeken. A sikerhez változásokat, hatásokat kell elérni az ellenérdekelt fél politikai, katonai, gazdasági és civil környezetében.

A műveletek hatásalapú megközelítésének egyes, alábbiakban felsorolt elemei beépültek a katonai gondolkodásmódba.

- A társadalmak történelmének és kultúrájának jobb megértése.
- A civil-katonai interakciók a kormányzati, nem-kormányzati és nemzetközi szervezetek között.
- A műveleti terület gazdasági, politikai, szociális és más tényezőinek ismerete.
- A műveletek és az elérendő végállapot viszonyának folyamatos és rendszeres értékelése, illetve felülvizsgálata.

A Szövetség missziós tapasztalatai rámutatnak arra, hogy a végrehajtott műveletek

elvárt és nem elvárt más szóval tervezett és nem tervezett hatásokat váltanak ki. A cél az, hogy a cselekvéseink által kiváltott hatások közül minimalizáljuk azokat, amelyek negatívan befolyásolják a célunk elérését és úgy tervezzük meg a tevékenységeinket, hogy azok hatásai egymást erősítve garantálják szándékaink elérését. Ez az a szemlélet, amely a hatásalapú műveletek alapját képezi. A hatásalapú megközelítés nem új eleme a végrehajtás folyamatának, hanem az egyes elemeket erősíti egy egységes és koordinált gondolkodásmód, szemlélet alkalmazásával.

A CIMIC AZ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK ÉRTELMEZÉSÉBEN

Több éves egyeztetést követően 2009 novemberében fogadták el a NATO Szövetségi Összhaderőnemi Információs Műveleti doktrínáját. Ez mindenképpen fontos állomás az információs műveletek egységes értelmezése és a jelentkező kihívások kezelése szempontjából. Bár három tagország – USA, Németország, Olaszország – fenntartással élt, ami jelzi a különböző koncepcionális megközelítést a témában. A definíció nagyon hasonló a brit doktrínában találhatóhoz: „Információs művelet egy olyan katonai funkció, ami tanácsot ad és koordinál a katonai információs tevékenységek vonatkozásában annak érdekében, hogy létrehozza a kívánt hatásokat az ellenség, potenciális ellenség és más Északatlanti Tanács által jóváhagyott csoportok akaratában, megértésében és képességeiben a Szövetség küldetésének támogatására.”²⁰

A fentiekből kitűnik, hogy a CIMIC tevékenységek mind a célcsoportok akaratának, mind pedig a megértésének dimenziójában generálnak hatásokat.

²⁰ Allied Joint Doctrine for Information Operations I-3., <http://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (letöltve: 2014. január 15.)

A meglehetősen hosszú fogalmi leírást kiegészítették egy másik meghatározással a befolyásolási tevékenységek definiálására. „Információs tevékenységek az információ és az információs rendszerek befolyásolására irányulnak, amelyeket bárki végezhet és védelmi rendszabályokat is tartalmaznak.”²¹

Nem csak az információs műveletek fogalmi meghatározása, de a koncepcionális alapok is nagy hasonlóságot mutatnak a brit doktrínával. Ennek megfelelően az információs műveletek fókusza az ellenség, potenciális ellenség, illetve a jóváhagyott csoportok akarata megértése és képessége. Bár a NATO szintjén sem elfogadott hivatalosan, de ez nagyon hasonló a korábbiakban bemutatott hatásalapú műveletek elmélethez. Ezt támasztja alá, hogy nagyobb hangsúlyt helyez az okozati megközelítésre, mint a hagyományos célközpontról veszteségokozásra.²²

Ez az elmélet megfelel a katonai gondolkodásban a hidegháború után bekövetkezett változásoknak, melynek során előtérbe kerültek az érdekérvényesítés indirekt formái.²³ Ugyanakkor az elmúlt évtized válságkezelő konfliktusai bebizonyították, hogy az információs – technológiai fölény csak egymással összevethető felek esetén jelent előnyt, viszont aszimmetrikus konfliktusokban nem érvényesíthető. A balkáni és afganisztáni katonai műveletek tapasztalatai rámutattak, hogy az információs műveletek tudati dimenziója felértékelődött. A „szívekért és lelkekért” zajló küzdelem során előtérbe kerültek a befolyásolási tevékenységek.

A doktrína negyedik fejezete az információs műveletek három egymással összefüggő területeit tárgyalja. Először azokat az infor-

mációs tevékenységeket, amelyek az ellenség percepcióinak és attitűdjeinek befolyásolására irányulnak, másodsorban amelyek a Szövetség mozgásszabadságát biztosítják az információs környezetben, végül pedig az ellenség vezetés-irányítási, felderítő, megfigyelő, célkövető és fegyver rendszereinek megbontását célozzák.²⁴

Az információs műveletek nem önálló képességként, hanem a kívánt hatások elérése érdekében szükséges képességeket integráló funkcióként jelennek meg. Ugyanakkor a doktrína megemlíti a lélektani műveleteket, jelenlét-megjelenés-pozíciót, műveleti biztonságot, információs biztonságot, megtevesztést, elektronikai harcot, fizikai kapcsolattartást, számítógép hálózati műveleteket és a civil-katonai együttműködést, mint a legfontosabb információs műveleti képességeket. A közügyeket, vagy más néven média ügyeket kapcsolódó, de különálló képességként kezeli. Mivel a NATO média elsősorban a hazai közönség irányába dolgozik, a különböző tevékenységek és fő üzenetek koordinációján kívül a média ügyeknek nincs más szerepe az információs műveletek céljainak elérése során. Ez kulcskérdés a hitelesség szempontjából, ugyanakkor ma egy mobiltelefon segítségével bárki riporterré válhat és ez rövid időn belül elérhető a világhálón, ami sokszor komoly kihívást jelent a média szakemberek számára is.

Az információs képességek koordinációjának az Információs Műveleti Koordinációs Testület²⁵ (IOCB) a fóruma. Itt történik meg az egyeztetés, amelynek során szinkronizálják az információs tevékenységeket a hatások koherenciájának biztosítása érdekében. Ez azért fontos, mert nem csak a tervezett

²¹ Uo. 1–3.

²² Allied Joint Doctrine for Information Operations 1–5. <http://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (letöltve: 2014. január 15.)

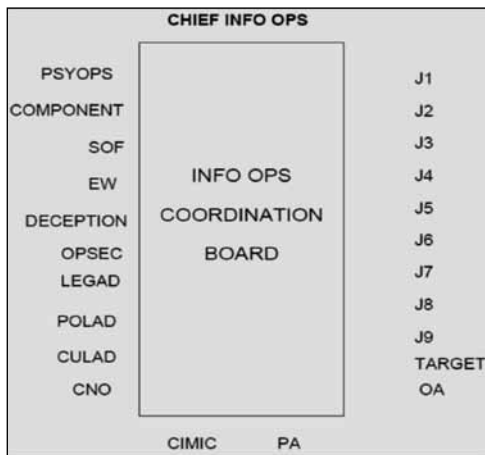
²³ Forgács Balázs: Napjaink hadikulturái, PhD értekezés, ZMNE HDI, 2008. p. 28.

²⁴ Allied Joint Doctrine for Information Operations 1-7. <http://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (letöltve: 2014. január 15.)

²⁵ Information Operations Coordination Board – IOCB

hatásokkal kell számolnunk, hanem a katonai tevékenységek nem várt hatásait is figyelembe kell venni.

A koordinációs folyamatnak aktív szereplője a CIMIC, ugyanakkor a gyakorlat azt mutatja, hogy sok esetben a koordináció nem elég a tervezett információk céljainak elérésére. Az IOCB tevékenységébe bevont képességek igyekeznek megtartani önállóságukat és ragaszkodnak saját eljárásaikhoz, illetve céljaik eléréséhez. A „mindenki szeret koordinálni, de senki sem szeret koordinált lenni” alapelv gyakran érvényesül, ezáltal csökkentve a tervezett hatásmechanizmusokat.

3. kép. Információs műveleti koordinációs testület (Forrás: NATO AJP 3. 10.)

ÖSSZEGZÉS

A műveleti környezet és a feladatok komplexitásának növekedésével a CIMIC és az információk műveletek együttes megjelenése szükségsszerűvé teszi a civil környezetben generált hatások összehangolását.

A CIMIC képesség olyan eszköz a parancsnok kezében, amely a kívánt végállapot elérése érdekében összeköttetést biztosít a haderő és a civil szektor között. A katonai műveletekben megjeleníti a civil szempontokat és szakértelmet az átfogó megközelít

téshez való hozzájárulás vonatkozásában. Integráns része a műveletek tervezésének és végrehajtásának és elősegíti a civil-katonai interakciók teljes spektrumát. Minden érintett civil szereplővel kapcsolatot tart, különös tekintettel a civil lakosságra. A CIMIC lehetővé teszi, hogy a katonai műveletek illeszkedjenek az átfogó válságkezelés teljes keretrendszeréhez a közösen elfogadott végállapot megteremtése érdekében.

A hatások érdekében végzendő koordináció a műveleti koncepciók és hadműveleti tervek készítése során is megjelenik. Ezt részletesen szabályozza a NATO Szövetséges Műveleti Parancsnokság (ACO) 2010-ben kiadott Átfogó Műveleti Tervezési Útmutatója.²⁶ Ez egy meglehetősen hosszú dokumentum, amely az átfogó megközelítés értelmében a válságkezelő műveletek katonai dimenzióján túl figyelembe veszi a politikai, kulturális, szociális és gazdasági szempontokat is. A tervezés során kiemelt hangsúlyt helyez a válság összes résztvevőjének – így a korábban tárgyalt civil szereplőknek is – a részletes elemzésére, különös tekintettel a céljaik vonatkozásában. A levont következtetések és a kockázatértékelés alapján dolgozzák ki a Szövetség stratégiai célkitűzéseit és hatásait.

Ennek a szellemében hozták létre az ACO szervezetében az Átfogó Műveleti és Válságkezelő Központot²⁷ (CCOMC). Itt teljesen integrált civil és katonai tervezés, illetve értékelés folyik a válsághelyzetek megértése és korai előrejelzése érdekében. Figyelembe

²⁶ Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive Interim V1.0 17 December 2010.

<http://info.publicintelligence.net/NATO-COPD.pdf> letöltve: 2014. március 25.

²⁷ NATO's Military Committee visits the CCOMC at SHAPE

<http://www.aco.nato.int/natos-military-committee-visits-the-ccomc-at-shape.aspx> letöltve: 2014. március 25.

véve a transzatlanti térség aktuális geopolitikai helyzetét és az egyre bonyolultabbá váló biztonsági környezetet úgy gondolom, hogy a központ létrehozása jó döntés volt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] MC 0422/4 NATO Military Policy on Information Operations
- [2] AJP-3.10 Allied Joint Doctrine For Information Operations
- [3] UN Resolution 1031 (1995)
- [4] History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina
- [5] Padányi József: A katonai műveletek műszaki támogatásának tapasztalatai
- [6] MC 411/1 NATO Military Policy on Civil-Military Co-operation
- [7] AJP-3.4.9 Allied Joint Doctrine For Civil-Military Cooperation, Edition A Version 1 February 2013.
- [8] COMISAF's Tactical Directive 30 November 2011.
- [9] Boldizsár Gábor: A békeműveletekben való részvétel hatása a Magyar Honvédségre, PhD értekezés,
- [10] AJP-9 NATO Civil-Military Cooperation (CIMIC) Doctrine, June 2003.
- [11] Advanced Cultural Competence by CCOE
- [12] Active Engagement, Modern Defence
- [13] Civil-Military Co-operation Centre of Excellence CIMIC Field Handbook 3rd edition.
- [14] Hasten Slowly: NATO's Effects Based and Comprehensive Approach to Operations
- [15] Allied Joint Doctrine for Information Operations
- [16] Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái, PhD értekezés
- [17] Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive Interim V1.0 17 December 2010.
- [18] NATO's Military Committee visits the CCOMC at SHAPE <http://www.aco.nato.int/natos-military-committee-visits-the-ccomc-at-shape.aspx>

TAKÁCS ATTILA GÉZA EZREDES: ÚJ (INFORMÁCIÓS) FELHŐ A NATO „CSÚCSÁN”

A NATO új műveleti központja jelentősen megváltoztatja az információáramlás eddigi rendjét, amely hatással van a vezetés rendjére is. A nemzeteknek felül kell vizsgálni a saját vezető szervezeteik és a szövetség közötti kapcsolódási pontokat annak érdekében, hogy támogatni tudják a szövetség első számú parancsnokát, a SACEUR –t egy esetleges V. cikkely szerinti műveletben, a szövetség területének és lakosságának sikeres védelme érdekében. A tagországoknak így Magyarországnak is arra kell törekedni, hogy elkerülje az információs vákumot a kritikus időszakokban. Hiszen a XXI. század az „információ” korszaka.

BEVEZETÉS

A XXI. század egyik legnagyobb kihívása a nagy tömegű információk feldolgozása, csoportosítása és ennek eredményével a vezetési folyamatok támogatása. Különösen így van ez a katonai alkalmazás terén, ahol a felderítési, a tervezési, a fegyverrendszer irányítási és a vezetési információkat szükséges összehangolni több vezetési szinten egyszerre. A központi, vezetési információs rendszernek képesnek kell lenni a zavaró vagy téves információk kiszűrésére, de egyben a döntéshozatalt is támogatni olyan módon, hogy nem okoz túlterhelést és nem hagy kétséget az információk hitelessége tekintetében. A NATO, a polgári alkalmazásokhoz hasonlóan, létrehozott egy olyan minősített információs felhőt, amely megszünteti a klaszrikus munkahely fizikai korlátait, és amely egyben lehetővé teszi a tervezés és a vezetés átalakítását egy öngerjesztő folyamattá.

A lfbiai művelet egyik fontos tanulsága, hogy az újkori katonai műveleteket nem lehet merev szervezeti felépítésű törzsekkel¹ vezetni. Ennek egyik oka, hogy az információfeldolgozás igénye nem egyenletes, hanem pulzáló jellegű, másrészt a katonai feladatok

jelentős mértékben keverednek nem-katonai jellegű feladatokkal. Az aszimmetrikus hadviseléshez, olyan műveletirányító „aszimmetrikus katonai törzsekre” van szükség, amely képes lefedni a szemben álló fél teljes hadviselési spektrumát. Továbbá a válságok kirobbanásának kiszámíthatatlansága kizárja annak lehetőségét, hogy egy műveletirányító parancsnokság tökéletesen felkészült legyen.

Az egy megoldás lehet, hogy a legjobban felkészült szakembereket a megfelelő időben, a megfelelő helyre összehívják. Az információs technológia azonban mára már lehetővé teszi, hogy ezeket a szakértőket nem kell egy fizikai térben összegyűjteni, mert az agykapacitásuk így is összekapcsolható. Az emberi szakértelem ilyen módon történő összekapcsolása egy adott időintervallumban, tulajdonképpen egy információs művelet főerőkifejtését jelenti, amely döntő fontosságú egy katonai művelet kulminációs pontján.

A NATO legutóbbi műveleteinek a vezetési tapasztalata, átforgatta a parancsnoki struktúra működését is. Ezek a tapasztalatok tökéletesítették azt a képet, amelyet már körvonalazódott a szövetség, a Lisszaboni csúcstalálkozója végén. Az átfogó megközelítés, mint elv, az információs csúcstechnológia révén vált valóra a szövetség parancsnokságain, ez azonban akkor válik teljessé, ha a 28 tagország hozzákapcsolódik a saját információs rendszerével.

¹ A NATO lfbiai műveletének második stratégiai tanulsága.

IRÁNYMUTATÁS, A VEZETÉS JÖVŐJE

A NATO Stratégiai Műveleti Parancsnoksága (ACO)² létrehozta az új műveletirányító központját, amely 2012. május 01. –én kezdte meg a működését. Az új műveletirányítási központ létrehozását, a NATO Lisszaboni csúcstalálkozóján határozta meg a szövetség, amelynek célja egyrészt az „Átfogó megközelítése” koncepció megvalósítása, és ezzel a NATO műveletek valamennyi „nem katonai” szereplőjének a bevonása a műveleti tervésbe és azok vezetésébe.

Másrészt, a NATO Parancsnoki struktúra átalakításával megnövekedett az ACO műveletirányítási feladata. Egy vezetési szintet kiiktattak, és az új technológia lehetőségét kihasználva, modernizálták a vezetési eszközöket, amely egyben lehetővé teszi a valós idejű globális helyzetkép létrehozását a SACEUR részére. Az új központ nemcsak a NATO által vezetett hadszínterek információinak a feldolgozására képes, hanem a hadszínterek eseményeinek az egymásra hatását, összefüggéseit is megmutatja, ezen túlmenően képes a potenciális válságövezetekről előrejelzést adni az Észak – Atlanti Tanácsnak.

Az új műveleti központ létrehozása azonnal számos kérdést vetett fel a jövőbeni működéssel kapcsolatban:

A tagországok nemzeti struktúrájához hogyan fog csatlakozni az új műveleti központ?

Hogyan befolyásolja az információ áramlás rendjét?

Hogyan fog működni az MC 586 határozat a gyakorlatban?

Első pillantásra egyszerűnek tűnik a megoldás, veszünk egy darab papírt, egymásmellette felrajzoljuk a NATO és a nemzeti vezetés szervezeti ábráit, és a két rendszer vezetési

elemeit összekötögetjük vonalakkal. De minél többet gondolkodunk azon, hogy ki kinek a partnere, egyre több vonalat húzunk, és egyre bonyolultabbá válik a kapcsolatrendszer a szövetség és az adott tagország között.

Mielőtt hozzáfogunk kibogozni ezt az új elemmel kibővült kapcsolatrendszert, figyelembe kell venni a különbségeket, amely a szövetség és a 28 tagország nemzeti sajátosságaiából adódik. Eltérések vannak: a védelempolitikai célokban; a katonadiplomáciában; a műveletvezetési eljárásokban és azok technológiai színvonalában; a CCOMC³ működési rendjében és a nemzeti műveleti központok működési rendjében. Végül, de nem utolsósorban, eltérés van a NATO és az egyes nemzetek vezető szervezeti közötti információáramlás rendjében – elsősorban a hatás és jogköri eltérések miatt – ami a nemzeti jogrend különbözőségeiből következik.

Elsőként a Norvég Vezérkar osztotta meg a nézeteit ebben a témában a nemzetekkel a katonai képviselők útján. Kezdjük azzal, hogy elemezzük a norvég elképzelést erről a témáról, amelyet az 1. számú táblázatban foglaltak össze.

A NATO, a parancsnokságok átalakításával, a harcászati vezetési szintet (haderőnemi parancsnokságok) felemelte a hadműveleti (összhaderőnemi parancsnokságok) szintjére. Ha összehasonlítjuk a NATO és a Norvég szervezetek kapcsolódását, akkor azt tapasztaljuk, hogy Norvégia – az eskalációs időszakban – a saját hadműveleti szintjét „ki-kapcsolja” az információáramlásból. Ennek az is lehet az eredménye, hogy információsvákuum keletkezik egy fegyveres konfliktus kezdetén.

Az információáramlás volumene több tényezőtől függ: az adott konfliktus körzetben hány ország érintett közvetlenül; mekkora

² Allied Command Operation amely funkcionális elnevezés, a Washingtoni szerződés szerinti nevén SHAPE (Supreme Headquarter Allied Power Europe)

³ Comprehensive Crisis and Operations Management Centre (CCOMC) – Integrált Válságkezelési és Hadműveleti Központ.

Info Exchange Matrix

	PEACE	CRISIS	CONFLICT
POLITICAL	* MOD – NORDEL/MILREP * MFA - NORDEL	* PM – SEC GEN * DEFMIN/FORMIN – SEC GEN * MOD – NORDEL/ MILREP * MFA - NORDEL * DEFMIN/FORMIN – NAC * DEFMIN/FORMIN – BILAT	* PM – SEC GEN * DEFMIN/FORMIN – SEC GEN * MOD – NORDEL/ MILREP * MFA – NORDEL * DEFMIN/FORMIN – NAC * DEFMIN/FORMIN – BILAT
STRATEGIC	* CHOD – CMC * CHOD – SACEUR/SACT * CHOD – MILREP * CHOD – NMR * DEFSTAFF – CCOMC	* CHOD – CMC * CHOD – SACEUR/SACT * CHOD – MILREP * CHOD – NMR * DEFSTAFF – CCOMC	* CHOD – CMC * CHOD – SACEUR/SACT * CHOD – MILREP * CHOD – NMR * DEFSTAFF – CCOMC
OPERATIONAL	* NJHQ – CCOMC * NJHQ – NCS * NJHQ – NFS * NJHQ – NRF * NJHQ – NMR	* NJHQ – NCS * NJHQ – NMR * NJHQ – JTFHQ	? * NJHQ – NMR * NJHQ – JTFHQ
TACTICAL	* NORTG – MC * NAOC – AC/CAOC * LAND – LC/1 GNC/	* NORTG – MC/JMCC * NAOC – AC/CAOC/JFACC * LAND – LCC +?	* NORTG – JFMCC * NAOC – JFACC * LAND – LCC

1. ábra. Kjell-Ove Skare vezérőrnagy (NOR) jelentése a katonai képviselők 2012 május 23-i értekezletén

Információáramlási táblázat változat

	Békeidőszak	Válság időszak	Fegyveres összecsapás
Politikai szint	HM – VPR/KKH KÜM – NATO Nagykövet	Miniszterelnök – NATO Főtitkár HM/KÜM – NATO Főtitkár HM – VPR/KKH KÜM – NATO Nagykövet HM/KÜM – Észak - Atlanti Tanács HM/KÜM – Kétoldalú partnerek	Miniszterelnök – NATO Főtitkár HM/KÜM – NATO Főtitkár HM – VPR/KKH KÜM – NATO Nagykövet HM/KÜM – Észak - Atlanti Tanács HM/KÜM – Kétoldalú partnerek
Stratégiai szint	HVKF – Katonai Tanács (MC) HVKF – SACEUR / SACT HVKF – KKH (Büsszel) HVKF – NKK (Mons) HVK – CCOMC	HVKF – Katonai Tanács (MC) HVKF – SACEUR / SACT HVKF – KKH (Büsszel) HVKF – NKK (Mons) HVK – CCOMC	HVKF – Katonai Tanács (MC) HVKF – SACEUR / SACT HVKF – KKH (Büsszel) HVKF – NKK (Mons) HVK – CCOMC
Hadműveleti szint	MH ÖHP – CCOMC MH ÖHP – NCS MH ÖHP – NFS MH ÖHP – NRF MH ÖHP – NKK (Mons)	MH ÖHP – NCS MH ÖHP – NKK (Mons) MH ÖHP – JTFHQ	MH ÖHP – JTFHQ
Harcászati szint	MH ÖHP/Légierő/CRC Veszprém – AC Ramstein/CAOC HM ÖHP/SZF HDM – LC Izmir	MH ÖHP/Légierő / CRC Veszprém – AC Ramstein/CAOC /JFACC MH ÖHP/SZF HDM – JTF HQ/LCC	MH ÖHP/Légierő /CRC Veszprém – AC Ramstein/CAOC /JFACC HM ÖHP/SZF HDM – JTF HQ/LCC

2. ábra. A nemzeti és a szövetségi szervezetek lehetséges kapcsolódási pontjai (saját változat)

katonai képességek kerülnek szembe egymással; a szövetségnek mekkora erővel szükséges beavatkoznia; az ENSZ milyen mandátumot ad ki a beavatkozásra. Általánosságban megállapítható a helyzet összetettségétől függetlenül is, hogy a válság eszkalációjával egyenes arányban növekszik az információ mennyisége, egészen a válság csúcspontjáig. A helyzet összetettsége még tovább növeli az információ mennyiségét. Ha a válság eljut a fegyveres összecsapásig, akkor a fegyveres küzdelem robbanásszerű növekedést okoz az információáramlásban.

A kapcsolódási pontok vizsgálatánál azt is meg kell vizsgálnunk, hogy a válságkezelés különböző fázisaiban, a válságkezelésben résztvevő szervezetek szerepe és funkciója hogyan változik meg. Ebből az is következik, hogy egy államon belül az információáramlás súlypontja áthelyeződik a különböző válságkezelési fázisokban a kormányzati ágazatok, a nem-kormányzati szervezetek és a katonai beavatkozás eszköztárához tartozó között. A nemzetközi szervezetekkel viszont ettől függetlenül mindvégig szoros együttműködést szükséges fenntartani a hatékony válságkezelés fenntartása érdekében. Tehát a parancsnokságoknak képesnek kell lenni a kezdeti fázisban, szakértőkkel támogatni azokat a szervezeteket, akiknél az információáramlás súlypontja van, és képesnek kell lenniük a válság kulminációs időszakában „civil” szakértőket integrálni a műveleti tervezésbe és vezetésbe.

Az információáramlást tovább komplikálja, hogy a NATO és EU tagországok között nagy az átfedés. Ugyanakkor a két szervezet más – más elvek mentén vesz részt a válságkezelési folyamatban. A NATO elsődlegesen a katonai eszközök alkalmazásával a legintenzívebb (kulminációs) időszakban avatkozik be, míg az EU elsősorban a nem katonai eszközök alkalmazásával igyekszik az adott válságot lecsillapítani, a konszolidációs időszakra koncentrálni. Ebben a két szervezet

hivatalosan meg is állapodott a Berlin Plusz egyezményben, amely szerint szükség esetén a NATO bizonyos képességeket az EU rendelkezésére bocsát a rendezési folyamat visszafordulásának megakadályozása és egyéb okok miatt. Tehát egy adott országon belül az információáramlás volumene attól is függ, hogy a NATO és az EU műveletben milyen mértékben vesz részt, azaz melyik válságkezelési fázisba kapcsolódik be intenzívebben, ha csak nem közvetlenül érintett a konfliktusban.

A fenti táblázat felkeltette valamennyi nemzet érdeklődését, mivel a szövetségi együttműködést vizsgálja politikai és katonai síkon a különböző szervezetek között, békeidőszakban, válságidőszakban és a fegyveres összecsapás időszakában (a NATO V. cikely szerinti műveletei) esetén.

A norvég gondolkodást a CCOMC átadása indította el, hogyan tudják összeegyeztetni az információáramlást a nemzeti vezetési rendszerük, és a szövetség új vezetési elemé között. Másik fontos cél volt a norvégok számára, hogy a SACEUR támogatását hogyan tudják biztosítani, helyi és regionális információelemzéssel, amikor a válságok kialakulását kívánja a szövetség megelőzni.

Az előadás hivatkozik az MC 586 –os dokumentumra, amely a szövetséges vezetési rendszert definiálja. A VII. fejezet foglalkozik a NATO és a nemzeti parancsnokságok viszonyával.

A norvég előadásból az információcsere táblázat fókuszál a lényegre. Számba veszi az összes lehetséges nemzeti kapcsolódási pontot a külügyminisztérium, a védelmi minisztérium, a védelempolitika és az állami vezetők esetében.

Ez azt feltételezi, hogy léteznie kell egy jól összehangolt belső nemzeti információáramlási táblázatnak is, hiszen másképpen nem lehet egységes nemzeti álláspontot képviselni a szövetség irányában, főleg válság és a fegyveres konfliktusok időszakában.

NEMZETI VONATKOZÁSOK

Magyar nemzeti szempontból is fontos, hogy a nemrég elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia megvalósításához kapcsolódó vezetési rendszer milyen módon tart fenn információáramlást a szövetséges vezető szervezetekkel, azaz hogyan kapcsolódik hozzá.

A saját szempontunkat tekintve hasznos lehet egy hasonló táblázat összeállítása, amely biztosítja, hogy valamennyi vezetési szinten az egységes nemzeti érdek jelenjen meg. A saját változatomban (2. számú ábra) a norvég mintára épül, de figyelembe veszi azt a sajátosságot, hogy Magyarország földrajzi adottságai miatt csak két haderőnemmel rendelkezik, valamint vezetési technikailag a haderőnemi és az összhaderőnemi (a NATO szempontjából a hadműveleti és a harcászati) vezetés nálunk egy szinten integrálódik.

Az információáramlás jelenleg is zajlik a jóváhagyott hatás és jogkörök alapján, azonban egy ilyen táblázatból jól látható, hogy az alaptörvény és más rendelkezések alapján hogyan változnak meg a hatás és jogkörök a különleges jogrend időszakában, valamint a katonai vezetési szinteken milyen (hadi) szervezeteket aktivizál a szövetség, és azokkal kiknek kell kapcsolatba lépni a nemzeti oldalról.

A táblázat megmutatja azt is, hogy esetlegesen a nemzeti oldalról hiányzik-e valamely szervezet az információáramlásból, illetve nem azon a vezetési szinten kapcsolódik, ahol azt a szövetség várja. A békétől eltérő időszakban létrejövő újabb kapcsolódási pontokon fontos, hogy felkészült legyen a nemzeti kijelölt partner szervezet is az információáramlásra. Magyarország számára ez különösen fontos, hiszen nem csak a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégiánk épül a szövetségre, hanem az „Ország-védelmi Terv” is.

Természetesen egy ilyen információáramlási rendszer nem jöhet létre megfelelő hír-

adó – informatikai háttér nélkül, a nemzeti és a NATO vezető szervek között.

Jellemzően egy válság időszakban az információ mennyisége a többszörösére növekszik, és a helyzet súlyossága dönti majd el, a feldolgozáshoz rendelkezésre álló idő mennyiségét, amely általában a töredékére csökken a békeidőszakban megszokottakhoz képest. Éppen ezért fontos a nemzeti minősített informatikai hozzáférési szint vizsgálata, amely megmutathatja, hogy a hazai törzsek létszámát mennyire lehet hatékonyan kihasználni a szövetséggel történő információáramlásban. A mi esetünkben, még akkor sem mondható kielégítőnek, ha nappal – éjszakai váltásba vannak vezényelve a törzstisztek, és így kétszeresére növekszik a hozzáférés.

A szövetségi számos szakmai terület munkáját szoftverekkel támogatja. Ilyen például a hadművelet (légtérirányítás, harc – és tűzvezetés, tervezés); a logisztika (szállítástervezés); térképészet; amelyek folyamatosan fejlesztés alatt állnak. Egy válság kirobbanása akár néhány hét leforgása alatt is bekövetkezhet, lásd Líbia esetében. Ezért, az információáramlás szűk keresztmetszete a kritikus időszakban jelentős kockázatokat hordoz magában.

A szövetségi együttműködésünk másik sarokpontja a Befogadó Nemzeti Támogatás adatbázisának a naprakészen tartása, hiszen ebből dolgoznak a NATO törzsek. A közelmúltban megindult a stratégiai szintű dokumentumok aktualizálása (Nemzeti Biztonsági Stratégia – 2012, amely alapján elkészíthető a Nemzeti katonai Stratégia, ebből pedig felülvizsgálható az „Ország-védelmi Terv”), azonban nem szabad megfeledkeznünk a kapcsolódó adatbázisok pontosításáról sem, amelyek a végrehajtáshoz szükségesek. A Befogadó Nemzeti Támogatás adatbázisát utoljára 2004 –ben pontosították, ezzel rendelkezik a szövetség. Egy válságidőszakban, amikor egyébként is felgyorsulnak az események, akkor már késő egy teljesen új adatbázisnak a létrehozásához hozzáfogni.

A NATO Válságreakgáló Rendszere (NCRS⁴) definiálja a tagországokban ajánlott (válságkezelési) rendszabályokat, amelyek bevezetését nemzeti (NCRS) könyv alapján teszik meg az egyes országok. Ezekkel a kódokkal jelentik a szövetségnek az országok, hogy az adott nemzet milyen rendszabály bevezetését határozta el. A nemzeti kézikönyv egy példányát a nemzeti képviselőteken kell elhelyezni, amelyből szükség esetén tájékoztatni lehet a szövetség vezetőit az adott nemzet részéről bevezetett intézkedések tartalmáról. Ez is egy fontos „kommunikációs eszköze” a szövetségeseikkel folytatott információáramlásnak.

A szövetség új műveleti központja (CCOMC) képes integrálni más együttműködő (kormányzati és nem-kormányzati) szervezetet ideiglenesen, vagy akár egyes civil szakértők is be tudnak kapcsolódni a művelet-elemzésbe, és a műveletek tervezésébe. A nemzeti vezetési infrastruktúrákat is úgy célszerű létrehozni, hogy adott esetben a nemzeti civil szakértők tudjanak (katonai informatikai eszközök útján is) kommunikálni a szövetség szakértőivel.

A szövetségi – nemzeti együttműködés újabb lehetőségeit keresi az ACT⁵ a kiképzés terén. A szövetségi és nemzeti katonai parancsnokságok, katonai egységek informatikai összekapcsolásával lehetőség nyílik arra a közeljövőben, hogy a dandár, hadtest szintű törzsgyakorlásokat a virtuális térben hajtsák végre. Ezzel a költséghatékonyság mellett, az interoperabilitás is növelhető, valamint a rendszer a gyakorláson túl, másra is lehetőséget teremt. A légerő és a haditengerészet már rendelkezik szövetségi szintű vezetési

rendszerrel, várhatóan a szárazföldi erők számára is elérhetővé válik ilyen szoftver. Az első lépés az összekapcsolódáshoz, a védett nemzeti informatikai hálózat megteremtése.

Valamennyi tagországnak, így nekünk is célszerű megvizsgálni, hogy a nemzeti műveletvezetési rendszer milyen módon képes csatlakozni az ACO CCOMC –hoz, illetve biztosított-e vele az együttműködés béke és békétől eltérő időszakokban egyaránt.

ÖSSZEGZÉS

Az általános magyar köztudatba, a NATO egy katonai szövetségként épült be és sokan úgy vélik, hogy ez csak a Honvédségre tartozik. Azonban fontos hangsúlyozni, hogy ez a szövetség egy politikai és katonai szövetség egyben, amely azt fejezi ki, hogy egy közös értékrend és politikai platform alapján egyesített katonai képességek összessége. A Washingtoni szerződésnek csak az 5. cikkelye az, ami kifejezetten katonai alkalmazásról szól, a többi része egy (politikai) érdekszövetséget takar, és az ehhez kapcsolódó feltételeket fogalmazza meg.

Ami nem jelenti feltétlenül azt, hogy a 28 ország önzetlenül, csupán „békeszeretetből” nyújt segítséget egymásnak. Franciaország 1967 –es kilépésekor Charles De Gaulle tábornok azt mondta,⁶ hogy a NATO egy halott szervezet, mert az USA Európát, a Szovjetunió elleni felvonulás főúttjává tette. Tehát, már a megalakulás kezdetén világos volt még a közép hatalmaknak is, hogy ebben a szövetségben szó sincs egyenrangúságról, így Franciaország évtizedeken keresztül csak politikailag értett egyet a NATO-val.

A feszültség, az Atlanti Óceán két partja között jelentősen enyhült, hiszen Franciaország visszalépett a NATO katonai együtt-

⁴ NATO Crises Response System

⁵ Allied Command Transformation (A NATO másik stratégiai szintű parancsnoksága, amely a műveletekhez szükséges képességek kialakítását irányítja az egyes tagországokban, az alárendeltségében lévő szervezetek segítségével.)

⁶ Air University Review, March-April 1967 De Gaulle: Enigma in the Western Alliance? Major Alfred R. Uhalt, Jr.

működésébe, és más változások is történtek (átalakult a Világ politikai polarizációja) ami ezt elősegítette.

Éppen ezért, fontos tisztán látni, hogy a NATO tagság három különböző ágazatot foglal magában: a külpolitikát, a védelempolitikát és a katonai képességeket. Ez a három (kormányzati) ágazat határozza meg egy adott ország viszonyulását a külvilághoz. Ez a viszony csak akkor lehet eredményes érdekérvényesítés, ha az adott ország összehangolja ennek a három ágazatnak az erőfeszítéseit a kétoldalú kapcsolataiban és a szövetségben is. A NATO tagországok képviselőiteinek az (szervezeti) összetétele is ezt fejezi ki. Ami azt feltételezi, hogy minden ágazat a szövetség megfelelő pontján csatlakozik, és egy összehangolt információáramlással vesz részt a szövetség tevékenységében.

A NATO új vezetési központja még nincs beillesztve a nemzeti műveleti vezetési rendünk információs csatornájába, és még azt sem mérlegettük, hogy mely nemzeti vezetési elemeinknek kell kapcsolatba lépnie vele. Ha ez így marad, akkor azzal kizárjuk magunkat a NATO műveleti vezetéséből, amelyre pillanatnyilag az ország-védelmünk épül, és amely egyúttal a nemzeti függetlenségünk garanciája is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Air University Review, March-April 1967 De Gaulle: Enigma in the Western Alliance? Major Alfred R. Uhalt, Jr.
- [2] Implementation of the Comprehensive Approach Action Plan And The Lisbon Summit Decisions On The Comprehensive Approach; 30 November 2011; [https://jatl.act.nato.int/NATO/data/NATO/lm_data/lm_12820/999/objects/i1_0_file_35471/20111130_NU_NATO-IS-NSG-PO\(2011\)0529-Action-Plan-Comprehensive-Approach.pdf](https://jatl.act.nato.int/NATO/data/NATO/lm_data/lm_12820/999/objects/i1_0_file_35471/20111130_NU_NATO-IS-NSG-PO(2011)0529-Action-Plan-Comprehensive-Approach.pdf); 2013. 11. 14.
- [3] Florence Gaub: Six Strategic Lessons Learned from Libya: NATO's Operation Unified Protector, Research Division NATO Defense College March 2012, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=140743>, 2013. 11. 26.
- [4] Lisbon Summit Declaration / Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon / 20 Nov. 2010 / http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm; 2013. 11. 14.
- [5] Military Decision on MC 586 / MC Policy for Allied Forces and their use for Operations /13 jan 2011 (NATO Restricted)
- [6] NATO Crisis Response System Manual (NCRSM) Nov 2010 (NATO Restricted)

A használt rövidítések gyűjteménye

Rövidítés	Teljes kifejezés	Jelentés
AC	Air Command	Légi erő Parancsnokság
BILAT	Bilateral	Kétoldalú (két ország kapcsolata)
CAOC	Combined Air Operations Centre	Légi Vezetési és Műveletirányító Központ
CCOMC	Comprehensive Crisis and Operations Management Centre	Integrált Válságkezelési és Hadműveleti Központ
CHOD	Chief of Defence Staff	Vezérkar Főnök
CMC	Chairmen of Military Committee	Katonai Tanács Elnöke
DEFMIN	Defence Minister	Védelmi Miniszter
DEFSTAFF	Defence Staff	Vezérkar
FORMIN	Foreign Minister	Külügyminiszter

Rövidítés	Teljes kifejezés	Jelentés
JFACC	Joint Force Air Component Commander	Légierő Komponens Parancsnok
JMCC	Joint Maritime Component Commander	Haditengerészeti Komponens Parancsnok
JTFHQ	Joint Task Force Headquarter	Összhaderőnemi Harc-csoport Parancsnokság
LAND	Land (Forces)	Szárazföldi (erők) Haderőnem
LC	Land Command	Szárazföldi Parancsnokság
MC	Maritime Command	Haditengerészeti Parancsnokság
MFA	Ministry of Foreign Affairs	Külgügyminisztérium
MILREP	Military Representative	Katonai Képviselő (Brüsszel)
MOD	Ministry of Defence	Védelmi minisztérium
NAC	North Atlantic Conceal	Észak Atlanti Tanács
NAOC	Norway Air Operations Centre	Norvég Légi Műveleti Központ
NCS	NATO Command Structure	NATO Parancsnoki Struktúra
NFS	NATO Force Structure	NATO Csapatstruktúra
NJHQ	Norway Joint Headquarter	Norvég Összhaderőnemi Parancsnokság
NJHQ	Norway Joint Headquarter	Norvég Összhaderőnemi Parancsnokság
NMR	National Military Representative	Nemzeti Katonai Képviselő (Mons)
NORDEL	Norway Delegation to NATO (Brussels)	Norvégia Küldöttség a NATO hoz (külügyi, védelempolitikai, katonai részlegekkel)
NORTG	Norway Task Group	Norvég Harc-csoport
NRF	NATO Response Force	NATO Reagáló Erők
PM	Prime Minister	Miniszter Elnök
SACEUR	Supreme Allied Commander Europe	Szövetséges Erők Európai Főparancsnoka
SACT	Supreme Allied Commander Transformation	Szövetséges Erők Képességfejlesztési Főparancsnoka
SEC GEN	Secretary General	Főtítká
HM	Honvédelmi Minisztérium	
HVKF	Honvéd Vezérkar Főnök	
KKH	Katonai Képviselő Hivatal	
KÜM	Külgügyminisztérium	
MH ÖHP	MH Összhaderőnemi Parancsnokság	
VPR	Védelempolitikai Részleg	

VECSEY MARIANN HADNAGY: A KÖZÉP-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG KÜZDELMEI ÉS MAGYARORSZÁG

A tanulmány a Közép-afrikai Köztársaság jelentősebb történelmi eseményeivel ismerteti meg az olvasót. Kutatja az ország jelenlegi helyzetének forrását. Leírja a nemzetközi beavatkozás első három hónapjának alakulását. Bemutatja az EU vállalás változásait és leírja Magyarország szerepét.

A Közép-afrikai Köztársaságban 2013 decemberében felerősödött harcokat Samantha Power, az Amerikai Egyesült Államok ENSZ nagykövete a következőképpen jellemezte: „a legszörnyűbb krízis, amiről a legtöbb ember még nem is tudott.”¹ Az országban történt és jelenleg is futó eseményeknek hosszú előzményei vannak, mivel a Franciaországtól való függetlenedése óta a térségben folyamatosak a harcok, puccs puccsot követ és az ország gyakorlatilag évtizedek óta anarchia van.² Emellett az országban zajló események kapcsolatban állnak az ENSZ-szel, az Európai Unióval és Magyarországgal is, hiszen már elfogadták egy EU misszió felállítását a területen.³ Természetesen itt is, akárcsak Maliban megjelennek a különböző afrikai szervezetek és érdekelt országok. A Közép-afrikai Köztársaságban zajló események egy amúgy is ingatag régió egyensúlyát fenyegetik, így fontos a konfliktus rendezése a nem-

zetközi közösség számára is, habár alapvetően belpolitikai problémákkal küzd az ország.

A Közép-afrikai Köztársaságban zajló események kihatással lesznek Magyarországra is, hiszen a megalakuló EU misszióba hazánk is delegál katonákat. Főként ezért tartom fontosnak az országot, és az ott zajló események megismerését. Ennek megfelelően szeretném bemutatni azokat az eseményeket, amelyek az ország instabillá válásához vezettek, a belpolitikai helyzetet, és a nemzetközi beavatkozást.

TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

A terület történelme több ezer évre nyúlik vissza, de a jelen konfliktus megértéséhez az 1800-as évek végétől ismertetem azt. Azt fontos megjegyezni, hogy a terület igen véres múltra tekint vissza, hiszen többek között szállítottak innen rabszolgákat is. A ma létező környező országok is mind valamely gyarmatbirodalom részei voltak. Csád és a Kongói Köztársaság francia, a Kongói Demokratikus Köztársaság a belga uralkodó magánygyarmata, Szudán és Dél-Szudán brit és egyiptomi közös irányítás alatt állt,⁴ Kamerun előbb portugál, majd holland terület, később német gyarmat, majd angol és francia kézre került.⁵

¹ David Smith: Unspeakable horrors in a country on the verge of genocide. <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/22/central-african-republic-verge-of-genocide>. Megtekintve: 2013. december. 29.

² Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_4.pdf. Megtekintve: 2014. február 22. p. 1.

³ EU troops mandated for Africa mission. <http://www.dw.de/eu-troops-mandated-for-africa-mission/a-17392818>, 2014. február. 23.

⁴ <http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume6/Issue4/pdf/18bese.pdf> Megtekintve: 2014. január 12.

⁵ Country Profiles. http://news.bbc.co.uk/2/hi/country_profiles/default.stm. Megtekintve: 2014. január 12.

A gyarmatokért folyó küzdelem során a mai Közép-afrikai Köztársaság területének megszerzéséért Németország, Nagy-Britannia és Franciaország versengett.⁶ Ebben a harcban a franciák győzedelmeskedtek és 1894-ben Ubangi-Chari néven kapcsolták a gyarmatot Franciaországhoz.⁷ 1910-ben a terület része lett Francia Egyenlítői-Afrikának. A gyarmatosító országokból érkező vállalatok által a végeledekig kihasznált népesség 1928-ban fellázadt. A három éven át tartó harcok nem hoztak sikert, és leverése után a területen élő népességet még brutálisabb eszközökkel kényszerítették munkavégzésre.⁸

A második világháború hozta az első jelentősebb változást: Charles de Gaulle segítségért folyamodott az afrikai népességhez, és 3000 fő részt is vett a harcokban. Ezek után de Gaulle tábormok megszervezte a Francia Nemzetgyűlést, ahová 1946 novemberében választás útján került be az első közép-afrikai; Barthelémy Boganda. Boganda alakította meg a Mozgalom a Fekete-afrikai Szociális Fejlődésért⁹ nevű szervezetet, később pedig Francia Egyenlítői Afrika nagy tanácsának az elnöke lett és a területen élő népcsoportok közös nemzetbe való olvadását támogatta, de terveit elutasításra kerültek. Boganda 1959-es halála után David Dacko lett az elnök, és az 1960. augusztus 13-án függetlenné vált állam vezetője is ő maradt, amely hivatalosan megkapta a Közép-afrikai Köztársaság nevet. Dacko egypártrendszert

kezde el működtetni az országban, és továbbra is megtartotta a különböző francia cégek nagy befolyását az ország gazdaságára. Ennek következményeképpen az ország gazdasága rohamos hanyatlásnak indult.¹⁰ Dacko 1964-ben ugyan még megnyerte a választásokat, de az államcsőd és az országos sztrájk miatt 1965-ben Jean-Bédél Bokassa puccsal döntötte meg a hatalmát. A Bokassa rezsim sem hozott azonban javulást a kizsákmányolt országba. 1972-ben örökös elnökké, majd 1976-ban császárrá kiáltotta ki magát és az országot átnevezte Közép-afrikai Császársággá.¹¹ Bokassa uralma alatt saját kezében tartotta az ország gyémánt exportját, és az abból származó bevételt. Az ország uralkodása alatt még több adósságot halmozott fel. 1979 szeptemberében azonban a franciák által támogatott David Dacko sikeres puccsot hajtott végre. Második kormányása alatt hatalmát csak a francia katonai erőkre támaszkodva tudta megtartani, míg 1981-ben André Kolingba tábormok sikeres puccsot hajtott végre, és katonai kormányzást vezetett be az országban. 1986-ban nemzetközi nyomásra civil kormányzat állt fel az országban, de csak névleges volt a hatalom, az ország valódi vezetője Kolingba maradt.¹²

Az 1990-es években a Közép-afrikai Köztársaságban megerősödtek a demokratikus mozgalmak, és ezek hatására Andre Kolingba 1991-ben feloldani kényszerült az addig működő egypártrendszert, és 1992-ben történt meg az első demokratikus választás az országban. Ange-Felix Patassé nyerte a

⁶ The colonial era. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40700/The-colonial-era>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁷ Besenyő János, Jagadics Péter, Hetényi Soma Ambur, Resperger István (2010): Országismertető-Csád, 78–79. oldal

⁸ The colonial era. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40700/The-colonial-era>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁹ Social Evolution Movement of Black Africa-Mouvement pour l'Évolution Sociale de l'Afrique Noire; MESAN

¹⁰ Independence. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40700/The-colonial-era>. Megtekintve: 2014. január 12.

¹¹ The Bokassa era. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. január 12.

¹² Authoritarian rule under Kolingba. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/214029/Authoritarian-rule-under-Kolingba>. Megtekintve: 2014. január 12.

választásokat.¹³ A Patassé kormányzat üres államkasszát és lázongó lakosságot örökölt. A lázongások, fosztogatások és három puccskísérelt után a kormány az állampolgári jogok megsértéséhez folyamodott, attól remélve a helyzet megoldását. A feltételezett bűnözőket tárgyalás nélkül végezte ki, majd a helyi választások elmaradását fizetésképtelenségével indokolta. 1997-ben a kormány, az ellenzéki pártok és vallási közösségek aláírták a Bangui Megegyezést, amely széleskörű reformok bevezetését tartalmazta az ország helyzetének javítására.¹⁴

A megegyezés nem hozott békét az országba. 1997-ben Franciaország ugyan kivonta csapatait a Közép-afrikai Köztársaságból, de az ENSZ fél évvel később békefenntartó missziót indított az országba MINURCA¹⁵ néven.¹⁶ A misszió létszáma 1350 fő volt, amelyben főként afrikai országok katonái vettek részt. A MINURCA feladata az ország stabilitásának, biztonságának helyreállítása, megfigyelés és a választások sikeres lebonyolítása volt. A misszió 1998 áprilisától 2000 februárjáig tartott.¹⁷

Az 1999-es választásokon Patassé-t újrávalasztották, de ez a kormányzati ciklus sem volt feszültségmentes. 2003-ban Francois Bozizé tábornok vezette azt külső szereplők, főleg Csád által támogatott puccsot, amely Patassé elnökségének végét jelentette. Bozizé átmene-ti kormánya új alkotmányt írt 2004-ben, ám ez sem hozott tartós változást az ország helyzetében, habár arra elegendő volt, hogy a 2005-

ben tartott választásokon diadalmaskodjon.¹⁸ A Bozizé kormány alatt a haderőfejlesztés teljesen elmaradt, illetve a fontos tisztségekbe az államfő rokonai kerültek.¹⁹

2004-ben ismét fellángoltak a harcok a kormányerők és az egyik legerősebb szervezet, a Michael Djotodia vezette UFDR²⁰ között. A szervezet bázisa az ország északkeleti tartományaiban volt, ahol amellet, hogy közel voltak a szövetséges csádi és szudáni milíciák, nem volt állami ellenőrzés és a térségben találhatóak az ország legnagyobb gyémántbányái.²¹ Emellett fontos, hogy Djotodia itt képes volt megnyerni ügyének a lakosságot is, hiszen az alapvetően keresztény ország muszlim kisebbsége ebben a régióban koncentráldik. Az UFDR mellett azonban más szervezetek is megjelentek a térségben. Ilyen az alapvetően Ugandában tevékenykedő LRA (Úr Ellenállás Hadserege – Lord Resistance Army).²²

2002-ben Franciaország műveletet indított a területen a különböző, afrikaiak által működtetett missziók megsegítésére (FOMUC, MICOPAX), Operation Boali néven.²³ A nemzetközi beavatkozás megin-

¹³ Ban on parties lifted. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. január 12.

¹⁴ Patassé and the quest for democracy. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/214029/Authoritarian-rule-under-Kolingba>. Megtekintve: 2014. január 12.

¹⁵ UN Mission to the Central African Republic.

¹⁶ Patassé and the quest for democracy.

¹⁷ MINURCA. <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/car.htm>. Megtekintve: 2014. január 12.

¹⁸ Patasse ousted. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. január 12.

¹⁹ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_4.pdf. Megtekintve: 2014. február 22. p. 1.

²⁰ Demokratikus Erők Uniója az Egységért – Union des Forces Démocratiques pour le Rassemblement

²¹ Az ország destabilizálásához jelentős mértékben hozzájárultak a darfuri események is. Bővebb információk a darfuri konfliktus eseményeiről: Besenyő János (2010): Országismertető – Szudán, 112–116. o., valamint http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77169/StratL2_35.pdf?sequence=1. Megtekintve: 2014. február 22.

²² Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_4.pdf. Megtekintve: 2014. február 22. p. 2.

²³ L'opération Boali. <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/operation-boali/l-operation-boali>. Megtekintve: 2014. február 22.

gatta Bozizé helyzetét, amelyet a 2004–2007 közötti „bozótháború” során csak francia segítségével tudott fenntartani. A három éven át tartó harcok során Bozizének egy néhányszáz főt magába foglaló laza és koordinálatlan szövetségi rendszerrel kellett szembenéznie, amely megfelelően kiképzett és felfegyverzett haderő hiányában jobbára a nemzetközi erőkre hárult. A harcok 2007-ben fejeződtek be úgy, hogy minden egyes harcoló féllel külön béke megállapodást kötöttek 2007–2008 folyamán, de ezeket nem tartották be maradéktalanul. Bozizé egyértelműen csak hatalmának megtartására törekedett és nem történt fejlődés az országban.²⁴ A harcok során közel 100 000 fő menekült át a szomszédos Csádba, amely a belpolitikai konfliktusok és a darfuri helyzet miatt egyébként is instabil helyzetbe került. A térség stabilizálására az Európai Unió létrehozta az EUFOR CHAD műveletet, amelyben magyar katonák is szerepet vállaltak.²⁵

A SZELEKA

A 2012-ben ismét kirobbantak a harcok a fegyveres csoportok és a kormányerők között, amelyre az indok a 2007–2008 során megkötött béke megállapodások be nem tartása volt. A korábbi, úgynevezett „bozótháború”-ban részt vett szervezetek azonban tanultak korábbi hibáikból és ezúttal egységes szervezetként léptek fel Bozizé ellen. Az összefogás a harcok kezdetekor kettő csoportból, a CPJP-ből²⁶ és a CPSK-ből²⁷ állt, de a későbbiekben csatlakozott hozzájuk az

UFDR²⁸, valamint az FDPC²⁹ és az A2R³⁰ is, amellyel ötre növekedett a szövetségesek száma.³¹ Az együttműködő szervezetek becsült létszáma 1000–2000 fő, amely jelentős erőt képvisel a szétzilálódott, kiképzetlen és alulmotivált kormányerőkkel szemben.³² A Szeleka nevet a szövetségesek először 2012 decemberében használták, melynek jelentése „szövetség”.

A Szeleka, muszlim többségű csoportként elsősorban az ország északi részén, a muszlimok lakta területeken ért el gyors sikereket a lakosság támogatása miatt, de hamarosan előrenyomult a déli országrészbe is. Bozizé sem a tárgyalóasztal mellett kívánta megoldani az országban kialakult helyzetet. Erre válaszul az eddig őt támogató Idriss Déby a régió stabilitásának megrendülésétől, valamint egy Csád déli határához közel eső állandósuló válsággóctól tartva több, korábban Bozizé támogatására küldött alakulatot is kivont az országból, a krízis továbbterjedésének megakadályozására. 2012 decemberében azonban Banguitól nem messze a MICOPAX-ba delegált csádi alakulatok állították meg a Szeleka előrenyomulását és Idriss Déby nyomására tárgyalások kezdődtek a Bozizé kormányzattal.³³ Jelentős változást hozott a 2013. januári megállapodás, ami tűzszünetet kötött a két fél között, amelyben engedélyezték Bozizé számára a 2016-ig tartó elnöki ciklus kitöltését. A Szeleka azonban hamarosan

²⁸ Demokratikus Erők Uniója az Egységért – Union des Forces Démocratiques pour le Rassemblement

²⁹ Közép-afrikai Nép Demokratikus Frontja – Front démocratique du peuple centrafricain

³⁰ Szövetség az Újjászületésért és az Újjáépítésért – l'Alliance pour la renaissance et la refondation

³¹ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. p. 3.

³² Seleka, Central Africa's motley rebel coalition. <http://www.globalpost.com/dispatch/news/afp/130324/seleka-central-africas-motley-rebel-coalition>. Megtekintve: 2014. június 26.

³³ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. p.4.

²⁴ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. p. 3.

²⁵ Besenyő János (2013): Magyar békefenntartók Afrikában, 394-407. o.

²⁶ Hazafiak Gyűlése az Igazságért és a Békéért – La Convention des Patriotes pour la Justice et la Paix

²⁷ Hazafias Gyűlés az Ország Megmentéséért – Convention Patriotique pour le Salut du Kodro

san azzal vádolta Bozizét, hogy nem tartja be a megállapodás pontjait.³⁴ 2013 márciusában a szervezet folytatta előrenyomulását a főváros felé, amelyet 24-én el is foglalt. Bozizé ezt követően elhagyta az országot.³⁵

Az államfő távozása lehetővé tette a Szeleka számára, hogy egyik vezetőjét helyezze az elnöki posztra, így márciusban Michel Djotodia vette át az ország irányítását, és államfőnek nyilvánította magát. Így ő lett a keresztény többségű ország első muzulmán államfője.³⁶

A DJOTODIA KORMÁNYZAT

Djotodia hatalomra kerülése után gyakorlatilag anarchia alakult ki az országban, ami folyamatos harcokhoz vezetett a Szeleka és a különböző keresztény csoportok között, amely falvak elnéptelenedését okozta. Az Afrika Unió júliusban 2.500 fővel létrehozta a MISA missziót és megkezdte az országban a jogrend helyreállításáért.³⁷ Az új államfő augusztusban tette le az elnöki esküt, ekkor még a nemzetközi közösség bizakodó volt, az ország helyzetének stabilizálódását várta az új államfőtől, hiszen Djotodia szervezte egységbe a Szelekát. Michel Djotodia azonban először is a saját helyzetét szerette volna bebiztosítani, még pedig azzal, hogy nyitott az olyan iszlám államok felé, mint például Szudán, Katar, vagy az Egyesült Arab Emírségek. Egy újabb iszlám állam létrejöttét azonban sem a szomszédos országok, sem a nemzetközi közösség nem fogadott volna

el.³⁸ Az ENSZ még augusztusban felhívta a nemzetközi közösség figyelmét arra, hogy a Közép-afrikai Köztársaságban zajló események megrendíthetik a régió stabilitását.³⁹ Djotodia szeptemberben hivatalosan feloszlatta a Szelekát, de a felkelők által működtetett szervezet legtöbb tagja nem volt hajlandó letenni a fegyvert, a milíciák nem fejezték be működésüket. Ezután már mindenfajta külső irányítást megtagadva romboltak le falvakat, fosztogattak és gyilkoltak. A fegyveresek által elkövetett erőszakos cselekmények miatt körülbelül 400 000 ember hagyta el az otthonát, ebből mintegy 68 000 fő kerest menedéket a környező országokban. A főleg muzulmán harcosokat tömörítő Szeleka tevékenysége hívta életre a keresztények által létrehozott, úgynevezett antibalaka – önbíráskodással és más, erőszakos cselekményekkel, fosztogatással, emberöléssel vádolható – csoportokat, amelyek sajátos módszerekkel a jogrend helyreállításáért küzdenek.⁴⁰ Ez mélyítette el a vallási feszültségeket a térségben. 2013 októberében az ENSZ döntött arról, hogy támogatást nyújt a térségben júliustól feladatot ellátó, Afrika Unió által működtetett misszió megsegítésére.⁴¹

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2013. december 5-én fogadta el a 2127-es határozatot, melyben lehetővé teszi a francia beavatkozást a Közép-afrikai Köztársaságban.⁴² December elején 250 francia katona érkezett az országba a bangui repülőtérén működő Operation Boali

³⁴ Jason Warner: Who are Seleka? <http://globalpublic-square.blogs.cnn.com/2013/01/17/who-are-seleka/>. Megtekintve: 2014. január 12.

³⁵ The 21st century. <http://www.britannica.com/EB-checked/topic/102152/Central-African-Republic/254026/The-21st-century>.

³⁶ David Smith: Unspeakable horrors in a country on the verge of genocide.

³⁷ David Smith: France to bolster force in central Africa. *The Guardian Weekly* 2013. 12. 06. p. 7.

³⁸ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. p. 5.

³⁹ Bozize ousted. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁴⁰ Unspeakable horrors in a country on the verge of genocide.

⁴¹ Döntött az ENSZ BT: rendet kell tenni a Közép-afrikai Köztársaságban. http://hvg.hu/vilag/20131010_Dontott_az_ENSZ_BT_rendet_kell_tenni_a_Ko. Megtekintve: 2014. január 12.

⁴² ENSZ BT. <http://unscr.com/en/resolutions/2127>. Megtekintve: 2014. január 12.

megerősítésére a környező országokból, így az országban 650 francia katona hajt végre feladatot,⁴³ valamint 350 további katona állomásozik Kamerunban további megerősítésként. A kontingens összlétszáma december elején még tervezetten 1200 fő volt.⁴⁴ A francia beavatkozást itt is, akárcsak Maliban⁴⁵ megelőzte az állam felől is érkező, nemzetközi beavatkozást sürgető kérés, ebben az esetben Nicolas Tiangaye miniszterelnök fordult Franciaországhoz segítségért.⁴⁶ December 7-én az AU misszió létszámának 6000 főre való emeléséről érkeztek hírek.⁴⁷ December 10-én vészette életét az első két francia katona a harcokban.⁴⁸

December 5-én felerősödtek a harcok, amelyek gyakorlatilag már a népirtás határára voltak, így Franciaország december 18-ra már 1600 katonával rendelkezett az Operation Sangaris elnevezésű műveletben, amely a Közép-afrikai Köztársaságban hajt végre katonai műveletet, és felszólította Európai Uniót, hogy támogassa a beavatkozást. A műveletben Lengyelország, Nagy-Britannia, Németország, Spanyolország és Belgium ugyan különböző módon támogatták a francia beavatkozást, de katonákat nem küldtek a

műveleti területre. Ezt a hozzáállást szerette volna Franciaország megváltoztatni.⁴⁹

2013. december 23-án az EU betiltotta a fegyverszállítást és a zsoldosok közvetítését a Közép-afrikai Köztársaság felé, amely rendelkezés szorosan kötődik ahhoz az ENSZ BT határozathoz, amely december elején született az országban folyó harcok támogatásának mindennemű direkt, vagy indirekt támogatásáról.⁵⁰

Michel Djetodia elnök és Nicolas Tiangaye miniszterelnök 2014. január 10-én nemzetközi nyomásra lemondtak posztjukról, mivel a nemzetközi közösség azt sérelmezte, hogy nem képesek megfékezni a muzulmán Szeleka és az ellenük szerveződött keresztény csoportok közötti erőszakot.⁵¹

A SAMBA-PANZA KORMÁNYZAT

Az állami vezetők január 11-i távozása után újabb átmeneti időszak köszöntött az országra. Alexandre-Ferdinand Nguendet lett a Közép-afrikai Köztársaság Átmeneti Nemzeti Tanácsának az elnöke,⁵² amelynek legfontosabb feladata egy átmeneti államfő kinevezése volt. Január 20-án az Átmeneti Nemzeti Tanács Catherine Samba-Panzát, Bangui polgármesterét, egy semleges politikust válasz-

⁴³ L'opération Boali

⁴⁴ UPDATE 1-France deploys troops to secure CAR capital after clashes. <http://www.reuters.com/article/2013/12/05/centralafrican-france-idUSL5N0JK2NO20131205>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁴⁵ http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenskavojska/pdf/vojaski_izzivi/svi_15_3.pdf Megtekintve: 2014. január 12.

⁴⁶ Central African PM urges France to act quickly to stop violence. <http://www.reuters.com/article/2013/12/05/us-centralafrican-fighting-pm-idUSBRE9B4-0SJ20131205>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁴⁷ African Union to nearly double troops in CAR to 6,000: France. <http://www.reuters.com/article/2013/12/07/us-centralafrican-france-union-idUSBRE9B60B120131207>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁴⁸ French soldiers killed in Central African Republic. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25313817>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁴⁹ France says EU countries to send troops to C. African Republic. <http://www.reuters.com/article/2013/12/18/us-centralafrican-france-idUSBRE9B-60Y020131218>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁵⁰ EU bans arms exports to Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2013/12/23/us-centralafrican-france-eu-arms-idUSBRE9BM0-BC20131223>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁵¹ Central African Republic president and prime minister to resign. <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/10/central-african-republic-president-pm-resign>. Megtekintve: 2014. január 12.

⁵² UPDATE 2-C. African Republic's capital tense as ex-leader heads into exile. <http://www.reuters.com/article/2014/01/11/centralafrican-idUSL6-N0KLOBE20140111>. Megtekintve: 2014. január 12.

tott meg ideiglenes elnökek.⁵³ Az ő feladata lesz, hogy levezényelje a soron következő, az események miatt 2014 második felére előrehozott választásokat. Samba-Panza hatalmas erőfeszítéseket tett a béke helyreállítására az országban, amelyet az is megmutat, hogy a kormány tagjai közé mind a Szeleka, mind az antibalaka delegálhatott minisztereket. Catherine Samba-Panza hatalmát jelenleg az országban tartózkodó nemzetközi erők és a Szeleka, valamint az antibalaka csoportok között kötött kompromisszum garantálja, amely lehet valós béketörekvés, de akár időhúzás is. A harcok azonban továbbra is folynak az országban. Bár hivatalosan a Szeleka és más milíciák 2014. január 26-án kivonultak Banguiból, de ennek ellenére további halálos áldozatokat követeltek a helyi csoportok közötti összecsapások.⁵⁴ 2014 januárjában döntött az EU egy nagyjából 500 fős misszió létrehozásáról a Közép-afrikai Köztársaságban, melynek feladata a repülőtéren tartózkodó, mintegy százezer menekült biztonságának garantálása, a francia csapatok leváltása lesz, így az Operation Sangaris nagyobb erő kifejtésre lesz képes Bangui területén. A várható EU misszió mellett azonban Samba-Panza elnökasszony további segítséget kért az ENSZ-től, amelynek beavatkozását a főtitkár 2013 novemberében feltételekhez kötötte. Ha ezek megvalósulnak, akkor ez mintegy 10 000 fős kontingens létrehozását jelentené.⁵⁵

Az országban január 31-én már 1600 francia katonát tartózkodott az Operation Sangaris keretein belül és további 6000 afrikai békefenntartó a MISCÁ kontingensben,

⁵³ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. p.10.

⁵⁴ U.o. p.10.

⁵⁵ Michelle Nichols: Central African Republic wants U.N. force as EU troops OKed. <http://www.reuters.com/article/2014/01/29/us-centralafrican-eu-un-idUSBREA0R1FD20140129>. Megtekintve: 2014. február 22.

benne olyan nemzetek békefenntartóival, akiknek vannak tapasztalataik hasonló műveleti területekről; mint például Burundi, Csád és Ruanda⁵⁶. A két misszió feladata a béke visszaállítása az országban és a civil lakosság védelme a fegyveres csoportoktól.⁵⁷ További feladatuk a lefegyverzés is, amelynek nehézségét az adja, hogy nem csak lövegvereket, de egyéb, szűrő-vágóeszközöket is össze kellene gyűjteniük a lakosságtól, amennyiben teljes mértékben meg akarják fékezni a harcokat. Ez a tevékenység azonban olyan veszélyeket is rejt magában, hogy a már lefegyverzett csoportokat támadás érheti a fegyverrel még rendelkező csoportok oldaláról.⁵⁸

Néhányan, az antibalaka milíciák által elkövetett eseménysorozatot a 20 évvel ezelőtti ruandai népiirtáshoz hasonlították. A mintegy 2000 halálos áldozatot követelő harcok méretükben nem érték el az 1994-es ruandai eseményeket,⁵⁹ bár ideológiai alapon hasonlóságot mutatnak vele: etnikai, vallási alapú gyűlöletből gyökerezik.⁶⁰ A lakosság védelme érdekében külföldieket anyaországuk hazaszállították, a helyi lakosság kimene-kítését pedig az ENSZ felügyeli. Az elmúlt hónapokban a 4,6 milliós ország lakossá-

⁵⁶ France likely to extend mission in Central African Republic: minister. <http://www.reuters.com/article/2014/02/06/us-centralafrican-france-idUSBREA-151BP20140206>. Megtekintve: 2014. február 23.

⁵⁷ Sangaris: point de situation du 31 janvier 2014. <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-31-janvier-2014>. Megtekintve: 2014. február 22.

⁵⁸ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. p. 10–11.

⁵⁹ Emmanuel Braun: Eight dead in Central African Republic capital, rebel leaders flee city. <http://www.reuters.com/article/2014/01/27/us-centralafrican-idUSBREA0P00220140127>. Megtekintve: 2014. február 22.

⁶⁰ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. p. 10.

gának közel negyede, 1 millió fő hagyta el otthonát.⁶¹

Február elején Ban Ki-moon ENSZ főtitkár az országban állomásozó francia erők létszámának növelését, és az EU-misszió telepítésének meggyorsítását kérte a kritikus helyzetre hivatkozva. Szerinte az ország jelenlegi biztonsági helyzete népirtáshoz vezethet, így sürgető az ott lévő erők felduzzasztása. Megkezdtek tárgyalásokat arról, hogy a MISCA, az Afrika Unió missziója az ENSZ irányítása alá kerüljön.⁶² A Közép-afrikai Köztársaságot februárban már az éhínség is fenyegette. A keresztény milíciák által zaklatott muszlim kereskedők folyamatosan hagyják el az országot, így február elején már mintegy másfélmillió ember szorult sürgős élelmiszersegélyre az ENSZ becslései szerint. Az élelmiszerszállítmányok azonban nem jutottak át a kameruni határon, mert az ország biztonsági helyzetének további romlása miatt több gépjárművezető nem vállalta az út megtételét.⁶³

Február közepén egy tömegsír felfedezése után ismét felvetődött az etnikai tisztogatás vádjá. Az erőszak Michael Djotodia lemondása után öltött nagyobb méreteket, annak ellenére, hogy az Operation Sangaris egységei az ország több területén is tevékenykednek, és nőtt a MISCA létszáma is. A muszlim többségű Szeleka felvetette az ország esetleges felosztását, de Samba-Panza elnök asszony az ország területi integritásának feladásáról még csak tárgyalni sem hajlandó. Az események

kapcsán már felmerült egy új ENSZ misszió felállításának a lehetősége, de annak felállítása a szervezet főtitkára Franciaországot kérte fel létszámnövelésre a térségben.⁶⁴

Az EU által felajánlott mintegy 500 fős kontingens felállításáról is folyamatosak a tárgyalások. A misszió telepítése várhatóan csak márciusban indul meg, de a teljes műveleti készenlét eléréséig még mintegy fél évet kapott az EU.⁶⁵ A misszió parancsnoka francia lesz, amely előnyt jelent a már jelenlévő francia műveleti erőkkel való együttműködésben, ahogyan Maliban is megkönnyítette a különböző missziók közötti együttműködést és kommunikációt.⁶⁶

Február közepén született döntés arról, hogy Franciaország 400 fővel fogja növelni az Operation Sangaris létszámát, így 2000 főre duzzasztva a francia részvételt a békeműveletekben. Ezzel egyidőben Franciaország elismerte, hogy a békefenntartó művelet tovább fog tartani, mint a tervezett hat hónap. A művelet folytatására az erőszak hatathós visszaszorításának érdekében van szükség.⁶⁷

Február 20-án Ban Ki-moon ENSZ főtitkár további 3000 katona átcsoportosítását kérte a Közép-afrikai Köztársaság területére, valamint kilátásba helyezte egy ENSZ misszió felállítását, mintegy 12 000 fős létszámmal, a civil lakosság védelmére és az ország helyzetének stabilizálására. Ezzel együtt az EU által

⁶⁴ Mass grave found in Central African Republic; U.N. warns of 'cleansing'. <http://www.reuters.com/article/2014/02/12/us-central-african-idUSBREA1B1PF20140212>. Megtekintve: 2014. február 23.

⁶⁵ Adrian Croft: EU force to create 'safe haven' in Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/13/us-centralafrican-eu-idUSBREA1C1SX20140213>. Megtekintve: 2014. február 23.

⁶⁶ http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/40386/hsz_2013_5.pdf Megtekintve: 2014. február 23.

⁶⁷ French minister says CAR operation to last longer than expected. <http://www.reuters.com/article/2014/02/15/us-centralafrican-france-idUSBREA1E0J120140215>. Megtekintve: 2014. február 23.

⁶¹ Central African Republic's capital tense as ex-leader heads into exile. <http://www.reuters.com/article/2014/01/11/us-centralafrican-idUSBREA0A0IL20140111>. Megtekintve: 2014. január 13.

⁶² Michelle Nichols: U.N.'s Ban to France: Mull more troops for Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/11/us-central-african-un-idUSBREA1A2AK20140211>. Megtekintve: 2014. február 22.

⁶³ RPT-Muslim exodus threatens food crisis in C. African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/12/central-african-food-idUSL5N0LG4CO20140212>. Megtekintve: 2014. február 23.

felállítandó misszió létszámát 1000 főre növelték, és immár a MISCA is 6000 fővel van jelen az országban. A műveleti erők létszám-növelésén túl az ENSZ főtitkár javaslatot tett sürgős pénzügyi és logisztikai támogatásra a Közép-afrikai Köztársaság kormánya és az ott állomásozó AU erők számára.⁶⁸

Az Operation Sangaris megkezdte a tárgyalásokat mind a Szelekaival, mind az antibalaka csoportokkal a fegyverletételről. A február végi eredmények alapján Franciaország a főleg keresztény csoportokat tartja akadálynak a békéhez vezető úton. Az antibalaka csoportok csak akkor hajlandóak letenni a fegyvert, ha a Szeleka tagjai ez már megtették.⁶⁹ Az antibalaka csoportok viszont nem érik be ennyivel. Az ország muszlim lakosságának nagy részét elűldözték, otthonaikat, üzleteiket lerombolták. A World Food Programme is figyelmeztette a nemzetközi közösséget, hiszen a menekülteket befogadó környező országok lassan túlterhelődnek.⁷⁰

A francia művelet mandátumának meghosszabbításáról és kibővítéséről is szavazott a francia parlament február végén.⁷¹ Az Operation Sangaris eddigi eredményeit figyelembe véve nem volt sikeres, hiszen a biztonsági helyzet alig javult az országban. Az ENSZ ezért március elején tárgyalásokat kezdett egy lehetséges, erős mandátummal és

12 000 fős állománnyal rendelkező misszió felállításáról. A misszió a jelenleg is működő MISCA-t venné át, és azt kiegészítve kezdené meg működését, várhatóan szeptember 15-én. Az ENSZ misszió működőképességével és felállításával kapcsolatban egyes elemzők azonban szkeptikusak. Franciaország támogatná egy ilyen misszió létrehozását, de az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság támogatása már korántsem olyan biztos a magas költségek miatt.⁷² Az ENSZ mellett az EU is felajánlott egy 1000 fős missziót, amely fő feladata a reptér biztosítása lenne. A misszió megindulása azonban meghiúsulni látszik, hiszen a különböző országok által felajánlott erők és eszközök nem kerültek átcsoportosításra.⁷³ Egyes források szerint az EU misszióba felajánlott erők visszatartásának oka az ukrán helyzetben keresendő, hiszen a felajánló kelet-európai országok honi területen kívánják tartani erőiket.⁷⁴

A Közép-afrikai Köztársaságban működő Operation Sangaris és MISCA nem elegendő az ország stabilitásának helyreállítására, bár Franciaország meghosszabbította az előbbi mandátumát, további megerősítésekre is számítani lehet majd. Az ENSZ is fontolóra vette egy misszió létrehozását, amit az AU által működtetett MISCA átvételével kezdene meg. Az EU is felajánlott 1000 főt, de várhatóan ez az erő főként francia katonákból fog állni, minimális lesz a többi nemzet részvétele, amennyiben nem hiúsul meg teljesen a misszió fel-

⁶⁸ Michelle Nichols: U.N. chief wants 3,000 more troops for Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/21/us-centralafrican-un-idUSBREA1J21R20140221>. Megtekintve: 2014. február 23.

⁶⁹ Media Coulibaly: Central African Republic militia says will only disarm after Muslim rebels do. <http://www.reuters.com/article/2014/02/22/us-centralafrican-militia-idUSBREA1L0T620140222>. Megtekintve: 2014. március 17.

⁷⁰ Armed groups surround thousands in Central African Republic: U.N. <http://www.reuters.com/article/2014/02/25/us-centralafrican-violence-idUSBREA1O1IM20140225>. Megtekintve: 2014. március 17.

⁷¹ Armed groups surround thousands in Central African Republic: U.N.

⁷² U.N. proposes Central African Republic peacekeeping force. <http://www.reuters.com/article/2014/03/03/us-centralafrican-un-idUSBREA221UL20140303>. Megtekintve: 2014. március 17.

⁷³ France says EU shirking duty to Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/03/14/us-centralafrican-france-eu-idUSBREA2D0-VS20140314>. Megtekintve: 2014. március 17.

⁷⁴ Ukraine crisis hampers EU's Central African Republic mission. <http://www.reuters.com/article/2014/03/14/us-centralafrica-eu-idUSBREA2D1QX20140314>. Megtekintve: 2014. március 17.

állítását a jelenlegi kelet-európai helyzet miatt. Az ENSZ misszió létrehozása és feltöltése is kérdéses. Már egy évvel korábban, Maliban is problémát okozott a létszám és eszközfeltöltés, és a Közép-afrikai Köztársaság még annyi stratégiai jelentőséggel sem bír, mint nyugat-afrikai sorstársa, így valószínűleg nem fog egyhamar felállni az új ENSZ misszió, bár az országnak szüksége lenne egy megfelelő erejű, képességű és mandátumú misszióra a biztonsági helyzet stabilizálása érdekében.⁷⁵

MAGYARORSZÁG

Az EU 2014. január végi döntésének megfelelően megalakításra kerül az EUFOR RCA, melynek tervezett létszáma 500 fő volt és feladata a bangui reptéren tartózkodó mintegy 100 000 fő védelme lett volna.⁷⁶ 2014 februárjában azonban az ország biztonsági helyzetének további romlása miatt a létszámot 1000 főre növelték és a feladatrendszer is változott. Immár nemcsak a repülőtér, hanem a fővárosra és környékére is kiterjed a misszió műveleti területe.⁷⁷ A résztvevő nemzetek jelentkezési kedvét nagyban csökkentette, hogy több nagy uniós ország nem vállalta katonák küldését az EUFOR RCA műveletbe. Ezek az országok Nagy-Britannia, Olaszország és Németország voltak. Katonákat ajánlott fel azonban Franciaország, Lengyelország, Grúzia, Spanyolország, Észtország, Lettország, Portugália és Románia. A tervek szerint a misszió felállítása várhatóan 2014 márciusában vette volna kezdetét, és mintegy hat hónapon belül el kellett volna, hogy érje

a műveleti készenlétet. Ezt most az ukrainai helyzet erősen kérdőjelessé teszi.

2014. február 20-án született a döntés magyar katonák delegálásáról a misszióba. A részvételről szóló kormányhatározat 6 főben állapítja meg a kontingens létszámát, amely törzstisztekből áll és Banguiban, valamint a misszió görögországi műveleti parancsnokságán teljesítené feladatát. A határozat a mandátum lejártáig, de legfeljebb 2014. december 31-ig tartó időintervallumban határozza meg a magyar részvételt, amely egyelőre kilenc hónapra szól, melyből 3 hónap a fejlesztési ciklus és további 6 hónap bevetési időszak. A határozat a továbbiakban leírja, hogy az EUFOR RCA-ban való részvételt Magyarország európai uniós tagsági kötelezettségnek tekinti, valamint a misszióban való részvétellel kívánja megerősíteni a szervezet közös biztonsági és védelempolitikáját.⁷⁸

Ez főként annak köszönhető, hogy a lassan megszűnő afganisztáni hadszíntérről részben kivonásra kerülnek a magyar katonák, ami jelentős visszaesést jelent az 1.000 fős műveleti ambíciószintben, és az ország új lehetőségeket kell, hogy keressen, habár az afrikai szerepvállalások szárnypróbálgatásnak tűnnek csupán a korábbi afganisztáni missziók mellett.

ÖSSZEGZÉS

A Közép-afrikai Köztársaságban kialakult helyzet hosszú folyamat eredménye. Az ország függetlenné válása, 1960-óta ugyanis folyamatosak a harcok a területen, de a jelenlegi konfliktust a 2000-es évek elején ismét fellángoló harcokhoz köthetjük. A jelen konfliktus eszkalálódása ugyan a 2013 márciusában történt eseményekhez köthető, de a fő ok egyértelműen az egymást követő, semmilyen fejlődést nem eredményező kormány-

⁷⁵ France risks long stay after misjudging Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/23/us-france-centralafrica-insight-idUSBREA-1MOPW20140223>. Megtekintve: 2014. február 23.

⁷⁶ Adrian Croft: EU force to create 'safe haven' in Central African Republic.

⁷⁷ France risks long stay after misjudging Central African Republic.

⁷⁸ Döntött a kormány a közép-afrikai magyar katonai szerepvállalásról. <http://www.honvedelem.hu/cikk/42508>. Megtekintve: 2014. február 22.

zati ciklusokhoz köthető. Az országban már több nemzetközi misszió is megpróbált békét teremteni, de egyik sem volt tartósan sikeres. A mostani misszió is már csak akkor érkezett, amikor a keresztény és muszlim csoportok közötti harcok súlyosságát a ruandai népirtás során tapasztaltakkal hasonlította össze a nemzetközi közösség. A beavatkozás első hónapja nem hozott szemmel látható eredményt az országban, és február végére pedig olyannyira megromlott a biztonsági helyzet, hogy további katasztrófák fenyegetik az ott élő lakosságot.

Miközben Franciaország, az AU és az ENSZ erejét megfeszítve próbál megoldást találni az országban zajló eseményekre, csak az EU mutatkozik együttműködő partnernek, főleg francia nyomásra. Egy ENSZ misszió megindítása, habár szükségszerű lenne, nem biztos, hogy teljes létszámmal, vagy ütőképes haderővel feltöltve megvalósulhat, hiszen az ország semmilyen stratégiai fontossággal nem bír. Mivel az Operation Sangaris nem érte el a kívánt hatást így az országban állomásozó erők rohamos növelésével próbálják megoldani az egyre súlyosbodó konfliktust. Az EU itt is, mint Maliban megpróbált hátterben maradni, de a helyzet súlyossága itt nagyobb szerepvállalást követelt. Az 1000 főre tervezett kontingens feladata Bangui és környékének védelme lenne, habár a misszió felállítása is kérdésessé vált február végén az Ukrajnában zajló események fokozódása miatt. Az EUFOR RCA-ba Magyarország is ajánlott fel egy kontingenst, így nekünk is figyelemmel kell kísérnünk a Közép-afrikai Köztársaság küzdelmét a túlélésért.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Tanulmányok, könyvek

- Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsának kiadványa, Budapest, 2013, ISBN: 978-963-08-5497-9, 488 oldal
- Besenyő János: The European Union mission in Mali – Hungary's involvement in the mission,

- Contemporary Military Challenges/Sodobni Vojaski Izzivi (ISSN: 1580-1993), 2013 November: pp. 25-37. (2013),
http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/vojaski_izzivi/svi_15_3.pdf
- Besenyő János, Jagadics Péter, Hetényi Soma Ambrus, Resperger István: Országismertető – Csád, „Sereg Szemle” kiadvány, Székesfehérvár, 2010, ISBN: 978-963-89037-0-9, 114 oldal
- Besenyő János: Országismertető – Szudán, „Sereg Szemle” kiadvány, Székesfehérvár, 2010, ISBN: 978-963-89037-2-3, 132 oldal
- Besenyő János: Logistic Experiences: The Case of Darfur -Promoting Peace and Security in Africa, Finnish Department of Strategic and Defence Studies (2006 – Series 2 No 35), pp. 41–59.
http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77169/StratL2_35.pdf?sequence=1
- Besenyő János: The first military operation between European Union and African Union. The European advisors role in Darfur, AARMS, Volume 6, Issue 4. 2007, pp. 771–784.
<http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume6/Issue4/pdf/18bese.pdf>
- Besenyő János: Az Európai Unió kiképző művelete Maliban és a magyar szerepvállalás – Honvédségi Szemle, 141. évfolyam, 2013/5. szám, 68–76. oldal,
http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/40386/hsz_2013_5.pdf
- Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban.
http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_4.pdf.
 Megtekintve: 2014. február 22.

Sajtóforrások, internetes források

- Adrian Croft: EU force to create 'safe haven' in Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/13/us-centralafrican-eu-idUSBREA1C1SX20140213>. Megtekintve: 2014. február 23.
- African Union to nearly double troops in CAR to 6,000: France. <http://www.reuters.com/article/2013/12/07/us-centralafrican-france-union-idUSBRE9B60B120131207>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Armed groups surround thousands in Central African Republic: U.N. <http://www.reuters.com/article/2014/02/25/us-centralafrican>

- violence-idUSBREA101IM20140225. Megtekintve: 2014. március 17.
- Authoritarian rule under Kolingba. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/214029/Authoritarian-rule-under-Kolingba>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Ban on parties lifted. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Bozize ousted. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Central African PM urges France to act quickly to stop violence. <http://www.reuters.com/article/2013/12/05/us-centralafrican-fighting-pm-idUSBRE9B40SJ20131205>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Central African Republic Economy Profile 2013. http://www.indexmundi.com/central_african_republic/economy_profile.html. Megtekintve: 2014. január 19.
- Central African Republic president and prime minister to resign. <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/10/central-african-republic-president-pm-resign>. Megtekintve: 2014. 01. 12.
- Central African Republic profile, Facts. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150041>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Central African Republic, Religion. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40685/Religion>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Central African Republic's capital tense as ex-leader heads into exile. <http://www.reuters.com/article/2014/01/11/us-centralafrican-idUSBREA0A0IL20140111>. Megtekintve: 2014. január 13.
- Country Profiles. http://news.bbc.co.uk/2/hi/country_profiles/default.stm. Megtekintve: 2014. január 12.
- David Smith: France to bolster force in central Africa. *The Guardian Weekly* 2013. 12. 06. p. 7.
- David Smith: Unspeakable horrors in a country on the verge of genocide. <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/22/central-african-republic-verge-of-genocide>. Megtekintve: 2013. 12. 29.
- Döntött a kormány a közép-afrikai magyar katonai szerepvállalásról. <http://www.honvedelem.hu/cikk/42508>. Megtekintve: 2014. február 22.
- Döntött az ENSZ BT: rendet kell tenni a Közép-afrikai Köztársaságban. http://hvg.hu/vilag/20131010_Dontott_az_ENSZ_BT_rendet_kell_tenni_a_Ko. Megtekintve: 2014. január 12.
- Emmanuel Braun: Eight dead in Central African Republic capital, rebel leaders flee city. <http://www.reuters.com/article/2014/01/27/us-centralafrican-idUSBREA0P0O220140127>. Megtekintve: 2014. február 22.
- ENSZ BT. <http://unscr.com/en/resolutions/2127>. Megtekintve: 2014. január 12.
- EU bans arms exports to Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2013/12/23/us-centralafrican-france-eu-arms-idUSBRE9B-M0BC20131223>. Megtekintve: 2014. január 12.
- EU troops mandated for Africa mission. <http://www.dw.de/eu-troops-mandated-for-africa-mission/a-17392818>, 2014. 02. 23.
- France likely to extend mission in Central African Republic: minister. <http://www.reuters.com/article/2014/02/06/us-centralafrican-france-idUSBREA151BP20140206>. Megtekintve: 2014. február 23.
- France risks long stay after misjudging Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/23/us-france-centralafrica-insight-idUSBREA1M0PW20140223>. Megtekintve: 2014. február 23.
- France says EU countries to send troops to C. African Republic. <http://www.reuters.com/article/2013/12/18/us-centralafrican-france-idUSBRE9BG0Y020131218>. Megtekintve: 2014. január 12.
- France says EU shirking duty to Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/03/14/us-centralafrican-france-eu-idUSBREA2D0VS20140314>. Megtekintve: 2014. március 17.
- French minister says CAR operation to last longer than expected. <http://www.reuters.com/article/2014/02/15/us-centralafrican-france-idUSBREA1E0J120140215>. Megtekintve: 2014. 02. 23.
- French soldiers killed in Central African Republic. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25313817>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Independence. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40700/The-colonial-era>. Megtekintve: 2014. január 12.

- Jason Warner: Who are Seleka? <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2013/01/17/who-are-seleka/>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Közép-afrikai Köztársaság. <http://hu.trading-economics.com/central-african-republic/gdp>. Megtekintve: 2014. január 19.
- Land. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic#toc40678>. Megtekintve: 2014. január 12.
- L'opération Boali. <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/operation-boali/l-operation-boali>. Megtekintve: 2014. február 22.
- Mass grave found in Central African Republic; U.N. warns of 'cleansing'. <http://www.reuters.com/article/2014/02/12/us-central-african-idUSBREA1B1PF20140212>. Megtekintve: 2014. február 23.
- Media Coulibaly: Central African Republic militia says will only disarm after Muslim rebels do. <http://www.reuters.com/article/2014/02/22/us-centralafrican-militia-idUSBREA1L0T620140222>. Megtekintve: 2014. március 17.
- Michelle Nichols: Central African Republic wants U.N. force as EU troops OKed. <http://www.reuters.com/article/2014/01/29/us-centralafrican-eu-un-idUSBREA0R1FD20140129>. Megtekintve: 2014. február 22.
- Michelle Nichols: U.N. chief wants 3,000 more troops for Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/21/us-centralafrican-un-idUSBREA1J21R20140221>. Megtekintve: 2014. február 23.
- Michelle Nichols: U.N.'s Ban to France: Mull more troops for Central African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/11/us-central-african-un-idUSBREA1A2AK20140211>. Megtekintve: 2014. február 22.
- MINURCA. <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/car.htm>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Patassé and the quest for democracy. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/214029/Authoritarian-rule-under-Kolingba>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Patasse ousted. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Resources and power. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40685/Religion>. Megtekintve: 2014. január 12.
- RPT-Muslim exodus threatens food crisis in C. African Republic. <http://www.reuters.com/article/2014/02/12/central-african-food-idUSL5N0LG4CO20140212>. Megtekintve: 2014. február 23.
- Sangaris: point de situation du 31 janvier 2014. <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-31-janvier-2014>. Megtekintve: 2014. február 22.
- Seleka, Central Africa's motley rebel coalition. <http://www.globalpost.com/dispatch/news/afp/130324/seleka-central-africas-motley-rebel-coalition>. Megtekintve: 2014. június 26.
- The 21st century. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/254026/The-21st-century>.
- The Bokassa era. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-13150044>. Megtekintve: 2014. 01. 12.
- The colonial era. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40700/The-colonial-era>. Megtekintve: 2014. január 12.
- Transportation and telecommunications <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102152/Central-African-Republic/40691/Finance-and-trade>. Megtekintve: 2014. január 12.
- U.N. proposes Central African Republic peace-keeping force. <http://www.reuters.com/article/2014/03/03/us-centralafrican-un-idUSBREA221UL20140303>. Megtekintve: 2014. március 17.
- Ukraine crisis hampers EU's Central African Republic mission. <http://www.reuters.com/article/2014/03/14/us-centralafrica-eu-idUSBREA2D1QX20140314>. Megtekintve: 2014. március 17.
- UPDATE 1-France deploys troops to secure CAR capital after clashes. <http://www.reuters.com/article/2013/12/05/centralafrican-france-idUSL5N0JK2NO20131205>. Megtekintve: 2014. január 12.
- UPDATE 2-C.African Republic's capital tense as ex-leader heads into exile. <http://www.reuters.com/article/2014/01/11/centralafrican-idUSL6NOKL0BE20140111>. Megtekintve: 2014. január 12.

DR. VARGA GERGELY: A NATO-PARTNERSÉGI POLITIKÁJÁNAK DILEMMÁI

A 2014. szeptemberi NATO-csúcson az Észak-atlanti Szerződés Szervezete partneri rendszerének áttekintése és megerősítése lesz az egyik kiemelt téma. A szövetség a nemzetközi biztonság szempontjából kulcsfontosságú szereplők között egyre inkább egyfajta partnerségi hálózati központként pozícionálja magát. E politika mögött egyrésről az a realitás húzódik meg, hogy a NATO a korábbi két évtizedhez képest a következő években kisebb szerepet tud vállalni a nemzetközi válságkezelésben. Így a NATO-partnerségek a válságkezeléssel járó feladatok nagyobb nemzetközi tehermegosztására irányuló stratégia részeként is értelmezhetők.

A PARTNERSÉGEK SZEREPE A NATO-STRATÉGIÁBAN

A NATO számára a partnerségi kapcsolatok építése már az 1967. évi Harmel-jelentésben¹ is megfogalmazódott, ám valódi lendületet csak a hidegháború elmúltával kaphatott. A hidegháború idején a kelet–nyugati szembenállás, a NATO katonai-védelmi szerepének jellege, területvédelmi fókuszja erős korlátok közé szorította a külső kapcsolatok építésének lehetőségét.

A Szovjetunió és a Varsói Szerződés felbomlásával a NATO-ban reálisan megfogalmazódhatott az a célkitűzés, hogy a saját földrajzi környezetében baráti, a NATO-val együttműködő államok legyenek, és a szövetség aktívan vegyen részt e térségek stabilitásának megteremtésében. Ennek egyik eszközeként erősödött meg a partnerségi politika és annak intézményei (Észak-atlanti Együttműködési Tanács, Partnerség a Békéért program), amelyek elsődlegesen a kelet-közép európai országok biztonsági garanciák iránti igényét és NATO csatlakozási szándékát kezelték, illetve a NATO bővítését szolgálták. A NATO a területen kívüli válságkezelő missziókban vélte megtalálni poszthidegháborús legitimitációjának és feladatának lényegét: az

egységes és szabad Európa megteremtését, valamint humanitárius eszméktől is vezetettve a stabilitás biztosítását az euroatlanti térség peremén. Ezeket a feladatokat szolgálták azok a katonai megoldások is, amelyek a partnerség égisze alatt igyekeztek a műveleti együttműködés kereteit megteremteni, mint például az úgynevezett CJTF (Combined Joint Task Force) koncepció.

Az 1999. évi stratégiai koncepció híven tükrözte az új stratégiai prioritásokat. A NATO öt alappillérből az első három a hagyományos feladatoknak az új környezetre való adaptálását jelentette, negyedik feladatként fogalmazódott meg a válságkezelés, és végül utolsó helyen a partnerségek. Noha a 2000-es évek folyamán ez utóbbi terület is jelentős mértékben fejlődött, a gyakorlatban a fő hangsúly – elsősorban az afganisztáni misszió révén – a területen kívüli műveletekre esett. A NATO-partnerségek, mintegy alárendelt szerepként, nagymértékben a válságkezelési feladatok előmozdítását szolgálták. A NATO az előbbiekre tekintettel nemcsak közvetlen földrajzi környezetében építette a kapcsolatait, hanem globális partnerségek kialakítására törekedett.

A lisszaboni stratégiai koncepcióban² a partnerség a kooperatív biztonság jegyében a stratégia által megfogalmazott három pillér

¹ The Future Tasks of the Alliance. Report of the Council – The Harmel Report (1967). *Nato.int*, 2009. 12. 01.

² Active Engagement, Modern Defence. *Nato.int*, 2010. 11. 20.

egyikeként felértékelődött. A stratégiai koncepció nyomán a NATO az elmúlt években nagy hangsúlyt kívánt fektetni a partnerségi kapcsolatai elmélyítésére, azok láthatóbbá tételére. E felértékelődést nem feltétlenül a partnerségi kapcsolatok minőségi javulása, hanem ismételten a NATO útkeresése eredményezte. A hagyományos védelmi jellegű feladatok közvetlen fenyegetés hiányában továbbra sem biztosítanak elegendő kohéziót ahhoz, hogy a szövetséget valódi tartalommal töltsék meg a tagállamok, a területen kívüli missziók aktív folytatása az afganisztáni kudarcok, a háborús fáradtság, a katonai képességsökkenések miatt jelenleg nem látszik reális lehetőségnek, így maradt a partnerség, mint olyan terület, ahol eredményeket lehet felmutatni.³

A 2010. évi lisszaboni csúcsertekezleten az új stratégiai koncepció mellett döntés született arról, hogy a partnerségi kapcsolatok megújítására egy új koncepciót dolgoz ki a szövetség. Ennek eredménye lett a hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politika irányelveinek elfogadása 2011-ben, Berlinben.⁴ Ennek keretében a NATO minden érdekelt partner előtt megnyitotta a lehetőségét az együttműködési tevékenységekre és gyakorlatokra, továbbá kidolgozott egy egységes partnerségi együttműködési struktúrát, valamint egy egyéni partnerségi együttműködési

programot.⁵ A fent vázolt politika lehetővé teszi egyéni partnerségi tevékenységi terv (*Individual Partnership Action Plan – IPAP*), valamint tervezési és felülvizsgálati folyamat (*Planning and Review Process – PARP*) kialakítását.⁶ A NATO ezek révén kívánta lehetővé tenni, hogy a különböző partnerségi kapcsolataiban részt vevő államok előtt a lehető legszélesebbre nyissa a gyakorlati együttműködési lehetőségeket.

A KEZDET: A PARTNERSÉG A BÉKÉÉRT PROGRAM

A NATO a hidegháború végével, az új európai biztonsági környezet kialakulásával párhuzamosan kezdett hozzá a partnerségi kapcsolatok kiépítésének Európában. Ennek fő célja az volt, hogy a volt keleti tömb államaival a szövetség megteremtse a folyamatos párbeszéd és konzultáció kereteit, erősítse a bizalmat a hajdan szemben álló felek között, és így a NATO meghatározó szereplője lehessen az új európai biztonsági rendszernek. Az 1990-ben létrejött Euroatlanti Partnerségi Tanács multilaterális konzultációs fórumként ezeket a célokat szolgálta.

A NATO-val szorosabb kapcsolatokra, 1991–1992-től kezdve pedig egyre határozottabban teljes jogú tagságra törekvő közép- és kelet-európai országok vonatkozásában azonban az előbbiekhöz képest minőségileg mélyebb együttműködési forma szükségessége fogalmazódott meg mind a NATO, mind az érintett kelet-európai országok részéről. Így született meg 1994-ben a Partnerség a Békéért (PFP) program, amely a konzultációk mellett tényleges gyakorlati katonai együttműködésre is lehetőséget adott a programban részt vevő országok és a NATO között.

³ A partnerkapcsolatok szélesítése és mélyítése a szövetség műveleti szerepvállalására pozitív hatással van, hiszen a partner országok együttműködési szándékuk bizonyítékaként katonákkal, erőforrásokkal járulnak hozzá a NATO műveleteihez, kiemelten az ISAF-hez. Nem véletlen, hogy 2010–2012 között több mint 50 ország vett részt az afganisztáni stabilizációban kisebb-nagyobb kontingenssel. Ez különösen akkor fontos, amikor – mint Afganisztán esetében 2014-et követően – a NATO tagállamai csökkeneni kívánják közvetlen jelenlétüket egy adott térségben, konfliktusban, és igyekeznek a biztonság, stabilitás fenntartásában a helyi szereplőkre több feladatot hárítani.

⁴ Franklin D. Kramer: NATO Global Partnerships: Strategic Opportunities and Imperatives in a Globalized World. *Atlantic Council*, March 2013. 8. o.

⁵ Active Engagement In Cooperative Security: A More Efficient and Flexible Partnership Policy. *NATO Documents*, 5 o.

⁶ Franklin D. Kramer: i. m. 8. o.

A szervezetben eleinte a tagság helyettesítéseként fogalmazódott meg a PfP, ám ahogy később a bővítés lehetősége mind realisabbá vált, a tagság egyfajta előszobájaként kezdett el funkcionálni. A Partnerség a Békéért Programot azonban nemcsak a tagságra áhítózó országoknak szánták, hanem minden olyan európai ország számára, amely hajlandónak mutatkozott a NATO-val együttműködést kialakítani. A PfP öt együttműködési területet fogalmazott meg: transzparencia a védelmi költségvetésekben, a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése, közös tervezés, közös hadgyakorlatok, és interoperabilitás biztosítása a NATO-erőkkel. A PfP az égisze alatt végrehajtott közös hadgyakorlatoknak, képzéseknek, békefenntartási feladatoknak köszönhetően hatékony eszköznek bizonyult a későbbi NATO-tagok tagsági felkészítésének elősegítésére. A PfP sikerének alapját azonban az a tény adta, hogy a részt vevő országok jelentős része NATO-tag kívánt lenni, és az is lett 1999 és 2008 között. A program jelentőségének csökkenését az magyarázza, hogy az abban még részt vevő országok nem érdekeltek a NATO-val kialakított kapcsolatok minőségi elmélyítésében, s a NATO-tagság perspektívájának hiányában a szervezetnek nincsenek eszközei az aktívabb együttműködés ösztönzésére.

SZOROS GYAKORLATI EGYÜTTMŰKÖDÉS: SEMLEGES EU-TAGÁLLAMOK

A hidegháború utáni európai biztonságpolitikai környezet a korábban semlegességet deklaráló európai államok számára is új kihívásokat és lehetőségeket jelentett. Noha Svédország, Finnország, Ausztria, Írország és Málta a semlegesség fenntartása mellett döntött, a NATO-val való együttműködés kialakítása jelentős előnyöket kínált számukra. Az együttműködés kulcsterülete és motorja a nemzetközi békefenntartás volt. E semleges

országok – közülük is mindenekelőtt Svédország és Finnország – hosszú ideje jelentős szerepet vállaltak a nemzetközi válságkezelésben, békefenntartó missziókban. Mivel e téren a NATO az 1990-es évektől egyre jelentősebb szerepet vállalt, szükségszerű volt a NATO-val való együttműködés elmélyítése, ennek megfelelően e két ország aktív szerepet játszott a délszláv NATO-műveletekben, a 2000-es években pedig az afganisztáni ISAF-műveletben.⁷

Az együttműködés egy másik potenciális területe a biztonságpolitikai együttműködés elmélyítése a kelet-európai térség államaival. Svédország, Finnország és Ausztria számára ugyanis jelentős biztonságpolitikai érdek fűződik a kelet-európai térség stabilitásához, a konfliktusok megelőzéséhez. Erre megfelelő kereteket biztosított a NATO Partnerség a Békéért Programja. Svédország, Finnország és Ausztria a kilencvenes évek közepétől aktív szereplője volt a programnak, tevékenyen szerepet vállalt a részt vevő államok hadereje közötti konzultációk és együttműködések elmélyítésében.

Svédország és Finnország NATO-val való együttműködési készségének mélységét az is mutatja, hogy a NATO 2008-ban indított stratégiai légi szállítási képességében (*Strategic Airlift Capability – SAC*) is részt vesznek.⁸ Különösen a Líbia elleni hadműveletekben való svéd részvétel után megállapítható, hogy e két északi állam a NATO tevékenységeit illetően lényegében tagállamként működik, anélkül azonban, hogy az ötödik cikkely érvényes volna rájuk. Ausztria, Írország és Málta esetében továbbra is inkább alacsonyabb szintű, eseti együttműködésről beszélhetünk.

⁷ Magnus Petersson: NATO and the EU Neutrals: Instrumental or Value Oriented Utility? In Hakan Edström – Janna Haaland Matlary – Magnus Petersson (eds.): *NATO: The Power of Partnerships*. London, 2011, Palgrave Macmillan, 112–130. o.

⁸ Strategic Airlift Capability. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

Míg a PfP-programban a kelet-európai államokat illetően a korábbi ellenséges viszony megtörése, a bizalom erősítése, a demokratikus intézmények megerősítése, távlatokban a bővítési feltételek megteremtése fogalmazódott meg elsődleges célkitűzés-ként, a NATO számára a korábban nem a keleti tömbhöz tartozó, de semleges európai országokkal való együttműködést a gyakorlati eredmények motiválták. Ezen országok alapvetően már a PfP-program indulásakor is megfeleltek a NATO-tagság követelményeinek, s tagságuk előtt a kelet-európai országokéhoz hasonló geopolitikai korlátok sem adódtak a Szovjetunió megszűntével. A NATO-val való együttműködésük mélysége így továbbra is alapvetően e semleges országok társadalmainak biztonsági percepcióin múlik, azon tehát, hogyan változik a semlegesség és a NATO-tagság előnyeinek és hátrányainak az értékelése. E tekintetben várható, hogy a teljes jogú tagságra a következő években egyik országban sem kerül sor – noha Svédországban és Finnországban növekszik ennek támogatottsága –⁹, ám a gyakorlati együttműködés tovább fog fejlődni.

A NATO ÉS OROSZORSZÁG

A keleti irányú NATO-bővítés napirendre kerülésével előtérbe került az Oroszországgal való kapcsolatok kérdése. A hidegháború lezárulása ellenére Oroszország jelentős európai katonai hatalomként továbbra is jelentős biztonságpolitikai kihívásokat jelentett a NATO számára. A szövetség és Oroszország az 1990-es évek első felében történt óvatos nyugati–orosz közeledés ellenére alapvető biztonságpolitikai kérdésekben továbbra is eltérő álláspontot képviselt.¹⁰ A nézetkülönbségek

ellenére 1997-ben, a NATO-bővítésről való döntéssel párhuzamosan az együttműködés intézményesítéseként megszületett a NATO–Oroszország Alapszerződés, amely egy állandó közös tanácsot hozott létre.¹¹ A kapcsolatok elmélyülésének jeleként ezt váltotta fel 2002-ben a NATO-Oroszország Tanács.

A Vlagyimir Putyin vezette Oroszország megerősödésével és a Bush-kormányzat unilateralista külpolitikájával a NATO–orosz kapcsolatok a kétezres években folyamatosan romlottak, aminek a mélypontját a 2008. évi grúz–orosz háború, majd azt követően a kapcsolatok befagyasztása jelentette. A 2009-ben hatalomra került Obama-kormányzat az amerikai–orosz „reset” keretében igyekezett a NATO–orosz kapcsolatokat is helyreállítani. Miközben a bővítési folyamatot az amerikai kormányzat lényegében jelgelte, az afganisztáni ISAF-művelet, a rakétavédelem, a terrorizmus elleni küzdelem területén a kapcsolatok elmélyítését szorgalmazta, ami időlegesen eredményeket is hozott.¹² A két fél közeledésének egyértelmű jele volt Vlagyimir Putyin részvétele a 2010. évi lisszaboni NATO-csúcsértekezleten. A „reset” politikája azonban a továbbra is fennálló stratégiai érdekkülönbségek miatt 2012-re lényegében kifulladt, és ez a NATO–orosz kapcsolatokra is kihatott. Noha a NATO és Oroszország között továbbra is széles spektrumban folyik együttműködés – a korábban említettek mellett például a kalózkodás elleni küzdelem, a proliferáció és a nukleáris kérdések, a tudományos együttműködés terén –, a két fél között továbbra is alapvető bizalmatlanság uralkodik.

Az Obama-adminisztráció által a NATO–orosz együttműködés középpontjába helyezett rakétavédelem kérdésében kudarcba fulladtak

⁹ Finland, Sweden Eye Non-NATO Defense Partnership. *Defence News*, 2014. 01. 24.

¹⁰ Julian Smith: The NATO-Russia Relationship. *CSIS Report*, 2008. november

¹¹ NATO's relations with Russia. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

¹² Csiki Tamás – Varga Gergely: A lisszaboni NATO- és EU–USA-csúcsalálkozó agendája és várható eredményei. *SVKI Elemzések*, 2010/17.

a tárgyalások.¹³ Az amerikai kormányzat által 2009-ben meghirdetett, és 2013-ban módosított úgynevezett szakaszolt adaptív megközelítés (*Phase Adaptive Approach*) Moszkva számára továbbra is elfogadhatatlan volt. Az amerikai rakétavédelmi tervekre válaszként érkező kalinyingrádi orosz rakételepítés további feszültséget okoz a két fél között.

A harmadik elnöki ciklusát 2012-ben megkezdő Vlagyimir Putyin alatt továbbra sem várható Moszkva közeledése az atlanti szövetséghez. A kétoldalú kapcsolatok enyhülésének útjában áll az is, hogy a NATO–orosz közeledés kudarcai után a szövetség – különösen a kelet-európai tagállamok ösztönzésére – ismét előtérbe helyezte a területvédelmet. Ebben szerepet játszott az is, hogy a területen kívüli missziók visszaszorulásával ismét nagyobb figyelmet kíván szentelni a hagyományos védelmi feladatoknak, hogy ezzel is alátámassza létjogosultságát. Ennek jele volt a 2013-ban megtartott nagyszabású *Steadfast Jazz* hadgyakorlat a Baltikumban és Lengyelország területén, s ehhez hasonlókat tervez a következő években is.¹⁴ A NATO–orosz kapcsolatok egyik sajátossága, hogy annak minősége Oroszország regionális hatalmi helyzetéből adódóan jelentős hatással van a NATO kelet-európai és közép-ázsiai mozgásterére. Amíg Oroszország ellenségesen viszonyul a nyugati szövetségi rendszerhez, addig mindent meg fog tenni, hogy a közvetlen környezetéből a NATO-t kiszorítsa.

UKRAJNA ÉS GRÚZIA

Keleten a NATO további intézményesített bilaterális együttműködések indított el az 1990-es években. Elsőként 1997-ben a NATO–Ukrajna,¹⁵ majd a NATO–Grúzia

Bizottságot hozták létre.¹⁶ A két posztszovjet országgal így kialakított bilaterális partnerségi kapcsolat új dimenziót kapott a kétezres évek közepén, amikor a Bush-adminisztráció a nyugatbarát ukrán és grúz politikai vezetés ösztönzésére célkitűzésként fogalmazta meg e két ország felvételét a NATO-ba. A 2008. évi bukaresti csúcsertekezleten azonban a NATO-n belüli támogatás hiánya miatt a folyamat elakadt. A 2008. évi grúz–orosz háború, majd az ukrán belpolitikai változások, a narancsos forradalom kudarcra, úgy tűnik, jó időre levették a napirendről az ukrán és a grúz csatlakozás lehetőségét.

Ukrajna NATO-tagságának esélyét kezdetől nagyban csökkentette, hogy az ukrán társadalom és politikai elit egy jelentős része sosem kívánt a nyugati szövetségi rendszerhez csatlakozni. A 2010. évi elnökválasztás eredményeként hatalomra került ukrán vezetés hivatalosan semlegességet hirdetett, ám Moszkva irányában együttműködőbb külpolitikai orientációja ukrán részről is levette a napirendről a csatlakozás lehetőségét. A kilátásba helyezett EU–Ukrajna társulási szerződés aláírásának 2013. végi elmaradása csak tovább növelte Ukrajnának a nyugati intézményektől való távolságát. Grúzia esetében továbbra is jelentős belpolitikai támogatottsága van a NATO-tagságnak, azonban Oroszország ellenkezése, az orosz–grúz kapcsolatok rendezetlensége és a vitás területi kérdések miatt továbbra is a teljes jogú tagsággal – és az ahhoz kapcsolódó NATO-garanciákkal – nem járó szoros partnerségi kapcsolat folytatása várható.

A MEDITERRÁN DIALÓGUS

A hidegháború lezárulásával, a Szovjetunió és a Varsói Szerződés jelentette fenyegetés megszűnésével, illetve új biztonsági kihívások megjelenésével a Földközi-tenger

¹³ Missile deployment signals a more assertive Russia. *BBC News*, 2013. 12. 18.

¹⁴ Exercise Steadfast Jazz 2013. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

¹⁵ NATO–Ukraine Commission. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

¹⁶ NATO–Georgia Commission. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

térsége felértékelődött a NATO számára. A proliferációs veszélyekkel, terrorizmussal, vallási-etnikai feszültségekkel terhelt régió egyre jelentősebb hatást gyakorolt az euroatlanti térség biztonságára. Különösen a NATO déli tagállamai, így Spanyolország és Olaszország volt érdekelt abban, hogy a keleti fókuszú PFP mellett a NATO déli irányba is nyisson.¹⁷ A NATO 1994-ben indította útjára a Mediterrán Dialógus kezdeményezést, amelyhez Egyiptom, Jordánia, Izrael, Marokkó, Mauritánia, Tunézia, majd 2000-ben Algéria csatlakozott.

Az együttműködés politikai pillérét rendszeres konzultációk adják szakértői és nagyköveti szinteken. A gyakorlati együttműködés terén kezdetben az alábbi területeket határozták meg: a szakmai együttműködés erősítése a haderők között (workshopok, konferenciák), képzési és csereprogramok NATO-akadémiákon, hadgyakorlatok kölcsönös látogatása, együttműködés a könnyű- és kézi fegyverek terjedésének ellenőrzése terén, polgári válságkezelési együttműködés, határ-ellenőrzés, tudományos és környezetvédelmi együttműködés.¹⁸ A résztvevő államokkal létrejöttek az egyéni együttműködési programok (*Individual Cooperation Programme – ICP*), illetve később az egyéni és partnerségi együttműködési programok (*Individual and Partnership Cooperation Programme – IPCP*), amelyek országspecifikusan bontották ki a dialógus nyújtotta lehetőségeket.¹⁹ Ezek az egyéni programok másfelől azért is indultak el, mert a partnerországok számára konkrét kötelezettségeket megfogalmazó keretdokumentumok elfogadtatására mindig is kevés esély mutatkozott.

A 2001. szeptember 11-i terrortámadások és azt követő terrorizmus elleni küzdelem a NATO számára felértékelte a Mediterrán Dialógus jelentőségét, ami abban is megmutatkozott, hogy azt a 2004. évi isztambuli csúcsertekezletén a szövetség formálisan partnerséggé nyilvánította. Az együttműködés az isztambuli csúcsertekezletet követően új lendületet vett, a programterületek száma tovább nőtt, a közös programok gyakoribbakká váltak. A NATO Isztambulban négy együttműködési területet határozott meg: a politikai dialógus megerősítése, az interoperabilitás elérése, a védelmi reform elősegítése, valamint hozzájárulás a terrorizmus elleni küzdelemhez.

A Mediterrán Dialógus eredményességének korlátait azonban kezdettől fogva meghatározta az, hogy a tagság lehetősége reálisan sem a NATO, sem az érintett országok részéről nem merült fel. Sőt a részt vevő arab országokban a társadalomnak a NATO-t illetően inkább negatív percepciói vannak. A másik oldalról a szövetség a Mediterrán Dialógusra jóval kisebb erőforrásokat fordított, mint a PFP-re. Korlátozott politikai jelentőségét jól mutatja, hogy a történetében mindössze egyszer, 2006-ban került sor miniszteri találkozóra.²⁰

Csekély politikai-stratégiai hatását jól mutatták az arab tavasz fejleményei is. A NATO érdemben nem tudott befolyást gyakorolni az érintett arab országok politikai folyamataira és fegyveres erőire, a NATO-t illető társadalmi percepciók pedig érdemben nem változtak az elmúlt években. Az átalakuló Tunéziában a védelmi reformokban a NATO minimális konzultációs szerepet játszik, a válságból válságba kerülő Egyiptomot illetően pedig a szövetség lényegében csupán passzív külső szereplő maradt. A Kadhafi-rezsim megbuktatását eredményező líbiai intervencióban

¹⁷ Vivien Pertusot: NATO Partnerships: Shaking Hands or Shaking the System? *IFRI Focus Stratégique*, No. 31. 2011. május. 19–20. o.

¹⁸ NATO Mediterranean Dialogue. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

¹⁹ Franklin D. Kramer: i. m. 6–9. o.

²⁰ Vivien Pertusot: i. m. 20. o.

ugyan a NATO jelentős szerepet játszott, maga a Mediterrán Dialógus viszont nem. A NATO-szerepvállalás elmaradása pedig a Kadhafi utáni Líbiában inkább a NATO további befelé fordulását, passzivitását üzenete a térségnek.

AZ ISZTAMBULI EGYÜTTMŰKÖDÉSI KEZDEMÉNYEZÉS

Az Isztambuli Együtműködési Kezdeményezés (*Istanbul Cooperation Initiative – ICI*) lényegében a Mediterrán Dialógus földrajzi kiterjesztése akart lenni az Arab-öböl térségére. A kezdeményezés mögött elsődlegesen az Egyesült Államok állt, amely az iraki háború és a terrorizmus elleni küzdelem árnyékában az öböl menti arab államokat közelebb kívánta hozni a nyugati szövetségi rendszer biztonságpolitikai célkitűzéseihez. A programhoz 2004-ben Bahrein, Katar és Kuvait, 2005-ben pedig az Egyesült Arab Emírségek csatlakozott. Az isztambuli értekezleten elindított kezdeményezés alapvető célkitűzése a regionális biztonság és stabilitás előmozdítása volt. Ennek keretében a tömegpusztító fegyverek terjedése, illetve a terrorizmus elleni fellépést emelte ki fő együttműködési lehetőségként, továbbá a védelmi reform, védelmi költségvetés, védelmi tervezés terén való tanácsadás lehetősége fogalmazódott meg célkitűzésként, ám konkrétumok nélkül.²¹ Az ICI-ben részt vevő államok és a NATO között a műveletek területén is elindult az együttműködés: az öböl menti államok támogatták az afganisztáni ISAF-műveleteket, Katar és az Egyesült Arab Emírségek vadászgépekkel is részt vett a NATO vezette líbiai intervencióban 2011-ben.

Noha erőforrásaik alapján ezeknek az államoknak az együttműködésére nagyobb tér nyílhatott volna, a részt vevő arab országok

kevés gyakorlati előnyt látnak a NATO-val való kapcsolatok elmélyítéséből, a szövetség anyagi támogatására pedig nem szorulnak rá,²² a NATO által gyakran hangoztatott demokratikus követelményektől pedig (például a fegyveres erők civil ellenőrzése) erőteljesen idegenkednek.

Az arab országok részéről a NATO-val való együttműködés fenntartása elsősorban az Irán elleni védelempolitikához járulhatott hozzá azzal, hogy elősegíthette az ugyancsak Irán feltartóztatásában érdekelt nyugati államokkal való biztonságpolitikai konzultációkat. Elsődleges biztonsági garanciát azonban továbbra is az Egyesült Államokkal való bilaterális katonai kapcsolatokban láttak. A NATO-nak ugyanis nincs és várhatóan továbbra sem lesz egységes politikája a térséget és annak biztonsági kihívásait illetően, továbbá csökkenek az aktív jelenléthez szükséges katonai erőforrásai a korábban az öböl térségében katonailag is aktív Nagy-Britanniának és Franciaországnak is. A szövetség tehát várhatóan továbbra sem lesz lényeges stratégiai tényező a Közel-Keleten.

A GLOBÁLIS PARTNEREK

A NATO az 1990-es évek elejétől a közvetlen környezetén túl is elkezdte a partnerségi kapcsolatok építését. E kezdeményezés mögött elsősorban a biztonsági kihívások globalizálódása és a területen kívüli válságkezelő missziók, illetve az azokban való külső részvétel ösztönzése álltak. A boszniai békefenntartó műveletekben különösen Ausztrália, Argentína és Chile járult hozzá a szövetség erőfeszítéseivel. E kapcsolatok azonban ad hoc jelleget öltöttek, intézményesülésükre nem került sor. NATO-dokumentum először 1998-ban tett említést „kontaktországokról”, ami általános iránymutatásként szolgált e

²¹ Franklin D. Kramer: i. m. 11. o.

²² Vivien Pertusot: i. m. 20–20. o.

kapcsolatok jellegét illetően, noha a terminológiát a szövetségesek hivatalosan csak 2004-ben fogadták el. A 2000-es években a terrorizmus elleni küzdelem és a válságkezelő missziók szolgáltak katalizátorként a kontaktországokkal való együttműködés fokozására. Az afganisztáni műveletekben különösen Ausztrália és Új-Zéland vállalt aktív szerepet. A 2006. évi rigai csúcsertekezleten a NATO úgy határozott, hogy alapelveként a kontaktországoknak lehetővé teszi a részvételt mindazon programokban, amelyeket a szövetséggel intézményes viszonyban álló partnereknek is lehetővé tesz.

A NATO globális nyitásának motorja kezdettől fogva az Egyesült Államok volt. Washington elsősorban azokat az államokat igyekezett közelebb hozni az észak-atlanti szövetséghez, amelyekhez hosszú ideje bilaterális szövetségi kapcsolatok fűzték, így különösen Ausztráliához, Japánhoz és Dél-Koreához. Az együttműködést nemcsak a közös demokratikus értékek segítették elő, hanem az is, hogy az USA-val való több évtizedes katonai kapcsolatok révén a katonai sztenđerdek és eljárások terén is sok hasonlóság volt. Az Egyesült Államok célja az volt, hogy a tehermegosztás jegyében a NATO-t minél inkább be tudja vonni az euroatlanti térségen kívüli biztonsági kihívások kezelésébe. Különösen amerikai szakértők részéről merült fel a NATO globális szövetségi rendszeré történő átalakításának igénye.²³ Az európai államok jelentős része, elsősorban Németország és Franciaország azonban vonakodott globális szerepet adni a NATO-nak. Az ő biztonságpolitikai érdekeik azt diktálták, hogy a NATO maradjon Európa-centrikus, az európai stabilitás fenntartására koncentráljon, és ne az Egyesült Államok által vezetett területen kívüli missziókhöz szolgáljon egyfajta „eszköz-készletként”. Az európai

tagállamok jelentős része tartott attól, hogy a globális nyitással új biztonsági feladatok és kötelezettségek terhelnék a szövetségeseket, miközben a tagállamok többségének kevés közvetlen biztonságpolitikai érdekeltisége volt az Európától távol eső térségekben. Az Európán kívüli államokkal való együttműködés elmélyítésére így csak bizonyos korlátok között nyílt lehetőség.

A 2008. évi bukaresti csúcstalálkozón a kontaktországok terminust felváltotta a NATO „globális partnerei” kifejezés, egyben meghatározta az együttműködés fő célkitűzéseit: a műveletek támogatása, a biztonsági együttműködés javítása a közös biztonsági érdekek területén, és a demokratikus értékek megerősítése.²⁴ A bukaresti találkozó egyben új lehetőségeket alakított ki a partnerországokkal való dialógus elmélyítésére. A globális partnerekkel való együttműködés kereteit jelenleg a Lisszabonban elfogadott új stratégiai koncepció és a 2011. évi Berlinben elfogadott partnerségi politika határozza meg. Jelenleg a NATO globális partnerei között az alábbi országokat találjuk: Ausztrália, Japán, Dél-Korea, Pakisztán, Afganisztán, Mongólia, Irak, Új-Zéland.

A fenti államok közül különösen Ausztrália, Új-Zéland, Japán és Dél-Korea mélyítette el kapcsolatait a NATO-val a kétezres években. A kétoldalú találkozók gyakoribbakká váltak a legmagasabb politikai szinteken.²⁵ A NATO vezette afganisztáni műveletekben Ausztrália több mint 1000 fővel vett részt, Új-Zéland 2001 és 2005 között különleges erőket küldött az országba, mindkét szövetséges ország katonái az ország veszélyesebb déli területein szolgáltak harcoló alakulattal is. Dél-Korea tartományi újjáépítési

²³ Ivo Daalder – James Goldgeier: *Global NATO. Foreign Affairs*, No. 5, 2006 September

²⁴ NATO's relations with partners across the globe. *Nato.int*, 2012. 02. 15.

²⁵ Ioanna-Nikoletta Zyga: NATO and the New Partnership Paradigm. *Atlantic Voices*, Vol. 3, Issue 8. 1–16. o.

csoportot vezetett, Japán pedig elsősorban a segélyezés területén játszott vezető szerepet. Afganisztánon kívül különösen szoros a műveleti együttműködés az Ádeni-öböl térségében a kalózkodás elleni küzdelemben, a NATO-nak a térségben folytatott műveletében (Ocean Shield) Ausztrália mellett Japán és Dél-Korea is aktívan részt vesz. A chicagói csúcsertekezleten a NATO Ausztráliával a közös politikai deklaráció révén, Dél-Koreával pedig az egyéni partnerségi és együttműködési program aláírásával mélyítette tovább a kapcsolatokat.

Az együttműködés intenzitásának növekedése ellenére világosan látszanak az ázsiai partnerekkel való együttműködés korlátai is. Míg a konkrét gyakorlati ügyek haladnak, ezen túl hiányoznak azok a partnerországok és a NATO-tagállamok számára elsődleges jelentőségű közös stratégiai érdekek, amelyek e kapcsolatoknak mélységet adnának.²⁶ A NATO-n belül nincs konszenzus abban, hogy az ázsiai – csendes-óceáni térségben milyen szerepet játsszon a NATO, ha egyáltalán szükség van a jelenlétére; a szövetség műveleteinek földrajzi fókusza pedig Afganisztán után egyértelműen a szűkebb földrajzi környezetre fog koncentrálni. Az ázsiai partnerek, Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Dél-Korea biztonságpolitikai fókusza viszont a régió felemelkedésével és az ott található konfliktusok intenzitásának növekedésével egyértelműen a kelet-ázsiai – csendes-óceáni térségre összpontosul. Ez pedig várhatóan erősödni fog a következő évtizedben, amit az Egyesült Államok Ázsia-felé fordulása is mutat.

E kapcsolatok másik jellegzetessége éppen abból adódik, hogy a partnerek részéről valóban elsősorban az Egyesült Államokhoz, és

a nem a NATO-hoz való viszony az együttműködés motorja. A NATO-val való kapcsolatok mintegy kiegészítésként, esetenként műveleti szükségszerűségként jelentek meg az Egyesült Államokkal való kapcsolatokhoz képest, mint azt Afganisztánban tapasztalhatunk. A NATO-val való kapcsolatok elmélyítése továbbá adott esetben szűkítheti is ezen országok mozgásterét a dinamikus változó ázsiai biztonsági környezetben.

A NATO itt felsorolt ázsiai partnerországainak kulcsfontosságú, hogy hogyan alakulnak a szövetség kapcsolatai Ázsia felemelkedő hatalmaival, különösen Kínával és kisebb mértékben Indiával. Noha e téren is elindult a gyakorlati együttműködés – különösen a kalózkodás elleni fellépés terén –, a kapcsolatok csak lassan fejlődnek. A NATO főtitkára többször nyilatkozott úgy, hogy a szövetség nyitott a Kínával való kapcsolatok elmélyítésére, az alacsonyabb szintű gyakorlati együttműködések túl nem várható jelentős bővülés.²⁷ A NATO és Kína kapcsolatait ugyanis egyrésztől döntő mértékben meghatározza az Egyesült Államok és Kína viszonya, amelyben a versengés legalább annyira jelen van, mint az együttműködés, másrészt az európai szövetségek miatt a NATO nem játszik aktív ázsiai biztonságpolitikai szerepet, a térség konfliktusaitól pedig még a politikai nyilatkozatok szintjén is távol tartja magát.

EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ ENSZ-SZEL

Az Egyesült Nemzetek Szervezetével való együttműködés lehetősége a hidegháború után nyílt meg a NATO számára, s ennek katalizátora más partnerségekhez hasonlóan a válságkezelő műveletek voltak.²⁸ A délszláv

²⁶ Stephen Frühling – Benjamin Schreer: The Natural Ally? The Natural Partner? – Australia and the Atlantic Alliance Power of Partnerships. In Hakan Edström – Janna Haaland Matlary – Magnus Petersson (eds.): i. m. 40–59. o.

²⁷ NATO's New Strategic Concept and Sino NATO Realities. Carnegie – Tsinghua Center for Global Policy, May 2013.

²⁸ NATO's relations with the United Nations. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

válságban a NATO egyre jelentősebb szerepet játszott az ENSZ határozatainak végrehajtásában, előbb az embargó érvényesítésében, később a béke kikényszerítésére szolgáló hadműveletekben, majd az ENSZ BT-mandátummal megerősített daytoni békeszerződés végrehajtását szolgáló békefenntartó műveletben. Noha a koszovói beavatkozás az ENSZ BT felhatalmazása nélkül történt, a később felálló KFOR békefenntartó missziót az 1244. számú ENSZ BT-határozat legitímálta. A NATO és az ENSZ kapcsolata azonban nem csupán egyes ENSZ-határozatok végrehajtásában jelent meg, hanem az adott válságkezelő missziókban való gyakorlati együttműködésben is, hiszen az ENSZ is aktív tevékenységet végzett e válságövezetekben. E tekintetben a két szervezet közötti együttműködés elmélyítése különösen az afganisztáni ISAF-műveletekben vált szükségessé, ahol az ENSZ a kormányzati-igazgatási területeken (UNAMA) meghatározó szereplő volt.

A két szervezet közötti együttműködés számos más területen is megvalósul. 2001. szeptember 11. után az ENSZ – más regionális szervezetekkel is – intenzívebb konzultációt indított el a terrorizmus okainak feltárása és megelőzése érdekében. A NATO kiváltképp a válságkezelő missziókban különös figyelmet fordít a nők²⁹ és a gyermekek³⁰ jogainak védelme érdekében hozott ENSZ-határozatok érvényesítésére. A NATO közreműködik az illegális fegyverkereskedelem elleni ENSZ-programban, az Euroatlanti Katasztrófa-reagálási Koordinációs Központja révén pedig a katasztrófavédelem és az azzal összefüggő humanitárius feladatok ellátásával segíti az ENSZ ez irányú erőfeszítéseit.

A folyamatosan bővülő közös tevékenységek jobb összehangolására a két szervezet – többéves egyeztetést követően sem tudott együttműködési keret megállapodást kötni. Végül a két szervezet főtitkárának titkársága 2008 szeptemberében közös nyilatkozatot (joint declaration) írt alá.³¹ A nyilatkozatin-tenzívebb konzultációra ad lehetőséget politikai és szakértői szinteken egyaránt, különösen az alábbi területeken: információmegosztás, kapacitásépítés, képzések és gyakorlatok, válságkezelési feladatok tervezése és támogatása, műveleti koordináció.³²

Az elmúlt évtizedben intenzíven bővülő együttműködés ellenére a két szervezet együttműködésének nyilvánvaló korlátai vannak. A NATO ugyanis továbbra is a nyugati államok szervezeteként jelenik meg a nemzetközi porondon, ami mind a nem nyugati nagyhatalmak – különösen Oroszország és Kína –, mind a többi fejlődő ország számára a kapcsolatok további mélyítésének komoly akadályát jelenti. A két szervezet közötti együttműködés ugyanis továbbra is alapvetően a meghatározó hatalmak közötti kapcsolatok függvénye.

A NATO ÉS AZ EU KAPCSOLATA

A tagállamok közötti nagy átfedés, a hasonló stratégiai érdekek és biztonsági kihívások miatt a NATO számára a legtermészetesebb partner az Európai Unió. Noha a két szervezet az együttműködésben rejlő lehetőségeket már régen felismerte, kapcsolatuk továbbra sem tekinthető teljes mértékben stratégiai-nak. A kapcsolatok stagnálását jól érzékelteti, hogy a 2002-ben tető alá hozott Berlin Plusz-megállapodás óta érdemi előrelépés nem történt a kapcsolatok elmélyítésében, a műveleti együttműködések terén a bővülő

²⁹ Landmark resolution on Women, Peace and Security. UNSCR 1325 (2000) on Women, Peace and Security and related Resolutions. United Nations.

³⁰ UNSCR 1612 and related Resolutions on the protection of children affected by armed conflict. United Nations.

³¹ NATO's relations with the United Nations. *Nato.int*, 2014. 02. 15.

³² Uo.

közös tevékenységek dacára inkább az elmulasztott lehetőségekről lehet beszélni.

Az együttműködés elmélyítésének továbbra is számos akadálya van. Noha az Egyesült Államok részéről nagyrészt eltűntek a korábbi politikai fenntartások az EU biztonsági és védelmi ambícióival kapcsolatban, a NATO primátusát féltve Washington részéről továbbra is érzékelhető egyfajta óvatosság a CSDP iránt. További alapvető politikai akadályt jelent, hogy a Ciprus körüli török–görög vitákból adódó konfliktusok miatt Törökország továbbra is jelentős mértékben akadályozza a NATO és az EU együttműködését.

Az előbbieknél is nagyobb kihívást jelent azonban az, hogy a biztonságpolitika terén az Európai Unió – a nagyszámú tagsági átfedés miatt is – hasonló alapvető kihívásokkal néz szembe, mint a NATO. A közös biztonsági percepciók, stratégiák, ambíciók hiánya, a gazdasági kihívásokból eredő problémák, a csökkenő katonai képességek, az általános befelé fordulás nem kedveznek az aktív biztonságpolitikai szerepvállalásnak. A NATO és az EU együttműködésének a jelenlegi gazdasági környezetben a legnagyobb potenciálja a képességfejlesztésben lenne. A NATO „smart defence” koncepciója és az EU „pooling and sharing” kezdeményezése hasonló célkitűzéseket tartalmaz. A katonai képességfejlesztés átfogó kihívásaira – például költségvetési kérdések, védelmi ipari integráció – az EU sok tekintetben adekvátabb választ tudna adni, mint a NATO. A CSDP stagnálását – benne a katonai képességfejlesztéssel – azonban jól mutatták a 2013. december végén tartott CSDP–EU-csúcstalálkozó gyenge eredményei.³³ Tartalom hiányában pedig az EU keveset tud nyújtani a NATO számára.

A NATO ÉS AZ AFRIKAI UNIÓ

Noha a NATO a Mediterrán Dialógus révén az észak-afrikai térségben már az 1990-es években jelen volt, Afrika jelentősége a 2000-es évek folyamán kezdett felértékelődni a szövetség számára. A nemzetközi terrorizmus mellett az Afrika egyes részein tapasztalható válságok negatív következményei is növekvő mértékben irányították rá a figyelmet a fekete kontinensre. A NATO-nak érdekében állt, hogy együttműködést alakítson ki az afrikai konfliktusokban egyre aktívabb szerepet játszó Afrikai Unióval.³⁴ A NATO és az AU között 2005-ben indult meg a gyakorlati biztonsági együttműködés az AU dárfüri békefenntartói tevékenységéhez nyújtott stratégiai légi szállítási segítségnyújtással. Hasonló segítséget nyújtott – légi és tengeri szállítással, szakértőkkel – a NATO 2007-től az AU szomáliai missziójához. Az Afrika szarvánál, az Ádeni-öböl térségében folyó kalózkodás elleni tengeri műveletekkel hasonlóképpen hozzájárult a térség tengeri kereskedelmének biztonságához. További támogatást jelentenek a NATO gyakorlati képzései, továbbképzései. A szövetség oberammergaui és római akadémiai 2009-től több ízben szerveztek továbbképzéseket az AU békefenntartásban közreműködő állományára számára. A fentiek mellett értelemszerűen szükséges megemlíteni a NATO első nagyszabású észak-afrikai hadműveletét, a líbiai beavatkozást is, mint ami Afrika növekvő biztonságpolitikai jelentőségét demonstrálta.

A bővülő együttműködés ellenére a NATO afrikai aktivitásának komoly korlátai vannak. Az első említésre méltó akadály magának a NATO-nak a passzivitása és belső feszültségei, amely a líbiai intervencióban megmutat-

³³ Csiki Tamás: Az Európai Tanács közös biztonság- és védelempolitikai csúcstalálkozásának háttere és eredményének értékelése. *SVKK Elemzések*, 2014/1.

³⁴ Ioanna Nikoletta Zyga: NATO and Africa: Future Prospects of a Nascent Partnership. *Atlantic Voices*, Vol 3, Issue 8, August 2013, 10–16. o.

kozó problémákban is tetten érhető volt.³⁵ Az Afrikai Unió részéről – részben a gyarmati örökségből adódóan – továbbra is jelen van az a szemlélet, hogy az afrikai problémákat elsődlegesen az afrikaiaknak kellene megoldaniuk. Az Afrikai Unió azonban továbbra is jelentős kapacitáshiányokkal és belső politikai ellentétekkel küzd, így a számos afrikai fegyveres konfliktust nem tudja önállóan kezelni. Hiányzik továbbá a két szervezet közötti állandó stratégiai szintű párbeszéd.³⁶ Az egyes gyakorlati válságkezelési feladatok ellátását szolgáló konzultációk száma és minősége ugyan növekedett, ám ezek rövid távú, akut kihívások kezelésére fókuszáltak. Hiányzik a hosszabb távú célok megfogalmazását, a konfliktusok megelőzését, a hatékonyabb együttműködési mechanizmusok kiépítését szolgáló stratégiai párbeszéd a felek között.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt években a NATO partnerségi kapcsolatai mind számukat, mind minőségüket tekintve bővültek. A szövetség a nemzetközi biztonság szempontjából kulcsfontosságú szereplők között – legyenek azok államok vagy nemzetközi szervezetek – egyre inkább egyfajta partnerségi hálózati központként pozicionálja magát. E politika mögött egyrészt az a realitás húzódik meg, hogy a NATO az Egyesült Államok és Európa stratégiai fáradtsága és változó prioritásai miatt a korábbi két évtizedhez képest a következő években előreláthatólag kisebb szerepet tud vállalni a nemzetközi válságkezelésben. Ennek folyományaként a NATO-partnerségek a válságkezeléssel járó feladatok nagyobb nemzetközi tehermegosztására irányuló stratégia részeként is értelmezhetők.

Ez a törekvés nemcsak a NATO gyengeségből, hanem a nemzetközi erőviszonyok átalakulásából adódó szükségszerűségből is fakad. Az átalakuló nemzetközi hatalmi rendszerben ugyanis egyes nagyhatalmak vagy regionális középhatalmak egyre inkább megkerülhetetlen szerepet játszanak közvetlen környezetükben, amivel a NATO-nak is számolnia kell. Az együttműködés fokozása tehát jelentős előnyökkel jár a NATO és a partnerországok számára egyaránt.

A partnerségi kapcsolatok önmagukban azonban nem jelentenek olyan tartalmat, amely hosszú távon biztosítaná a NATO létjogosultságát. A NATO jövője alapvetően azon nyugszik, hogy lesznek-e olyan stratégiai feladatok, célkitűzések, amelyek az egyes tagállamok számára megalapozzák a szövetség legitimitását, és amelyekhez a partnerkapcsolatok adott esetben értékes hozzájárulást jelenthetnek a szövetség számára. Ennek függvényében értelemszerűen nemcsak a NATO alapfeladataiban, hanem a partnerségi kapcsolatok fejlesztésének irányában is konszenzusra kell jutniuk a tagállamoknak. Amennyiben a kollektív védelem politikai és képességbeli garanciái, vagy a területen kívüli tevékenységek kiüresednek, úgy nem lesz mire építeni a partnerségi kapcsolatokat. A NATO-nak, mint katonai szövetségnek az elkövetkezendő években katonai képességbeli relevanciájának biztosítása a legfontosabb és legsürgetőbb feladata, hiszen az minden katonai tevékenység alapfeltétele. E tekintetben pedig a legfontosabb partnerségi kapcsolat egyértelműen az Európai Unió kell, hogy legyen. A NATO ugyanis európai pillér nélkül értelmét veszíti az Egyesült Államok számára. A katonai gyengeség pedig hiteltelenné és súlytalanná teheti a szövetséget az átalakuló nemzetközi hatalmi környezetben a partnerországok és barátok szemében éppúgy, mint a potenciális ellenfelekében.

³⁵ Alan Kuperman: Model Humanitarian Intervention? Reassessing NATO's Libya Campaign. *International Security*, Vol 38, Issue 1, 2013 Summer, 105–135. o.

³⁶ Ioanna Nikolettza Zygá: i. m.

OROVECZ ISTVÁN ŐRNAGY: BOSZNIA-HERCEGOVINA HADSEREGÉBEN 1995–2013 KÖZÖTT VÉGREHJTOTT REKONVERZIÓS PROGRAMOK TÖRTÉNETI ÁTTEKNTÉSE

Harminc évvel az 1984-es téli olimpia lángjának meggyújtása után Sarajevo ismét lángol. A régen szebb napokat látott Bosznia-Hercegovinát jelen történelmében csak úgy emlegetik, mint a bürokrácia, a feketegazdaság, a munkanélküliség országa, ahol a háborút lezáró Daytoni Békeszerződés¹ által létrehozott törvénykező útvesztőinek köszönhetően szinte kódolva van a gazdasági stagnálás. Az 1984-es lángok egy szebb jövő reményét, a boldogulást, a fellendülést jelentették ellentétben az elmúlt hetekben² gyújtottaktól, ahol a politikusokból kiábrándult tömegek utcára vonulása és tiltakozása, a kormány lemondását, a miniszterek fizetésének csökkentését illetve a privatizációk felülvizsgálatát követelte. Habár egyes politikai érdekek próbálták etnikai színezettel megtölteni a forrongásokat, beszámolók szerint erről most szó sincs, a megmozdulásokon résztvevőket tisztán szociális kérdések foglalkoztatták. Írásomban egy történeti áttekintést szeretnék adni a háború után leszerelt embertömegek civil társadalomba történő visszaillesztéséről, nem kívánok párhuzamot vonni a jelen kor eseményivel, de meggyőződésem, hogy a kezdeti átgon-

dolatlan létszámleépítések közvetve hatással vannak a mai kor történéseire.

Miért fontos a megtervezett, „gondoskodó” elbocsátás? A munkavállaló oldaláról nézve a hadseregből kilépve a „civil” válság pszichológiai hatása szakszerű felügyelet hiányában rendkívül súlyos lehet, mivel számtalan stressz faktort hordoznak magukban. Az addig stabilnak hitt állás elvesztése, illetve annak lehetősége érzelmileg nagyon megterhelő, hiszen a munkanélkülivé vált ember gyakran érzi magát értéktelennek, feleslegesnek és ez az önbizalmára is negatív hatással van. Az asszertivitás csökken, az identitástudat megváltozik, gyakran megkérdőjeleződik – még az erős szakmai azonosítással rendelkező személyek esetén is. A változástól való félelem, a jövőbeli bizonytalanság, az idő strukturálatlansága és a munkával együtt járó változatos ingerek hiánya is növeli a szorongás mértékét és a tehetetlenség érzését. A legnagyobb lelki terhet mégis a gazdasági érintettség, az anyagi helyzet romlása jelenti. Mindezek összességében hatással vannak a társas kapcsolatokra is, a szégyenérzet, a tehetetlenség gyakran visszahúzóórához, beszűküléshez, és bezárkózáshoz vezet, amely elszigeteli az egyént a társas élettől. Ugyanakkor kutatások bizonyították, hogy a megfelelően megtervezett, támogatott létszám leépítési folyamat képes csökkenteni a fent említett hatásokat, a szükséges szakértői segítséggel a helyzet akár még pozitív irányba is elmoz-

¹ Dayton Agreement. Az Amerikai Egyesült Államokban, Ohio államban, Dayton városában a Wright-Patterson légi bázison aláírt keret megállapodás, mely az 1992–1995 között Bosznia-Hercegovinában zajlott háborút volt hivatott lezárni.

² 2014. február

díthatja az elbocsájtott attitűdjét, az önértékelését növelhető és a sikeres re-integrálódás megvalósítható.

Az ország mai alkotmányos berendezkedését megteremtő békeszerződés aláírásával lépésről lépésre megjelent és növekvő teret nyert a minőségi fejlesztésekkel kapcsolatos igény. Ahogy évtizedekkel ezelőtt Európa, a tömeghadsereg korszakából a kisebb, mozgékonyabb, gyorsreagálású haderők korszakába lépett át, úgy Bosznia-Hercegovinában is az önkéntességen alapuló professzionális, kellő szakmai tudással rendelkező katonákból álló, finanszírozható, a mai kor elvárásának megfelelő hadsereg kialakítása volt a cél. Az átalakuló követelményeknek való megfelelés, az új haderőtípusra történő átállás nem csupán egyszerű modernizációt, hanem az országtól is teljes szervezeti, filozófiai és felszerelésbeli kultúraváltást követelt. A háború örökségeként a közel félmillió katonára leszerelését a közel félmillió katonára leszerelését, visszaillesztése a polgári életbe az egyik legnagyobb kihívást jelentette, mert ez a folyamat nem csak katonapolitikai és technikai kérdéseket vetett fel, hanem az ország lakosságához viszonyított hatalmas embertömeg gazdasági és társadalmi problémákat is indukált. A tapasztalatok azt mutatták, hogy csupán a lefegyverzés nem vezet hosszú távú eredményre, ha nem követi a katonák leszerelése és vissza-integrálása a társadalomba, fenntartható foglalkoztatás politika kialakítása, valamint az egész ország társadalmi-gazdasági fejlesztése.

Ezzel párhuzamosan a nemzetközi rend változásai a bosnyák nemzetközi politikai és katonai helyzetet is jelentősen befolyásolta. Bosznia-Hercegovina NATO tagságra törekedve, 2006-ban csatlakozott a NATO Partnership for Peace programhoz.³ A Szarajevóban települő NATO Parancsnokság tevékenységének a gerincét a csatlakozási

feltételek megvalósulásának az elősegítése, a haderőreformokban való aktív részvétel adja. Ahhoz, hogy egy reform eredményes legyen, elengedhetetlen a megfelelő politikai környezet, a törvényi harmonizáció, stratégiai gazdasági, szociális programok létrehozása. A kormányzat adott területeiért felelős minisztereket, magas rangú vezetőket professzionális tanácsadással, koordinációval és értékelésekkel a NATO parancsnokságon a Politikai Tanácsadó Csoport (PMAS⁴) illetve a Katonai Tanácsadói Csoport (TMAS⁵) látja el. Szerencsésnek érzem magam, hogy, ha rövid időre is, tagja lehettem a TMAS-nak mint humán-erőforrás tanácsadó. A beosztást betölteni megfogalmazás katonásabb lett volna, de azért írtam szándékosan a „tagja” szót, mivel szeretném kifejezni, hogy a TMAS, illetve a PMAS valóban egy csapat, melynek résztvevői egymás nélkül nem tudnak a kívánt irányba lépéseket tenni.

A háború utáni leszerelés 4 ütemben került végrehajtásra a bosnyák hadseregben. Az első lépcső egy azonnali háború utáni leszerelés volt 1995–1996-ban. Majd ezt követte egy köztes, korszerűbb haderőre történő átállás következtében történő létszámleépítés 1997–1998-ban. A két utolsó ütem, egymást részben átfedve 1999–2001 és 2002–2003 között került végrehajtásra. A 2006–2007 és 2010–2013 közötti elbocsájtások már nem köthetők közvetlenül a háborúhoz, ezeket a programokat az erőteljes haderőreform hívta életre. A közvetlenül a háború utáni leszerelésről összességében elmondható, hogy szervezetlenül, meggondolatlanul hajtották végre. Egyszerűen hazaküldték az embereket, mindenfajta adatbázis létrehozása nélkül a későbbi re-integráció elősegítése érdekében. A leszerelt katonákat nem készítették fel a háború utáni civil életbe történő visszaillesz-

³ NATO és a csatlakozni kívánt állam együttműködési programja.

⁴ Political Advisory Section

⁵ Technical Military Advisory Team

kedésre. Amit ma rekonverzió⁶ hívunk és a Magyar Honvédség egyik humánpolitikai irányelvének fontos, kiemelt pillére, a háború utáni Bosznia-Hercegovinában ismeretlen fogalom volt. A leszerelt katonák megfelelő tudás, lelki segítségnyújtás nélkül léptek ki a polgári életbe és szembesültek egy számukra ismeretlen jelenséggel, a munkaerőpiaci⁷ követelményekkel, amely a háború előtti Jugoszláviában ismeretlen fogalom volt. A szocialista gazdaságtanban a munkaerőt nem tekintették árunak, így munkaerőpiacról sem beszélhetünk. Mindezek, illetve az állami és katonai vezetők hanyagsága, hogy nem volt jogilag tisztázva a leszerelt katonák díjazásai, jogosultságai, mély elszegényedéshez vezetett, ami idővel egyre nagyobb teher lett a gazdaság számára.

A háború alatt három hadsereg létezett Bosznia-Hercegovinában. A Boszniai-Muszlim Hadsereg (Bosnian-Muslim Forces, ABiH), a Horvát Védelmi Tanács (Croatian Defense Council, HVO) és a Boszniai-Szerb Hadsereg (Bosnian-Serb Army, VRS). Egy felmérés szerint, amelyet a Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok intézete (IISS) végzett, az 1995-ben a háborúban részt vevő

400 000–430 000 besorozottból 2002-re 370 000-et szereltek le, ezzel elérve a 34 000-es létszámot.

Az áttérés a szocialista gazdaságról a piacgazdaságra a háború nélkül is nehézkes lett volna, de a háború és az etnikai ellentétek még nagyobb kihívások elé állították az országot. A munkanélküliség hatalmas volt, pontos szám adatok fellelhetők bizonyos forrásokban, de a tény, hogy a háború után 2013-ban volt először hivatalos népszámlálás megkérdőjelezi hitelességüket. A regisztrált foglalkoztatottak száma az 1990-es 1 054 000 főről 2001 végére 633 860 főre esett vissza, plusz 60 000 ezer fő mint állami alkalmazott⁸. Hangsúlyozom, ez az érték a regisztrált munkavállalók száma, a fekete gazdaságban, (adó és járulékfizetés miatt nem bejelentett vállalkozások) nem lehet tudni pontosan mekkora volt a foglalkoztatottság aránya, és ilyen viharos környezetbe kellett a leszerelt katonáknak kilépniük és helyt állniuk. Mint majd láthatjuk, egyik félnek sem volt egyszerű dolga sem a kormányzati oldalon, mint végrehajtó, sem az elbocsájtott katonának, mint munkavállaló.

The Emergency Demobilization and Reintegration Project (EDRP) (Azonnali Leszerelési és Újjáépítési Program)

1996 elején a bosnyák kormány kérésére a Világbank Nemzetközi Fejlesztési Társulás⁹ egy átfogó programot dolgozott ki, melynek a fő célja a leszerelt katonák eredményes visszaillesztése a civil életbe, csökkentve a megélhetési nehézségeket, a szociális támogatásoktól való függőségeket, növelve

⁶ „A rekonverzió a Magyar Honvédségben elfogadott és széleskörűen alkalmazott terminológia, melynek programja a polgári életbe történő visszaillesztést hivatott támogatni. Kimondottan a humán erőforrásokra vonatkozik, de nem elválaszthatatlan a politikai, gazdasági, infrastrukturális változásoktól és azok (re)konverziós hatásaitól.” Dr. Benkő Tibor vezérezredes: A rekonverzió, mint a professzionális haderő humán erőforrás gazdálkodásának egyik stratégiai kérdése. 2010, 5.

⁷ A munkaerőpiac a munka, mint termelési tényező keresletének és kínálatának megjelenési helye. Szereplői gazdasági tényezők, amelyek bár egymásra utaltak, mégis saját gazdasági mérlegelésük alapján döntenek, saját jövedelmük, hatékonyságuk növelésére törekednek a másik oldallal szemben. A piaci törvények ugyanúgy érvényesek, mint más piacok esetében. Jelenségei, eseményei, állapota a gazdaság fontos összetevője, minden mozzanata hatással van a gazdaságra.

⁸ The General Human Development Report for BiH (UNDP, 2002)

⁹ World Bank International Development Association (IDA)

termelékenységüket, mely így közvetlenül hatással volt a gazdaságra.

A program sikere a Világbank korábbi hasonló projektjeiben (Palesztína, Nicaragua, Zimbabwe) szerzett tapasztalatain alapult. A tervezett 20 millió dolláros költségvetésből, végül 8,5 millió került felhasználásra, egy harmad (Boszniai Szerb Köztársaság) kétharmad (Bosznia-Hercegovinai Föderáció) arányban a program végrehajtására.

A program a következő elemekből állt össze:

- Munkaerő-piaci Információs adatbázis létrehozása (LMI)¹⁰
- Munkaerőpiaci szolgáltatások¹¹
- Oktatási és Képzési szolgáltatások (Felnőttképzés)
- Segítségnyújtás a projekt vezetőinek, tanácsadóknak, koordinátoroknak

Az 1998 végén befejeződött project eredményesnek mondható. Sikertől létrehozni egy Munkaerő-piaci Információs adatbázist, ahová feltöltésre kerültek az egyes munkahörök speciális igényei, illetve a programban részt vett személyek kompetenciái. Tanácsadások, segítségnyújtások vették kezdetét, felkészítve a leendő munkavállalókat a munkakeresés nehézségeinek a leküzdésére. Azonban ezek a tanácsadások, konzultációk rávilágítottak egy igen súlyos problémára, amely becslések szerint az ország minimum 15%-ánál jelen volt, nevezetesen a háború okozta poszt traumás stressz szindrómára (PTSD¹²). Ez a jelenség még erősebben volt megfigyelhető a munkáját elvesztett, idősebb embereknél, mely lecsökkentette képességüket az új munkahely keresésére, az arra történő jelentkezésre,

illetve nagyon sok esetben zavart okozott a munkahelymegtartásban is. Mindezen problémák ellenére, a 23 323 tanácsadásban, oktatásban részesített közül 17208 fő tudott elhelyezkedni rövid időn belül abban a gazdasági helyzetben, ami még mindig a háború örökségével küzdött. Új lehetőségeket mutatott be a foglalkoztatási tanácsadás területén és ezek alkalmazását a civil vállalatokon, cégeken kívül az állami szektor is követte. Azonban a legnagyobb sikerként mégis a program végrehajtására a Boszniai Szerb Köztársaság és a Bosznia-Hercegovinai Föderáció által felállított, a végrehajtást segítő, ellenőrző csoport (PIU¹³), együttműködését, közös munkáját tekintették.

The Pilot Emergency Labor Redeployment Project (PELRP) (Azonnali Munkaerő Átképzés Próbaprogram)

Az 1998 végén született Madridi Megállapodás¹⁴ eredményeképpen, melyben a bosnyák haderő újabb csökkentéséről határoztak, a világbank egy újabb programot dolgozott ki a leszerelt katonák támogatására. A leszerelést (30%) két lépcsőben tervezték végrehajtani, az első 15%-ot 1999-ben, a másodikat a rá következő évben. A haderőcsökkentés három fő célkitűzése, a költségvetési helyzet javítása, a régió biztonságának növelése, illetve a két entitás közötti bizalom elősegítése volt. A program azonban késve 2000 decemberében indult és ez rá nyomta a bélyegét annak sikerére. Az első szerződéseket 2001-ben kötötték meg a résztvevőkkel, majd három évvel a Madridi Megállapodás aláírása után. A késedelem az információáramlás hiányára

¹⁰ LMI-Labor Market Information Database

¹¹ Counseling and Job-Finding Services

¹² Posttraumatic Stress Disorder (Az agy védekező mechanizma, erős traumatikus események után tapasztalható).

¹³ Project Implementation Unit (Program Végrehajtó Csoport.)

¹⁴ Madrid Agreement (MA) Az ENSZ Biztonsági Tanácsa által megtartott konferencián határoztak az újabb haderőcsökkentésről.

vezethető vissza, a Honvédelmi Minisztérium leszerelés előtt nem közölt elegendő információt az elbocsájtottakkal, a programmal kapcsolatban. A program végrehajtóinak kellett a leszerelt katonákat felkutatniuk, azután tudták csak a szükséges felméréseket, adminisztrációt elvégezni.

A fő célkitűzések között szerepelt a leszerelt katonákat olyan személyiségfejlesztésben részesíteni, hogy magabiztos, gazdaságilag aktív személyekké váljanak, illetve munkaerő piaci konzultációk végrehajtása, a vállalkozók bizalmának növelése a leszerelt katonák, mint munkavállalók alkalmazásának tekintetében. Számok tekintetében a két éves leszerelés a következőképpen alakult. Mindösszesen 12 029 fő, 7384 fő a Bosznia-hercegovinai Föderáció állományából és 4645 fő a Boszniai Szerb Köztársaság állományából. Habár pontos lista született az elbocsájtottakról, a programban lehetséges résztvevők számának meghatározása mégis nehéz feladat volt. A Honvédelmi Minisztérium által készített elbocsájtottak listáját az SFOR megvizsgálta, lehetséges háborús bűnösök után kutatva, mielőtt az átadásra került volna a Világbank Nemzetközi Fejlesztési Társuláshoz illetve a program végrehajtókhoz, továbbá a késés miatt voltak, akik már elhelyezkedtek, többen nyugdíjasok lettek, voltak, akiket újra felszereltek a hadseregbe, de természetesen ez idő alatt voltak olyan leszerelt katonák is, akik elhunytak. A programban lehetségesen részt vevők száma állandóan változott, így ez az érték 2002 végére 7926 fő lett, 5921 és 2095 föderáció, köztársaság elosztásban. A programot a Világbank Nemzetközi Fejlesztési Társulása 15 millió dollárral, a Holland Vagyonkezelői Alap (Dutch Trust Fund) 1,01 millió dollárral és Bosznia-Hercegovina kormánya 1,5 millió dollárral finanszírozta.

Az IDA próbálta a PELRP végrehajtása során felhasználni az előző program (EDRP) tapasztalatait, infrastruktúráját és humán

erőforrását, ezért elemző értékelő munkaértekezletek vették kezdetét az előző program vezetőinek a részvételével, optimalizálva a project sikerét.

A program elemei:

- On the job¹⁵ képzés és foglalkoztatás
- Vállalkozóvá válás a mezőgazdaságban
- Vállalkozóvá válás kisvállalkozásokban
- Oktatás és képzés

A program on the job eleme mindösszesen 1510 főt érintett. A leszerelt katonák civil cégeknél, illetve állami vállalatoknál kaptak munkát. A képzés költségeit, illetve a munkavállalók bérét a program költségvetéséből járulékos költségeket kellett megfizetnie. A résztvevők elégedettek voltak a képzésekkel, természetesen a szocializmus örökségéből eredő biztonságérzet hiányát, hogy most már nem egy élethosszig tartó munkahelyen dolgoznak, szült némi ellenérzést. Azokban a régiókban, ahol alacsonyabb volt a bérezés, a munkavállalók másodállás vállalására kényszerültek, sokan újra földművelésbe kezdtek a családi birtokon, hogy fent tudják tartani a korábbi életszínvonalukat. Ettől eltekintve a résztvevők közt népszerű támogatási forma volt és a program befejeztével több mint 75 százalékuk meg tudta tartani a munkahelyét.

A mezőgazdasági vállalkozóvá válást elősegítő modul eredetileg nem volt a program része, de nagyon sok visszajelzés érkezett, miszerint a résztvevők a cégeknél betöltött

¹⁵ Szó szerint a munkavégzés közbeni tanulást értjük rajta. A tréningeken tanultakat a munkavállaló a napi életben munkavégzésében kamatoztatni tudja, mely által gyakorlat orientáltan, személyre szabottan lehet képességeiket fejleszteni, önfejlesztésre sarkallja a munkavállalót, magasabb fokú önállóság alakul ki, mely belső motivációval párosul. Az egyén tudatosága fejlődik, eredményorientáltság és felelősségvállalás alakul ki.

alkalmazotti státusz helyett inkább önálló mezőgazdászokká válnának. A 2002 áprilisában indított program keretein belül technikai eszközöket, állatállományt¹⁶ illetve szakmai segítségnyújtást kaptak a kis vállalkozások beindításához. Annak ellenére, hogy ez a modul lett legkésőbb beindítva, ez hozta a legnagyobb sikereket. 2002 szeptemberére 2207 fő részesült a program támogatásából. A kezdeti nehézségek után ez igen biztató volt, hiszen ezeknek a családoknak a gazdasági stagnálás ellenére is biztosítottá vált a megélhetésük.

Az egyéni vállalkozóvá válás a mezőgazdasági modulhoz hasonlóan termékek, eszközök, vagy anyagi hozzájárulás, illetve tanácsadások, elemzések rendelkezésre bocsátásán keresztül történt. A szükséges tanácsadás és tanfolyam elvégzése után a résztvevőnek be kellett nyújtani a vállalkozásának tervét a PIU-hoz. Ha a terv működőképesnek bizonyult, a leendő vállalkozó rendelkezésére bocsátották a szükséges eszközöket vagy 4500KM¹⁷ támogatásban részesült. Mindösszesen 50 beindított egyéni vállalkozás történt.

Az oktatás képzés területén a résztvevők ösztöndíjat kaptak különböző oktatási intézményekben, ahol idegen nyelv és számítástechnika oktatás történt. Aki megfelelő végzettséggel és szakértelemmel rendelkezett, az jellemzően elhagyta az országot így ezt a réteget nem sikerült megszólítani. Olyannyira alacsony volt ezekben az oktatási intézményekben a részvétel, hogy a World Bank International Development Association a programot lezáró értékelésé-

ben nem is tudott pontos számokat megadni ezzel kapcsolatban.

Összefoglalva a program elérte célját, az 1999-es és 2000-es elbocsájtási adatokat figyelembe véve, 45–50 százalék kapott valamilyen támogatást, tanácsadást a program keretein belül, ez által megszerezve az ön-ellátás képességét. Figyelemre méltó érték, ha számításba vesszük Bosznia-Hercegovina gazdasági helyzetét abban az időben, illetve azt a sok esetben tapasztalt attitűdöt, hogy a leszerelt katonák nem is érezték annak szükségességét, hogy munkát vállaljanak. A háborúban végzett szolgálatukért várták az ellentételezést a kormánytól¹⁸. Hibák közt megemlíthető, hogy sok esetben úgy, mint az előző programnál (EDRP), itt sem voltak speciálisan az elbocsájtott katonanőket megcélzó programok. Mindezek mellett a végrehajtók rengeteg tapasztalatot gyűjtöttek a soron következő elbocsájtások okozta szociális problémák enyhítéséhez.

Transitional Assistance to Former Soldiers in BiH. (TAFS) (A Bosnyák Hadseregből Kivált Katonák Rekonverziójának Segítése)

Az IOM¹⁹ által felügyelt „from barrack to business” néven ismerté vált project az előző két programmal ellentétben nem a háborút lezáró leszerelés szellemében került megvalósításra. A nagyfokú védelmi kiadások,

¹⁶ A Bosznia-hercegovinai Föderációban 12 hónapig, a Boszniai Szerb Köztársaságban pedig 6 hónapig kötelezték a résztvevőket az állatok megtartására, elkerülve, hogy az átvételt követően értékesítsék őket a feketepiacon.

¹⁷ Konvertible Mark. Bosznia-Hercegovina hivatalos fizetőeszköze. 1EUR = 2 KM

¹⁸ EUFOR HQ Information archive and Historical Office. (EUFOR Parancsnokság Irattár és Történelmi Hivatal.)

¹⁹ International Organization for Migration. Nemzetközi Migrációs Szervezet. Előrszervezete a Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe (PICMME) A II. Világháború után azzal a céllal jött létre, hogy a közel 11 millió hontalanná vált ember letelepedését elősegítse. 1952-ben Intergovernmental Committee for European Migration (ICEM) nevet vette fel a szervezet, majd a mai nevét 1980-ban kapta.

ami a GDP 10%-át tették ki, oda vezetett, hogy 2002 tavaszán az EBESZ/OSCE²⁰ és az SFOR kezdeményezésére a bosnyák kormány egy újabb, közel 10 600 embert érintő létszámcsökkentésbe kezdett. Eltért az előzőektől abban a tekintetben is, hogy a kezdetekben önkéntességre alapozva 10000KM²¹ végkielégítést ígértek azoknak, akik önként lépnek ki a hadseregből. A kezdeményezés sikeres volt, mindössze 1500 embertől kellett kényszerrel megválni, a nagy részük élt az önkéntesség lehetőségével. A nagyfokú önkéntesség abból következett, hogy a régi rendszerrel ellentétben a honvédség már nem hordozta magában a nyugdíjig tartó beosztásban maradás lehetőségét, a katonák 4 éves szerződéssel voltak alkalmazásban. A program célja az, hogy elősegítse a pénzügyi függetlenséget a leszerelt állomány számára továbbá zökkenőmentessé tegye a visszailevkedésüket a munkaerő-piacra és a helyi közösségekbe.

A program elemei:

- Regisztráció és pontos adatbázis létrehozása a leszerelő állományról
- Információnyújtás és tanácsadás a munkaerőpiacról és a lehetőségekről
- Személyes tanácsadás nyújtása
- Üzleti tanácsadás nyújtása
- Értékesítési ismeretek javítása
- Tárgyi eszköz biztosítása a fenntartható kereskedelmi és mezőgazdasági vállalkozásokhoz

Az IOM hatalmas információkampánnyal kezdett hozzá a TAFS-hoz. 2002 áprilisában óriásplakátokon, posztereken hirdették,

18 rádióadó napi ötször sugárzott reklámról. Ezt megismételték 2002 decemberében is. 2003 júniusára 7200-an regisztráltak a programba. A sikereken felbuzdulva a kormány felkérte az IOM-ot, hogy terjessze ki a programot az euro-atlanti integráció illetve a kezdődő haderőreform következményeként – amikor tervezetten a bosnyák hadsereg létszáma nem haladhatja majd meg a 12 000 főt – 2004-ben elbocsájtásra tervezett további 4000 főre is. Ugyanakkor a nagyszámú elbocsájtások ellenére a kormány egyre kisebb szeletet vállalt a program finanszírozásában. A 13,4 millió dolláros költségvetés támogatói az USAID,²² Nagy Britannia, Norvégia, Hollandia, Lengyelország, Svédország és Olaszország²³.

A program az elbocsájtások feltérképezésével kezdődött, majd ennek megfelelően tanácsadói irodák kerültek felállításra Szarajevóban, Zenicában, Tuzlában, Banja Lukában és Mostarban. A többi régióban, ahol az elbocsájtások száma nem volt meghatározó, a program tanácsadói a helyi önkormányzati épületeket használták. Érdekesség, hogy a Boszniai Szerb Köztársaság laktanyáiba a szakértők korlátlan belépőt kaptak, az elbocsájtások előtt már megismertethették a programot a katonákkal, míg a Föderáció katonái közvetlenül a leszerelésük előtti napon értesülhettek lehetőségeikről.

Mint minden új projectnél, úgy itt is, a kezdeti lépések ugyan nehézkesen történtek (PELRP adatbázis használat, program átfedések különösen az oktatás területén) de az IOM sikeresnek értékelte programját. Különösen abban a tekintetben, hogy a

²⁰ Organization for Security and Co-operation in Europe. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. 57 államot magába tömörítő biztonsági szervezet, melynek feladata a korai előrejelzésen túl a válságkezelés és a válság utáni rehabilitáció.

²¹ Az IMF által fizetve.

²² U.S. Agency for International Development. Az Amerikai Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatala.

²³ An Evaluation of IOM's Transitional Assistance Program to Former Soldiers in Bosnia and Herzegovina. 9. oldal. School of International and Public Affairs, Columbia University, 2004.

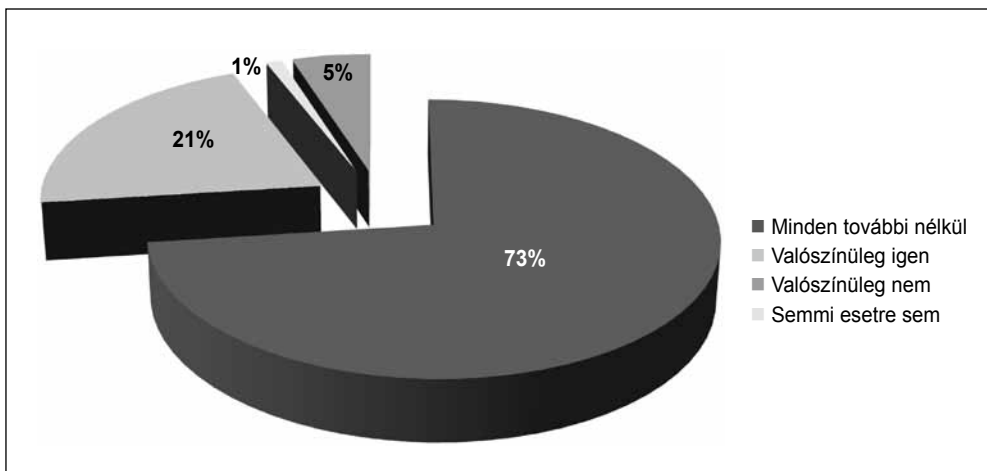
program résztvevői már a kezdetektől informálva voltak a részletekről, a szükséges ismeret mindenkinek a rendelkezésére lett bocsájtvva, illetve a résztvevőknél kialakult a bizalom, illetve az érdeklődés a program irányába. A múlt tapasztalataiból építkezve a kommunikáció, az összhang a két entitás kormányzata és a program vezetőség között messze jobb volt mint ami az előző programoknál tapasztalható volt. Annak érdekében, hogy a leszerelt állomány gondolkodását is tudják befolyásolni és magukat, illetve környezetüket hosszabb távon is tudják értékelni, a program egy új elemmel is bővült. Minden leszerelt katonának oktatáson kellett részt vennie, ahol a demokráciáról, az emberi jogokról, szociális kérdésekről illetve a visszailleszkedés folyamatairól szerezhettek ismereteket.

A program utókövetéseként szakértői csoport vizsgálatokat folytatott, melyek az alábbi eredményeket hozták. A programba

regisztráltak és azt az elejétől a végéig végrehajtottak átlag havi bevétele körülbelül a duplája volt, (de sok esetben meg is haladta azt) azokéhoz képest, akik nem regisztráltak. Azok a családok, akik nem vettek részt az IOM támogatásában sokkal hamarabb súlylyednek az 500KM szegénységi küszöb határérték alá.

Össességében a résztvevők elégedettek voltak a képzéssel, juttatásokkal, amit kaptak, mint az általuk kitöltött kérdőívek alapján összesített diagram is mutatja, csupán 6%-nál volt némi kételkedés, ellenérzés a programmal kapcsolatban, amit az IOM a korai adatfélévvel (tanácsadásra vártak még) magyarázott²⁴.

²⁴ An Evaluation of IOM's Transitional Assistance Program to Former Soldiers in Bosnia and Herzegovina. 25. oldal. School of International and Public Affairs, Columbia University, 2004.

1. ábra. Az IOM által végzett elégedettségi felmérés eredménye

**The NATO partnership for peace Trust
Fund²⁵ Programme (NTF)
(Partnerség a Békéért Pénzügyi Alap
Program)**

Bosznia-Hercegovina 2006-ban csatlakozott a NATO PFP programhoz, ezzel elkötelezte magát a teljes haderőreform mellett. Bosznia a csatlakozásig egy megfelelően fenntartható kis létszámú, de ugyanakkor technikailag fejlett önkéntes haderővel kell, hogy rendelkezzen, amely képes ellátni Bosznia Hercegovina védelmi feladatait illetve a NATO tagságukból adódó egyéb feladatokat. Szintén az IOM által végrehajtott program azoknak a katonáknak volt hivatott segítséget nyújtani, akik 2006–2007-ben a haderőreform miatt kerültek elbocsájtásra, de kiterjesztették a támogatást azokra a 2004-es leszerelési hullámban munkájukat elvesztő katonákra is, akik az előző programban nem tudtak részt venni. A cél továbbra is, mint az előzőekben megismert programoknál, hogy a közel 6000 elbocsájtott zökkenőmentesen visszailleszkedjen a civil társadalomba, csökkentve a munkanélküliség lehetőségét, elősegítve a gazdaság fejlődését. Azok a katonák voltak jogosultak részt venni a programban, akik nem tudtak nyugállományba vonulni, illetve akiknek a szerződése a leszerelés időszakában nem járt le.

A részvételi feltételek meghatározása, majd a program kihirdetése, bevezetése után a végrehajtói csoportnak a legfontosabb feladata azokat a régiókat, csoportokat felkutatni, akik a legrászorultabbak voltak.

²⁵ A NATO csatlakozást hivatott elősegíteni, amely mindig egy adott helyzetnek megfelelően megtervezett program keretein belül kerül végrehajtásra. Fő irányelv az adott válság övezet leszerelése után a fegyverek, lőszer, telepített aknáknak begyűjtésén, megsemmisítésén túl segíteni a haderő reform végrehajtását, a demokrácia kiépítését. Nincs központi költségvetése, finanszírozása a támogató nemzeteken keresztül történik.

A program késlekedéssel 2006. december 15-én indult és két lépcsőben került végrehajtásra. 2007 első felében került végrehajtásra az információs kampány, a regisztrációk, képesség felmérések, profilelemzések, majd júniustól kezdetét vette a második lépcső, a tanácsadások, oktatások, különböző segítségnyújtások. Ezzel párhuzamosan egy csoport mindvégig figyelemmel kísérte és elemezte a program végrehajtását, annak sikerét és a sikerek fenntarthatóságát. A célja természetesen a program értékelése, de mindezen túl tapasztalatokat gyűjteni és tanácsokkal ellátni a Honvédelmi Minisztériumot az új honvédelmi, jogállási törvény és a hozzájuk kapcsolódó miniszteri rendeletek következtében 2010–2012 között várható nagyfokú kiáramlás kezeléséhez. Figyelemre méltó előrelépés az elődökhöz képest, hogy a helyi katonai szervezet személyzeti vezetője ki lett jelölve az IOM irodákhoz, mint összekötő tiszt, javítva a minisztérium illetve a program végrehajtók közötti kommunikációt.

A program elemei:

- Oktatás, képzés.
- Gépek, eszközök biztosítása meglévő mezőgazdasági vállalkozások bővítéséhez, vagy kezdéséhez.
- Szerszámok biztosítása saját vállalkozás bővítéséhez illetve elkezdéséhez.
- Foglalkoztatás.

Az oktatás-képzés, az előző programokhoz hasonlóan történt, középiskola, egyetem, elkezdett tanulmányok folytatása, nyelvképzési lehetőségek közül lehetett a legkézenfekvőbbet választani illetve arra jelentkezni. A foglalkoztatás része számos új elemmel bővült. A leendő munkakeresőkkel tréningeket végeztek el, a helyes önéletrajzi levél, a motivációs levél megírásával kapcsolatban. Az állásinterjúk sikeres végrehajtása érdekében interjútechnikákat sajátíthattak

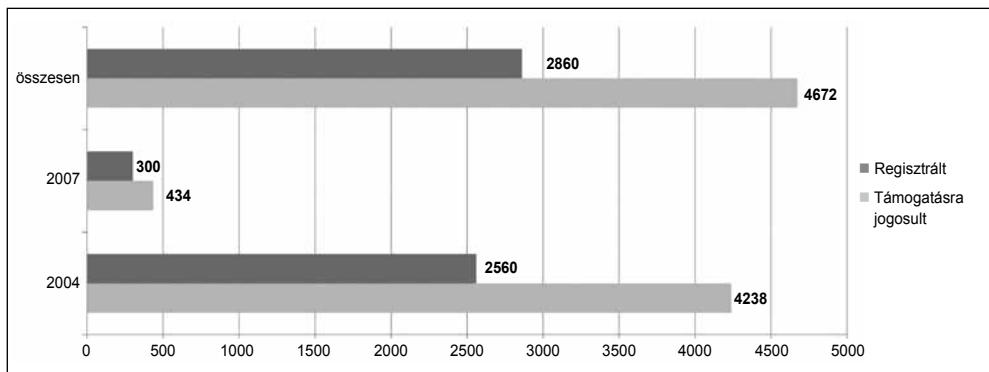
el. Az információs kampány keretein belül a munkaadók figyelmét felhívták, hogy ha egy programban regisztrált alkalmaznak, akkor a munkavégzéshez szükséges szerszámokat a munkavállalók rendelkezésére bocsájtják, ezzel is elősegítve az alkalmazásukat. Képességekre és az aktuális igényekre épülő munkaerő kölcsönző adatbázisok lettek létrehozva, hogy az adott munkakörbe a megfelelő szakképesítéssel rendelkező munkaerőt a legrövidebb időn belül rendelkezésre tudják bocsájtani.

A fenntarthatóság jegyében a program végrehajtók olyan segítségnyújtási lehetőségeket

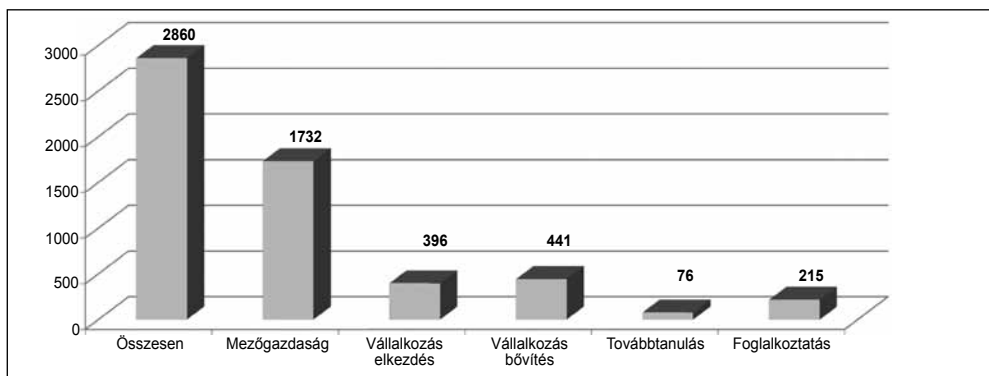
dolgoztak ki, amelyet nem 100 százalékban az IOM és a résztvevő nemzetek finanszíroztak. Minden esetben a kedvezményezettnek is részt kellett vállalni a költségekből, így érezve/éreztetve a súlyát a kapott lehetőség iránti felelősségnek.

A program a kitűzött céljait elérte, az előzetesen prognosztizált gazdaságélénkítő hatás kimutatható volt, a támogatottak nem csak egy rövid ideig alkalmazható csomagot, hanem a tanulási képességük elősegítése illetve az önbizalmuk növelése révén egy hosszú távon fenntartható feltételrendszerhez jutottak.

Az NTF program számokban²⁶

2. ábra. A támogatásra jogosultak illetve a programba regisztráltak száma

3. ábra. A támogatásban részesültek területenkénti megoszlása

²⁶ <http://www.iom.ba/NATO-TADS1Eng.html>, (statistics as at 30 September 2009)

NATO Perspektíva Program (NPP)

Bosznia Hercegovina, mint a NATO Pfp résztvevője, a programhoz való csatlakozás után nekilátott jogszabályi környezetének harmonizálásához, illetve a hiányzó törvények, rendeletek létrehozásának. Ebben a folyamatban a fő támasza a szarajevói NATO parancsnokságon szolgálatot teljesítő tanácsadói csoport. Ahogy az új jogszabályok elkészültek és a bevezetésük dátuma kitűzésre került, kirajzolódott egy új elbocsájtási hullám 2010-től. Az ok egyszerű, az új törvényben felállított új követelményrendszernek²⁷ (iskolai végzettség, nyugdíjkorhatár, szolgálati idő) sokan nem feleltek meg. Egy 2008 végi kimutatás alapján²⁸ a bosnyák hadsereg, de azon belül is az altiszti és a legénységi állomány, kezdett előregedni. Az átlag életkor a tábormokok esetében 47 év, a tisztelnél 38 év, az altisztelnél 37 év és a legénységi állománynál 42 év volt. Ennek a helyzetnek nem tett jót az új törvényi szabályozás, amely ezen túl úgy rendelkezett, hogy a tisztek és a tiszthelyettesek 30 év szolgálati időt tölthettek a hadseregben maximum 55 éves korukig ezzel szemben a legénységi állománynak 15 év szolgálati viszony után, de legkésőbb 35 éves korukban ki kellett válniuk a seregből, ami 3300 katona elbocsájtását eredményezte.

Mindezen hatások enyhítésére került megtervezésre és végrehajtásra a NATO Perspektíva Program, amely az eredeti tervektől eltérően, ami 2012-ben határozta meg a végét, 2013 szeptemberéig tartott. Továbbra is az IOM volt a fő koordinátor, tevékenységüket az előző programok tapasztalataira, infrastruktúrájára támaszkodva hajtották végre. Az elődöktől eltérően itt már összetettebb,

hosszú távú célok is kitűzésre kerültek, mely szerint a program fontos részévé kell hogy váljon a jövőben egy átfogó stratégiai emberi erőforrás menedzsment politikának, illetve egy pozitív jövőképet kell, hogy nyújtson a katonai pályát választó fiatalok körében. A program teljes állami felelősségvállalást kívánt, úgy kormányzati szinten, amibe beletartoznak az illetékes minisztériumok, önkormányzatok, oktatási intézmények, munkaügyi és foglalkoztatási ügynökségek, mint társadalmi szinten, pl. szövetségek és kamarák, valamint nem állami szervezetek és a média. A programban való részvétel feltételei katonák esetében a minimum 3 éves szolgálati viszony, illetve, hogy az elbocsájtásuk az új törvényben rögzített korhatároknak való nem megfelelés, vagy a szerződésük lejárt és az új feltételek miatt az nem lett meghosszabbítva. A civilek esetén szintén három éves szolgálati idő, illetve ha a strukturális átszervezés miatt szűnt meg a beosztásuk.

A kitűzött sikerek elérését a jellemzően rossz gazdasági és szociális helyzet nagyon megnehezítette. A regisztrált munkanélküliek száma 500000 fő körül mozog, az elmaradt reformok miatt a kormányzati kiadások továbbra is elvitték a GDP 50%-át. Habár a gazdasági mutatók javultak a közelmúlt során, de az csak rövidtávú pozitív hatást éreztetett, de inkább jellemző, hogy csak papíron léteznek, eleget téve az elvárásoknak a befektetők és gélyezők felé. 2009-től lassult az amúgy sem nagy növekedés 2010 pedig stagnálást hozott a világgazdasági válság következtében.

A másik nagy probléma, ami kihát a munkaerő-piaci viszonyokra, így a program sikerére, az emigráció. Az országot többnyire a képzett emberek hagyták el, források szerint²⁹ a mai napig 1,4 millióan élnek külföldön. Eltekintve a nemzetgazdasági veszteségtől, a probléma a külföldi munkavállalók havi rendszeresség-

²⁷ 101 of the Law on Service in AF of BiH (Official Gazette of BiH, No 88/05)

²⁸ Programme of transition and resettlement of discharged personnel of the ministry of defence and armed forces of Bosnia and Hercegovina. „PERSPECTIVE” Bosnia and Hercegovina Ministry of Defence, Sarajevo, March 2009. 8. oldal

²⁹ NATO HQ Sa Archives (NATO Parancsnokság Szarajevó Irattár)

gel hazautalt pénzeinek hosszú távú negatív, gazdasági és társadalmi hatása. Eltekintve a kapott pénz rövidtávú gazdasági fellendülést okozó hatásától,³⁰ hosszú távon a negatív hatása a gazdasági alulteljesítésben kimutatható. Az ország gazdaságának nagy része exportra termel, így, ha túl sok a valuta az országban, akkor gyengül az értéke és ez az exportra termelő vállalatok bevételeit csökkenti továbbá a munkanélküliség növekedéséhez vezet. A társadalmi hatása is kedvezőtlen a „minek vállaljak munkát úgy is kapok pénzt külföldről” vagy az „ennyi pénzért én nem dolgozom” gondolatok elterjedésével a munkavállalási kedv tekintetében. Ez a fiatal tanult szakemberek és értelmiség számára demotiváló hatású, ami a munkavállalási kedvet negatívan befolyásolja így elősegítve a kivándorlást.

A siker elérése érdekében kitűzött stratégiai célok a következők voltak:

- A lakosság, de mindenekelőtt a munkaadók figyelmét felkelteni az elbocsájtásra tervezett leendő munkavállalók alkalmazhatóságának előnyeire;
- Meghatározni, felmérni a konvertálható tudást, speciális képességeket, amit a hadseregből hoznak és a polgári életben alkalmazni tudnak;
- Folyamatosan fejleszteni a programot, hogy mindenkor a legmegfelelőbb segítséget tudja nyújtani a résztvevőknek;
- Az elemző értékelő rendszert tovább fejleszteni, a résztvevők nyomon követhetőségének illetve a program közbeni változtatások lehetőségének érdekében;
- Biztosítani a folyamatos pénzügyi támogatást a program végrehajtásához;

Ezáltal segítve elő a résztvevőket egyéni elképzeléseik, terveik megvalósításában a rekonverzió folyamán.

A NATO Perspektíva program elemei

1. Alkalmazottá válás elősegítése

Az egyik oldalon a regionális központok munkatársai és az elbocsájtottak, a másik oldalon pedig a munkáltatók, munkaközvetítő ügynökségek, munkáltatói szövetségek és az állami foglalkoztatási szolgálat állnak. A leendő munkavállalókat képzésben részesítik, aktuális munkaerő-piaci információkkal látják el, melynek segítségével megkönnyítik elhelyezkedésüket. Munkatanácsadás folyamán a személy elhelyezkedését akadályozó tényezők feltárása és azok megszüntetésére irányuló terv kerül kidolgozása. A munkaadó pedig 3000 KM összegig támogatásban részesül, amennyiben egy elbocsájtott katonát alkalmaz.

2. Vállalkozóvá válás elősegítése

Ez a projekt azok számára kínált lehetőséget, akik úgy döntöttek, hogy ön-foglalkoztatóvá válnak és kis vagy középvállalkozást szeretnének indítani. A tevékenység fő célja olyan közvetlen segítség nyújtása, amivel elindítható egy új vállalkozás. Megismertetik a résztvevőkkel a vállalkozások indításához szükséges ismereteket, tevékenységeket, valamint közvetlen segítséget adnak 3000 KM értékig az induláshoz. Ez a segítség aktív munkaerő-piaci eszközökből áll, úgymint tréningek, a helyi önkormányzatok, civil szervezetek által kínált szolgáltatások, kedvező hitelek és egyszerű támogatás állóeszköz vásárláshoz. Ez az egyszerű támogatás a Miniszter döntése alapján kiutalható a kedvezményezett számára, attól függően, hogy mennyire ítélték fenntarthatónak az induló vállalkozást.

3. Saját vállalkozás bővítésének az elősegítése

Megegyezik a fentebb leírtakkal, csak itt egy meglévő vállalkozás kibővítéséhez lehet igénybe venni a program nyújtotta lehetőségeket szintén 3000 KM összeghatárig.

³⁰ Bosnia and Herzegovina Ministry of Security, Bosnia and Herzegovina Migration Profile: for the year 2010, (Sarajevo, Immigration Sector, 2011), 72–73. p

4. Oktatás

Célja azok támogatása, akik tanulni szeretnének. Feltétele az oktatási intézmények által támasztott követelményeknek való megfelelés, továbbá a korlátozott számú oktatási intézmény rendelkezésre állása miatt egy sikeres felvételi vizsga teljesítése. A felvett személyek az előképzettségüknek megfelelő, arra ráépülő képzést kaptak. A munkaerő-piaci igényeknek megfelelő szakmai képzésekre beiskolázott személyek a Honvédelmi Minisztériummal kötött tanulmányi szerződésnek megfelelően szintén 3000 KM támogatásban részesülhettek. Abban az esetben,

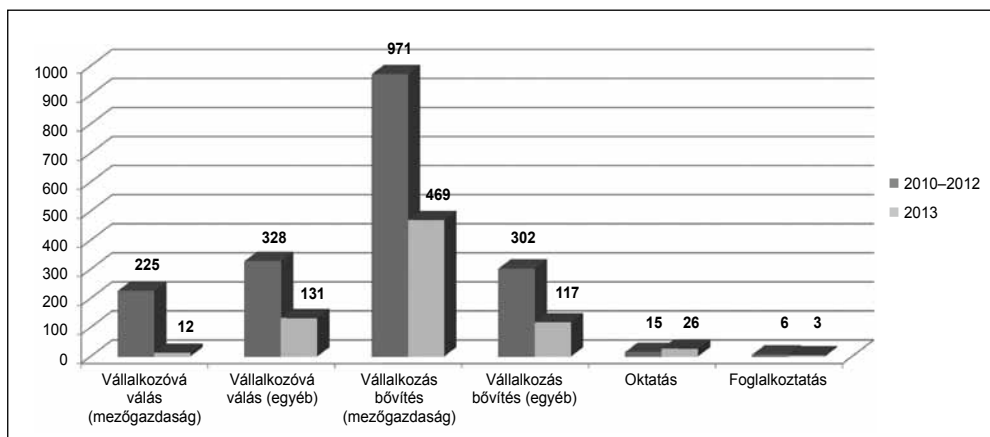
ha a képzés díja ezt meghaladta, akkor a különbözetet a képzésben részesültek kellett megtérítenie.

Az NPP a számok tükrében:

(A jogosultak közül a 2010–2012-es fő időszakban 74 fő nem regisztrált a programban való részvételre, míg 2013-ban ez az érték már csak 4 fő. Az ok, amiért a regisztráltak közül néhányan nem vették igénybe a támogatásokat, 23–30 fő, a jellemzően különböző tévhiteknek, félreinformálódásnak köszönhető félelem a későbbi nyugdíj elvesztésének lehetőségétől.)

4. ábra. Az elbocsájtottak illetve a programba regisztráltak és támogatásban részesültek aránya

5. ábra. A támogatásban részesültek területenkénti megoszlása

A program eredményességére illetve sikerére való tekintettel, a támogató országok, illetve az IOM megállapodtak a folytatásban és meghosszabbították azt 2013 végéig, amikor is a nagy számú lejárt szerződések következtében történt elbocsájtások befejeződtek. Természetesen 2014-ben is lesznek olyanok akiknek a katonai pályafutásuk véget ér, melynek következtében a sereg kénytelen lesz megválni szakembereitől, de ezek már nem olyan nagyszámú kiáramlások, ezért a társadalom illetve a gazdaság várhatóan már kezelni tudja majd.

A bemutatott rekonverziós programokról összességében elmondható, hogy Bosznia-Hercegovina csak az kizárólag úgy tudta végrehajtani őket, hogy megfelelő nemzetközi hajlandóság mutatkozott a program pénzügyi támogatására. A múlt és a jelenlegi körülmények között Bosznia még mindig képtelen a közszféra fenntartására segítség nélkül. A bürokrácia, a korrupció miatt ezek a programok kizárólag a nemzetközi ellenőrzéshez kapcsolható szigorú pénzügyi elszámolás miatt lehettek életképesek és költséghatékonyak.

A cikkem elején leírtam, hogy az egyén szempontjából miért fontos a gondoskodó elbocsájtás. Áttekintve a bosnyák hadsereg rekonverziós törekvéseinek fejlődését tegyünk említést, hogy mindez a szervezet számára milyen előnyökkel járhat. Első és legfontosabb a szervezet pozitív megítélésének az elősegítése. Az elbocsájtó és elbocsájtott közt csökken a konfliktus, amellyel elkerülhetőek az esetleges munkaügyi perek. A szervezet, mint munkahely vonzóvá válik a munkakeresők körében, ezáltal követendő példa lesz más szervezetek számára is. Erősödik a szervezeti kultúra, pozitív üzenetet küldve az ott dolgozók számára, amely elősegíti a biztonságérzet kialakulását, ezáltal elősegítve a munkavégzés hatékonyságát. Akár kis létszámú, akár nagycsoportos leépítést kényszerül egy szervezet végrehajtani, nagyon fontos

annak a vizsgálata, hogy ha mindez humánus módon történik, az jelent-e értéket a szervezet számára. A versenyképesség szempontjából nem mindegy, hogy a munkaerő piacon csökken-e a cég presztízse, vagy növekednek szervezeti értékei. Feltehetjük a kérdést ismét, hogy miért fontos ez? A természet fosszilis energiahordozóit felhasználva, azok átalakulnak, az energia kinyerése után megszűnnek energiahordozókká lenni, sőt nyereségük is véges. Mindezzel ellentétben az ember egy különleges erőforrás, amely nem fogy el a „felhasználás” során. Igen, ez az „erőforrás” is átalakul, de pozitív irányban, alkalmazásuk következtében értékesebbé válnak, döntéseket hoznak, amellyel hatással vannak a szervezet teljesítményére. Ezért fontos a róluk való gondoskodás.

Természetesen az ismertetett programok speciális esetek, az adott időpontban az adott gazdasági, társadalmi helyzetnek megfelelően lett megtervezve és lehetővé tett működő képes, ezek átmásolása, a hazai környezetbe történő adaptálása nem gondolom, hogy segítség lehetne a Magyar Honvédségben zajló rekonverziós folyamatoknak, de a törekvés, hogy a katona minél kisebb töréssel, sikeresen vissza tudjon illeszkedni a polgári életbe, ezáltal a honvédséget, mint munkahelyet vonzóvá tegye, mindenképpen követendő. Továbbá írásommal, mint egy hiánypótlás, szeretnék segítséget nyújtani a jövőben a sarajevói NATO Parancsnokság humán erőforrás tanácsadó beosztást ellátni kívánó kollégáknak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyv, könyvrészlet, tanulmány

- [1] Heinemann-Gruder, Andreas, Pietz, Tobias, and Duffy, Shay (2003): Brief 27: Turning Soldiers into a Work Force: Demobilization and Reintegration in Post- Dayton Bosnia and Herzegovina. Bonn International Center for Conversion (BICC).

- [2] Jessica Alexander, Jennifer DePiazza, Augustin Flory, Alan Moseley, Amra Sabic–El–Rayess, Regina Reza, Samuel Ridders (2004): An Evaluation of IOM's Transitional Assistance Program to Former Soldiers in Bosnia and Herzegovina. School of International and Public Affairs Columbia University.
- [3] OPERATING MANUAL for Assistance to Released Personnel from the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina in 2010–2012 Sarajevo, December 2010
- [4] Bosnia and Herzegovina Ministry of Security, Bosnia and Herzegovina Migration Profile: for the year 2010, (Sarajevo, Immigration Sector, 2011)
- [5] Programme of transition and resettlement of discharged personnel of the ministry of defence and armed forces of Bosnia and Herzegovina. „PERSPECTIVE” Bosnia and Herzegovina Ministry of Defence, Sarajevo, March 2009.

Internet

- [1] Benkő Tibor altábornagy: A rekonverzió, mint a professzionális haderő humánerőforrás gazdálkodásának egyik stratégiai kérdése. Doktori értekezés.
http://portal.zmne.hu/download/konyvtar/digitgy/phd/2010/benko_tibor.pdf, (2014. február 10.)
- [2] Ministry of Defense and Armed Forces of Bosnia and Herzegovina.
<http://www.mod.gov.ba>, (2013. december 04.)
- [3] Transitional Assistance Programme For Discharged Soldiers.
<http://www.iom.ba/TADS1.html>, (2014. január 22.)

Törvények, jogszabályok

- [1] Law on Defence of BiH („Official Gazette of BiH”, No: 88/05)
- [2] Law on Service in Armed Forces of BiH („Official Gazette of BiH”, No: 88/05 and 53/07)

HADTÖRTÉNELEM

DR. ALMÁSI FERENC NYÁ. ALEZREDES: AZ I. VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN FOLYTATOTT MAGYAR HADIJOGI KÉPZÉS, KATONAJOGÁSZAINK EZT SZOLGÁLÓ MUNKÁSSÁGA

BEVEZETÉS

Közismert, hogy az idén lesz száz éve, hogy megkezdődött az emberéletben és javakban hatalmas pusztítással és hazánk számára terület- és lakosságvesztéssel járt I. Világháború. A különböző tudományterületeken is megkezdődött előzményeinek, lehetséges okainak, katonai és egyéb eseményeinek, következményeinek elemzése. Folyóiratunk profiljához igazodva, e cikk egy akkor születő jogterület, a kodifikált nemzetközi hadijog magyarországi gondozóinak szeretne emléket állítani, akik tevékenysége ma is sok területen útmutatóul szolgálhat a katonajogászok és a jogalkalmazásért, kiképzésért felelős parancsnokok számára.

A Nyugat című emblematikus folyóirat 1930. évi I. számában jelent meg Szántó Rudolf könyvismertetője *Emil Ludwиг: „Tizenegy júliusa”* című, a Révai kiadónál megjelent művéről. Ezen összegezés talán legkorrektebb megállapítása az alábbi:

„Emil Ludwиг könyvének történelmi nyersanyaga ama végzetes harminc nap, amely valószínűleg száz évre megszabta a világ sorsát: 1914 júliusa. A könyv azzal a tétellel fejeződik be, amelyből kiindul: «a világháborúért minden felelősség a kabineteket terheli. Európa népei viszont teljesen ártatlanok». S ami a két tétel között van: hitvány, még démonikus voltukban is korlátolt államférfiak, lázban vonagló világvárosok víziói, egy-egy elhatározó tett páratlanul finom ana-

lízise –, mindez együtt egy grandiózus történelmi forgószínpad.”¹ A 383 oldalas könyv olvasása, a katartikus, tragikomikus stílus átélése mellett számos szakmai gondolatot is keltett e tanulmány készítőjében.

A HÁBORÚT MEGELŐZŐ IDŐSZAK MUNKÁSSÁGA

Az idei jubileumi rendezvényekben érintett, humántudomány-területeket művelő szakembereknek is javasolható a fenti mű tanulmányozása. „Nemzetköziseknek” azért, mert a korabeli diplomáciai körben, abban a hónapban, nem tudták megelőzni a négyéves pusztítást, néhány évvel a hágai békekonferencia és a figyelmeztető balkáni háborúk után.

Volt hadijogászként, e visszatekintés szerzője felfigyelt Kapos-mérei *Mérey Kajetán* (1861–1931) – a római osztrák–magyar követ – a még szövetséges olasz fél jogi csúrés-csavarása utáni fellépésével kapcsolatos pejoratív részre.²

¹ Forrás: <http://epa.oszk.hu/nyugat> 1930. 1. szám (Letöltés ideje: 2014. február 1.)

² „Így bocsátotta el az osztrák–magyar diplomata Olaszországot, amelyet pedig meg kellett volna nyernie, aztán nagy lovagiasan visszavonult és nyugodtan nézte, hogy Itália hogyan veti magát ellenfeleink karjai közé.”

Emil Ludwиг i.m. 275. o., mtdportal.extra.hu/books_kulf/ludwig_emil_tizenegy_juliusa.pdf (Letöltés ideje: 2014. február 1.)

Meglepődött (bár az objektivitás ellenőrizhetetlen), mert nevezett magyar diplomata (közös külügyminisztériumi osztályfőnök) akkorra már számos eredményt és elismerést tudott, gróf *Andrássy Gyula* korábbi külügyminiszterhez és más nemzetközi kapcsolatokban jártas honfitársainkhoz hasonlóan felmutatni. Többek között a Monarchia küldöttségét ő vezette az 1913-ban törvénybe iktatott, a hadviselés módjával és eszközeivel – pl. a szárazföldi háború törvényeivel és szokásaival, a semlegességgel, tengeri hadviselési kérdésekkel) – foglalkozó egyezményeket megalkotó 1907. évi második hágai békekonferencián. A háborúban 1918. február 14-én IV. Károly a Hadikereszt kitüntetéssel ismerte el a breszt-litovszki béketárgyalások sikeres lezárásában játszott szerepét Mérey Kajetánnak, mint a monarchia akkori rendkívüli követének³.

Megemlítendő *Dr. Eötvényi Nagy Olivér* (1871–1945) jogtudósnak – a háború után a Magyar Külügyi Intézet igazgatója – az említett hágai konferenciák eredményét elemző,⁴ majd később a háború jogi aktualitásaival foglalkozó⁵ munkássága is.

Mindenesetre a háború előestéjére megszülettek – magyar nyelven kihirdetésre kerültek –, a törvényi alapjai a belső szabályozásnak és terjesztésnek. Ami a hadijog fő alkalmazóját, a hadsereget illeti, az első világháború idejére a magyar csapatoknak a „háború törvényeire” való felkészítése érdekében, a Hágai Egyezmények (1913. évi XLIII. tc.), illetve a sebesültek és betegek védelmére vonatkozó 1906. évi Genfi Egyezmény (1911. évi XX. tc.) fontosabb rendelkezéseit a Szolgálati Szabályzat⁶ és a Magyar Királyi Honvédség részére készült kézikönyvek 1914-re már tartalmazták.

A honvédségi kézikönyvekből kiemelkedő díosadi *Bodó János*⁷ (1886–1961) „*Nemzetközi jogok a háborúban*” című kézikönyve.⁸ A szerző a háborús időszakot is felölelő 16 éven át szolgált tényleges

⁶ 1913. évi új kiadás

⁷ A „PARLAMENTI ALMANACH AZ 1922–1927. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉSÉRŐL” c. kiadvány (http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/al1922_27/index.htm (Letöltés ideje: 2014. február 1.) szerint:

Bodó János (*diósadi*), országgyűlési képviselő. 1886-ban született Törökotpolyán, Torontál megyében. A nagyváradi hadapródiskola elvégzése után 16 évig mint tényleges honvéd tiszt szolgált a volt 5.honvéd gyalogezrednél. 1921-ben őrnagyi ranggal nyugdíjba ment. Beutazta Ausztriát, Németországot, Lengyel- és Olaszországot. A háború alatt harctéri szolgálatot teljesített és több kitüntetést kapott. Katonai pályája alatt tudományos irodalmi munkásságot fejtett ki. Számos szakfolyóiratnak állandó munkatársa volt, több könyvet is írt, így „Nemzetközi jogok a háborúban”, „Kémkedés békében és háborúban”, „A világháború és a hadijog”, „Ersődjünk”. A „Levente” című folyóirat megalapítója. Mintegy ezer levente egyesület megalakításában vett részt. Szőreg község érdemei elismerésül az épülő új falurészt „Bodó-telep”-nek nevezte el. Ügyvezető igazgatója a Falu-szövetségnek, melynek szervezési munkálataiban tevékeny részt vett. Mindkét nemzetgyűlésnek tagja, a másodiknak jegyzője is volt. A törökkanizsai kerületet képviselte. Az országgyűlésbe is régi kerülete küldötte be.”

⁸ Bodó János: *Nemzetközi jogok a háborúban*. Schneller és Göschl Ny., Nagybecskerek, 1914.

³ A Hadikeresztet I. Ferenc József 1915. augusztus 16-án alapította olyan polgári személyek számára, akik a világháború alatt, a háborúval kapcsolatban, de nem harcselekmények közepette szereztek érdemeiket. Az alapítás kinyilvánítására azonban csak 1916. február 8-án került sor. A kitüntetésnek négy osztálya volt, az I. osztály csak nagyobb méretével tért el a II. osztály kerestétől. Forrás: A Hadikereszt Polgári Érdeméért. Regia Militia Hungarorum 2006. okt., militiahungarorum.extra.hu/1867_k_h_pe.html (Letöltés ideje: 2014. február 1.)

⁴ Dr. Eötvényi Nagy Olivér: A hágai két békekonferencia (1899. és 1907.), tekintettel az 1909-iki, a tengeri hadijog tárgyában létrejött londoni nyilatkozatra is. *Nemzetközi jogi tanulmány*. Vitéz ny., Kassa, 1909.

⁵ Dr. Eötvényi Nagy Olivér: A háború a nemzetközi jog megvilágításában Hornyanskzy Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája, Budapest, 1915.

honvédtisztként, országgyűlési képviselői tevékenysége előtt. A mű kétkötetes, az első 75 oldalas és a hadijog elveivel, előzményeivel, valamint a szárazföldi háború jogi kérdéseivel, míg az 57 oldalas (e tanulmányban nem ismertetett) második kötet a tengeri háború szabályozásával foglalkozik. Paragrafus-jelekkel tagolt címek alatt sorszámossal pontokkal részletezi a témákat, alapvetően a vonatkozó nemzetközi egyezmények és témáik sorrendjében.

Érdekes mai nézőpontból, hogy a genfi jellegű (a háború áldozatainak védelmével kapcsolatos) szabályok a 32–53 oldalon be vannak építve a hágai jellegűek (hadviselés módja és eszközei) közé, illetve utóbbiak a hadifogoly-kérdésekkel kezdődnek a sebesültekre és betegekére vonatkozó rész előtt. Ennek magyarázata lehet, hogy a kézikönyv 1914-es kiadásakor még nem volt a hadifogolyok védelméről önálló nemzetközi egyezmény, az annak részletes szabályait megállapító 1929. évi Genfi Egyezményt az 1936. évi XXX. tc. hirdette ki.

Nem volt a polgári lakosság védelméről sem ilyen önálló egyezmény, hiszen annak 1949. évi részletes szabályozását a II. Világháborúnak a katonákat már meghaladó számú milliós civil áldozatai (légitámadások, deportálás, stb. megjelenése) miatt alkották. A megszállott területen levő polgári lakossággal való bánásmódra (miként a hadifoglyokra) csak az I. Világháborúban már a *IV. Hágai Egyezmény* részét képező Hadviselési Szabályzat tartalmazott rendelkezéseket, amelyek a későbbi háborúban már nem minősültek kielégítőnek.

Épp ezért külön érdeme a kézikönyv szerzőjének, hogy a hadifoglyok kérdéseivel a 32–40., a civilekével pedig az 53–65. oldalon, érdemi nemzetközi közjogi előírások nélkül is foglalkozik és a problémákat, a követendő előírásokat a háború során kiadott, *A világháború és a hadijog* című könyvében továbbfejleszti.

Jelen értekezés terjedelmi okokból nem foglalkozik Bodó János könyve további tartalmi összegezésével, csak egyes példákkal, melyek jellemzően szemléltetik a szerzőnek a könyv bevezetőjében írt alábbi célkitűzését:

„Hézagpótló munkát véltem teljesíteni azáltal, hogy röviden és tömören összeállítottam *saját katonai viszonyainkra* való tekintettel a hadijog szabályait.”⁹

A mű, átfogó és közérthető jellege mellett azért is kiemelkedő jelentőségű a mai kutatók számára, mert *a szövegbe vannak illesztve az egykori szolgálati szabályzati és büntető törvénykönyvi*¹⁰ *hivatkozások* – zárójelben az idézet és a magyarázó szöveg mögött –, míg példák (megtörtént hadiesemények) sora szerepel lábjegyzeként.

Egy-egy ilyen kiragadott példa kerül bemutatásra az alábbiakban:

A m. kir. Honvédség önálló megjelenítése a *hadviselő*k, – a jogszerűen harcolókat (kombattáns) átfogó – definiálásában a következő: „*Jogilag ellenség az, ki az ellenfél hadicéljait közvetlenül vagy közvetve elősegíti és pedig:*

1. *a szárazföldi és tengeri haderő,*
2. *a honvédség, nemzetőrség,*
3. *népfölkelés,*
4. *néphad (milícia) és önkéntes csapattestek:*
  - a) ha élükön oly személy (tiszt) áll, ki alárendeltjeiért felelős
  - b) ha meghatározott megkülönböztető jelvényt viselnek, amely messziről fölismerhető,
  - c) ha fegyvereiket nyíltan viselik és

⁹ Bodó János: Idézett mű, 5. o.

¹⁰ Megjegyzendő, hogy a ekkor a honvédség tekintetében még az 1855. évi osztrák katonai büntetőkódex (Bodó János műveiben *Kbtvk.* rövidítéssel) volt alkalmazásban, amelyet csak 1930-ban váltott fel a genfi és hágai egyezmények rendelkezéseiből kiinduló tényállásokat is tartalmazó magyar katonai büntető-törvénykönyv. Ez is oka lehet az egyes magyartalan, „szenvedő szerkezetben” szövegezett *Kbtvk.* idézeteknek.

d) ha hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.

Azon államokban ahol a fegyveres erőt részben a néphad (milícia) képezi, ezek szintén a hadsereg fogalma alá tartoznak (1. cikk.)”.

Mint látható, a négy ismertes klasszikus hágai definícióba a szerző az egyértelműség kedvéért beépítette a honvédséget, és a nemzetőrséget, továbbá egy lábjegyzetben hazai jogalapot is említ: „Az 1912. évi XXXI. t-cikkünk a véderőről a 2.§-ban világosan megmondja, hogy „A fegyveres erő áll:

- a közös hadseregből,
- a honvédség és népfőlkelésből. A közös hadsereg és a honvédség kiegészítő alkatrész gyanánt külön-külön póttartalékkal van ellátva.”¹¹

Egy másik példa a mai polgári védelmi és részben katonai-egészségügyi személyzet elődjének tekinthető ún. *oltalmi őrség* körében: „Oltalmi őrségek a betegek és sebesültek – ha elegendő egészségügyi személyzet nincsen –, valamint a közvagyon megvédésére szolgálnak. Igazolásukra oltalmi levelet kapnak. Oltalmi őrségeket a Sz. Sz. II.r. 432. pontjában megjelölt parancsnokok.. rendelhetnek ki. Az oltalmi őrségek a genfi egyezmény védelme alatt állnak (J. m. 9.§ 3. p.)” ...Ha egy őrség vagy fedezet a rábízott jóságban, amelynek megőrzésére kirendeltetett, lopást követ el vagy pedig fegyverével visszaél, a legsúlyosabban – kötél általi halállal is – büntettedik.(Kbtkv.465/b, 469.,471. és 489. §).”¹²

A hadifoglyok esetében hűen ismerteti a nemzetközi (hágai) előírásokat, de kiegészíti azokat belső jogi szabályokkal, mint a hadifogságból visszakérültekre vonatkozó alábbi részben: „Sebesülés nélkül fogságba esett

legénységi állományú egyén egy törzstiszt, egy százados, két alantos tiszt és altisztből – lehetőleg saját csapattestből – álló bizottság előtt köteles igazolni eljárását. A mennyiben magatartása nem igazolt, fegyelmi, illetve bírói eljárás indíthatik nevezett ellen”.¹³

Végül egy példa a korabeli katonai büntetőjog érvényesülésére:

„Saját harcosainkból ha valaki az ellenséghez átszökik olyan szándékkal, hogy annak hadiszolgálatába lépjen, ha e szándéka előtt is fogatik el, kötél általi halállal, illetve agyonlövésével büntettedik. (Kbtkv. 218. és 219. §). Ha a szökevény visszatér, illetve nem katonai személy által elfogatik, az enyhítő körülmények figyelembe vételével is 10 évig terjedhető súlyos büntetést kap (Kbtkv. 195. és 196. §).”¹⁴

A korabeli *hadtudományi folyóiratok* is nagy számban foglalkoztak a humanitárius tárgyú egyezmények alkalmazásának gyakorlati kérdéseivel. Például a Magyar Katonai Közlöny c. folyóiratban, 1913-ban egy ezredorvos által írt közel harminc oldalas, képekkel illusztrált tanulmány jelent meg *A magyar vöröskereszt bolgár földön* címmel,¹⁵ melyben egy ötvenágyas tábori kórház munkáját mutatta be a tárgyévi balkáni háborúban. Ugyanebben az évben közölte a folyóirat dr. Szepessy Sándor főtörzsorvos cikkét a *Hajókérdésről* címmel.¹⁶

A Rendeleti Közlöny a m. kir. Honvédség számára közölte a szárazföldi haderő sebesültjei és betegek helyzetének javítására vonatkozó 1906. évi Genfi Egyezményt kihirdető 1911. évi XX. tc. végrehajtásával kapcsolatos feladatokat.

¹³ Bodó János: Idézett mű, 40. o.

¹⁴ Bodó János: Idézett mű, 54–55. o.

¹⁵ Dr. Pfann József: A magyar vöröskereszt bolgár földön. Magyar Katonai Közlöny 1913. III. Füzet 269–296. o.

¹⁶ Dr. Szepessy Sándor: Hajókérdésről. Magyar Katonai Közlöny 1913. XII. Füzet, 1106.–1119. o.

¹¹ Bodó János: Idézett mű, 19–20. o.

¹² Bodó János: Idézett mű, 52–53. o.

Egy másik nagy, a hadijogot érvényesítő feltétel, a jogsértések szankcionálása terén a háború előtti időszakban, ha nem is önálló, de a katonai büntetőjogba épülő kodifikációs tevékenység folyt. Az 1912. évi XXXII. tc. a közös haderő katonai büntető perrendtartásáról és az 1912. évi XXXIII. tc. a honvédség katonai büntető perrendtartásáról (honvédségi büntető intézményrendszer bevezetése) – ha még mindig az 1855. évi osztrák katonai büntetőkódex érvényesítésére szolgáltak is –, szintén beletartoztak a korabeli új hadijog nemzeti érvényesítésébe. Bodó János az előbbi anyagi büntetőjogi jogforrást Kbtkv. rövidítéssel építi be idézett művébe a megfelelő jogszabályhelyek sorszámaival. Egyébként a Kbtkv. is módosult a hadviselés érdekeit érintő bűncselekmények beépítése miatt az 1912. évi XLIII tc. 18–30. §-aival.¹⁷

A HÁBORÚS IDŐSZAK MUNKÁSSÁGA

Milyen példáit tudjuk ma, egy évszázad múltán bemutatni e munkásságnak?

Ismét egy, diósadi Bodó János tollából eredő munka „A világháború és a hadijog” című kézikönyve,¹⁸ tűnik a téma legalaposabb hazai feldolgozásának, legalábbis az interneten az „I. világháború”, a „hadijog” és a „katonai kézikönyv” kifejezésekkel és más kombinációkkal keresve –, az e fejezetben frottakon kívül más, a hadijogi tárgy és katonai címzettek szerint összegező dokumentumot nem talált a jelen tanulmány készítője.

A már ismertetettel csaknem azonos terjedelmű, ez utóbbi Bodó-féle kézikönyv megjelenésekor a háborúból két év telt el és főként a cári orosz hadsereggel a Monar-

chia ÉK-i részében zajlott galíciai harcok, illetve a szerb-montenegrói – kevésbé reguláris –, csapatokkal a Balkánon folytatott tapasztalataiból merít. E műveletek kétségkívül több gyakorlati oldalát mutatták a hadijognak, mint a nyugati és az olasz fronton évekre kialakult, szögesdrót-lövészárók vonalak mentén folytatott állóháború. Itt tudni kell még, hogy nevezett katonai pályafutása főként a volt m. kir. szegedi 5. honvéd gyalogezredhez kötődött, melynek galíciai hősi küzdelmeiről külön, „szívbemarkoló hatású”, interneten elérhető könyvben¹⁹ olvashatunk. Annak bevezetőjében szerepel: „Bajtársaim és főként diósadi Bodó János országgyűlési képviselő ezredbajtársunk felszólítására jött létre e könyv, mint a leMBERGI harctereken és Przemysl várának védelmében hősi halált halt tisztí és legénységi bajtársaim iránti, soha el nem múló hálám kifejezése.”²⁰

Bodó saját könyvében „magyar–olasz” példa, valószínűleg Itáliának a háborúba való későbbi belépte miatt kevés van. Egyéb példái zömmel német forrásból, a nyugat-európai frontokról származnak. A könyv – 10. oldaltól kezdődő – érdemi részének címszavait és mögöttük a téma terjedelmét (oldalszám) az alábbi felsorolás ismerteti:

- Különféle tiltott lövedékek használata – 7 oldal
- Hadi cselek – 5 oldal
- Önkéntesek a hadseregben – 4 oldal
- Haditudósítók – 3 oldal
- Magántulajdon jogviszonya a háborúban – 7 oldal
- Hadifoglyok – 10 oldal
- A légi bombázás jogosságáról – 5 oldal
- A hadviselés eszközei – 8 oldal

¹⁷ Bodó János: Idézett mű. 19. o.

¹⁸ Bodó János: A világháború és a hadijog. Toldi, Budapest, 1916, (Nagybecskerek: Schneller – Göschl Ny.) További háborús témájú műve: Montenegróiak a balkáni háborúban. Toldi, Budapest, 1915.

¹⁹ Bővebben lásd: Nónay Dezső: A volt m. kir. szegedi 5. honvéd gyalogezred a világháborúban, Budapest, 1931.

²⁰ Nónay: idézett mű, részlet a Bevezetésből, 1–2. o. Forrás: www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/nonay/ (Letöltés ideje: 2014. február 5.)

- Tűszok – 3 oldal
- Represszália – 4 oldal
- Műveletlen népek alkalmazása műveltek harcában – 3 oldal
- Fegyverszünet, békekötés – 6 oldal
- Az orosz álhumanizmus – 7 oldal
- A jövő és a nemzetközi jog – 7 oldal.

A fenti tizennégy témakör összegezett ismertetése nem könnyű feladat, ha összevetjük a korabeli magyar katonai irodalom szemelvényeit, mint a Przemysl-i tragédiáról írt könyv, másfelől Bodó hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozó alábbi idézeteit. Az előbbi szerint:

„A vár átadásakor hadifogságba jutott 9 tábornok, 2500 törzstiszt és tiszt. A 117.000 főt számláló legénységből a teljesen megbízható s ennél fogva a harcok súlyát viselő, nehéz szolgálatot végzett, kiéheztetett és lerongyolódott magyar honvédekre és népfelkelőkre a legszomorúbb sors várt; a téli zord időkben előtér és térközállásokban teljesített szolgálat megtörte a hiányos táplálkozás folytán legyöngyült szervezet ellenálló képességét. A hadifogság mártír útját minden jajszó nélkül fejezték be ... a turkesztáni és szibériai tömegsírokban...Hősök voltak ők, amikor a harctereken becsülettel megtették kötelességüket és éjt nappá téve küzdöttek a vár védelmében, de hősök voltak akkor is, amidőn rabságra kárhóztatva a szibériai vasutak vég nélküli sínpárjai mentén s az őserdők rengetegében, elnyűtt köpenyeikben az 50°-os hidegekben kiszzenvedtek.”²¹

Bodó János az orosz hadifoglyokkal való hazai bánásmódról:²²

„Az orosz fogoly munkások már annyira megkedvelték szép hazánkat, hogy egész otthonosan érzik magukat, sőt rengetegen itt

is óhajtanak maradni. E körülmény hű bizonyítéka hadvezetésünk és a lakosság nemes és humánus gondolkozásának. A korbáccsal és pisztollyal harcba hajtott szelíd arcú muszka sok ezre hálával fog visszaemlékezni az itt töltött időre, hol csak igazságot, jogot és egyenlőséget tanult megismerni és egy közös törekvést: egyesült erővel előre!”

Felvetődik, hogy tulajdonképpen hadijogi könyvről vagy más, (hazafias szellemű) irodalmi műfajról van-e szó? Az ismertetés szerzője a tárgykörök és a tartalom jogi dominanciája miatt előbbi mellett foglal állást. Ugyanakkor nem tartja célravezetőnek, hogy a műben a jogsértések illusztrálására Bodó által színesen leírt, csak az orosz, szerb stb. ellenség által elkövetett példákából bővebben idézzen, hiszen a *hadijog pártatlansági elveire* is figyelemmel, nem célja egyoldalú történelmi véleményformálás felé vinni olvasókat. Nem sokat foglalkozik a már ismertetett másik Bodó-könyvben leírt jogi háttérrel és hivatkozásokkal bizonyos átfedésben levő magyarázó szöveggel sem. Viszont előtérbe helyezi a Magyar kir. Honvédség eljárásának példáit, melyekből ma is tanulni lehet.

Végig menve a fejezeteken, a *Különféle tiltott lövedékek használata* című-ben az akkor már nemzetközileg betiltott „dum-dum” lövedékek angol, orosz, és délszláv használatával, majd a bódító és mérgező gázok (elsőként) angolok és franciák által történő alkalmazásával és egyebekkel foglalkozik. Azzal a következtetéssel zárja, hogy „a hágai szabályzatnak a lövedékekre vonatkozó tilalmi határozványai még nagyon hiányosak, amit az *entente*²³ céltalan küzdelmében számbeli nagy túlereje mellett hiába próbált előnyére kihasználni.”²⁴

²¹ Nónay: idézett mű, részlet annak A vég című XXXI. fejezetéből Forrás: www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/wl/nonay/ (Letöltés ideje: 2014. február 5.)

²² Bodó János: A világháború és a hadijog, 40. o.

²³ Megjegyzés: az I. világháború előtt már létrejött angol-francia katonai szövetség (antant). A szerző valószínűleg beleérti az annak oldalán a háborúban hadba lépő olasz és egyéb feleket.

²⁴ Bodó János: u.o. 16. o.

A *Hadi cselek* c. fejezetben inkább a hadicselektől jogilag elhatárolható tiltott, vagy nem tiltott, de hadifogoly-státuszt nem biztosító cselekményekkel (pl. kémkedés) foglalkozik, például így: „Egy ütközet alkalmával leplezett üregből polgári ruhában gubbaszkodó orosz tisztet hoztak ki, akinek az volt szerény szándéka, hogy onnan kedélyesen megtelefonálja tüzérségének, hogy milyen kedvező célt mutató harccsoportunkra, milyen irányzékmal lőjjön. (nevezett, mint „kém”, persze megkapta a méltó büntetést, a halált).”²⁵ A szerbek közül sokan magyarul, németül beszéltek, ismerték a honvédség egyenruháit, kürtjeleit, melyeket a szerző szerint sok „ravaszság” végrehajtására használtak. A halottnak tettetés utáni „orgyilkos” támadástól a fehér zászlóval visszaélésig számos, ma is álnokságnak (perfidia) tekintett esetet sorol. Véggövetkeztetése: „Szükséges lesz, hogy a jövőben precízírozza a hadijog, tulajdonképpen milyen hadicselek volnának megengedhetők (a világháború ehhez elég gyakorlati támponot ad.)”²⁶

Az *Önkéntesek a hadseregben* c. fejezetben a francia és belga „franktűrörök” illetve a szerb és montenegrói „komitácsik” – előbbieket háztetőkről lőttek a megszálló német, utóbbiak pedig fákoronákból a megszálló osztrák–magyar csapatokra – a jogszerű *nép-hadtól* való megkülönböztetésével (a *harcos* ismérveinek meg nem feleléssel) foglalkozik. Következtetés: „Azok a kis államok, amelyek a honvédelemhez a polgárságot is fel kívánják használni, készítsék azt már békében a szabályzat 1. cikke alapján elő a háborúra, akkor a visszaélések kisebb mérvben fognak előfordulni és a jogorvoslás világos és egyszerű lesz.”²⁷

A *Haditudósítók* című, a maira emlékeztető szabályokat tükröző fejezet az egyetlen,

amelynek végkövetkeztetése nem jogi jellegű: „Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a magyar haditudósítók nagy számban, nagy lelkesedéssel végzik a világháborúban nemes hivatásukat: hatalmas gyöngykoszorúba szedve a magyar fegyver dicsőségének szép, hervadhatatlan virágait...”²⁸

A *Magántulajdon jogviszonya* a háborúban című fejezet a galíciai orosz pusztítás és rombolás statisztikai adatokkal alátámasztott bemutatásával indít, majd áttér a magyar jogalkalmazásra, előbb a *jogforrásokra, majd a végrehajtásra*, például: „Szolg. Szabályzatunk II. részének 403. pontja pedig felhatalmazást ad arra, hogy a sebesülteket és elesetteket zsákmányoló csőcseléket kímélet nélkül fel kell concolni. Büszkén állíthatjuk, hogy ezen tilalmak szabályzatainknak nem csak malasztjai, hanem azokat derék harcossaink tényleg lelkiismeretesen betartják.”²⁹ Egy másik – de akkor új –, intézmény, a parancsnokságnak beszolgáltatandó (állami eredetű) hadizászmánytól jogilag különböző, begyűjtött civil javak esetén követendő eljárás, a *rekvirálás* – a szerző által megörökített – jól ki lett dolgozva: „A természetben igénybe vett szolgáltatásokért, a mennyire lehetséges (tehát nem kötelező!) készpénzzel kell fizetni, ellenkező esetben azokról elismervényt kell adni. (Vajon az oroszok hány elismervényt hagytak hátra galíciai tartózkodásuk alkalmával?). ...Ha a lakosság a harácsolásnak ellene szegül, úgy sem fizetve, sem nyugtázva nem lesz a vásárolt cikk.”³⁰

A *Hadifoglyok* c. fejezet első harmada alapvetően jogismertetés és magyarázat, majd következnek a Szerző bajtársai által megtapasztalt példák illetve a *járandóságok* követelése: „Tiszteknek rendszerint a hősiesség elismeréséül kardjukat meghagyják. Így pl. a przemysli derék védősereg nélkül

²⁵ Bodó János: u.o. 18. o.

²⁶ Bodó János: u.o. 21. o.

²⁷ Bodó János: u.o. 25. o.

²⁸ Bodó János: u.o. 28. o.

²⁹ Bodó János: u.o. 31. o.

³⁰ Bodó János: u.o. 33. o.

is az oroszok meghagyták a kardjukat”³¹ ... „amennyiben panaszokból hallani lehet, csak kisebb összegeket adnak elleneink a tiszteknek, amely bizony a megélhetésüket is a legszerényebb formában teszi lehetővé (az oroszoknál főtisztek általában 45 rubelt kapnak). A tisztí fizetés tehát a hadijogban jobban körvonalazandó.”³²

Szó esik létező, *de nem működő szabályokról*, mint a becsületszóra ideiglenes szabadon bocsátás és a hadifogoly megváltás. E fejezet végkövetkeztetései között pozitívum, hogy: „Igaz ugyan, hogy némely hadviselő fél nem tartotta be az összes pontokat, mindamellett, hogy a hadijog megalkotásánál oly behatóan tárgyalták a hadifogolykérdést, csak eléretett az, hogy a hadifogolyok helyzete mindenütt legalábbis tűrhető.”³³

A munka a továbbiakban kodifikálatlan kérdések felé kezd fordulni. A *légi bombázás jogosságáról* tárgyú fejezet elején, a Zeppelinek és egyéb „légjárók” alkalmazása körüli dilemmákkal a háttérben, a nem védelmezett (civil) helyek bombázásának akkor is élő tilalmának betarthatósága áll, ugyanis a németek a szerző szerint csak katonai célú létesítményeket akartak bombáznia.

Sajnos mindmáig nem realizálódott a szerző zárógondolatainak várakozása, míg igazolódott aggálya: „Míg a nemzetközi jog törvényei a légi bombázást tiltani nem fogják, addig alkalmazása jogosnak ismerendő el. Azon körülményből azonban, hogy a légi harcok a világháborúban nagy katonai eredményeket biztosítottak, következtetni lehet, hogy harmadik hágai konferencián sem fogják a katonai nagyhatalmak a légi bombázást tiltó nyilatkozatot elfogadni.”³⁴

A hadviselés eszközei nevű fejezet – a tiltott lövedékekkel foglalkozó első fejezetben

nem tárgyalt – olyan –, akkor már régóta érvényesen tiltott – harc-eszközök és harci magatartások használata példáit sorolja, melyeket a háború aktuális forrásaiból válogatott. A fegyverek és eljárások keveredése egy kissé zavaró a mai nemzetközi egyezményrendszerre beállítódott olvasónak.

Szó esik méreg használatáról, katonák orvul történő megöléséről, magukat megadó megöléséről, a békekövet és ellenség zászlájával és a vöröskereszt jelvényével való visszaélésről, az ellenséges javak katonai szükség nélküli elpusztításáról és elvételéről, nem védelmezett helyek bombázásáról, lövetéséről, illetve a később kifejtett represszáliáról. Következtetése:

„A hágai szabályzat felsorolt tilalmi is a háború borzalmainak enyhítését célozzák és ahhoz, ha nem is teljes mérvben – mint ahogy kellene lenni! – de valamennyire mégis hozzájárulnak. A még bölcső korát élő hadijog csak a jövőben lesz hivatott – nagyobb biztosítékok ellenében! – teljes érvényt szerezni szent és sérthetetlen szabályainak, amikor jogsértéseknél, nagyobb büntető hatalom áll majd megtorlásul rendelkezésre.”³⁵

Ezután olyan fejezetek és végükön olyan megállapítások következnek, amelyekkel a mai – legalábbis NATO tagállami hadseregeken belüli – hadijogászok nem sokat tudnak kezdeni. Főleg amiatt, mert akkor nem, de 1949., 1977. óta (Genfi Egyezmény és jegyzőkönyveik) szinte egyetemes és kötelező érvénnyel szabályozott (tiltott, korlátozott) kérdésekről van szó.

Másfelől az akkori ellenségek ma vagy velünk szövetségben vannak, vagy olyan önálló államok, melyek akkor egy vagy több, többnemzetiségű birodalomba tartoztak népességük zömének akarata ellenére, melyekre talán a lengyeleké a legjobb példa. Valószínűleg a magyar, I. világháborús hadijogászok

³¹ Bodó János: u.o. 42. o.

³² Bodó János: u.o. 42. o.

³³ Bodó János: u.o. 44. o.

³⁴ Bodó János: u.o. 50. o.

³⁵ Bodó János: u.o. 58. o.

és mai utódaik közti viszonylagos szellemi folytonosság a kivételek közé tartozik.

Az más kérdés, hogy – már Magyarországtól elvonatkoztatva, általában – mai politikusok, jogászok is szoktak érvelni nemzetük akkori politikai-katonai döntéshozói felelősségének enyhítésére azzal, hogy elődeik a hatályos belső büntető, rendészeti, idegenrendészeti szabályok szerint jártak el.

Ezen egymással konkuráló érvek és az időmúlás tükrében, az egyes témáknál csak a szerző fejezetzáró következtetései kerülnek idézetre, majd e tanulmány készítőjének rövid utalásai, hogy azok fő vonalakban miért nem igazolódtak.

Tűszok. „A tűszokrendszer katonai és nemzetközi jogi szempontból a háború egyik elismert szükségessége, mint a garanciának egyik sikeres eszköze. Kívánatos lenne azonban, hogy a tűszok kérdéssel a hadijog is foglalkozzék, amikor talán nem lesz anynyi ártatlan polgár az ellenség bosszújának indokolatlanul átadva.”³⁶ Itt a második világháborúban „telhetett be a pohár”, ártatlan településvezetők, papok, jómódú polgárok – elsősorban a partizánok távollátása érdekében történt – fogvatartása és a katonai cél kudarca esetén azok kivégzése vagy „élő pajzsként” felhasználása miatt. Megszállt (főleg szovjet, lengyel, francia, olasz) területeken játszódó háborús filmekben/könyvekben lehetett ilyeneket látni. A biztonsági megfontolások beépültek a polgári személyek internálásával is foglalkozó 1949. évi IV. Genfi Egyezménybe.

Represszália. A hadijog megsértésének egy másik, általában hasonló jogsértéssel való viszonzásáról (megtorlás) szóló fejezet zárása: „Mennél több eszköz áll rendelkezésre az egyik hadviselő félnek a represszáliához, annál komolyabban van kényszerítve az ellenfél arra, hogy a hágai szabályzat kötelező törvényeit betartsa, tehát annál humánusabb

a hadviselés lefolyása. A nemzetközi jog által elismert represszália jog gyakorlati nagy értékét és katonai szükségességét a világháborúban kiválóan megállapíthattuk.”³⁷

Akár igazságosnak is tűnhet a Szerző okfejtése, amit *utólag hiba lenne neki vagy kollégáinak felróni*. Már a második világháborúban volt sok példa a megtorlás katonai szempontból vett szükségletességére.³⁸ Azt követő helyi háborúkban kiderült a viszonyossági alapon történő jogsértések eszkalálódásának szinte törvényszerű bekövetkezése. Több újabb magyar jogtudós³⁹ is behatóan foglalkozott e témával. Ma az ijesztően felgyorsult és óriási kárt okozni képes hadviselésben az intézmény végleg ellenőrizhetetlenné, a katonai szükségre hivatkozással elfedhetővé válna.

Műveletlen népek alkalmazása műveltek harcában. E fejezet ugyan a Nyugat-Európában hadakozó antant-hatalmaknak van címezve, a gyarmataikról hozott „vademberek”-nek a hadseregükbe foglaltatása – és egyébként kevés katonai eredményt hozó – bevetése miatt, de a Szerzőnek itt is van következtetése: „A harmadik hágai konferencián remélni lehet, hogy a szabályzat I. cikkében a vademberekről is fognak említést tenni, legalább is olyképpen, hogy művelt fajok, népek harcában nem vehetnek részt, miután ennek megengedése visszaesés volna a humanizmus, a kulturális törekvéseknek kiinduló pontjához.”⁴⁰

A szövegben prognosztizált harmadik hágai konferencia nem valósult meg és a népek műveltsége is olyan értelemben kiegyenlített, hogy fejlődő és „bukott” államokban is

³⁷ Bodó János: u.o. 64–65. o.

³⁸ pl. Drezda 1945. februári angolszász gyűjtőbombázása

³⁹ Különösen: Dr. Herczegh Géza: A humanitárius nemzetközi jog fejlődése és mai problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

⁴⁰ Bodó János: u.o. 68. o.

³⁶ Bodó János: u.o. 61. o.

vannak a hadijogot ismerő és alkalmazó katonai vezetők, míg a hadijogot az azt ismerő civilizált országbeliek is megsértették. Ma semmi esélye nem lenne a fenti javaslatnak.

Fegyverszünet, békekötés. E fejezet a világháborúig alaposan és – a rómaiakig visszamenő – stabil szokások figyelembevételével kodifikált területet mutat be. A példák főleg rövid tűzszüneti, azzal kapcsolatos hadijog-megsértési, illetve egyes definíció-értelmezési problémákra vonatkoznak, például Szerbia katonai legyőzése kapcsán: „Ma már nem elegendő egy ország elfoglalása, a hadsereg roncsai akár még semleges területen is (ami határozottan nemzetközi jog ellenes!) tovább hadakoznak.”⁴¹ Talán ez a rendezett szabályozás az oka, hogy ez az egyetlen végkövetkeztetés nélküli fejezet.

Az orosz álhumanizmus című fejezet hosszasan, patetikus hangú diplomáciai levelek idézésével sorolja a cári kormányzatnak az 1868-as szentpétervári deklarációtól kezdődően, a hágai békekonferenciák kezdeményezésén át tett humanitárius tetteit és azokon Fjodor Martens és más kiváló orosz jogtudósok és diplomaták munkásságát. Ezt követően hirtelen tartalmi fordulat következik:

„Ezek után méltán lehet állítani, hogy Oroszország égisze alatt reformálták és építették ki a hadijogot. Míg Oroszország kifelé nyíltan a béke nyugalalmát hirdette, addig titokban a háborúra készült.” Amint katonailag eléggé erősnek érzi magát, a monarchia ellen uszítja a maroknyi Szerbiát, majd a kecskevilág...⁴²

Innen már a meginduló háborús gőzhengerről és általa okozott pusztításról, jogsértések felsorolásáról szól a fejezet. Nincs azonban összefüggő magyarázat azon záró állításához, hogy „a világháború lepattintot-

ta a kultúra, a humanizmus külső mázát az oroszokról.”⁴³

A jövő és a nemzetközi jog. Ezen végső fejezet sem tekinthető igazán jogi profilúnak. Központi eleme a nemzetközi hadijogi egyezmények bővítése, a meglévők tökéletesítése, új békekonferencia, s a hatékony nemzetközi bíróság szervezése. Ám Bodó János csak kérdéssel tudja zárni gondolatait: „Abszolút leszerelésről beszélni mindaddig, míg a hatalmak imperialista, hódító politikát folytatnak, lehetetlen. Vannak tudósok, akik a békét csak akkor látják örökkévalóságban elérkezettnek, ha a földteke minden talpaltatnyi része már kölcsönös megalégedésre, testvériesen fel van osztva a hatalmak között, miáltal minden állam már csak belső gyarapodásra és gazdagodására törekszik. De hol ez az idő?”⁴⁴

A Magyar Királyi Honvédség részére készült kézikönyvek közül, ezen tanulmány szerzője a KÉZIKÖNYV TARTALÉKOS TISZTEK, EGYÉNI ÖNKÉNTESK ÉS ALTISZTI ISKOLÁK SZÁMÁRA című, ma is használható állapotban levő – időálló anyagból készült –, (444 sorszámos oldala ellenére) a szó szoros értelmében zsebkönyvszerű 1916. évi Kézikönyvet tudta tanulmányozni. Ebben minden benne van, amit az egykori behívott magyar tartalékos honvédtisztek tudnia kellett, még a léghajóval és postagalambbal kapcsolatos fegyvernemi ismeretek is. Ezen belül a 94. oldaltól kb. 20 oldalnyi a tiszta jogi rész, mely a Genfi Egyezményekkel is foglalkozik. Szerkesztője Szász Ágost m. kir. honvéd százados. Ez már a kézikönyv tizedik kiadása volt, mely arra utal, hogy egy korábbi alapdokumentum került időszakonként frissítésre, e folyamat további kutatást igényelne.

Az említett jogi részre áttérve, amely a Szolgálati Szabályzat szó szerinti idézeteivel

⁴¹ Bodó János: u.o. 68. o.

⁴² Bodó János: u.o. 79. o.

⁴³ Bodó János: u.o. 81. o.

⁴⁴ Bodó János: u.o. 87. o.

kezdődik, található a *Foglyok és hadifoglyok kísérése* cím, mint az okmányban az első közvetlen kapcsolódás a hadijoghoz.

A kézikönyvnek a *Szolgálati Szabályzat II. RÉSZ* c. részében a *Hadiczikkek* című XV. Fejezet bevezetése szerint: „A Hadiczikkeknek az a célja, hogy a honvédt a katonai büntető törvények leglényegesebb és legfontosabb határozmányaival megismertessék, amiért is ama törvényeknek a hadiczikkekre föl nem vett határozmányai is kötelező erővel bírnak.”⁴⁵ A összes (I-XXXVII.) hadicikk felsorolása négy oldallal később található. A mai *Btk. katonai bűncselekményeinek egy része* pl. „az önkényű eltávozás”, a „lázongás”, „gyávaság” (szolgálati/harcfeladat alól kibúvás), majd egyes vagyon elleni és erőszakos bűncselekmények következnek, ez utóbbiak közül a *fosztogatás* az, amivel a korabeli hágai szabályzat – tilalmazva – foglalkozik. Természetesen a többi tényállás is, – amint ma is –, harchelyzetben súlyosabban büntetendő és már nem ismert halálbüntetések, mint a *felkoncsolás*, a sorsolás alapján agyonlövással *megtizedelés* is előfordulnak, pl. a IX. hadicikkben.

Később a *tábori őrsparancsnok* (kb. a mai őrséparancsnok) kötelességeinél, a 338. ponttól található a szökevényekkel, kémekkel, hadikövetekkel és elfogott személyekkel kapcsolatos operatív teendők meghatározásai. A legfontosabb nemzetközi egyezmények címszó zárja a *Szolgálati Szabályzat II. RÉSZ*. c. részt, alatta *egy oldal a Genfi Egyezményekkel* foglalkozik.

Ezen értekezés szerzője úgy véli, több más kézikönyvet –, melyek egyaránt a korabeli törvények és *szabályzatszövegek szó szerinti kivonatainak* magyarázat nélküli, viszont képekkel, ábrákkal gazdagon *illusztrált, szerkesztett összességei* –, nem szükséges bemutatni. Az ismertetett is elég bizonyítottárra,

hogy a korabeli lehetőségekhez képest magas volt a képzési anyagokkal való ellátás szintje.

Ezen értekezés e „háborús” fejezetében végül, de nem utolsósorban a magyar tannyelvű *katonai akadémiát* tárgyalja a témánkkal kapcsolatban röviden. Az 1897. évi XXIII. törvénycikk megvalósította e felsőoktatási intézményt, amint az alapítói 1808-ban elgondolták. A képzés 1898. október 4-én vette kezdetét. A budapesti Ludovika Akadémián ebben az időben 27 tantárgy volt, mint például *Szolgálati Szabályzat*, *Gyakorlati Szabályzat*, *Hadtörténelem*, német és francia nyelv, *Természettan*, *jogi ismeretek*, stb. 1912-ben megindult a tüzérszti kiképzés az akadémián, mely tartalmazta többek között a *Harctéri szolgálat*, a *Szolgálati szabályzat*, *Katonai közigazgatás*, *Jogi ismeretek* tantárgyakat is. Az első világháború alatt 955 ludovikás tisztet avattak fel.

A *mozgósítás* elrendelése után a tanári kar nagy részét a frontra vezényelték, az akadémikusok legidősebb évfolyama hadnagy rangban csapatokhoz került. A háború folyamán az iskolában a képzési idő lerövidült, 1915-ben 2, majd másfél évre, végül 11 hónapra csökkent. A felvételi vizsgarendet megváltoztatták, és a középiskola VII. osztályából is vettek fel növendékeket, akik katonai tanulmányaik mellett fejezték be a középiskolát. A tanrendi változás elsősorban a katonai és a gyakorlati tárgyakat hozta előtérbe.⁴⁶ A honvédtiszt-képzést megalapozó további intézetek voltak az előbb ismertetett 1916. évi kézikönyv 216. oldalán felsorolt *Honvéd főreáliskola Sopronban*, *Honvéd hadapródiskola Nagyváradon és Pécsen*. Voltak továbbá „felsőbb tiszti” tanfolyamok, „kerületi tiszt iskolák”, honvéd

⁴⁵ 1916. évi, idézett Kézikönyv, 112. o.

⁴⁶ Bővebben: A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története. (Írta és összeáll.: Rada Tibor) Calgary, Budapest: Gálos, 1998–2001.

„tájékoztató” tanfolyamok és egyéb szak- és különleges tanfolyamok.

Ezen értekezés készítője *nem végzett továbbí kutatást* az irányban, hogy *kik és hogyan végezték* a (számukra fenti dokumentumokból tanított) szabályzati előírásoknak a kiképzendő vagy már bevetett honvédekhez közvetítését, a jogsértések szankcionálását, ki (mely beosztás) volt a mai igazgatási és jogi tiszték előde.

Erre vonatkozóan 245. oldalon kezdődő „*Védőtörvényutasítás*”, a véderőről szóló 1912. évi XXX. tc. és a honvédségről szóló 1912. évi XXXI. tc. kivonatai, a Szolgálati Szabályzat egyes részei és a kézikönyvben levő szervezeti ábrák adnak további eligazítást. Például a gyaloghadosztály „segédközegei” között szerepel a *hadbírótság*, de már az altiszthez is van a Szolgálati Szabályzat Fegyelmi fenyítő hatalom című részében két napig terjedő laktanya-, tábor- szállás- és szigorított fogság fenytés kiszabásának joga rendelve. A honvédügyészi szervezet is 1912-ben jött létre. A világháború alatti működésével, közte a táborig haditörvényszék eljárásával is foglalkozik Pap János *A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai igazságszolgáltatásban 1912–1946 között* című tanulmánya,⁴⁷ amelyben nyomozást folytató *igazságügyi tisztekről* is esik szó.

A korabeli hadijogi kiképzés és oktatás, jogérvényesítés *szervezeti alapú* áttekintése, korhű példái összeválogatása, valószínűleg külön tanulmányt tenne szükségessé, ez a jelenlegi, a megjelent szakirodalomra alapozott.

BEFEJEZÉS

A négyéves „világégés” a hadműveletek szempontjából (az Oszmán Birodalom elleni közel-keleti és a kisebb gyarmati harcok kivételével) „*európai*” háború volt, a korhoz képest „civilizált” keretek közt zajlott. Így a hadijog kirívó és folyamatos megsértéséről e kontinensen kevésbé lehetett beszélni (a legnagyobb ilyen jogsértés, az ún. örmény népirtás⁴⁸ Ázsiában történt). A háború után a háború törvényeinek megsértése miatt, vesztes hatalmak politikai és katonai vezetőit büntetőjogi felelősségre vonás nem érte.

A hadifoglyok nagyjából egységes elbánásban részesültek. Az akkorra már rutinnal rendelkező nemzetközi vöröskeresztes és egyéb jószolgálati közreműködésnek is köszönhetően is, nagy részük idővel hazakerült (tisztet a hadifogságban elhunytaknak).⁴⁹

A manapság példaértékűnek mondható magyar–olasz és volt ellenfelek közti más kétoldalú hadisír-gondozási megállapodások tartalma, végrehajtása⁵⁰ és előkészítésük – részben e tanulmány szerzője által is tapasztalt menete – azt jelzik, hogy a szerződések könnyebben jöttek létre és valósulnak meg olyan államok között, akik az első világháborúban voltak ellenfelek, mint akik a másodikban, utóbbiakkal pedig az I. világháborús áldozatok/hősök tekintetében sikerült gyorsabban megállapodni.

⁴⁸ Bővebben: Franz Verfel: *A Musza Dagh negyven napja*. Európa, Budapest, 1973.

⁴⁹ E tanulmány szerzőjének nagyapja Olaszországban volt hadifogoly, az 1920-as évek elején tért haza. Magyarországon olasz hadifoglyok például a Szilvavárad feletti Bükk hegységben dolgoztak, munkájuk emlékéit az 1918-ban a hegybe vágott ún. „Olaszkapu őrzi.”

⁵⁰ A tanulmány szerzőjének személyes tapasztalatai a magyar–szlovén–osztrák–olasz doberdói emlékhely- és kiállítás-látogatás alapján vannak. Részletesebb szakinformáció a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum honlapjáról és a www.hadisir.hu címről szerezhető.

⁴⁷ *A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* (a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság folyóirata), 2013. évi 1. szám Forrás: www.hadjog.hu/wp-content/uploads/2013/12/Pap-Janos-KJHSZ-2013_1.pdf (Letöltés ideje: 2014. február 5.)

E – bizonyos nézőpontból – „pozitív zárómérleg” a magyar hadijogi képzésnek és katonajogásaink ezt szolgáló munkásságának is köszönhető. A már évszázados múltra visszatekintő, ezen tanulmányban ismertetett alkotások és hadijogászai munkásság, elsősorban a szabályzatalkotási, elméleti képzési és terjesztési módszereket illetően mindmáig segítséget nyújt a Magyar Honvédségben folyó kiképzés-oktatás és jogpropaganda felelősei számára.

Sajnos a fenti, első világháborús dokumentumok progresszív továbbvitelére a kezdődő fasizmus és az újabb háborús készülődés légkörében az akkori katonai vezetés nem fordított kellő figyelmet. A hadifoglyokkal és katonai internáltakkal kapcsolatos központi szabályozókat is késve dolgozták ki⁵¹ és a magyar reguláris csapatok sem mindig alkalmazták – esetenként az ellenségnek az egyezményekben való részessége hiányával is a háttérben –, egyes hadijogi előírásokat. Miként más nemzeteknél is, előfordultak nyilvánvaló jogsértések –, az utókor széleskörű kutatásaival és publikációival övezetten –, melyek egy másik évforduló kapcsán szoktak aktuálpolitikai viták előterébe kerülni.

A Magyar Néphadseregben is sokáig váratott magára a hadijog terjesztésének újraéledése. Első állomása egy 1956. évi vezérkari főnöki utasítás volt, mely a hazánkban 1954-ben kihirdetett 1949. évi Genfi Egyezmények oktatásáról rendelkezett.

Az értekezésben tárgyalt „klasszikus” szakirodalom újrahasznosítása az 1980-as években kezdődött, amikor – a nemzetközi hadijogi újraszabályozási és fegyverzetkorlátozási folyamatban való részvétel miatt is – kezdtek megjelenni a hadijog hazai keletke-

zésével és annak aktualitásával foglalkozó szakcikkek és kiadványok⁵².

Természetesen nem lehet a száz évvel ezelőtti és a jelenlegi hadijogi oktatást-kiképzést és terjesztést a maival összevetni, hiszen a hadijog tartalma, érvényesítésének felelősei, a jogalkalmazók és a végrehajtási feltételek is különböznek.

Ugyanakkor, az adott kor viszonyaihoz képest, az ezen dolgozatban vázolt helyzet a mai Honvédségben meglevőnek méltó előzménye. Bodó János és kollégái, bajtársai a hadijog humanitárius elvei szellemében végezheték tevékenységüket, jogászként és katonaként is. Ezt alátámasztja, hogy egyikük sem végezte hadbíróság előtt, ellenkezőleg, koruk nagy háborúja után is fennmaradt itthon az elismertségük. Összességében méltató szavakkal emlékezhetünk száz év múltán akkori munkásságukra.

⁵¹ Utasítás a hadifoglyokkal és katonai internáltakkal való eljárásra. M. kir. Honvédelmi Minisztérium kiadványa. Nyt. szám: HM 37/610. eln. 21. 1944., Budapest, 1944.

⁵² Dr. Herczegh Géza, Dr. Czank Lajos, Dr. Székely Sándor, Csabai Károly, Dr. Almási Ferenc munkái. Bővebben: Almási Ferenc: A hadijogról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990., Jegyzetek, 185–191. o.

SZABÓ SÁNDOR SZÁZADOS: A VEGYIFEGYVER HADVISELÉS TÖRTÉNELMI ÉS TÁRSADALMI HÁTTERE

BEVEZETÉS

Az első világháború kitörésének centenáriumi évfordulóján felmerül a kérdés, mely katonai-stratégiai momentumok hívták életre azokat az innovatív hadászati eljárásokat, újonnan hadrendbe állított haditechnikai eszközöket, melyek teljesen átalakították a modern kori hadviselés arculatát. A társadalom erkölcsi kontrollja tudja-e befolyásolni ezen új hadászati elvek evolúcióját, létezik-e olyan egyetemes erkölcsi gát, mely korlátozni képes a hadikultúra karakterét.

A modern ipari vívmányok talán egy fegyveres konfliktus során sem integrálódtak a hadászatba olyan gyors ütemben, mint az első világháború alatt. Olyan új, tömeges mértékű öltő haditechnikai eszközök jelentek meg, mint a tengeralattjáró, harckocsi, repülőgép vagy a vegyifegyver. Mi lehet az oka, hogy többségük katonai alkalmazása a további háborús konfliktusok során „legitimé” vált, míg a vegyifegyver az első világháborúban elért kétes dicsősége ellenére szegregálódott és sosem nyerte el a nyugati világ társadalmi elfogadottságát. A lehetséges okokat keresve a válasz a társadalmi princípiumok analízisében keresztül érthető meg, mely a világ nyugati- és keleti társadalmi értékeken belül húzódnó differenciák kapcsán sosem volt annyira aktuális mind napjainkban.

A VEGYIFEGYVER ALKALMAZÁSÁNAK TÖRTÉNELMI HÁTTERE

A történelmi események vizsgálata során számtalan példát találhatunk a vegyifegyver hadászati célú alkalmazására. I. e. 1000-ben

a kínaiak már használtak arzéntartalmú füstöt.¹ A Peloponnészoszi háborúban i. e. 420 körül a spártaiak mérgező füstöt vettek be az athéni erődítmények ellen². Dura-Európosz római helyőrség támadásakor i.sz. 256-ban az iráni szasszanidák a római katonákat bitumen és szulfur kristályok égetésével mérgező gázzal árasztották el, mely kezdetleges „vegyitámadást” az 1922–1936 között az itt folytatott francia ásatások igazoltak is.³ Leonardo da Vinci a XV. században hadmérnöki tanulmányaiban említett tesz arzén szulfid és rézpatina por katonai alkalmazására⁴. 1618–1648 között a Harminczéves háborúban már mérgező gázzal töltött lövedékek kilövésére szolgáló katapultokat vetettek be⁵. A Krími háborúban 1853–1856 között cianiddal töltött lövedékeket használ-

¹ François Côté, Geneviève Smith: Chemoterrorism, Science and Technology Division, 2002. 5. oldal <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/BP/prb0128-e.htm#%286%29>

² United States Army Medical Research Institute of Chemical Defense: Medical Management of Chemical Casualties Handbook, second edition September 1995. Introduction/ 4. o. <https://www.fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/army/mmcch/index.html>

³ Andre Richardt, Birgit Hülseweh, Bernd Niemeyer, Frank Sabath: CBRN Protection: Managing the Threat of Chemical, Biological, Radioactive and Nuclear Weapons, Wiley Publishing, 2012. 413–414. oldal

⁴ William R Cullen: Is Arsenic an Aphrodisiac?, Royal Society of Chemistry Publishing; 1 edition, 2008. 56. oldal

⁵ Shirley D. Tuorinsky: Medical Aspects of Chemical Warfare, United States Department of the Army, Government Printing Office, 2008. 34. oldal https://ke.army.mil/bordeninstitute/published_volumes/chemwarfare/CHAP2_Pg_09-76.pdf

latának lehetőségét vetették fel Szevasztopol ostroma kapcsán⁶. Az igazi áttörést a modern vegyifegyver hadviselésben az I. világháború hozta meg, melynek technológiai hátterét az XVIII. század végére, XIX. század elejére tehető szervesetlen kémiai kutatási eredmények alapozták meg. A fontosabb kutatási állomások a következők voltak:

- 1774-ben Carl Scheele svéd vegyész felfedezte a klór kémiai elemet és elsőként állított elő 1782-ben hidrogén-cianid vegyületet;
- 1802-ben Comte Claude Louis Berthollet francia vegyész elsőként szintetizálta cianogén-kloridot – vérmérget, mely jelenleg is a Vegyifegyver-tilalmi Egyezmény 3. osztályába tartozik, azaz gyártása jelentésre kötelezett a Vegyifegyver-tilalmi Szervezetnek⁷;
- 1812-ben Sir Humphry Davy brit vegyész elsőként szintetizálta a foszgént, melyet klórgáz segítségével állított elő szén-monoxidból napfény hatására. A vegyület neve is ebből ered „a fény szülőtte”, amely ironikusan hangzik annak tükrében, hogy a foszgént egyik legpusztítóbb harci gázként használták az első világháború során.
- 1822-ben César-Mansuète Despretz fizikus és kémikus elsőként számolt be a diklór-dietil-szulfid káros élettani hatásáról, melyet később hírhedt néven, mint „mustárgázt” ismert meg a világ.
- 1848-ban John Stenhouse skót vegyész elsőként kísérletezte ki a klórpikrint, melyet 1887-ben tömegoszlátásra, mint könnygázt vettek be Németországban.

1890-es évektől kezdetleges vegyifegyver program indult meg Franciaországban, melynek első jelentős eredménye az etil-brómace-

táttal töltött könnygázgránát, melyet a francia csendőrség eredményesen használt a tömegoszlátási feladatok kapcsán. Ez a vegyület egyébként az I. világháború korai időszakában bevetésre került a németek ellen, így ez tekinthető a modern hadviselés keretein belül megjelent első vegyifegyvernek.⁸

A brit haderő is felismerte a vegyifegyver alkalmazásban rejlő lehetőségeket és a tüdőt irritáló klórszulfáttal töltött 105 mm-es lövedékekkel támadta a német állásokat 1914. október 27-én Neuve-Chapelle körzetében. Kijelenthető, hogy a háború kezdeti szakaszában az antant hatalmak számottevő sikereket nem értek el a központi hatalmak ellen az ingerlő mérgező harcanyag alkalmazása kapcsán.⁹ A tényleges áttörés a vegyifegyver hadviselés terén az első jelentős német klór vegyifegyver támadáshoz köthető, melyet a korabeli beszámolók az alábbiakban rekonstruáltak:

„Ypern, 1915. április 21. A francia hadosztály parancsnokságon egy német katonaszökevénynt hallgatnak ki. A vallatás során a katoná elmondja, hogy a németek nagyarányú gáztámadást készítenek elő. A gázcsapatok több ezer gázpalackot telepítettek és kedvező szél beálltakor a francia állásokat el akarják gázosítani. A franciák azonban technikailag annyira lehetetlennek és kivitelezhetetlennek tartják egy ilyen mérvű gáztámadás végrehajtását, hogy nem adnak hitelt a német katonaszavainak. Alárendelt csapatokkal a franciák mégis közlik napi parancsban a németek szándékát, de annyira humoros színezetben, hogy röviddel ezután a francia katonák elől lévő állásuk mellvédjére a következő feliratú táblát tűzik ki:

⁶ Gary Hurst: Field Management of Chemical Casualties Handbook, DIANE Publishing, 2009. 3. o.

⁷ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW)

⁸ M. Somani Satu, James A. Romano: Chemical Warfare Agents: Toxicity at Low Levels, CRC Press, 2000. 324. oldal

⁹ Andre Richardt, Marc-Michael Blum: Decontamination of Warfare Agents, John Wiley & Sons, 2008. 12. oldal

„Ihr könnt lange warten, bis der richtige Wind weht!”

(„Várhattok, míg kedvező szél fúj”)

Ypern, 1915. április 22. délután 5 óra 24 perc: távbeszélőn parancs a gáztámadás megindítására. Egymásután érkeznek be 6 óra 5 perccig a jelentések, hogy a gázfelhő jó irányban, kedvező szél mellett, mintegy 6 km szélességben nyomul előre. 6 óra után 8 perccel a közel 6000 darab palack kiürül. 6 óra 20 perc: Langemark, 6 óra 45 perc: pilckmeni magaslatok a németeké.

French tábornagy jelenti az angol hadsereg parancsnokságára: „Délután 5 óra körül az ellenség felől sűrű sárga felhő megjelenését észlelték megfigyelőink. Ami ezután történt, az leírhatatlan! A mérgező gáznak hatása annyira megsemmisítő volt, hogy az álám rendelt francia hadosztály képtelen volt a gázzal megtámadott vonalat tartani. Egy óra alatt az egész állást 50 darab löveggel együtt fel kellett adni. A füst és a köd eltakarta az arcokat és az emberek ezrei egy álomszerű, bódult állapotba estek. Nyomatékosan visszautasítok mindennemű gáncsolat, mely a francia hadosztályt érintené a szerencsétlen eset miatt!”

A világháború első tervszerű gáztámadása: 15 000 gázsérült, 5000 halott.¹⁰

1915 májusában a németek tovább folytatták a vegyiharc hadviselést Loos-nál, ahol angol állásokat támadtak. 1915. május 31-én Bolimovnál a keleti hadszíntéren is eredményesen vetették be a vegyi fegyvert, mely esetben a klórgázt foszfénnel keverve több ezer főre tehető veszteséget okoztak az orosz csapatoknak. A német vegyi fegyver támadások hatására az antant hatalmak lázas vegyi fegyverkutatóba kezdtek annak érdekében, hogy a vegyi hadviselés támadási és védekezési módszereit a gyakorlatba át tudják tölteni.

1915 szeptemberében az angolok is megindították első klór gáztámadásukat a német állások ellen, az oroszok szintén ezen időszakban indították meg első saját gáztámadásukat a keleti fronton. 1916 februárjában a franciák elsőként vetettek be tűzérési gázgránátokat.

1916-tól a hadviselő felek részéről rendkívüli módon megnövekedett a vegyi fegyver hadászati célú alkalmazására való igény, melynek hatására ipari méreteket öltött a vegyi fegyver előállítás. Az előállítás mértéke olyan grandiózus volt, hogy első világháború előállított összes tűzérési lőszer darabszámát tekintve mintegy 1/3-át tett ki a vegyi harcanyaggal töltött lövedékek mennyisége.¹¹

A vegyifegyver hadviselés terén újabb áttörést hozott a mustár típusú mérgező harcanyag¹² alkalmazása, melyet elsőként a komoly ipari háttérrel rendelkező német haderő vetett be 1917. július 12-én a nyugati fronton, Ypern térségében. Az angol és francia katonák, akik először találkoztak ezzel a mérgező harcanyaggal, nem tudták időben felmérni a veszély mértékét és az addig használatos légzésvédő eszközeik nem nyújtottak elégséges védelmet a vegyicsapást elszenvedett alegységeik részére, így óriási veszteségeket szenvedtek el. A tünetek kapcsán halálos kimenetelű légzésfunkció romlás, illetve nagy-kiterjedésű, fájdalmas bőrhólyagok jelentek meg a testfelületeken, melyek 2-3 óra lapangási időt követően jelentkeztek. A másik jelentős tulajdonsága a mustár típusú harcanyagnak, mely befolyásolta a további fegyveres küzdelmek kimenetelét, hogy nyáron 2-3 napig, téli időjárási körülmények között akár hetekig is megőrizte toxicitását a vegyi

¹¹ Christopher A. Warren: An international red line, MHQ – The Quarterly Journal of Military History, 2014. 41–44. oldal

¹² A mustár típusú mérgező harcanyag élettani hatása alapján a hólyaghúzó harcanyagok csoportjába tartozik.

¹⁰ Bártfai Szabó László: Korszerű vegyiharc csapat, Magyar Katonai Szemle; Budapest, 1944. évi 8. szám 56–59. oldal

csapásnak kitett területen így korlátozva a szemben álló erők manőver szabadságát.¹³

A vegyítámadás hadászati értéket jelentősen igazolja, hogy a gáztámadásra fel nem készített alakulatok vonatkozásában a támadás során a veszteség elérte a 35%-ot. A világháború végén, a gázvédelmi eszközök és a gázvédelmi rendszabályok jelentős fejlődését és bevezetését követően ez a szám 2%-ra csökken annak ellenére, hogy közben az alkalmazott harcigázok és harceljárások is lényegesen fejlődtek.¹⁴

Az első világháborút követően az 1920-as években Nagy Britannia használt mustár típusú vegyifegyvert az oroszok ellen Afganisztánban a Haibár hágó északi részén. A spanyolok is bevetettek mustár harcanyagot a Rifftörzsek leverésénél Marokkóban. Mégis a legjelentősebb vegyifegyver használat a második olasz-abesszin háborúhoz kötődik, ahol az olasz hadsereg a Genfi Egyezmény tilalmát felrúgva¹⁵ mustártípusú mérgezőharcanyagot töltött légibombákat dobott le, illetve a vegyifegyver alkalmazásban elsőként repülőgépekből permetezve szennyeztet le stratégia jelentőségű területeket, mely támadás 15 000 fő etióp áldozatot követelt.¹⁶

¹³ Szombati Zoltán: A vegyifegyverek hatása az egyéni védőeszközök fejlődésére az I. világháborúban, Hadmérnök IV. Évfolyam 1. szám – 2009. 32. oldal http://hadmernok.hu/2009_1_szombati.pdf

¹⁴ Grósz Zoltán – Juhász László: A gázharc, a gázvédelem fejlődése és tevékenysége a magyar királyi honvédségben 1914–1945 között ZMNE Könyvtár 1999. 1. oldal <http://www.zmne.hu/tanszerek/vegyl/docs/fiatkut/gazv1914.htm>

¹⁵ Olaszország 1925-ben csatlakozott a Genfi Egyezményhez, melyet a vegyítámadást megelőző hét évvel korábban kötött meg

¹⁶ Lina Grip and John Hart: The use of chemical weapons in the 1935–36 Italo-Ethiopian War, SIPRI Arms Control and Nonproliferation Programme, October 2009. 2. oldal <http://www.sipri.org/research/disarmament/chemical/publications/ethiopiaper>

A második világháborút megelőző időszakban a kínai–japán háború alatt a japán császár 1938 augusztusától–októberig a wuhani csata alatt engedélyezte a hólyaghúzó lewisit harcanyag használatát, melyet összesen 375 különböző alkalommal vetettek be.¹⁷

A második világháború alatt a szövetséges és központi tengely hatalmai félve a kölcsönös megtorlástól nem vetettek be egymás ellen vegyi harcanyagot, bár Hitler komolyan foglalkozott a gondolattal, hogy a nyugati partraszállást megakadályozandó az újonnan kikísérletezett rendkívüli letális kapacitással bíró idegmérget vett be a szövetséges csapatok ellen. Ennek előkészítése érdekében 1943 májusában hivatalába rendelte Albert Speer-t a harmadik birodalom fegyverkezési miniszterét, valamint Otto Ambros-t az IG Farben vegyipari vállalat vezgészét, hogy áttekintő képet kapjon a tabun idegmérget hadászati célú alkalmazásáról. Otto Ambros szándékosan, morális okoktól vezérelve félretájékoztatta Hitlert, miszerint a szövetséges csapatok rendelkeznek tabun idegmérgettel, így a megtorlástól tartva Hitler lemondott az idegmérget hadászati célú alkalmazásáról. Németország a második világháború alatt több ezer tonna tabun idegmérgettel töltött tüzérségi lőszer, légibombát állított elő, mely alkalmazásuk elégséges légi szállítási kapacitás mellett valószínűleg jelentősen csökkentette volna a szövetséges csapatok előretörésének ütemét.¹⁸

Bár vegyi fegyvereket szándékosan a szövetséges és központi tengely hatalmai nem vetettek be a második világháború európai hadszínterein, mégis ez az időszak a vegyi fegyverek történetének egyik legsötétebb korszakává vált. A holokauszt alatt a náci rezsim arra használta a Zyklon-B gázt, hogy több millió zsidó származású embert pusztítson el különböző kelet-európai haláltáborokban.

¹⁷ <http://data.thetimes.co.uk/cdn/chem/#2012>

¹⁸ Justin Ewers: Merciful lie? Convicted war criminal may have saved allied lives, World War II. – Weider History group, INC January/February 2011. 11–12. o.

A második világháborút követő legjelentősebb vegyifegyver alkalmazás az irak–iráni háborúhoz köthető, mely kapcsán az iraki haderő a konfliktus korai szakaszától kezdve mustárgázt és tabunt vetett be az iráni hadsereg ellen, melynek eredményeképp mintegy 100.000 iráni katona esett áldozatul. Nagy média figyelmet kapott 1988 végén, az iraki kormányerők által végrehajtott Halabja kurd falut ért kombinált mustár és idegméreg támadás, mely feltehetőleg 5000 fős halálos áldozatot követelt.¹⁹

A terrorizmus elleni harc kapcsán 2006 és 2007 között mintegy 8 alkalommal kíséreltek meg iraki felkelők klórtámadást a koalíciós erők ellen főleg Ramadi, Fallujah és Bagdad körzetében. Ezekről a támadásokról elmondható, hogy jelentősen egészségügyi kapacitást kötöttek le, de halálos áldozatokat nem követeltek.²⁰

2004. május 14-én iraki felkelők felrobbantottak egy 155 mm-es tüzérségi lövedéket, amely a szarin bináris prekurzorait tartalmazta. A lövedéket úgy tervezték, hogy a vegyi anyagokat a repülés közbeni forgás során keveri össze. A felrobbantott lövedék csak csekély mennyiségű szarin gázt bocsátott ki, feltehetőleg azért mert a robbanás képtelen volt megfelelően összekeverni a prekurzorokat. Két amerikai katonát a szarin mérgezés kezdeti tüneteivel kellett kezelni.²¹

Az afganisztáni leányiskolákat érintő sorozatos mérgező gáztámadások legsúlyosabb esete történt 2012 májusában, melyet tálibok

hajtottak végre Afganisztánban Takhar tartományban, melynek következtében mintegy 160 fő leánytanulót kellett sürgősségi orvosi ellátásban részesíteni.²²

A VEGYIFEGYVER ALKALMAZÁS TÁRSADALMI HÁTTERE

A XIX. század második felében a nyugati világ már felismerte a vegyészeti kutatási eredményekben rejlő háborús pusztító kapacitást, mely felismerés hatására 1874 és 1907 között három alkalommal próbálták nemzetközileg törvényteleníteni a vegyi mérgező anyagok hadászati célú alkalmazását. 1874-ben a brüsszeli háborújogi konferencián deklarálták a „mérgek és mérgező fegyverek” tilalmát. A 1899-ben és 1907-ben két nagy átfogó nemzetközi konferenciára került sor Hágában, amelyeken a részt vevő államok számos, a modern korszakot érintő nemzetközi jogi kérdést kívántak rendezni. A konferenciákon nyilatkozatot fogadtak el a „fojtó vagy mérges gázokat terjesztő lövedékek tiltásáról”.²³ A nemzetközi erőfeszítések ellenére az első világháború alatt a vegyifegyver alkalmazás ipari méreteket öltött, mely borzalmas és indokolatlan emberi szenvedést idézett elő. A háborút követően a vegyisérült hadirokkantak anyaországbeli rehabilitációs nehézségei széles körű sajtófigyelmet kaptak és a győztes antant hatalmak országaiban emberjogi mozgalmak alakultak a vegyifegyverek végleges és teljes körű tilalma érdekében. A társadalmi mértékű konfrontáció e téren gyorsan kialakult, mivel az Egyesült Államok Vegyi Hadviselési Szolgálat a vegyipari vállalatok támogatását

¹⁹ Saddam's Chemical Weapons Campaign: Halabja, March 16, 1988 Bureau of Public Affairs Washington, DC March 14, 2003. 2. oldal <http://2001-2009.state.gov/r/pa/ei/rls/18714.htm>

²⁰ Andre Richardt, Birgit Hülseweh, Bernd Niemeyer, Frank Sabath: CBRN Protection: Managing the Threat of Chemical, Biological, Radioactive and Nuclear Weapons, Wiley Publishing, 2012. 11–12. oldal

²¹ „Bomb said to hold deadly sarin gas explodes in Iraq”, MSNBC, 2004. május

²² Masoud Popalzai: 160 girls poisoned at Afghan school, CNN, 2012. május <http://edition.cnn.com/2012/05/29/world/asia/afghanistan-girls-poisoned/>

²³ <http://www.haguepeace.org/index.php?action=history&subAction=conf&selection=when>

élvezve 1920-as évek elején kampányt hirdetett a vegyifegyver legalizáció támogatása érdekében, hogy így biztosítandó legyen a tömeges gyártású elrettentő vegyifegyver potenciál. Az egyre terebélyesedő vita kapcsán a szélesebb közvélemény a háború borzalmait látva a vegyifegyver ellenző emberjogi aktivisták mellett állt ki. Ekkor alakult ki az a nemzetközileg kialakult közfelfogás, hogy a vegyifegyver egy „tisztátlan”, morálisan elítélendő harceszköz, mely használata ellen az Egyesült Államok vezető tábornokai is kiálltak.²⁴

A nyugati világ vegyifegyver ellenessége a politikai életet is áthatotta, melynek hatására a washingtoni konferencia (1922) általánosságban megtiltotta a „mérges gázoknak hadi célokra való felhasználását”, az erről szóló megállapodás azonban, miután az aláírók nem erősítették meg nem lépett hatályba. A vegyi fegyverzetkorlátozási törekvések sorában kiemelkedő helyet foglal el az 1925. június 17-i genfi jegyzőkönyv, mely megtiltja a „gáz- és baktériumfegyvereknek a szárazföldi, légi és tengeri háborúban” való alkalmazását.²⁵ A jegyzőkönyvet a kongresszuson résztvevő államok zöme megerősítette, bár érdekes, hogy az Egyesült Államok szenátusa csak 50 évvel az eseményt követően ratifikálta az egyezményt. Az egyezmény bár bírt bizonyos hiányosságokkal²⁶, a tilalom mégis hatásosnak bizonyult, hiszen a második világháborúban nem került sor vegyifegyverek hadászati célú alkalmazására. Magyarország a genfi jegyzőkönyvet 1952-ben írta alá, majd az országgyűlés az 1955. évi 20. törvényerejű

rendeletre emelte. A genfi jegyzőkönyv szervesen összefügg a biológiai- és toxinfegyver tilalmi egyezményrel²⁷ (1972), amely a genfi jegyzőkönyvben foglaltakat kiegészítve már nemcsak a biológiai és toxinfegyverek használatára vonatkozó tilalmat fogalmazza meg, hanem kiterjeszti azt vegyi- és biológiai fegyverek előállítására, tárolására és kifejlesztésére is. A vegyifegyver tilalmi egyezményt Magyarország 1993. január 13-án írta alá, amely 1997. április 29-én lépett hatályba az 1997. évi CIV. törvény részeként.²⁸

A keleti világ emberi értékekről alkotott morális képében a vegyifegyver alkalmazás nem minősül társadalomellenesnek. A közel-keleti arab országok vonatkozásában a vegyifegyverkezés inkább biztonsági opcióként értelmezhető, válaszul az izraeli hadászati célú nukleáris program által keltett fenyegetésre. Konfliktus övezetek kapcsán a vegyifegyver alkalmazásának lehetőségére jó példa Szíria, mely elsőként szerzett be vegyifegyvert Egyiptomból 1972-ben és kezdte meg saját vegyifegyver programját, feltehetően külföldi segítség mellett. Saját termelési rendszerét kiépítve az 1980-as évek közepétől gyártott vegyifegyvert.²⁹ Francia hírszerzési információk alapján 2013-ra az előállított vegyifegyver arzenál elérte az 1000 tonnát, melyet jelentős mértékben mustár, VX és szarin típusú mérgező harcanyagok alkottak.³⁰ 2013 augusztusában mintegy 1429 fő köztük 426 fő gyermek halt meg a vegyifegyver támadás következtében a szí-

²⁴ Christopher A. Warren: An international red line, *MHQ – The Quarterly Journal of Military History*, 2014. 41–44. oldal

²⁵ <http://www.un.org/disarmament/WMD/Bio/1925GenevaProtocol.shtml>

²⁶ például nem tiltotta meg az ilyen fegyverek előállítását és nem zárta ki represszáliaként – megtorló intézkedésként történő alkalmazását

²⁷ <http://www.unog.ch/80256EE600585943/%28httpPages%29/04FBBDD6315AC720C1257180004B1B2F?OpenDocument>

²⁸ http://biztech.ch.bme.hu/doc/JogszHU/1997_CIV_trv_vegyifegyver.pdf

²⁹ <http://www.nytimes.com/2012/07/24/world/middleeast/chemical-weapons-wont-be-used-in-rebellion-syria-says.html?pagewanted=all&r=0>

³⁰ <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/02/syria-crisis-french-intelligence-assad>

riai polgárháborúban.³¹ Az elkövetők kiléte erősen kétséges, feltételezhetően a kormány ellenes erők – a közel-keleti országok különböző felháborodása nélkül – követték el, hogy a nagy nemzetközi média nyilvánosság előtt a gyanút a kormányerőkre terelve nyerjék el a nyugati hatalmak katonai támogatását. 2013. október 16-án az OPCW és az ENSZ közös missziót hirdetett meg a szíriai vegyifegyver arzenál felszámolása érdekében,³² mely misszió sikeréhez egy bármikor lehívható ABV törzstiszti csoport biztosításával a Magyar Honvédség is hozzájárul.

A nyugati világ a történelme során felismerte, hogy a vegyifegyver a legborzalmasabb és a legnagyobb emberi szenvedést kiváltó hadieszköz, mely birtoklása kizárólagosan a stratégiai elrettentés célját szolgálhatja. A keleti világ pedig most kezdi felismerni, hogy a nyugati világ vegyifegyver ellenességét, a terror eszközeivel élve, hogyan tudja saját politikai érdekei szolgálatába állítani. Szíria példája jól mutatja, hogy a keleti társadalmak morális ellenállása nélkül a mérgező harcanyagok tudatos terror célú használata mekkora politikai-katonai potenciált képvisel, mely potenciál a jövőben még hangsúlyosabbá fog válni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

François CÔTÉ, Geneviève SMITH: Chemoterorism, Science and Technology Division, 2002
 United States Army Medical Research Institute Of Chemical Defense: Medical Management of Chemical Casualties Handbook, second edition September 1995

³¹ Government Assessment of the Syrian Government's Use of Chemical Weapons on August 21, 2013, The White House, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/08/30/government-assessment-syrian-government-s-use-chemical-weapons-august-21>

³² <http://opcw.unmissions.org/Default.aspx?tabid=6576&language=en-US>

Andre RICHARDT, Birgit HÜLSEWEH, Bernd NIEMEYER, Frank SABATH: CBRN Protection: Managing the Threat of Chemical, Biological, Radioactive and Nuclear Weapons, Wiley Publishing, 2012

William R. CULLEN: Is Arsenic an Aphrodisiac?, Royal Society of Chemistry Publishing; 1 edition, 2008

Shirley D. TUORINSKY: Medical Aspects of Chemical Warfare, United States Department of the Army, Government Printing Office, 2008

Gary HURST: Field Management of Chemical Casualties Handbook, DIANE Publishing, 2009

M. Somani SATU, James A. ROMANO: Chemical Warfare Agents: Toxicity at Low Levels, CRC Press, 2000

Andre RICHARDT, Marc-Michael BLUM: Decontamination of Warfare Agents, John Wiley & Sons, 2008

BÁRTFAI SZABÓ László: Korszerű vegyiharc csapat, Magyar Katonai Szemle, Budapest, 1944. évi 8. szám

Christopher A. WARREN: An international red line, MHQ - The Quarterly Journal of Military History, 2014

SZOMBATI Zoltán: A vegyifegyverek hatása az egyéni védőeszközök fejlődésére az I. világháborúban, Hadmérnök IV. évfolyam 1. szám – 2009.

GRÓSZ Zoltán – JUHÁSZ László: A gázharc, a gázvédelem fejlődése és tevékenysége a magyar királyi honvédségben 1914–1945 között ZMNE Könyvtár 1999

Lina GRIP and John HART: The use of chemical weapons in the 1935–36 Italo-Ethiopian War, SIPRI Arms Control and Nonproliferation Programme, October 2009

Justin EWERS: Merciful lie? Convicted war criminal may have saved allied lives, World War II. – Weider History group, INC January/February 2011

Saddam's Chemical Weapons Campaign: Halabja, March 16, 1988 Bureau of Public Affairs Washington, DC

Government Assessment of the Syrian Government's Use of Chemical Weapons on August 21, 2013, The White House,

Az internetes hivatkozások letöltésének ideje: 2014. március 27.

DR. KALMÁR ZOLTÁN:
KALASNYIKOV ŐRMESTER
A FEGYVERTERVEZŐ IFJÚKORA A SZTÁLINI
SZOVJETÚNIÓBAN

BEVEZETÉS

Vannak emberek, akiken nem fog az idő. Mihail Kalasnyikov is ilyen. Ő számít a világ egyik legismertebb oroszának. Neve az elmúlt bő fél évszázad történelmének egyik legfelkavaróbb fejezetét jelöli.

Mihail Kalasnyikovot, az azonos nevű gépkarabély feltalálóját, a szovjet időkben egyáltalán nem ismerhette a világ. A szovjet-orosz fegyverkonstruktor az 1940-es években alkotta meg a szovjet (orosz) kód szerint AK-47-es harci eszközt. Az orosz automata gépkarabély könnyű használatának köszönhetően a 20. század második felében messze a leggyakoribb kézfegyverré vált a világon. Kalasnyikov találmánya tehát bizonyosan megmenekül a feledéstől: a hadászat világától a művészetten át a heraldikáig maradó nyomot hagyott a történelemben.

Az eredetileg szovjet gyártású AK-47-es Kalasnyikov-gépkarabélynak és különböző változatainak könyvtári szakirodalma van. A mögöttük álló személy életpályájának megrajzolására, tárgyilagos értékelésére viszont alig történtek kísérletek. A meglehetősen zárkózott Mihail Kalasnyikov biográfiája megírásánál igyekeztem kiaknázni a rendelkezésre álló források széles körét. Munkám során támaszkodtam Kalasnyikov – főként orosz, német és angol nyelvű – sajtóban megjelent nyilatkozataira, múltidéző gondolataira, a vele kapcsolatos hírügynökségi jelentésekre, közleményekre, orosz és külföldi kortársak róla írt szakmai elemzéseire. A vonatkozó törté-

nelmi dokumentumok közül felhasználtam Kalasnyikov egyéni hangú, színes és szóragoztató memoárjait. Ezek nem tartalmaznak szenzációs leleplezéseket, de Kalasnyikov megfigyeléseivel, megjegyzéseivel finoman és olykor élesen rávilágít bizonyos összefüggésekre, amelyek hozzásegítenek életútja mélyebb megértéséhez. Felhasználtam Alekszandr Uzsanov Kalasnyikov-könyvének bőséges forrásközléseit is. Figyelembe vettem, hogy Uzsanov bizalmas kapcsolatban állt a nála sokkal idősebb Kalasnyikovval, ami abból is kitűnt, hogy könyvében meghittten, bensőségesen beszél a legendás mesterről. Mindemellert beleolvastam a legjelentősebb szovjet tábornokok emlékirataiba és tanulmányoztam az orosz archívumok által publikált korabeli dokumentumgyűjteményeket is. A teljes portré tehát sok-sok mozaikból tevődik össze.

Jelen tanulmány úgy tör utat Kalasnyikov életének az ifjúkorában, hogy közben azt a világot is közel hozza az olvasóhoz, amelyben a híres orosz élt, és amelyhez elválaszthatatlanul hozzátartozott.

A KALASNYIKOV CSALÁD

2013. december 23-án elhunyt egy óriás ország történelmének egyik óriása. Mihail Kalasnyikov élete – amely jóval hosszabb volt az átlagosnál – híján van minden kalandos, szenzációs elemnek. Mindennapjai egy végből szabottak voltak: folyamatosan fegyvereken dolgozott. Szerencsés sorú embernek mondhatta magát, aki mögül nem hiányozott

a megvalósult álmok és testet öltött alkotások sora. Mihail Kalasnyikovot hazájában, a Szovjetunióban, majd 1991 után Oroszországban nemzeti hősként ünnepezték, személyét különös tekintély, dicsőséges mítosz övezte. Mintha minden orosz egy kicsit a papájának tartotta, érezte volna ezt az apró természetű katonamebert, aki nagyon közvetlen, szerény és rokonszenves volt.

A világ leghíresebb fegyvertervezőjének teljesen szokványos szovjet-élettrajza van. Szülőföldje a Kínához, Mongóliához és Kazahsztánhoz közeli Altaji határterület. Már kiépülőben volt a régi Orosz Birodalom örököse, a Szovjetunió,¹ amikor 1919. november 10-én Mihail Tyimofejevics Kalasnyikov egy sokgyermekes parasztcsalád 17. gyermekeként Kurja (*Курья*) faluban világra jött. A fiúgyermek Mihály arkangyal, az orosz hadsereg védőszentje tiszteletére kapta a Mihály nevet. A Kalasnyikov családnak tizenkilenc gyermeke született, közülük mindössze hat fiú és két lány érték meg a felnőtt kort. Hat éves korában maga Misa is majdnem meghalt.²

Mihail Kalasnyikov apai és anyai ősei nemzedékek óta földműveléssel foglalkoztak. Mihail apai nagyapja, Alekszandr Vlagyimirovics Kalasnyikov és apja, Tyimofej Alekszandrovics Kalasnyikov (1883–1930) a mai Ukrajna északkeleti részén található Szumi terület Szlavgorod (*Славгород*) nevű falujában születtek. Mihail édesanyja, Alekszandra Frolovna Koverina (1884–1957) az Orjoli területről, jómódú, sokgyermekes parasztcsaládból származott, akinek ősei között papokat is találunk. Mihail Kalasnyikov apai és az anyai felmenői mélyen vallásos

ortodox keresztények voltak.³ Kalasnyikov családját tipikus orosz családnak tartotta, de mindig büszkén hangsúlyozta kozák származását: „Felmenőim nevének jelentése, akik szabad kozákok voltak, »szabad, mint a madár«, ahogy akkoriban mondták. A 19. század közepén, amikor letelepedtek, elhatározták, hogy oroszosítják a nevüket és ettől kezdve Kalasnyikovnak nevezték magukat.”⁴

Kalasnyikov szülei, a 18 éves Tyimofej és a 17 éves Alekszandra 1901. november 5-én szerelemből, a szülők akarata ellenére összeházasodtak.⁵ Házasságuk első év-tizedét a Kubány-folyó melletti Otradnaja (*Отрадная*) faluban töltötték. Miután 1910-ben II. Miklós cár az Altaji határterület termőföldjeit a parasztoknak adta, a már három gyermekes Kalasnyikov család elhatározta, hogy a jobb boldogulás reményében szerencsét próbálnak: 1912-ben az Észak-Kaukázus vidékéről átköltöztek a mintegy négyezer kilométer távolságban lévő Altaji határterületre. Kalasnyikovék itt nem éltek bőségben, de szegénynek sem nevezhetjük őket. A családot szigorú hagyománytisztelet jellemezte, erről tanúskodnak Mihail Kalasnyikov visszaemlékező sorai: „Házunk egy rönkfából készült tradicionális orosz parasztház volt, egy szobából, egy konyhából és egy előszobából állt. Míg a szobában deszkapadló volt, addig a döngölt föld a konyhában és előszobában szüleim kozák eredetéről tanúskodott. Családunk olyan nagy volt, hogy nem mindenki fért az asztalhoz: nagyszüleink foglalták el az előkelő helyeket a két asztalfőn, szüleim és az idősebb gyerekek szorosan egymás mellett ültek az asztal melletti padokon. A fiatalabb gyerekek a földön térdeltek tányérjukkal a kezükben. Ez nem akadályozott meg bennünket abban, hogy a vallási rituélékat teljes

¹ Bár a bolsevikok Lenin vezetésével a szovjethatalmat 1917-ben a korábbi Orosz Birodalom egészére kiáltották ki, a Szovjetunió csak 1922 decemberében, a moszkvai Nagyszínházban összeült első szövetségi szovjetkongresszuson alakult meg.

² Ужанов, Александр Евгеньевич: *Михаил Калашников*. Москва: Молодая гвардия, 2009, 13.

³ Уо. 7.

⁴ Kalaschnikov, Michail – Joly, Elena: *Mein Leben*. München: Kunstmann, 2004, 20.

⁵ Ужанов: i. m. 7.

pontosággal betartsuk, és senki nem merte volna az étkezést megkezdeni azelőtt, hogy az imát elmormoltuk. Lefekvés előtt mindannyian letérdeltünk az ikon elé. De már egészen kisgyermek koromban is csak a szüleimmel szembeni engedelmességből imádkoztam, nem azért, mert valóban hittem benne.”⁶

A családfő mindössze két osztályt végzett egy egyházi iskolában, felesége egész életében írástudatlan maradt.⁷ A szüntelenül dolgozó szülők életszemlélete azonban jelentősen különbözött, az anya jókedvű, életvidám, melegszívű, az apa inkább mogorva beállítottságú volt. Mihail erősen kötődött édesapjához és édesanyjához, de anyját bensőségebben szerette. A fiú emlékezet kincsként őrizte a szülőkkel töltött családi esték emlékét: „A hosszú téli estéken jötték hozzánk apám barátai; néha hajnalig meséltek különböző történeteket. Mi, gyerekek úgy tettünk, mint ha aludnánk, de hallgattuk őket. Emlékszem azonban csendes estékre is: anyám fonalat gombolyított, ebben segítettek neki a nálam jóval idősebb nővéreim. Apám pihent, és a bátyám, Viktor kedvenc költőnk, Nyekraszov verseit olvasta fel. Nővérem, Gasa, akinek fantasztikus memóriája volt, rengeteg verset fejből tudott és néha azzal szórakoztatott bennünket, hogy folytatta a verseket teljesen fejből. Apám dúdolt egy dalt, mire anyám és nővéreim énekelni kezdtek. Az egész család énekelt, kivéve engem, mert nekem sem hangom, sem hallásom nem volt.”⁸

A gyerekek között az egyik legkisebbnek számító Misával sem kivételeztek a szülei: testvéreihez hasonlóan, gyermekkorától kezdve a paraszti munkára tanították. A korabeli beszámolók szerint „az iskola előtti években a szarvasmarhák és a baromfik

gondját viselte, s aztán ahogy növekedett, a mezőkön segített”.⁹ A hagyományos orosz paraszti kultúrából örökölte munkaszeretét, kitartását, természetes észjárását, akaraterejét és szívósságát. Kalasnyikov nagyon jól érezte magát a nagycsaládi környezetben, ahol tulajdonképpen az idősebb testvérek nevelik a fiatalabbakat. Már iskola előtt megtanult írni és olvasni, miközben a bátyja könyveit nézegette. Gyermekkorában a legnagyobb boldogsággal a korcsolyázás élménye töltötte el: „A legszebb gyermekkori emlékem az, amikor a bátyám megajándékozott egy fakorcsolyával – emlékezett vissza 2007-ben az *Altajszkaja Pravda* című lap hasábjain. Olyan volt, mint egy mese!”¹⁰ Kalasnyikov élete első tizenegy esztendejét töltötte az 1749-ben alapított, mindössze egy-két ezer lelket számláló Kurjában.

A cári despotizmus összeroppanása után két és fél évvel született Mihail Kalasnyikov már csak elbeszélésekből ismerhette a cári birodalmat. II. Miklós (1894–1917) cár, az utolsó Romanov, az első világháború kirobanásakor mintegy 120 millió alattvaló felett uralkodott. A hatalmas kiterjedésű birodalom lakosainak 80 százaléka a mezőgazdaságból élt. Miután a jólét és a bőség közösségét ígérő bolsevikok 1917. október 25-én erőszakkal magukhoz ragadták a hatalmat, majd 1918 januárjában szétkergették az alkotmányozó nemzetgyűlést, eldőlt, hogy az új állam „kommunista” és „demokratikus” lesz.

Mivel a szovjethatalom és Mihail Kalasnyikov bölcsője szinte egy időben ringott, ezért Kalasnyikov a polgárháborúval és a bolsevik Oroszország elleni külső intervencióval járó sok véres szörnyűségre sem emlékezhetett. 1930-ban azonban a tizenegy éves

⁶ Kalaschnikov–Joly: i. m. 21.

⁷ A cári Oroszországban a 19. század legvégén a férfiak 72 százaléka, a nők 83 százaléka volt analfabéta, 43 nemzetiségnek nem volt ábécéje sem.

⁸ Kalaschnikov–Joly: i. m. 23.

⁹ *Siberia salutes world famous gun maker Mikhail Kalashnikov*. Elérés: <http://siberiantimes.com/other/others/features/siberia-salutes-world-famous-gun-maker-mikhail-kalashnikov/> (2013. november 24.)

¹⁰ Uo.

Mihail személyesen is átélte a deportálások szenvedéseit, a Kalasnyikov családnak – sok millió orosz családhoz hasonlóan – meg kellett tapasztalnia a sztálini társadalom- és gazdaságsszerveződés árnyoldalait, az elmentmondást nem tűrő önkényt, a szocialista politikának nevezett terrort. Az egykori cári Oroszország több évszázados lemaradását felszámolni kívánó Sztálin nem válogatott az eszközökben. Az ötvenedik születésnapja megünneplése utáni hetekben „forradalmat” kezdeményezett, elindította a Szovjetunió gabonatermő vidékeinek kollektivizálását. A „kulákháztartások megsemmisítését” hivatalosan a stratégiai döntések csúcsszerve, a Politikai Iroda rendelte el 1930 januárjában. A kuláktalanítást rendkívüli kíméletlenséggel hajtották végre, a parasztoktól erővel elvették a földet, és közös gazdaságba kényszerítették őket. Kalasnyikov beszámol arról, hogy gyerekkorában hogyan élte át a rendszer kegyetlenségének traumáját: „A parasztcsaládok első csoportjának deportálása már több hónappal ezelőtt történt. Az elűzöttek első levelei megérkeztek a faluba. Nem lehetett könnyek nélkül olvasni, amit ezek a szegény emberek a kemény próbatételről és a szenvedéseikről írtak: a járhatatlan utakon való nehéz utazás, a felügyelők durvaságai, a betegségek, a távoli szibériai falvak lakosságának ellenségessége, akik az újonnan érkezetteket és éhező gyermekeiket bizalmatlanul szemlélték. A kurjai iskolában ugyanúgy verekedtek a parasztyerekek, mint korábban, régi barátságok bomlottak fel megmagyarázhatatlan okokból. Mint egy barométer érezték a gyerekek a közeledő vihart. Ismét pártemberek érkeztek a falunkba, hogy folytassák a kulákok javainak kisajátítását és előkészítsék családok további csoportjainak a tajga távoli vidékeire történő deportálását.”¹¹ Mihail Kalasnyikov apja azok közé tarto-

zott, akik nem adták be a derekukat, ezért a sztálini rendszer őt is kulákként üldözte, földtulajdonukat államosították és a családot 1930-ban Kurja faluból a délnyugat-szibériai tomszki területre deportálták. Amikor eljött az indulás napja, vonatra rakták a Kalasnyikov családot, a többi kulákcsaláddal együtt: „Mi gyerekek korábban soha nem láttunk még vonatot és megcsodáltuk a szép vagonokat – folytatja beszámolóját Kalasnyikov. Annál nagyobb volt a csalódás, ami hamarosan következett. A vagon hatalmas ajtajai mindig zárva maradtak, és tilos volt azt elhagyni a kíséző parancsnok engedélye nélkül. Fény csak a deszkák résein és egy aprócska nyíláson szűrődött be. Egyszer valaki kinyitotta az ajtót, csak azért, hogy egy kis friss levegőt lélegezzen be. Majdnem megölte egy katona. Úgy bántak velünk, mint a bűnözőkkel. Egy nagy fémvödör segítségével, amit tetővel le lehetett zárnai, a szüleim ideiglenes vécét rendeztek be a vagon egyik sarkában, amit a sötétnek és a zajnak köszönhetően használni is lehetett. [...] A vödört csak akkor volt szabad kiüríteni, amikor a vonat állt és a tolóajtó nyitva volt.”¹² Kalasnyikovék Kurjától mintegy nyolcszáz kilométerre északra, Mohovaja (*Нижняя Моховая*)¹³ faluban telepedtek le. A családfő azonban nem élte túl ezt az évet, 1930 decemberében 48 évesen meghalt. Kalasnyikov legidősebb bátyját, Viktort, aki a deportálásor bujkált, a szovjet hatalom rettegett állambiztonsági szervezete¹⁴ hét év kényszerszolgálatára ítélte,

¹² Уо. 29.

¹³ Ужанов: i. m. 15.

¹⁴ A szovjet politikai erőszak és terror gyökerei 1917-re nyúlnak vissza: a bolsevik politikai rendőrséget Lenin megbízásából a terror atyjának nevezett lengyel származású forradalmár Feliks Dzerzsinszkij alapította az ellenforradalmi erők felszámolására. A szovjet állambiztonsági szervezet – amelynek történelmi gyökerei a cári Oroszországban működő titkosrendőrségig nyúlnak vissza, és amelynek részei, ügynökei jelen voltak a

¹¹ Kalaschnikov–Joly: i. m. 26.

amit a fehér-tengeri csatorna építésére létrehozott munkatáborban kellett letöltenie. A családfenntartás érdekében Kalasnyikov édesanyja újra férjhez ment.

AZ OROSZ EDISON

A gyermek Kalasnyikov szeretett tanulni. Abból a szempontból szerencsésnek mondhatta magát, hogy Szibériában a „nép ellenségeinek” bélyegzett, Moszkvából és Leningrádból eltávolított egyetemi végzettségű, kiválóan felkészült tanárok tanították. Különösen a matematika és a fizika érdekelte. Misa szavak iránti szeretete is korán megmutatkozott, már harmadik osztályos diákként verseket kezdett írni. Lenyűgözte a szóuniverzum csodája, megérezte, hogy minden költészet világot teremt. A költészet egész életében szellemi kaland maradt számára, hat kötetnyi verset hagyott az utókorra. A kisdiáknál mindig volt ceruza és jegyzetfüzet, íróeszközeit azonban a verssorok rögzítése mellett hamarosan különös szerkezetek tervezésére is használni kezdte.

Már édesapjának is feltűnt, hogy Misa legszívesebben fűrással-faragással, ház- és malommodellek készítésével tölti az idejét. „Apám gyakran mondta rólam – jegyezte meg az idős Kalasnyikov –, hogy »Misa egyszer műszaki ember lesz. Hagyjátok, hadd építse a kis házáit!«”¹⁵ A kamaszodó Misát, aki mellesleg nem volt teoretikus alkat, egyre inkább rabul ejtette az ember alkotta technikai eszközök világa. Bizonyosan ez is közrejátszott abban, hogy 1935 telén mostohaapja beleegyezésével – immáron másodszer – megszo-

kött a szibériai száműzetésből, ismét visszatért szülőfalujába, Kurjába, ahol a traktor- és gépállomáson műszaki képzésben részesült. Ebben az időszakban a Szovjetunióban a totalitárius diktatúra ellenére „nagy káosz uralkodott: emberek milliói vándoroltak, fegyverek, migránsok, vagabundok, szélhámosok”.¹⁶ Néhány hónappal azután, hogy Mihail Kalasnyikov ismét visszatért szülőfalujába, barátja, Gavriil Bondarenko, akivel együtt dolgozott a traktor- és gépállomáson, egy különös szerkezetet mutatott neki otthonában. Ez volt az első alkalom, hogy Kalasnyikov egy Browning pisztolyt fogott a kezében. „Kibontottam azokat a rongyokat, amelyekbe be volt bugyolálva ez a számomra eddig ismeretlen »valami«, és megdermedtem – idézi fel Kalasnyikov. Egyszerre ijesztő és izgalmas volt! Remegő kézzel kezdtem el szétszerelni, technikai csodának tűnt számomra. Tiszta rozsdá volt az egész, mindazonáltal gyorsan rájöttem, hogyan kell szétszerelni. Ez az a pont, ahol a szerkezetek új világa nyílt meg számomra – a fegyverek világa!”¹⁷

A fiatal Kalasnyikov 1937 őszétől 1938 nyaráig műszaki írnokként dolgozott a Turkesztán-Szibéria vasút Mataj (*Mamaï*) állomásán Kazahsztánban. „A falunkhoz képest az itteni műhely egy valóságos technikai paradicsomnak tűnt – emlékezett vissza Kalasnyikov. A gépészekkel, esztergályosokkal, szelőkkel való kapcsolat eredményeként még élénkebbé vált a technika iránti érdeklődésem, megszületett az a vágy, hogy valamit önállóan alkossak.”¹⁸ Úgy tűnik, a fiatal Kalasnyikovnak eltökélt célja volt, hogy valamiben igazán nagygyá váljon. Ekkor lépett be a szovjet

Szovjetunió valamennyi intézményében –, többször is nevet változtatott, majd 1954-től 1991-ig a KGB nevet viselte. A KGB megalakulása után, Ivan Alekszandrovics Szerov (1954–1958) és Alekszandr Nyikolajevics Selepin (1958–1961) KGB elnökök vezetése alatt a sztálini önkény mintegy hétszáz ezer áldozatát rehabilitálták a Szovjetunióban.

¹⁵ Kalaschnikov–Joly: i. m. 21.

¹⁶ Neidhart, Christoph: *Der Lauf der Geschichte*. Elérés: <http://www.weltwoche.ch/ausgaben/2004-35/artikel-2004-35-der-lauf-der-ges.html> (2013. június 7.)

¹⁷ Ужанов: i. m. 18.

¹⁸ Кашуба, Геннадий: *С благословения Георгия ЖВ-КОВА*. In: Красная звезда, 3 ноября 2009. Elérés: http://old.redstar.ru/2009/11/03_11/1_13.html (2013. június 7.)

kommunista ifjúsági szövetségbe, a Komszomolba, és munkahelyén a „politikai osztály műszaki titkárává” nevezték ki. Egy svájci újságíróban, Christoph Neidhartban – aki Oroszország kiváló ismerője – újabban gyanút ébresztett ez a különös hangzású funkció, de csak a feltételezés szintjén vetette fel, hogy „ez akár a kémiszolgálat fedőneve is lehetett”.¹⁹ Kalasnyikov politikai megbízatásának körülményeiről és feladatköréről mindössze annyit tudunk, amennyit maga Kalasnyikov felfedett előttünk: „Egy napon a vasúti raktár politikai részlegére kérétek. Pánikszerű félelmem volt, de aztán kiderült, hogy a szép kézírásom miatt műszaki titkári állást ajánlottak nekem. Ezt a tevékenységet, ami elsősorban abból állt, hogy telefonügyeletet kellett tartanom és papírokat kitöltenem, két évig láttam el. De folyamatosan gyötört a félelem, hogy valaki esetleg megtud valamit a száműzetésben töltött múltamról.”²⁰ A sztálini akarattal szembeszegülő édesapa és a család deportálásának története azonban nem vetett árnyékot később Mihail Kalasnyikov életére.

A falusi iskolában összesen nyolc osztályt végzett Kalasnyikovot 1938 augusztusában aktív katonai szolgálatra hívták be a szovjet Vörös Hadseregbe. „Az újoncgyűlésen jelentkeztem a felettesemnél – idézi fel Kalasnyikov –, és beszéltem neki a gépek iránti szenvedélyemről és a képességeimről. A szibériai iskolámban kiváló fizikatanárom volt, aki támogatja az érdeklődésemet. Nagy meglepetésére egy napon prezentáltam neki egy perpetuum mobilét.... vagy valami hasonlót. Az

volt az érzésem, hogy már csak egy kis lépésre vagyok a rejtély megoldásától.”²¹ Az alapképzés után a technikai érdeklődésű fiatalembert a Kijevi Különleges Katonai Körzetbe, a nyugat-ukrajnai Lvov (Львов) környékére a 12. páncéloshadosztályhoz vezényelték, ahol harcokcsivezetővé-szerelővé képezték ki. Visszaemlékezéséből kitűnik, hogy közvetlen felettesei gondoskodtak róla, hogy – az egyébként mindössze 165 centi magas Leninnél és Sztálinnál is alacsonyabb – Kalasnyikov alaposan megismerkedjen a laktanyai rituálék, szokások és íratlan törvények gazdag tárházával: „A tankszerelő tanulókat szádadához osztottak be. Haditechnikai és más kurzusokon vettünk részt. Előjáróink elsősorban ruházatunk tisztaságára, fegyelmünkre és arra fektettek hangsúlyt, hogy egyszerre lépünk meneteléskor. Testmagasságom miatt mindig az utolsó előtti helyen meneteltem. A főtörzsőrmesternek minden bizonnyal valami baja volt velem. Folyamatosan becsmérlő megjegyzéseket tett rám, mindig »utolsó előtinek« hívott és mindig talált valami kivetnivalót rajtam. Ez engedetlenséget váltott ki nálam, ami miatt újabb büntetőszolgálatokat kellett teljesítenem: fel kellett takarítanom a padlót a kaszárnyában, százszor bevetnem az ágyamat, véécet pucolni vagy egyedül az üres laktanyaudvaron gyakorlatozni.”²²

A húszas évei elején járó Kalasnyikov már egyértelmű tanújelét adta művészi érzékének és konstruktóri tehetségének. Ez idő tájt kezdtek irodalmi babérok teremni az ifjú harcokcsizó számára: néhány verse megjelent a *Vörös Hadsereg* c. regionális lap 1940. április 5-i számában, majd részt vehetett a fiatal katonaiírók kijevi találkozásán.²³ A művészet mellett a technika területén is megcsillogtatta kreativitását. Tervezői pályafutása szempont-

¹⁹ Neidhart: i. m. Meg kell jegyeznünk, hogy a titkosszolgálati múlt 1989–90 után Európában szentségtörésnek számít, ugyanakkor Oroszországban és az angolszász világban ez előny. George H. W. Bush, az Amerikai Egyesült Államok 41. elnöke korábban az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) igazgatója volt. Kétségtelen, hogy a sztálini Szovjetunióban a szovjet totalitárius rendszert a titkosrendőrség általi erőszak és erőszakmonopólium jellemezte.

²⁰ Kalaschnikov–Joly: i. m. 46.

²¹ Uo. 50–51.

²² Uo. 51. Kalasnyikov 4–5 centivel alacsonyabb volt az említett szovjet vezetőknél.

²³ Ужанов: i. m. 20.

jából fontos, hogy ekkor jelentek meg első, komolyabb érdeklődésre számot tartó – a Vörös Hadseregben rendszeresített – találmányai is: „Ilyen volt a harcocsiban használatos lövésszámláló, vagy a TT-pisztolyilleszték, amellyel ki lehetett lőni a harcocsi megfigyelőnyílásain, különböző fejlesztések a láncfalhoz, és egy készülék, amely a harcocsi motorjának teljesítményét és üzemanyag-fogyasztását méri. Ez utóbbi találmány miatt került Leningrádba, ahol mérőberendezéseinek gyártását felügyelte.”²⁴ Kalasnyikov tehát már sorkatonai szolgálata idején bemutatkozott feltalálónaként. Empirikus megfigyeléseken és finom intuíción alapuló műszaki újításával Georgij Zsukov tábornok, a Kijevi Különleges Katonai Körzet parancsnoka figyelmét is magára vonta. Kalasnyikov 1940 szeptemberében találkozott először Zsukovval. A parancsnok ekkor azért hívatta magához a fiatal katonát, hogy néhánny tábornok és tiszt jelenlétében magyarázza el a lövésszámláló működési elvét és jelentőségét. „Félénken léptem be a híres tábornok, Halhin-Gol hőse irodájába. Amikor jelentettem megérkezésemet, a hangom elcsuklott. Állapotomat érzékelve, Georgij Konsztantyinovics elmosolyodott” – emlékezett vissza Kalasnyikov. Egy hónappal később, a sikeres tesztelesek után került sor a második személyes találkozára Zsukovval. A tábornok ekkor gratulált neki kiváló műszaki fejlesztési teljesítményéért és egy személyre szóló ajándékokrával tüntette ki. Kalasnyikov ettől kezdve Zsukovot – aki később, a Nagy Honvédő Háború idején (1941–1945) a legjobb szovjet katonai vezetők közé tartozott – „keresztapjának” tartotta,²⁵ s egész éle-

tében csodálattal nézett fel rá. Első tervezői sikerének köszönhetően Kalasnyikovot 1941 tavaszán találmánya szériagyártásának előkészítésére Leningrádba vezényelték: „Bár csak 22 éves voltam, a gyár főmérnöke mint egyenrangú személyt fogadott. Ott tartózkodásom során felismertem, mennyi türelemre és együttes erőfeszítésre van szükség ahhoz, hogy minden alkatrész szériagyártásra alkalmas legyen. Ez csak a mérnökök, munkások, technikusok jó együttműködésének köszönhetően volt lehetséges.”²⁶ 1940 végén és 1941 első felében tehát nem álltak rosszul a fiatal Kalasnyikov dolgai, de semmi nem hullt az ölébe, mindenért meg kellett harcolnia.

1939. szeptember 1-jén hajnalban a német csapatok átlépték a lengyel határt és több ponton általános támadásba lendültek. A birodalmi gyűlés kora reggeli ülésén Adolf Hitler a szónoki emelvényre lépve kijelentette: „Hat évig dolgoztam a hadsereg kiépítésén, kilencmilliárdot költöttem rá. Ennek a hadseregnek vannak a legjobb fegyverei és magasan fölötte áll az 1914-esnek. Feltétlenül bízom benne...” Az újra katonai nagyhatalommá vált Németország Lengyelország elleni inváziójával elkezdődött a 20. század arculatát meghatározó második világháború,²⁷ amely során sok millió fegyverben álló ember mérte össze erejét, s a korabeli haditechnika a csatatereken bizonyította rendkívüli pusztító képességeit.

A Hitler által megfogalmazott német nemzeti célok közé tartozott a Szovjetunió elleni háború is. A kommunizmus eszméjét és a kommunistákat zsigerileg gyűlölő és megvető Hitler azonban 1939 augusztusában straté-

²⁴ McNab, C.: *Az AK-47-es*. Debrecen: Hajja, 2002, 15.

²⁵ Камыга: i. m. Az 1938–1939-es szovjet–japán hátraháborúk idején, 1939 augusztusában Georgij Konsztantyinovics Zsukov (1896–1974) a mongóliai Halhin-Gol folyónál győzelmet aratott a japán hadsereg felett. A győzelmet kivívó szovjet főparancsnokot a legnagyobb kitüntetéssel jutalmazták, a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

²⁶ Kalaschnikov–Joly: i. m. 55.

²⁷ A második világháború hat esztendeig tartott: 1939. augusztus 31-én éjjel a lengyel határ közelében lévő gleiwitzi német rádióállomás elleni provokációval kezdődött és 1945. szeptember első napjaiban a Kvantung-hadsereg lefegyverzésével, Japán kapitulációjával ért véget.

giai megfontolásokból elodázta a Szovjetunió megtámadását. Abban a megállapodásban, amelyet Molotov–Ribbentrop-paktumként²⁸ (vagy helyesebben: Sztálin–Hitler-paktumként) ismer a világ, 1939. augusztus 23-án Sztálin és Hitler kölcsönösen előnyös szerződést kötött egymással. A második világháború kitörése előtt egy héttel született megneemtámadási és együttműködési egyezményhez titkos záradékot is csatoltak, amely a német és a szovjet érdekszférákat határolta körül Kelet-Európában.²⁹ A megállapodás Sztálin döntése nyomán Hitler egyetértésével született, s a moszkvai Kremlben Sztálin jelenlétében Joachim von Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter és Vjacseszlav Molotov szovjet külügyi népbiztos latin betűkkel írta alá. Sztálin szívélyesen fogadta a német külügyminisztert és pohárköszöntőt mondott Adolf Hitler tiszteletére: „Tudom, mennyire szereti a német nép a Führerét; hadd igyák tehát ennek a nagy embernek az egészségére.”³⁰ A szerződés azon túl, hogy szabad utat engedett az antikommunista és ruszsofób Hitler hadigépezetének a Lengyelország elleni támadáshoz, megnyitotta az utat Oroszország előtt is, hogy két évtizedes

„száműzetéséből” Sztálin vezetésével ismét visszatérjen Kelet-Európába. Nem tudjuk, hogy Sztálin valóban bízott-e a német–orosz barátság újjászületésében, de a tíz évre szóló megállapodás szilárdságát 1941 előtt nem vonta kétségbe. Ebben közrejátszott Sztálin abbéli meggyőződése, hogy Hitler erőit a nyugati front, különösen az angliai háború köti le, továbbá az a tapasztalata, hogy a németek Lengyelország lerohanásakor betartották a szovjet–német alkuban foglaltakat.

A Szovjetunió elleni német támadás előkészületeivel, a határmenti német csapatösszevonásokkal kapcsolatos számos megbízható hírszerzői jelentésnek Sztálin nem adott hitelt. Az ő kalkulációiban Hitler nem szerepelt. A Szovjetunió népeit vezető kaukázusi grúz csodálta Hitlert, „lenyűgözték Hitler sikerei és az, hogy el tudta nyerni a német tömegek támogatását osztály-hovatartozástól függetlenül”.³¹ Úgyiszlóván elképzelhetetlen volt Sztálin számára, hogy a Harmadik Birodalom vezére háborút akar a Szovjetunió ellen. Sztálin közvetlen környezetében a szovjet katonai vezetők – köztük Zsukov hadseregtábornok, a szovjet vezérkar főnöke és Tyimosenko honvédelmi népbiztos helyettese – azonban érezték a fenyegető veszélyt, nem zárták ki a német támadás közeli lehetőségét. Zsukov konkrét katonai kérdések hivatalos megbeszélésekor találkozott Sztálinnal. *Emlékek, gondolatok* című emlékiratában részletesen beszámol Sztálin ingadozásáról, és arról, hogy mennyi nehézség állta útját az alapos szovjet felkészülésnek: „[1941] március közepén Tyimosenko és én engedélyt kértünk Sztálintól, hogy behívjuk a lövészadosztályok tartalékos állományát, hogy a korszerű követelmények szellemében sürgősen átképezhessük őket. Sztálin először elutasította kérésünket. Azt mondta, hogy ilyen arányú tartalékos behívás ürügyül szolgálhat a néme-

²⁸ A Molotov–Ribbentrop-paktum szövege fakszimilében németül és oroszul, továbbá angol fordításban az alábbi honlapon olvasható: http://www.lituanus.org/1989/89_1_03.htm (Elérés: 2013. június 16.) A megállapodást a szovjet történetírás „az egyedüli helyes realista lépésként” értékelte.

²⁹ A titkos záradék rendelkezett a többi között arról, hogy Lengyelország keleti fele és a balti államok szovjet fennhatóság alá kerülnek. John Lukacs némi iróniával megjegyzi: „Ennyit az olyanokról, akik állítják, hogy Németország volt Európa fő védőbástyája Oroszországgal és a bolsevizmussal szemben; vagy hogy Churchill és Roosevelt voltak azok, akik tálcán nyújtották át Sztálinnak Kelet-Európát.” In: Lukacs, John: *Hitler és Sztálin*. Budapest: Európa, 2006. 27. A szovjet–német megneemtámadási szerződés titkos záradékának létét 1989-ig tagadták Moszkvában. A titkos záradék eredeti (orosz nyelvű) példánya csak 1992-ben került elő.

³⁰ Idézi Lukacs: i. m. 55.

³¹ Uo. 52.

teknek háború kiprovokálására. [...] Figyelembe véve a német hadsereg páncélos csapatainak számát, a népbiztos és én kértük, hogy a gépesített hadtestek felállításánál használjuk fel a már meglévő harckocsidandárokat, sőt még a lovas magasabbegységeket is, mivel ezek »manőverező szellemük« tekintetében a legközelebb állnak a harckocsicsapatokhoz. Sztálin, mivel nyilván nem volt határozott véleménye erről a kérdésről, habozott. Az idő haladt, és csak 1941 márciusában született meg a határozat az általunk kért 20 gépesített hadtest felállításáról. [...] Ily módon a háború kitöréséig a felállítandó hadtesteknek alig a felét sikerült felszerelnünk.³²

Sztálin várakozásai ellenére Németország étvágya nem csillapodott. Az Adolf Hitler vezette Harmadik Birodalom az 1939-ben kötött szovjet–német meg nem támadási szerződést felrúgva 1941. június 22-én szándékosan hadosztállal három irányba indított támadó hadműveletet a Szovjetunió ellen. A német sajtó villámgyors győzelmet jósolt, biztosra vették, hogy könnyű sétálgatni lesz a szovjet elleni háború. 1941. szeptember 19-én Hitler utasítást adott az északi és a középső front parancsnokainak: „Leningrád és Moszkva kapitulációját akkor sem szabad elfogadni, ha felajánlják. Két héttel később berlini beszédében már a hadjárat győztes befejezéséről akarta meggyőzni hallgatóságát a Führer: „A mai napon kijelentem, s minden fenntartás nélkül mondom ezt: Keleten az ellenség összeomlott és nem emelkedik fel soha többé. Csapataink mögött máris kétszer akkora földdarab fekszik, mint a Birodalom területe 1933-ban, amikor uralomra kerültem.” Hitler szavaiból kitűnik, hogy alábecsülte a Szovjetuniót, amivel súlyos hibát követett el.

Kétségtelen, hogy Sztálin az 1930-as évek második felében nehezen pótolható veszteséget okozott a szovjet katonai felsővezetés

lefejezésével.³³ Ezt a hátrányt Zsukov sem rejtette véka alá memoárjában. Az is tény, hogy 1941 első felében nem csak Sztálin késedelmes döntései, hanem rossz helyzetfelismerései is erőteljesen fékeztek a szovjet hadsereg felkészülését. Mivel a németek 1941 tavaszán mind több hadosztályt irányítottak keletre, ezért Zsukov elkészítette a szükséges hadműveleti tervet. Erre azonban rányomta bélyegét Sztálin meggyőződése, miszerint a legnagyobb német veszély nem Belorusszia, hanem Ukrajna felől fenyeget. „Sztálin mindannyiunk számára a legnagyobb tekintély volt – emlékezett vissza Zsukov –, akkoriban senki sem gondolt arra, hogy kételkedjék megállapításaiban és helyzetmegítélésében. Sztálin említett feltételezése, bár természetesen megvolt a maga alapja, nem számolt az ellenségnek a Szovjetunió elleni villámháborús terveivel.”³⁴ A háború első napjaiban, amikor a német csapatok legintenzívebben Belorusszia területén nyomultak előre, nem kis zűrzavart okozott számos szovjet alakulat átvezénylése Ukrajnából Belorussziába. Mindezek tükrében Kalasnyikov visszaemlékezése igen meggyőzően hangzik a szovjet hadsereg felkészületlenségéről: „Európa más részein már dúlt a háború. Amikor nálunk kitört, egyáltalán nem voltunk rá felkészülve. A katonák nem voltak megfelelően kiképezve. Csak lőni tudtunk, mást nem. A németek sokkal tapasztaltabbak voltak. Jobb képzettségük mellett már harcédzettek is voltak: egy hatalmas ellenséggel volt dolgunk. Akkoriban ez volt a jelszó: »Egyetlen talpalatnyi földet sem adunk oda.« Mégis hatalmas gyorsasággal haladtak a németek előre.”³⁵

A német támadás után Sztálin napokon át folyamatos alkohalmámorban leledzett,

³² Zsukov, Georgij Konsztantyinovics: *Emlékek, gondolatok*. Budapest: Kossuth–Zrínyi, 1970, 155–157.

³³ 1937-ben szovjetellenes tevékenység, kémkedés és hazaárulás ürügyén közel ezer magas rangú szovjet tisztet tartóztattak le, közülük sokat kivégeztek.

³⁴ Zsukov: i. m. 168.

³⁵ Kalasnyikov–Joly: i. m. 55–56.

helyette Molotov külügyi népbiztos és népbiztostársai szervezték a védekezést, július 3-tól azonban ismét magához ragadta az irányítást és egy bulldoghoz hasonlóan tevékenykedett. Moszkva, Leningrád és Sztálingrád nem eshetett el. A szovjet állam teljes mértékben védekező apparátussá alakult át, Hitler csapatai kemény és szívós ellenállásba ütköztek, a Szovjetunió németek által várt gyors katonai összeomlása nem következett be. Annak köszönhetően, hogy a sztálini iparosítás a Szovjetunióban duplex módon történt – az európai területen létrehozott iparvidék tükörcképét az Urálon túl is kiépítették –, a fegyver- és hadianyag előállításáért felelős gyárak a nap huszonegy órájában gőzerővel termeltek a frontra.

Az 1941 nyarán őrmesterré előléptetett Kalasnyikov a Nagy Honvédő Háború első hónapjaiban frontharcosként szolgált, egy új T-34-es harckocsi parancsnoka volt.³⁶ A Kalasnyikov család sokat szenvedett ugyan a sztálini terror időszakában, a csatába induló fiatal szovjet őrmester azonban nem kevés hazafiúi büszkeséggel „A hazáért, Sztálinért”³⁷ jelmondatot festette harckocsijára. Ez a tény

lélektanilag kulcsfontosságú: azt mutatja, hogy Kalasnyikov olyan ügyért harcolt, amelyet legbelül sajátjának érzett. 1941 októberében a Moszkvától délnyugatra fekvő Brjanszk közelében a náci németekkel vívott ütközetben Kalasnyikov súlyos vállsérülést szenvedett. Így idézi fel a tragikus pillanatokat: „Egyszer hátramaradtak a tankjaink. Komoly tűz alatt voltunk. Egy percig úgy tűnt, hogy lenyugodott a helyzet. Mivel én voltam a harcokcsi-parancsnok, kinyitottam a lövegtorony kibúvónyílását, hogy megnézzem, mi történt körülöttünk. Ebben a pillanatban közvetlenül mellettem becsapódott egy gránát. Több szilánk átrepült a testemen vagy a mellembe és hátamba fűrődött. Eleinte semmit sem éreztem. Amikor láttam a vérnyomokat a harcokcsin, azon gondolkodtam, vajon ki sérült meg közülünk. Aztán elkezdett minden forogni a fejemben és elvesztettem az eszméletemet. Még ma is olyan erős fájdalmaim vannak, hogy az írás is nehezemre esik. Amikor újra magamhoz tértem, az egységemből már semmi nem látszott. A bal kezemet nem tudtam mozgatni. Bódultság volt körülöttem: akár el is veszíthettem volna a kezemet. Körülöttem totális káosz.”³⁸ A csata sérültjei hét napon át úton voltak, mire saját csapataikat elérték. Ekkor Kalasnyikov maga is átélte a tehetetlenség érzését: míg a visszavonuló sebesültekre a német oldalkocsis motorkerékpáros lövészek a Wehrmachtban 1940-ben rendszeresített MP 40-es (Maschinenpistole 40) géppisztollyal tüzeltek – s nagyrészüket útközben megölték –, addig a szovjet sebesült katonák csak elavult, megbízhatatlan kézfegyverrel vagy még azzal sem rendelkeztek.³⁹

Az oldalkocsis motorkerékpáros lövészek támadását mindössze két társával együtt túl-

³⁶ Кауыба: i. m. A német tábornokok emlékirataiból tudjuk, hogy a német tábornoki kart számos meglepetés érte a keleti fronton. Ezek közé tartoztak a T-34-es harckocsik, amelyek létezéséről a német hírszerzés a Szovjetunió elleni támadás előtt nem tudott. A T-34-es közepes méretű, kiváló mozgékonyaságú és terepjáró képességű harckocsit Koskin, Kucserenko és Morozov szovjet mérnökök tervezték.

³⁷ Ludwig, Michael: *Die Waffe lebt*. Elérés: <http://www.faz.net/aktuell/politik/michail-kalaschnikov-gestorben-die-waffe-lebt-12726201.html> (2013. december 27.). A Sztálinba vetett hit és a szovjet terror két különböző dolog volt a korabeli Szovjetunióban. Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy a sztálini terrort elszenvedők nem magát Sztálint okolták a szenvedéseikért, úgy gondolták, hogy mindez Sztálin tudta és beleegyezése nélkül történik. Vagyis magát Sztálint ösztönösen megpróbálták felmenteni. Az, hogy a Kreml nagyhatalmú személyisége volt a felelős rendszere pusztító intézkedéseiről, csak Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után vált nyilvánvalóvá.

³⁸ Kalaschnikov–July: i. m. 57.

³⁹ Smirnova, Julia: *Erfinder der Kalaschnikow ist gestorben*. Elérés: <http://www.welt.de/vermischtes/weltgeschehen/article123266469/Erfinder-der-Kalaschnikow-ist-gestorben.html> (2013. 12. 28.).

elő⁴⁰ Kalasnyikov először néhány napon át Trubcsevszk (*Трубчевск*), majd hosszabb ideig Jelec (*Елец*) város sebesültkórházában lábadozott.⁴¹ Az új kézfegyver első tervei az itt töltött idő alatt kristályosodtak ki a németek kiváló tűzerejét megtapasztaló szovjet őrmes-terben. A kórházban bajtársai leginkább arról panaszkodtak, hogy a Wehrmacht katonáihoz képest nagyon rosszak a fegyvereik, silány minőségű a felszerelésük. Kalasnyikov maga is tapasztalta, hogy a szovjet hadsereg védelmi és tűzerejét fokozni kell. Visszaemlékezései szerint azonban a sebesült bajtársai iránti együttérzés volt az a meghatározó élmény, ami arra készítette, hogy – noha semmiféle ilyen irányú képesítést vagy bizonyítványt nem szerzett – új, korszerű fegyvert alkosson. A közvetlen környezetében lévő sebesült katonák nem vonták ugyan kétségbe Kalasnyikov eltökéltségét és nemes bajtársi gesztusát, de inkább szkeptikusan, kedves kétértelműséggel tréfálkoztak az ő Edisonuk feltalálói törekvéseivel, mintsem hittek volna abban, hogy elképzeléseit majd siker koronázza.

A mestermű megvalósulásához rögzös út vezetett. Az AK-47-es gépkarabély kifejlesztésével és a szovjet fegyveres erőknél történő rendszeresítésével töltött csaknem egy évtized egy újabb fejezet az orosz fegyvertervező életében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Kalaschnikov, Michail – Joly, Elena: *Mein Leben*. München: Kunstmann, 2004.
 Кашуба, Геннадий: *С благословения Георгия ЖУКОВА*. In: Красная звезда, 3 ноября 2009. Elérés: http://old.redstar.ru/2009/11/03_11/1_13.html (2013. június 7.)

⁴⁰ Kalaschnikov–Joly: i. m. 58–59.

⁴¹ Ужанов: i. m. Trubcsevszk a Gyeszna folyó partján fekvő város Brjanszktól 94 km-re délre. Jelec városa Moszkvától délnyugatra található, 1941. december elején foglalták el a német csapatok.

Lengyel Gábor (szerk.): *Utak és alternatívák: előadások és tanulmányok az 1917-es orosz forradalom 90 éves évfordulója alkalmából*. Pécs: MOSZT: TCE, 2009.

Ludwig, Michael: *Die Waffe lebt*. Elérés: <http://www.faz.net/aktuell/politik/michail-kalaschnikow-gestorben-die-waffe-lebt-12726201.html> (2013. december 27.).

Lukacs, John: *Hitler és Sztálin*. Budapest: Európa, 2006.

McNab, Chris: *Az AK-47-es*. Debrecen: Hajja, 2002.

Neidhart, Christoph: *Der Lauf der Geschichte*. Elérés: <http://www.weltwoche.ch/ausgaben/2004-35/artikel-2004-35-der-lauf-der-ges.html> (2013. június 7.)

Pietrow-Ennker, Bianka (szerk.): *Präventivkrieg? Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion*. Frankfurt/Main: Fischer, 2011.

Resis, Albert (szerk.): *Molotov Remembers: Inside Kremlin Politics*. Chicago; 1993.

Siberia salutes world famous gun maker Mikhail Kalashnikov. Elérés: <http://siberiantimes.com/other/others/features/siberia-salutes-world-famous-gun-maker-mikhail-kalashnikov/> (2013. november 24.)

Smirnova, Julia: *Erfinder der Kalaschnikow ist gestorben*. Elérés: <http://www.welt.de/vermisches/weltgeschehen/article123266469/Erfinder-der-Kalaschnikow-ist-gestorben.html> (2013. december 28.)

Секреты Гитлера на столе у Сталина. Разведка и контрразведка о подготовке германской агрессии против СССР. Март-июнь 1941 г. Документы из Центрального архива ФСБ России. Москва: Мосгорархив, 1995. Elérés: http://militera.lib.ru/docs/0/pdf/secrets_hitler.pdf (2013. június 18.)

Ужанов, Александр Евгеньевич: *Михаил Калашников*. Москва: Молодая гвардия, 2009. Elérés: <http://www.litmir.net/br/?b=157188&p=1> (2013. június 11.) A lábjegyzetekben megadott oldalszámok a könyv interneten elérhető változatának oldalszámait jelölik.

Zsukov, Georgij Konsztantyinovics: *Emlékek, gondolatok*. Budapest: Kossuth–Zrínyi, 1970.

KITEKINTŐ

HORVÁTH ISTVÁN SZÁZADOS: COMBINED ENDEAVOR, FELKÉSZÜLÉS A JÖVŐ HÍRADÓ ÉS INFORMATIKAI KIHÍVÁSAIRA

A VILÁG LEGNAGYOBB HÍRADÓ ÉS INFORMATIKAI GYAKORLATA

Az USEUCOM – Amerikai Egyesült Államok Európai Főparancsnoksága – által finanszírozott Combined Endeavor gyakorlat 1995-től minden évben megrendezésre kerül. Hazánk a kezdetektől rendszeres résztvevője a Combined Endeavor-nek. Katonáink szakmai tudását, és kiemelkedő teljesítményét évről-évre elismerik a résztvevő nemzetek, és szervezetek. A kezdetekben 10 résztvevő országgal induló gyakorlat elsődleges célja volt, hogy a különböző nemzetek rendszeresített híradó és informatikai eszközeinek együttműködési képességeit szervezett keretek között tesztelni és dokumentálni lehessen, illetve az esetleges inkompatibilitási problémákra megoldásokkal szolgáljon. A gyakorlat eredményességét mi sem bizonyítja jobban, minthogy az itt megszerzett tapasztalatok több esetben is a katonai szervezetek által alkalmazott szabványosítási eljárások kidolgozásának alapjául szolgáltak. Az évek során – meglátva a gyakorlatban rejlő egyedülálló lehetőségeket – egyre több nemzet csatlakozott a résztvevőkhöz, és küldött híradó és informatikai szakterületről katonákat a gyakorlatra. Az utóbbi években már több mint 40 különböző NATO tagállamból, PFP országból, és más különböző partner szervezetektől érkeztek civil és katonai résztvevők. Természetesen a résztvevő nemzetek igényei, és a technológiai fejlődés következtében

a gyakorlat is változott. A kezdeti célja, az interoperabilitási tesztek végrehajtása ugyan megmaradt, de kiegészült számos más, a modern hadvezetés, és az új missziós feladatok által megkövetelt egyéb funkcióval. Ennek érdekében szükséges a különböző nemzetek komplex híradó és informatikai rendszereinek és alrendszereinek működési, és együttműködési lehetőségeinek minél részletesebb feltérképezése, különös tekintettel a missziós környezetben közösen feladatot végrehajtó nemzetekre nézve. A szakmai munka mellett a gyakorlat egyedülálló lehetőséget teremt a nemzetközi kapcsolatok kialakítására, ápolására, az idegen kultúrák megismerésére, és a különböző nemzetiségű szakemberek szakmai tapasztalatainak egymással történő megosztására.

A Combined Endeavor gyakorlatot 2008-ig Baumholderben (Németország) rendezték, majd 2009-ben Zoutkamp (Hollandia) mellett, és 2010 óta egy Grafenwöhr (Németország) melletti amerikai katonai kiképző bázison rendezik.

MAGYAR RÉSZVÉTEL A GYAKORLATON

Az MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred, Összhaderőnemi Informatikai Főközpont szakemberei 2008 óta vesznek részt a gyakorlaton együttműködve az MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár, Informatikai Főközpontjának

szakembereivel. A Combined Endeavor gyakorlaton való részvétel nagy elismerés mind az alakulat, mind a résztvevők számára, mert Magyarországot a gyakorlaton évről-évre válogatott informatikai szakemberek képviselik, és a bekerülés ebbe a szűk körbe a jól végzett szakmai munkának, és hozzáértésnek a dicsérete.

A Combined Endeavor gyakorlatot minden évben 4 tervezői konferencia előzi meg, ahol az alapvető feladat a gyakorlaton használt eszközök, rendszerek regisztrálásán túl az egyes nemzetek híradó és informatikai rendszereinek, az együttműködést biztosító portoknak, protokolloknak, szolgáltatásoknak, és az interoperabilitási teszteknek a megtervezése.

Magyarország a gyakorlaton 2008-ban a strukturált híradó és informatikai rendszerét teljes egészében IP alapon üzemeltette. Hazánk abban az évben is két helyszínnel képviseltette magát. Egyrészt a gyakorlat fő

helyszínén, ahol kiépítésre és beállításra került a strukturált informatikai hálózat, illetve az általa biztosított szolgáltatások, másrészt egy távoli helyszínen, Székesfehérváron az MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred laktanyájában. A fő helyszínen 4 különböző szolgáltatási területen kerültek végrehajtásra tesztek: adatátvitel, IP telefónia, videokonferencia, és szerver-szolgáltatások (levelezés, file és web szolgáltatás). A fő helyszín és a távoli helyszín között nagytávolságú rádió összeköttetési tesztek kerültek végrehajtásra.

A következő években az informatikai rendszerek létesítésénél egyre nagyobb hangsúlyt kapott a biztonság kérdése. A gyakorlaton kialakításra került teljes PKI (Public Key Infrastructure) infrastruktúra és az általa biztosított hitelesített adatátviteli és levelezési szolgáltatások kerültek implementálásra. A minél nagyobb fokú biztonság elérése, és a nemzeti hálózat védelme tűzfal alkalma-

Csoportkép a CE2011 gyakorlaton

zásával került megvalósításra, mely minden befelé és kifelé irányuló adatforgalmat szűr, és megakadályozza a nemkívánatos adatforgalom továbbítását, továbbá vírusvédelmi megoldások is telepítésre kerültek.

SZAKMAI ÚJDONSÁGOK A GYAKORLATON

Az utóbbi években a Combined Endeavor gyakorlat egy teljesen új irányvonal követését kezdte meg. Az egyre inkább a figyelem középpontjába kerülő vezetésirányítási – C2 (Command and Control) – rendszerek együttműködési képességeinek vizsgálata egyre fontosabbá vált a résztvevő nemzetek számára. Az ilyen jellegű tesztek megvalósítása érdekében a gyakorlaton egy szimulált

hadművelet (Scenario) végrehajtása, illetve az erre történő felkészülés vált elsődlegessé a tesztek során. Ezen új kihívásoknak történő megfelelés érdekében a nemzetek a korábbi hierarchikus felépítést nélkülöző csoportok közötti kommunikáció helyett, előre meghatározott feladatot végrehajtó, dandárszintű vezetés alatt tevékenykedő csoportokba kerültek beosztásra. A résztvevő nemzetek az általuk választott műveleteket végrehajtó csoportban, valamely általuk vállalt vezetési szintnek megfelelő feladatokat végrehajtó katonai szervezeteket modelleztek. Magyarország a humanitárius segítségnyújtási, és újjáépítési feladatokat végrehajtó csoportban szerepelt, melynek szimulált tevékenységei megegyeztek a valós műveleti helyszíneken végzett tevékenységekkel.

A Magyar Delegáció tagjai felsorakozva a CE2012 záróünnepségén

A KÖZELJÖVŐ FELADATAI

2012-től MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred egyre jelentősebb szerepet vállal a Combined Endeavor gyakorlat kiszolgálásában, mivel az alakulat biztosítja a magyarországi résztvevők nagyobb hányadát, és az ezred tábori Híradó és Informatikai Központja képezi a gyakorlat híradó és informatikai rendszerének a központi elemét, mely önállóan képes kiszolgálni a gyakorlaton biztosítandó szolgáltatásokat. Az elmúlt két évben hazánk a korábbi gyakorlattól eltérően a szimulált feladat végrehajtásban zászlóalj, század, és szakasz szintű szervezettel is részt vett, és az ezzel járó magasabb felelősség, és szerepvállalás ellenére is sikeresen teljesítette feladatait. A jövőben a

Combined Endeavor gyakorlaton tervezetten a Magyar Honvédség tábori hírrendszerének újabb elemei kerülnek tesztelésre, melyek során az összegyűjtött tapasztalatok felhasználhatók a jövőbeni fejlesztésekben.

Végezetül fontos kiemelni, hogy a hadműveleti elemek megjelenése mellett is indokolt megtartani a gyakorlat korábbi céljait, melyek biztos, stabil alapot teremtenek a jövőbeni feladatok, szolgáltatások és fejlesztések számára. Ezen túlmenően a Combined Endeavor egy egyedülálló lehetőséget teremt a nemzetközi munkakörnyezetben való tapasztalatszerzésre, a szakmai képzésre, a szakmai fejlődésre, és a műveleti feladatok végrehajtásának nem valós szituációban történő gyakoroltatására.

KISS PETRA, KISS DÁVID: A HADTUDOMÁNY MEGJELNÉSE EGY MULTIDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIÁN – FIATAL KUTATÓK A „TAVASZI SZÉL”-EN

A hadtudomány 2014-ben már második éve önálló szekcióként jelent meg a PhD hallgatók számára évente megrendezett „Tavaszi Szél” konferencián, ahol a jövő hadtudósai mutatták be kutatási eredményeiket. Az előadások a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok széles skáláját fedték le, így többek között a biztonsági tanulmányok, hadtörténelem, katasztrófavédelem, logisztika és védelmi igazgatás területén folyó kutatásokba is betekintést nyerhetett a hallgatóság. A szerzők a következőkben részletesen beszámolnak a konferenciáról és a hadtudományi szekció munkájáról.

2014. március 21–23 között került sor a 17. Tavaszi Szél konferenciára a Doktoranduszok Országos Szövetségének (DOSz) szervezésében. A DOSz egy 2011. óta köztestületként működő érdekképviseleti szerv, amely többek között rendezvények, konferenciák szervezésével igyekszik segíteni a doktoranduszok sokszínű közösségét.

A hadtudományt a rendezvényen a DOSz Hadtudományi Osztálya képviselte, amely 2013. június 11-én alakult 15 fővel, de mára már 46 tagot számlál a szervezet. A tagság túlnyomó többsége az Nemzeti Közszolgálati Egyetemen működő Hadtudományi, valamint Katonai Műszaki Doktori Iskolában folytatja tanulmányait, azonban az Osztály iránti érdeklődés nem korlátozódik csak erre a két intézményre. Rendezvényeiket rendszeresen látogatják a politikatudomány, történelemtudomány, de még építészet területén kutató doktoranduszok is.

A Tavaszi Szél konferenciának minden évben más-más intézmény ad otthont. 2013-ban Sopronban a Nyugat-magyarországi Egyetemen, idén pedig Debrecenben gyűltek össze nemcsak az ország, de a Kárpát-medence PhD és DLA hallgatói, fiatal kutatói. 2010-től a konferenciát angol–magyar munkanyel-

vű nemzetközi tudományos rendezvényként szervezik meg, az elhangzott előadások pedig írásos formában jelennek meg egy konferencia-kötetben minden évben.

A konferencián évről évre több PhD hallgató vesz részt, akik tematikus szekciókban ismertetik kutatásaik egy-egy szeletét. Míg 2013-ban mintegy 300 résztvevő volt jelen Sopronban, 2014-ben Debrecenben már mintegy 700 előadó szerepelt a 20 szekció 50 alszekciójának valamelyikében. Bár a hadtudomány és a katonai műszaki tudományok doktoranduszai korábban is képviseltették magukat a rendezvényen, 2013-ban nyílt először lehetőség egy önálló hadtudományi szekció megszervezésére. Ekkor a hadtudományi szekció a 22 szekció egyikeként került megszervezésre, melynek vezetésére Dr Németh András mk századosot kérték fel. A szekcióban nyolc előadás hangzott el. A prezentációk témái rendkívül sokszínűek voltak. A hallgatóság megismerkedhetett az IT alapú kutatómódszertannal, a virtuális térben tevékenykedő terroristák és hacktivisták világával és a kiberbiztonság gazdaságban betöltött szerepével, betekintést nyerhetett a migráció francia biztonságpolitikára gyakorolt hatásába, illetve az európai rakétavédelmi tervek

változásaiba. Ezen túl szó esett a lelkipásztori ellátás nemzetbiztonsági kockázatairól, a vízről, mint stratégiai kérdésről Magyarországon, valamint a rendkívüli időjárás esetén megvalósuló krízisintervencióról. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktori iskoláinak hallgatói azonban a hadtudományi szekción kívül is képviseltették magukat, így a történelem- és politikatudományi és az informatikatudományi szekciókban is.

A 2014-es évben a Tavasz Szél szervezésébe már az azóta megalakult DOSz tudományos osztályokat is bevonták. A DOSz célja az újonnan felállított struktúrával nem volt más, minthogy a tudományos pálya elején álló fiatal kutatók nagyobb szerepet vállaljanak saját tudományterületükért – akár tudományos szervezési, tudáspolitikai feladatok felvállalásán keresztül is. Az eredeti elképzelések szerint – melyek beigazolódnak látszanak – az osztályokban folyó munka megkönnyíti a szakmai találkozásokat, közelebb hozza térben és időben is az azonos tudományterületen tevékenykedő PhD hallgatókat.

A Hadtudományi Osztály tehát szervezésen kivette részét a 2014-es Tavasz Szél konferencia szervezéséből, hiszen a szekciók összeállítása, szekcióvezetők felkérése, szekcióbeosztás elkészítése az Osztály közreműködésével történt. 2014-ben Had- és Rendészettudományi szekció kereteiben szerepelhettek a hallgatók, mely különvált egy rendészeti és egy hadtudományi alszekcióra. A rendészeti alszekciót, amelyben 11 előadó szerepelt Prof Dr Blaskó Béla és Dr Németh Zsolt vezették, a hadtudományi szekcióban pedig, ahol 17 előadás hangzott el, Dr Forisek Péter, Dr Németh András mk százados és Dr Kaló József vállalták ezt a feladatot.

A hadtudományi alszekcióban a kutatott témák sokszínűsége miatt, az előadások több elkülönülő csoportba lettek besorolva:

- biztonsági tanulmányok,
- katonai műszaki tanulmányok,

- hadtörténelem,
- jog, védelmi igazgatás és logisztika,
- valamint katasztrófavédelem.

A témakörök és a besorolás segítséget nyújtott abban, hogy az érdeklődők akár témakör szerint hallgathassák meg az előadásokat illetve az egymással kapcsolatba hozható kutatási területek egymást támogatva, kiegészítve kerüljenek bemutatásra. Minden előadónak 15 perc állt rendelkezésre témájának bemutatására, amelyet a szekcióvezetők és az igencsak aktívnek bizonyuló hallgatóság kérdései követtek.

A biztonsági tanulmányok témakörben négy előadás hangzott el. A konferencia szombati napját és így a hadtudományi szekciót **Csizmazia Gábor** előadása nyitotta meg „A rakétapajzs kelet-közép-európai szemmel” címmel. A Hadtudományi Doktori Iskola másodéves hallgatója a NATO rakétavédelmi terveiről és annak megítéléséről tartott prezentációt. Előadásából megtudhattuk, hogy a viseigrádi államok és Románia miképpen (nem) járul hozzá a rendszer kialakításához és hogyan viszonyulnak ezen védelmi rendszerek telepítéséhez, valamint hogyan jelenik meg mindez a cseh, lengyel, szlovák, magyar és román stratégiai dokumentumokban, politikai nyilatkozatokban.

Az előző téma relevanciája és aktualitása hasonlóan megkérdőjelezhetetlen, mint ahogy biztonságpolitikai szempontból **Szilágyi Ilona Mária** „A Visegrádi Együttműködés magyar elnökségi programja (2013–2014)” című előadása. A mai magyar kül- és biztonságpolitikában fontos szerepet betöltő szervezet – melynek tagjai Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország – elnökségét a 2013–2014-es ciklusban Magyarország vette át. Az előadó részletesen bemutatta a magyar elnökségi programot, amelyben prioritásként szerepel az eddig megkezdett politikák folytatása, de megjelennek olyan külpolitikai célok is, mint más

államokkal, nemzetközi szervezetekkel való együttműködés, valamint mintegy 14 ágazati politikában működő kooperáció.

A biztonsági tanulmányok témakör harmadik előadását **Kiss Petra** tartotta, melyben a NATO második évtizedét mutatta be „Amikor a háború lehetetlen, a béke pedig valószínűtlen” címmel. Megtudhattuk, hogyan változott a Szövetség stratégiai gondolkodása és a korszakot meghatározó nukleáris fegyverek szerepe 1957–1968 között, és hogyan következett be a váltás a „tömeges megtorlás” koncepciójától a „rugalmas reagálás” stratégiájáig. Az előadó prezentációjában bemutatta, hogy katonai szempontból nem történt markáns változás a NATO stratégiai gondolkodásában, azonban megerősödött a Szövetség politikai pillére, amely sikeresen átlendítette a Szövetséget a hatvanas évek egzisztenciális válságán.

A biztonsági tanulmányok témakörének zárásaként **Vajkai Edina** másodéves doktorandusz előadása hangzott el „A bevándorlás-politika aktuális kérdései Franciaországban” címmel. Franciaország történelmi, politikai és földrajzi okok miatt is fokozottabb ki- és bevándorlással kénytelen szembenézni, ami miatt a migráció problémája kiemelt szerepet kap az ország biztonságpolitikájában. Az előadó a bevándorlás aktuális folyamatai és tendenciái mellett egyaránt foglalkozott a migráció törvényi és stratégiai beágyazódásával és napjainkban is felmerülő kérdéseivel is.

A katonai műszaki előadásokat **Orbók Ákos** „Az okos város közlekedésének biztonsági kihívásai” című előadása nyitotta meg. Az előadó a közlekedés működését veszélyeztető környezeti és emberi károk kivédésének jövőbeli biztonsági fejlesztéseiről és azok szükségességéről tartotta meg prezentációját. Kiemelt kockázati tényezőként aposztrofálható a megnövekedett számú utas közönség, továbbá jelentős mértékű informatikai befolyás prognosztizálható a közlekedésben, így várhatóan a jövőben a közép-

pontba a kiber-tevékenységek elleni védelem kerül.

Ezt követően **Bányász Péter** „Kémkednek a kémek” hangzatos című előadása következett. A Katonai Műszaki Doktori Iskola másodéves hallgatója a 2013-as Edward Snowden-ügy kapcsán fejtette ki gondolatait az amerikai titkosszolgálatok megfigyeléseiről. Az előadó véleménye szerint a 2001-es terroreseményeket követő mindenre kiterjedő megfigyelések alapvetően nem minőségi, hanem mennyiségi változásokat eredményeztek a hírszerzésben. Emellett kitért a botrány előzményeire, illetve annak prognosztizálhatóságára és következményeire egyaránt.

A katonai műszaki tudományok témakörét **Szabó András Miklós főhadnagy** előadása zárta, amely a „Elektronikai ellentévékenység UAV rendszerek lefogása érdekében” címet viselte. A prezentáció során megismerhettük a nagymennyiségű információ gyűjtésére és továbbítására képes pilóta nélküli felderítő platformok (UAV-ok) fejlesztési irányait, valamint működésük kritikus pontját, a rádiókommunikációs alrendszert. Az előadó vizsgálatának fő tárgyát az UAV rendszerek ellen alkalmazható eljárások képezték, amelyek közül a középpontban a rádiófrekvenciás zavarás állt.

A hadtörténelem témakörében további négy előadás hangzott el, amit **Less Ferenc r. alezredes**, a Hadtudományi Doktori Iskola másodéves hallgatója nyitott meg „A magyar rendvédelmi szervek karhatalmi tevékenysége a kiegyezést követően” című előadásával. Prezentációja során megismerhettük a kiegyezést követő új állami struktúra és polgárosodó állam kiépítésének megkezdésétől a II. világháborúig tartó időszak legfontosabb karhatalmi szervezeteit és azok tevékenységét.

Ezt követően **Boros László**, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktoranduszának „Munkács légoltalma (1938–1939)” című előadása hangzott el. Az első bécsi döntés

következtében Kárpátalja magyar lakta területeinek jelentős részét újra Magyarország közigazgatási területéhez csatolták, így Munkács városát is. A város polgárainak védelmében kiemelt szerepet játszott a légi támadások elleni felkészülés. Az előadó – eddig feltáratlan levéltári források alapján – ismertette mindazokat a légtámadás elleni lépéseket, amelyeket a magyar állam és a polgármesteri hivatal tett Munkács és környékének megóvása érdekében.

A 20. század háborúinak, így a II. világháborúnak is egyik kulcsfontosságú kérdése volt a nyersanyagok birtoklása, megszerzése és az ellenfél korlátozása annak felhasználásában és beszerzésében, kitermelésében. Ezen kérdéskörrel foglalkozott **Cseh Valentin** „Olajháború – a magyar olajipar elleni légitámadások 1944 nyarán” című előadásában. A prezentáció fókuszában az úgynevezett olajháború áll, amely 1944 júniusára Magyarországra is begyűrűzött, és amelynek célja a magyar olajipar szisztematikusan lerombolása volt. Az olajipar kritikus elemeit képező finomítóknak a legnagyobb kárt a légi támadások eredményezték, így az előadó is ezekre a bombázásokra és következményeikre koncentrált.

A hadtörténeti előadásokat **Kerekes András** „Elkésett segítség – a német III. páncélos hadtest a prohorovkai csatában” prezentációja zárta. A Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza a 1943 júliusában megkezdett német „Zitadelle” névre keresztelt hadműveletet mutatta be, illetve kitért a 1943 nyarán bekövetkező déli arcvonalszakaszon történt hadműveleti kudarcról, ami a késve érkező támogató erőknek tulajdonítható, és aminek súlyos következményei voltak a szovjet hadszíntéren.

Dr. Petruska Ferenc „Változások a katonai felsőoktatás vezetőinek jogállásában 2010–2014” című előadása nyitotta meg az előadások harmadik blokkját, amelyben jogi, védelmi igazgatási és logisztikai témák ke-

rültek bemutatásra. Prezentációjából kiderült, miképpen változott meg a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem vezetőinek jogállása a 1278/2010. (XII. 15.) Kormányhatározat hatálya lépését követően, amelyben a közszolgálati képzést elősegítőként három intézmény egyesítésével létrehozták a Nemzeti Közszolgálati Egyetemet.

Prohászka Petra, a Hadtudományi Doktori Iskola első éves hallgatója „A különleges jogrend történeti áttekintése és a jelenkori szabályozás vizsgálata a védelmi igazgatásban” címmel tartotta meg előadását. A 19. századig visszanyúló történeti áttekintésben az előadó kiemelt figyelmet szentelt Az Alaptörvényben különleges jogrendként aposztrofált rendkívüli hatalomgyakorlási mechanizmusról szóló törvényi rendelkezéseknek, azok változásainak illetve védelmi igazgatási aspektusainak és következményeinek.

Kiss Dávid előadásában a különleges jogrend kihirdetésének következtében szükséges gazdasági működés fenntarthatóságát és annak folytonosságát vizsgálta matematikai módszerek segítségével, kiemelt szerepet tulajdonítva a gazdaság makro illetve mikro szintjeiben végbemenő változásoknak és az ellátási láncnak. A téma komplexitására való tekintettel az előadó annak egy részterületét emelte ki, azaz a szállítási és közlekedési rendszerek kritikusságának vizsgálatát, amely csak egy elemét jelenti a gazdasági mechanizmus működésének fenntartásának.

A katasztrófavédelmi témájú előadások közül **Kasza Anett** „A hagyományos óvóhelyek és a fővárosi metró óvóhelyi létesítményeinek összehasonlító elemzése” című prezentációja hangzott el először. Az előadás során megismerhettük az óvóhelyek összehasonlításának alapjaként szolgáló alapvető lakosságvédelmi módszereket és eljárásokat, majd az előadó egy összehasonlító elemzésen keresztül értékelt és összehasonlította a hagyományos óvóhelyek és a budapesti metró védelmi képességeit.

Schmidt Petra a Pécsi Tudományegyetem doktorandusz hallgatója „Katasztrófavédelmi döntéstámogatás, avagy a jelenlegi települési besorolási eljárás módosító javaslatai” című előadásában az éghajlati-meteorológiai változások által megnövekedett és módosult természet-kockázati kérdésekkel foglalkozott. A prezentációból kiderült, hogy az új kihívások megkövetelnék a körülményekhez alkalmazkodó, progresszívebb katasztrófavédelmi törvényt, illetve egy átdolgozott települési katasztrófavédelmi besorolás megalkotását. Az előadó ezeknek az igényeknek eleget téve dolgozta ki javaslatait a probléma megoldására.

A szekció zárásaként **Schweickhardt Gotthilf tű alezredes** előadása hangzott el „Önkéntes tűzoltó egyesületek szakmai képzésének áttekintése” címmel. Az önkéntes tűzoltó egyesületeket érintő szabályozásban 2103 novemberétől jelentős változás történt. A változásokat követve szükségessé vált a

tűzoltó egyesületek szakmai képzésének áttekintése és az új elvárásokhoz való igazítása. Az előadó prezentációjában áttekintést adott a tűzoltó egyesületek jelenleg is érvényes szabályozásáról, feladatrendszeréről és a képzésükről.

A szekció zárásaként a két szekcióvezető értékelt az elhangzott előadásokat, majd az előre megadott szempontrendszer szerinti pontozás alapján – az előadó véleményével összhangban – Kerekes Andrást nevezték meg a hadtudományi alszekció legjobb előadójának, aki így lehetőséget kapott, hogy előadását az MTA Hadtudományi Bizottsága előtt is bemutathassa.

A Tavaszi Szél konferencia összességében egy jó alkalmat adott arra, hogy a hadtudomány területén kutató doktoranduszok ismertessék kutatási eredményeiket, valamint hasznos szakmai tapasztalatokkal és új elmé-nyekkel gazdagabban folytassák mindennapi munkájukat.

KÖNYVISMERTETŐ

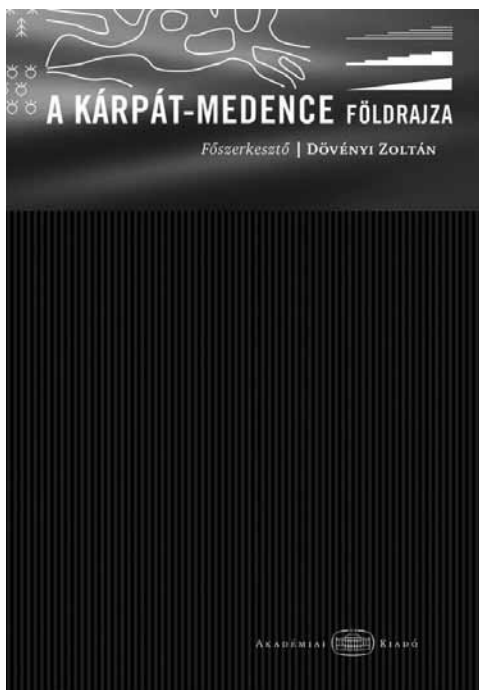
DR. BESENYŐ JÁNOS ALEZREDES: A KÁRPÁT-MEDENCE FÖLDRAJZA FŐSZERKESZTŐ: DÖVÉNYI ZOLTÁN

2012-ben jelentette meg az Akadémia Kiadó kézikönyv sorozatának kötetét, a Dövényi Zoltán által szerkesztett „A Kárpát-medence földrajza” címmel. A hatalmas – 1351 számozott oldalból álló – tudományos igényű megírt mű azoknak a magyar – köztük számos nemzetközi ismertséggel rendelkező – geográfusok és más tudományterületek kutatóinak tanulmányait tartalmazza, akik a korábban kevésbé kutatott témakörben¹ vállalkoztak érdemi megnyilvánulásra.

A hetvenegy szerző által megírt terjedelmes földrajzi kézikönyv komplex, átfogó módon ismerteti meg az olvasókkal a Kárpát-medence térségét, annak geográfiai-kartográfiai megismerését, geológiai kialakulását, szerkezeti egységeit, nyersanyagbázisát, éghajlati sajátosságait, geomorfológiai és vízrajzi, valamint ökológiai adottságait. A mű bemutatja regionális etnikai, kulturális-civilizációs fejlődés jellemzőit, illetve a gazdasági-társadalmi térfejlődés sajátos térszervezési mintáit történelmi távlatában és a politikai térfelosztás következményeit, a kárpát-medence régióinak földrajzi, gazdasági, infrastrukturális fejlődését, különös tekintettel Budapestre.

Az alkotók, illetve a főszerkesztő a művet

az Előszóval együtt öt nagyobb tartalmi egységre bontották. Az első fejezetben Hajdú Zoltán és Papp-Váry Árpád bemutatják a Kárpát-medence tudománytörténeti és földrajzi megismerésének helyét az antik kortól egészen a napjainkig terjedően. Ebben a tartalmi egységben ismerhetjük meg a régióval kapcsolatos térképészeti munkákat a korábbihoz hasonló kronológiai logikai rendszer keretében. A szerzők ebben a részben bemutatják a Kárpát-medence geográfiai és kartográfiai kutatásában meghatározó szerepet játszó iskolákat és kutatókat is.

¹ Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja 2009-ben Baranyi Béla szerkesztésében már kiadott egy 540 oldalas munkát, ezt megelőzően 1947-ben jelent meg Bulla Béla, Mendöl Tibor: A Kárpát-medence földrajza című 611 oldalas könyve. A két könyv megjelenése közötti időszakban a térséggel kapcsolatban nem születtek hasonló méretű, jelentős tudományos értékkel bíró művek.

A következő – alapvetően a régió természeti viszonyainak ismertetésével foglalkozó – tartalmi egység kilenc alfejezetből áll. A „művelt nagyközönség” itt ismerkedhet meg a Kárpát-medence földtörténetével, nagyszerkezeti egységeinek fejlődésével (Szederkényi Tibor), a régió lemeztektonikai modelljével² és geodinamikájával (Horváth Ferenc, Dombrádi Endre), a térség nyersanyagáival és energiahordozóival, a megújuló energiaforrásokkal és a nukleáris energia felhasználásának kérdéseivel (Bokor László, Marton Gergely, Szelesi Tamás).

A könyv ezen fejezetében kerülnek bemutatásra a Kárpát-medence éghajlatának története, elemei és éghajlati körzetei (Bartholy Judit, Weidinger Tamás), hidrogeográfiai jellegzetességei, felszíni és felszín alatti víz-hálózata (Somogyi Sándor, Szabó József), talajföldrajzi mintázata (Papp Sándor), a biogeográfia regionális kérdései, a térségi flóra- és faunaelemek, a természetes élőhelyek jellegzetességeivel együtt (Szabó Mária).

Az olvasó ugyanitt ismerkedhet a kisebb tudományos közösség által megalkotott alfejezet keretében a Kárpát-medence felszínének változatos formakincseivel, azok kialakulásának (endogén és exogén) okaival és körülményeivel, többek között a vulkáni, galcíális³ és antropogén felszínformálás ha-

tásaival és következményeivel (Sweitzer Ferenc, Babák Krisztina, Fábíán Szabolcs Ákos, Görcs Noémi Livia, Kovács István Péter, Pozsár Vilmos, Radvánszky Bertalan, Varga Gábor, Varga György). Ezen kívül a természet és környezetről szóló részben tájékozódhat a Kárpát-medence természeti értékeiről, az azokat veszélyeztető kihívásokról, a környezet állapotjellemzőiről, illetve szembeülhet az emberi tevékenység környezetre gyakorolt hatásával, a nemzeti parkok és nem mellékesen a hulladékgazdálkodás társadalmi és ökológiai jelentőségével (Fodor István, Gálosi-Kovács Bernadett, Závodszy Szabolcs, Szabó György).

A harmadik fejezet – amely tíz tartalmi részből áll – alapvetően a gazdasági és társadalmi aktivitás mintázatait, térbeli rendszerét mutatja be. Az érdeklődők itt olvashatnak a Kárpát-medence, mint kultúrtáj történeti fejlődéséről, a térfelhasználás és -szervezés mintázatairól, a kettős periféria kérdéséről (Berényi István), az államföldrajzi fejlődés különböző korszakainak jellegzetességeiről, a térrendezések, a revízió, illetve az 1991 utáni politikai territóriumok kialakulásáról (Hajdú Zoltán).

Ebben a tartalmi egységben kaptak helyet a népesség térbeli és demográfiai mintáival összefüggő kérdések, a történeti demográfia, és a jelenlegi népesedési folyamatok jellegzetességei Dövényi Zoltán, Tóth József, valamint az etnikai és vallásföldrajz témaköréhez kapcsolódó ismeretek, többek között a términtázatok történelmi változásainak bemutatása is (Kocsis Károly) éppúgy, mint a Kárpát-medence településföldrajzának történelmi fejlődése, a településállomány és -szerkezet (urbánus és rurális terek) településmorfológiájáról, funkcionális tagozódásának regionális sajátosságairól (Beluszky Pál, Kovács Zoltán).

Ugyanitt olvashatunk a regionális élelmisszergazdaság technológiai és ágazati fejlődéséről, az egyes területekre jellemző szakoso-

² Az elmélet az 1960-as években született. Célja a hegységek születésének és a kontinensek vándorlásának magyarázata. Eszerint a föld közetburka (litoszféra) nem egységes, hanem egymástól független, hatalmas lemezekre tagolódik, amelyek lassú mozgást végeznek. Ha ezek egymással összeütköznek, akkor a lemezszegélyek összetöredeznek, vagy az egyik a másik alá süllyed. Ahol a lemezek találkoznak, ott alakulnak ki a Föld nagy hegységrendszerei, és ezek a földrengések helyszínei is.

³ A részhez szorosan kapcsolódik a glaciológia, a természetes eredetű jéggel, a gleccserekkel, és a jégkorszakok okaival, tágabb értelemben a jéggel, illetve az eljegesedéssel kapcsolatos természeti jelenségekkel foglalkozó tudománya, amely a latin *glacies*, azaz jég szó jelentéséből ered.

dásról és az ágazat jövőképéről (Süli-Zakar István, Komarek Levente), az ipar fejlődésének megkétszerezéséről, térszerkezeti rendszeréről, ágazati és térségi jellemzőiről (Csapó János, Trócsányi András), valamint a Kárpát-medence közlekedéscsoportjai helyzetéről, orientációjáról, a közlekedési infrastruktúra szerkezetéről, a távközlési és az infokommunikációs rendszer fejlődésének sajátosságairól (Erdősi Ferenc, Tiner Tibor). Ugyanebben a fejezetben található információkat a Kárpát-medence régiója idegenforgalmának történeti fejlődéséről, a turizmus feltételeiről, területi és ágazati sajátosságairól (Michalkó Gábor), emellett a közigazgatási térsztruktúrák és a regionalizációs folyamatok történelmi változásairól, a különböző térfelosztások következményeiről és az 1990 utáni időszakra jellemző integrációs folyamatokról (Hajdú Zoltán).

A következő – negyedik – fejezetben az érdeklődő olvasók megismerkedhetnek a Kárpát-medence régióival, amely térségi alegységeket a szerzők többé-kevésbé azonos logikai gondolatmenet szerint dolgozták fel és mutatják be: a természeti környezet felől indulva jutnak el az adott térség gazdasági-társadalmi tér, illetve a politikai territórium fejlődése kérdéseinek kifejtéséig.

A tartalmi egységben kerül sor a **Dunántúl** (Csapó Tamás, Baranyai Gábor, Hajdú Zoltán, Lenner Tibor, Zentai Zoltán), **Kelet-Magyarország** (Tóth József, Kókai Sándor, Rakonczi János, Dövényi Zoltán, Becsei József, Gulyás László), a **Felvidék** (Kocsis Károly, Zubriczky Gábor, Bokor László, Marton Gergely, Szelesi Tamás, Dövényi Zoltán), a **Kárpátalja** (Izsák Tibor, Berghauer Sándor, Darcsi Karolina, Fodor Gyula, Frisnyák Sándor, Szamborovszkyné-Nagy Ibolya), **Erdély** (Benedek József, Csíki Lujza, Dövényi Zoltán, Elekes Tibor, Léphaft Áron, Máthé Csongor, Nagy Egon, Pál Zoltán, Török Ibolya, Vajda Mária, Veres Valér), a **Vajdaság** (Nagy Imre, Saša Kicošev, Dövényi Zol-

tán, Léphaft Áron), **Pannon-Horvátország** (Végh Andor, Varga Gábor, Pozsár Vilmos), **Őrvidék és Muravidék** (Kocsis Károly), valamint a medence meghatározó térszerkező funkciókkal rendelkező települése, **Budapest** (Kovács Zoltán, Dövényi Zoltán, Szabó Pál Csaba).

A fejezet, és egyben a mű záró része a nagytérségi térszerkezet elméleti-történeti kérdéseinek bemutatására, valamint itt olvashatunk a régiófejlődéssel kapcsolatos tudományos megközelítésekről is (Tóth József).

A jól megírt alfejezeteknél nem csak széleskörű ismereteket szerezhet az olvasó – mind a „szakmához” értő, mind pedig az érdeklődők – de a tartalmi alegységek végén található irodalomjegyzék alapján tovább mélyíthetik ismereteiket az adott témakörrel.

A könyv végén található földrajzi név-, illetve tárgymutató, és a szöveges részek közé beszúrt jó minőségű (sajnos csak fekete-fehér) térképek segítik az eligazodást.

A jól szerkesztett, könnyen áttekinthető, olvasmányos könyvet bátran ajánlom mind azoknak, akiket érdekel a földrajztudomány regionális területe, amely átfogó ismereteket kínál (természeti földrajz, népességföldrajz, etnikai-kulturális, gazdasági és vallásföldrajz, stb. területeiről is), de különösen az egyetemi és doktori képzésben részt vevőknek, valamint a különböző tudományos kutatóhelyek tagjainak.

A Kárpát-medence földrajza, Főszerkesztő: Dövényi Zoltán, Akadémiai Kiadó, 2012, ISBN: 978 963 05 9281 9

KISS ÁLMOS PÉTER:
 JOHN KEEGAN: A CSATA ARCA – A KÖZKATONÁK
 HÁBORÚJA, 1415–1976

Az amerikai hadtörténész, Victor Davis Hanson szerint a nyugati világ hadviselési gyakorlatában a görög–perzsa háborúktól napjainkig bizonyos folytonosság, állandóság van, afféle „hadviselési törzsanyag,” amely – néha részletekben, néha teljeskörűen – immár 2500 éve generációkon át visszatér. (Ebben az esetben a „nyugati világ” az európai hagyományokra és kultúrára épülő világot jelenti – Oroszország éppannyira ide tartozik tehát, mint az Egyesült Államok vagy Izrael.) E „törzsanyag” része a technológiai vívmányok harctéri alkalmazása; a csapatok fegyelme; a leleményesség és kezdeményezés; a döntő, megsemmisítő ütközet keresése; rugalmasság a harcászatanban; a bajtársi szellem.¹ A döntő, megsemmisítő ütközet megvívására készülnek katonai szolgálattuk első napjától a fiatal csapattisztek, a tiszt-helyettesek, lövészek, tüzekek – de az ezredek és tábornokok is. Ezzel foglalkozik a hadtudományi művek jelentős része is, akár a múlt, akár a jelen, akár a jövő hadviselését vizsgálják.

Egy-egy fontosabb ütközet esetén akár egyszerre több műben is nyomon követhetjük a hadviselők politikai manővereit; megismerhetjük a tér, erő, idő és információ tényezőket, logisztikai rendszereket és felvonulási terveket, a terep- és időjárás-viszonyokat, a szembenálló tábornokok felkészültségét, a csapatmozgásokat és a csata eseményeit (egy esetekben a legapróbb részletekig). Ugyan-

akkor, mint Somorjai Szabolcs találóan megjegyzi, a legfontosabb elem, a csata megjelenítése ritkán igazán sikeres. A szerzők vagy száraz, technikai leírást adnak az egymást követő eseményekről, vagy nyelvi eszközökkel túldramatizálják mondanivalójukat.² A neves brit hadtörténész, John Keegan életművében is vannak ilyen művek – de van közöttük egy jelentős kivétel: „A csata arca – a közkatonák háborúja, 1415–1976,” melyet először 1976-ban adtak ki. A könyv egyedi és különleges, mert a tudomány eszközeivel elemez, de a résztvevő szemszögéből, egyéni, emberi élményként és tapasztalatként és mutat be három csatát melyek döntő (bár nem feltétlenül „megsemmisítő”) ütközeteknek bizonyultak a maguk korában.

Az első csata *Agincourt* (1415), a százéves háború egyik meghatározó eseménye, melynek során angol lovagok és íjászok legyőztek egy lényegesen nagyobb létszámú francia lovagi sereget. A csatáról (jelentősége ellenére) kevés megbízható eredeti forrás áll rendelkezésre, de ezekből Keegan egy hiteles képet állít össze. Hadtörténészként persze nem hanyagolja el a történelmi előzmények és a helyszín bemutatását, de nem ezekre helyezi a hangsúlyt. Fő célja a résztvevők szemszögéből bemutatni, hogy mit látott, mit hallott, mit tapasztalt a csata során egy angol íjász, a gyalogosan vagy lóháton harcoló páncélos lovag, a fogoly és a sebesült. A következő csata *Waterloo* (1815) – Napóleon utolsó kísérlete (mely kis híján

¹ Victor Davis Hanson, *The Western Way of War*. Australian Army Journal, Canberra, 2(1) 2003. augusztus, 157–164. o.

² Somorjai Szabolcs: *Mikrotörténelem a csatatéren*, Korall, 46. 2011. 142–153. o.

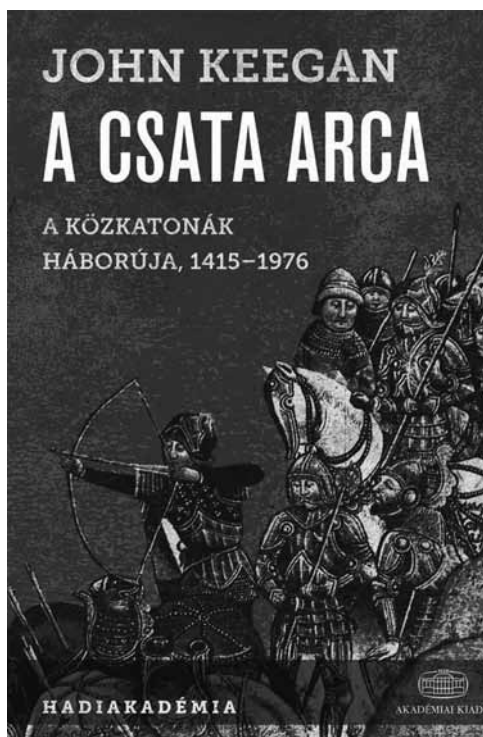
sikerrel járt). Agincourt-ral ellentétben itt nincs hiány az eredeti forrásokban. Keegan itt is ismerteti a történelmi hátteret és a fizikai körülményeket, de egyébként többnyire hagyja a résztvevőket beszélni. A beszámolókat a fegyvernemek közötti harcokra bontja (lovasság lovasság ellen, lovasság tüzérség ellen, stb.) és magyarázatokat fűz az elbeszélte tapasztalatokhoz, és itt is szót ejt a foglyokról és sebesültekről. Az utolsó a *Somme-i csata* (1916) – az első világháború egyik legnagyobb ütközete (valójában nem egy csata, hanem egy öt hónapos offenzíva), melyben a hadviselők összesen több, mint egymillió veszteséget szenvedtek. A technológiai fejlődés a nyugati frontról kizárta a lovasságot és gyalogság-gyalogság és gyalogság-tüzérség kombinációkra redukálta a fegyvernemek közötti harcot. De – mint Keegan részletezi – a valóság még ennél is egyszerűbb volt: gyalogság mint cél a tüzérség és a géppuskák számára.

„A csata arca” egyben hadtörténelmi mestermű is, tele azokkal a részletekkel, amelyek alapján a specialista saját szempontjai szerint értékelheti a tér, erő, idő és információ tényezőket. Milyen széles volt az arcvonal? Hány lövést adtak le percenként? Mekkora volt egy lovasroham sebessége? Mi volt a fegyverek hatékony lőtávolsága? Hogyan nőveltek 1914–15-ben a brit hadsereg állományát néhány hónap alatt a békebeli létszám többszörösére? Megismerhetjük az egyes korok katonáinak társadalmi hátterét, erkölcsi felfogását, motivációját – például V. Henrik seregében az íjászok egy része gyilkosság és egyéb súlyos bűnök miatt a hóhér elől menekült a király zászlói alá. A narratívát néhány különösen szemléletes térkép egészíti ki. (A kiadó bölcs döntése volt, hogy a feliratok magyarra fordításán kívül ezeken nem

változtatott.) Keegan először a waterlooi csata térképére azonos méretarányban rávetíti Agincourt-t, majd a Somme-ra Waterloot – az olvasó számára így különösebb magyarázat nélkül is világos, hogy a harctér kiterjedése exponenciálisan nőtt az évszázadok során.

„A csata arca” kétségtelenül hadtörténelmi mestermű, bár van néhány kritikálható részlete – az utolsó fejezet (a csata jövője) például nem üti meg az előző fejezetek színvonalát. De ez nem csökkenti a könyv értékét: megjelenése óta számos követője akadt, és ma már egyre több ilyen „alulról fölfelé” tekintő hadtörténelmi művel találkozhatunk.

Akadémiai Kiadó, Hadiakadémia sorozat, Kőrös László, ford. ISBN 97896305 9371 7

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Almási Ferenc ny. alezredes, Budapest

Dr. Besenyő János alezredes MH KDK, Doktrinális és Koncepciófejlesztési osztályvezető, Budapest

Bóдай Miklós százados váltásparancsnok MH Pápa Bázisrepülőtér Hadművelési Központ Légiforgalmi Irányító Központ, Pápa

Hórváth István százados alközpont parancsnok, MH 43.H.VTE. Összhaderőnemi Informatikai Főközpont Informatikai Biztonsági Központ Informatikai Alközpont, Székesfehérvár

Irha János őrnagy repülésbiztonsági főnök-helyettes MH 86. SZHB. REBIF, Szolnok

Dr. Kalmár Zoltán a Pannon Egyetem Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézetének habilitált egyetemi docense, a politológia szak szakvezetője, Veszprém

Kis Álmos Péter, főmunkatárs, MH KDK, Doktrinális és Koncepciófejlesztési osztály, Budapest

Kiss Dávid, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskolájának doktorandusza, Budapest

Kiss Petra, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza, Budapest

Könczöl Ferenc alezredes, parancsnok helyettes, MH 12.Arrabona Légvédelmi Rakéta Ezred Parancsnokság, Győr

Papp Tamás mk. alezredes, parancsnok, MH 12.Arrabona Légvédelmi Rakéta Ezred 2.Légvédelmi Rakétaosztály (MISTRAL), Győr

Tamás Gábor alezredes, parancsnok, MH 12.Arrabona Légvédelmi Rakéta Ezred 1.Légvédelmi Rakétaosztály (KUB), Győr

Lázár Béla alezredes, kiemelt főtiszt, MH ÖHP Légierő Hadművelési és Kiképzési Főnökség, Székesfehérvár

Orovecz István őrnagy, főtiszt MH ÖHP Személyzeti Főnökség, Székesfehérvár

Rózsa Tibor ezredes, Katonai Képviselő Helyettese (NATO), MH Katonai Képviselő Hivatala (Brüsszel)

Dr. Sári Gábor alezredes, kiemelt főtiszt, MH ÖHP Logisztika Művelési Főnökség, Székesfehérvár

Szabó Sándor százados MH ÖHP Szárazföldi Hadművelési és Kiképzési Főnökség, Székesfehérvár

Szakácsi István mk. alezredes, kiemelt főtiszt (FTV.) MH ÖH Üzemtartási és Ellátási Főnökség, Székesfehérvár

Takács Attila Géza ezredes, parancsnok, MH 5.Bocskai István Lövész Dandár Parancsnokság, Debrecen

Dr. Tálás Péter igazgató, NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központ, Budapest

Dr. Tomolya János ezredes, EUSEC mobilcsoport vezető

Dr. Varga Gergely tudományos munkatárs, NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központ Budapest

Vecsey Mariann hadnagy, szakasz parancsnok, MH 25.KGY.LDD.Lövészszázalaj Törzstámogató Század Támogató Szakasz, Tata

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei (technikai információk a kézirat elkészítéséhez)

A kézirat terjedelme lehetőleg ne haladja meg a 20–22 gépelt oldalt (max. 40 ezer karakter). A cikkek alap betűtípusa a Times New Roman, mentési formátuma .doc legyen.

Főszöveg betűmérete: 12 pt, betűtípusa: Times New Roman, sorok távolsága: szimpla, margószélesség: 2,5 mm (körbe), sorok igazítása: sorkizárt, bekezdés 0,5 mm, hangsúlyos szövegrészek kurziválva vagy fettelve.

Lábjegyzet betűmérete: 10 pt, betűtípusa: Times New Roman, sorok távolsága: szimpla, sorok igazítása: balra zárt.

Főcím: 16 pt, Times New Roman, fettel, középre zárt, alcím: 14 pt, Times New Roman, kurzív, középre zár, további címfokozatok: 12 pt, Times New Roman, normal, balra zárt.

Felsorolás– listakészítésnél ajánljuk a – (gondolatjel) alkalmazását, – számozásnál pedig ajánljuk a kézi beütéssel létrehozott lista készítését.

Amennyiben tanulmányukat fotókkal, ábrákkal kívánják illusztrálni, azokat ne a szövegbe beágyazva, hanem mellékelve küldjék be, eredeti méretben, formátuma.jpg., ábrák esetén PP-t legyen.

Kérjük, hogy a publikáció készítése során törekedjenek a helyes magyar katonai terminológia használatára, a helykímélésre, a szöveg szétesésének elkerülésére és a tipográfiai visszafogottságra.

A szerzők a beküldött cikkhez, tanulmányhoz készítsenek 10–12 soros annotációt, amely hűen tükrözi az írás tartalmát. Külön mellékelt lapon (vagy a kézirat végén a hivatkozások után) tüntessék fel teljes nevüket, katonai rendfokozatukat (amennyiben van), valamint irányítószámmal ellátott laccímüket, munkahelyi címüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat és olvasói leveleket közvetlenül a Seregszemle folyóirat szerkesztőségének címére (8000, Székesfehérvár, Zámolyi út 2–6. Postacím: 8001 Pf.: 151.), vagy Fi Károly Ferenc felelős szerkesztő e-mail címére (fi.karoly@mil.hu) küldjék el.

A szerkesztőség a kéziratokról – folyóiratunk szakmai színvonalának emelése érdekében – véleményt kér egy vagy két, a témában jártas szakembertől.

A cikk elfogadása esetén a kézirat közlési ideje 3–6 hónap, tekintettel a folyóirat negyedévenkénti megjelenésére. A beérkezett írások megjelenési idejének, sorrendjének meghatározása a felelős szerkesztő illetékességi körébe tartozik.

Szerkesztőség